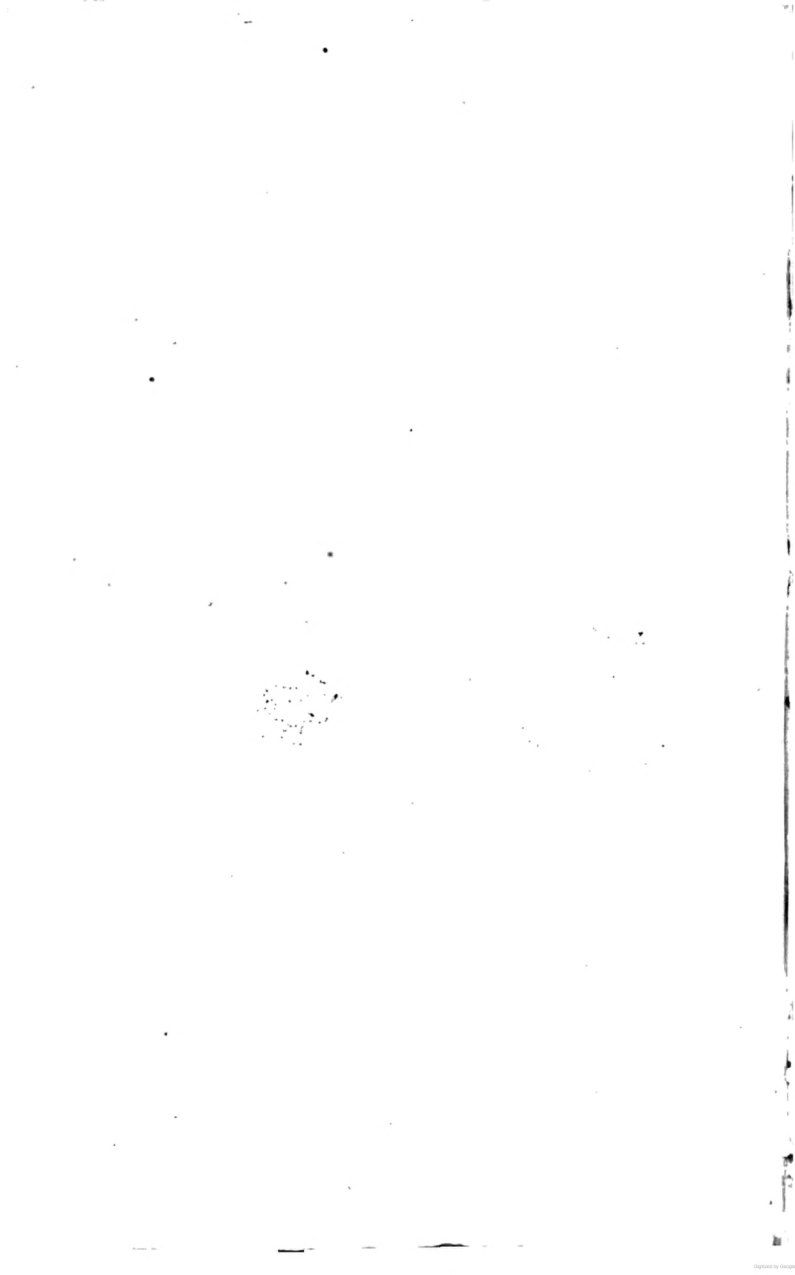

[Faint, illegible handwritten text]

LUDOVICI
SERGARDII
ANTEHAC
Q. SECTANI
SATYRÆ

*Argumentis, Scholiis, Enarrationibus illustratæ,
Trinīs autem Voluminibus dispersitæ.*

VOL. III.

LUÆ MDCCLXXXIII

Typis Francisci Bonsignorj
Utraque Permittente Potestate.

B. Nodding sculp.

LUDOVICI SERGARDII

ANTEHAC

Q. SECTANI

SATYRARUM LIBER III.

SATYRÆ XIV.

ARGUMENTUM.

Quo tempore Curia Innocentiana in monte Citatorio magnifice exstruebatur, prodiit hæc satyra; quæ iccirco in Innocentii XII. P. M. laudibus effunditur. Judicia, leges, universæque Curia mores ab iustissimo Principe moderatos emendatosque describit. Laudato deinde portorii terrestri ædificio, sternendarum rationem viarum Ædilibus proponit. Effrenatam aurigarum licentiam, & funera passim ab illis patrata graviter infectatur, non sine procerum censura, qui maxima impensa & exquisito luxu equos in stabulis nutriunt. Libero quoque calamo nobilium stultitiam damnat, qui hebræorum familiaritate utuntur, eosque fovent, rei que domesticæ præficiunt. Musicæ demum libidinem e romana orchestra expellere conatus, satidos eviratorum

Tom. III.

A

mo-

2
*mores undique profligat. Multiplex argumentum eodem scri-
bendi robore, felicitate, ac nitore continuatum habes.*

SA.

S A T Y R A XIV.

Roma domus fiet, sed quæ migrare Quirites
 Non cogit Vejos, Ingenti Curia tecto
 Nascitur, & centum late spectanda fenestris
 Informes senio lucrique cupidine leges

A 2

Ex-

1 *Roma*] Divisa per totam Urbem romana Curia, nullum erat forum, ubi causæ agerentur: quare miseri clientes causarumque patroni singulos adire iudices, longis sæpe lustralisque itineribus, cogebantur, Publicum ut incommodum tolleret providentissimus *Innocentius XII.* palatium in monte *Citorio* a gente *Ludovisa* inchoatum regio quo erat animo perfici iussit, *Carolo Fontana* architecto, in eoque ædes Iudicibus & subsellia stabili. Amplum sane ædificium & antiquis romanorum moribus haud impar, satyræ exordium defumendi occasionem obtulit a notissimo incerti auctoris scominate in *Neronianam* domum, *transitorium* ab eo Imperatore dictam, mox *auream*, quæ magnam Urbis partem a palatio ad exqui-

lias occupat: = *Roma domus fiet: Vejos migrate, Quirites:* = = *Si non & Vejos occupat ista domus.* = Statim vero se corrigendo invidiam diluit; Curia siquidem amplitudine cogi negat quirites Vejos aut alio migrare.
 3 *nascitur*] Uno verbo operis celeritatem demonstrat: tanta enim moles tam brevi tempore nasci propemodum visa est & adolere; ut æque illi conveniat quod de thermis Antoninianis: = ... *celeres thermas, velocia mœnura thermas.* = *centum*] Non ad pompam pro indefinito numero, quod solent poëtæ; sed centum revera in sola Curia fronte patent fenestræ.

4 *informes*] Leges municipales tractu temporis contemnuntur, unde potissimum est mala reip. administratio. Hoc itaque forum

- 5 Excipit alta sinu; fordesque abstergere fronti.
Imperiosa jubet. Non rostra avulsa carinis,
Agrippæ monumenta ducis, nec postibus altis
Ænea ter victi pendent simulacra Tyranni:
Sed titulis magnas imples melioribus ædes,
10 Sancte Pater, communis amor, nostrique cadentis
Votum ævi. O utinam longôs mansura per annos
Tegula sollicitos defendat ab imbre clientes,
Conservetque tuum de nomine Curia nomen.

Ite

veteres sanctiones non modo pæne tempore deletas, sed avaritia etiam judicantium corruptas & deformatas revocat, sinu excipit ac fovet, fordesque in fronte, nobiliori videlicet parte, contractas ablueri jubet.

- 6 *non rostra*] Sublimibus hujus Curia postibus non pendent navium rostra, sicuti olim vel in foro romano, vel in ædibus *M.*

Agrippæ, monumentum, aut *Sext. Pompeji* in siculo mari piraticam exercentis ab eo navali prælio victi, aut *Asiæ* pugnae, quam cum *Augusto* socero suo contra *M. Antonium*, & *Ægypti* reginam *Cleopatram*, strenue pugnavit. *anæa*] Statua *Mithridatis* Ponti regis ex tore conflata, qui tribus cladibus a singulari ro-

manorum virtute affectus tandem propinato veneno fato cecidit.

- 9 *sed titulis*] Vere splendidioribus titulis, quam statum sint & rostra, hanc Curiam ornavit optimus Princeps, qui legum sanctitatem, justitiæ præcepta, morum disciplinam, ceterasque virtutes romano iudice dignas, non tam imperio, quam exemplo, revocavit.

- 11 *o utinam*] Votum *Scellani*, qui æternitatem huic ædificio auguratur, ut miserrimi clientes, non ut antea defatigati, fortunas suas tueri, atque juris remedio vindicare possint.

- 13 *conservetque*] Hæc Curia meritis *Innocentiana* appellatur; & perpetuo ut appelletur optat *Scellanus*, uti olim *Trajana* & *Antonino*.

Ite procul, focii rixarum, atque aure minores.

15 Causidici, juris probrum gentisque togatæ,

Qui capitolinæ subsellia rumpitis aulæ,

Et fora dimidiis tantum lustrata lacernis.

Tuque, Bion, secede domo, qui cassus utraque

Auricula sacrata fricas monumenta virorum,

A 3

Hi-

nina, ceteraque Urbis fora a suo quodque auctore nuncupabantur.

17 *ite procul*] Hinc longius abire jubet sordidos Rabulas, ineptosque Causidicos, qui potius formularum tricis, jurgiisque, sæpe & mendaciis, incumbunt, quam veræ jurisprudentiæ, causarumque patrocinio: atque inde causa *Petrarchio* fuit (*Canz. del pinto di Amore*) cur juris disciplinam dixerit artem. = *Di vender parolette, anzi menzogne* = [*aure minores*] Hujusmodi Rabulæ vulgo Romæ appellantur *Mozzorecchia*, desumpto adagio, seu quia ipsi captiosis verbis & petulanti clamore judicis aures obtundunt; seu quia cum causas agere soleant fronte perfricta, auribus mutilati & quasi stigmate inusti communi opinione censeantur. Servi enim & plagiarii, qui hac infamiæ notâ signabantur, præ cæteris audaces insolentesque.

16 *qui capitolina*] Forum capito-

linum, licet majestate loci & nominis celebritate cetera Urbis subsellia antecedere deberet, nescio tamen quo fito a rabulis patronisque ultimæ notæ frequentatur.

17 *& fora*] Adfunt in Urbe iudices quamplurimi causis cognoscendis præpositi, quos nostri *Mozzorecchia*, nunquam toga usque ad talos demissa adire solent, ut mos est, exigique majorum tribunalium reverentia. *dimidiis*] nos: *mezzi mantelletti*.

18 *tuque, Bion*] Togatuli isti, ut diximus, *Mozzorecchia* singulari numero appellantur. Philodemus vero utraque aure diminutus in scenam producitur, idest perfrictissimus.

19 *sacrata fricas*] Philodemus Leguleiorum princeps commentarium in lucem edidit de *origine juris*, desumptis (ut nonnulli judicarunt) sibi que adscitis integris doctorum virorum paginis; & ce-

20 Historiamque tuo formosam polluis ore.

Sanctius hic puteal præsentī Principe legum
Archetypo. Nitet hic deterſo pulvere codex
Publicus, & feſſis chirographa pendula filis
Reſpirant meliorem animam. Scutulatus ubique

III-

lebriorum ICtorum ſeriem deſcripſit. Dicitur autem *ſricare* monumenta, quod res ab aliis erudite tractatas & expoſitas ipſe caligine potius involvat, quam exponat.

20 *polluis ore*] Juris ſeriem nitidiſſimam *ore polluiſſe* credo *Philodemum*, quia verbis parum aptis illam edidiſſe aliquibus viſum eſt; ſeu verius quia, recitando coram amicis libellum, inſuavi ac ridicula pronuntiacione, calabri gutturis vicio, hſtoriam ipſam ſœdavit; ſeu potius quia ipſi ſœteret anima.

21 *puteal*] Veteribus erat vel tribunal, vel locus, ubi prætoris tribunal, aut ſubſellium iudicis juri dicundo poſitum. Vid. *enarrat.* Noſtra autem ſubſellia dicuntur ſanctiora, quod Pontifex Maximus, legum canonumque parens, hanc ſæpe Curiam invifere dignatus ſit, ſuaque præſentia honeſtare. Quare Rabulis, præſertim vero *Philodemo*, ab hoc

loco exſilium indicitur.

22 *archetypo*] De optimo juſtiſſimoque Principe, qualis erat *Innocentius*, quid præclarius, quam quod optimarum quarumcunque legum ſit archetypus (*originale*), in quo quicquid integri ſanctique moris, non modo præcipi, ſed eſſe unquam poſſit, quaſi vivere videas? Quotieſcunque unus ejuſmodi aliquis regnat, illud ſit, quod trito eſt in proverbio = *Regis ad exemplum totus componitur orbis*. = [*codex publicus*] Codices, in quos acta litigantium publica referri ſolent, antequam forum *Innocentianum* conſtrueretur, ſiſu ac pulvere deformes, nunc vero, deterſis ſordibus & ſqualore, nitent.

23 *chirographu*] Scripturæ autographæ acu trajectæ & in ſaſciculos compositæ filo ſuſpſunduntur, ea diligentia & ordine, ut quælibet illarum data occasione facillime reperiri poſſit.

24 *reſpirant*] Antea in cæcis pro-

pe-

- 25 Intranti paries blanditur; & acta recenſet
Scriba lacernatus, gemino cui fascia limbo
Serica descendit tergo, talosque flagellat.

- His tamen abſtineo, quamvis plena omnia grandi
Numine, & immenſo tendat ſe machina tigno,
30 Arcubus invidiæ latiſſque futura columnis.
Illud præcipue miramur, ſplendida facta
Vincere te factis majoribus. Addere cælo
Culmina, & auguſtæ ſuperare palatia Romæ

A 4

Men-

pemodum cryptique ſervabantur ſcripturæ muribus & ſcarabeis opportune, nunc vero benigna luce aſſatæ quaſi respirare videntur. *ſcutulatus*] In hac Curia *Notariorum* manſiones pellibus auro obitis, varioque emblemate depictis, & ſcutis auxilio formarum expreſſis, undique ornantur: unde *ſcutulatus* dicitur paries, oculiſque negotiorum cauſa ſubeuntium blandiri.

- 26 *lacernatus*] Curia hujus decori conſulturus *Innocentius XII. Notarios* peculiari veſte indutos illic reſidere juſſit. *fascia*] Deſcribitur ea veſtis, nempe talaris, a cujus ſummitate poſt tergum duæ fasciæ æquali ſpatio diſtantes ac pari longitudine ad

talos uſque descendant, eoſque limbo percutiunt, quoties ſic induti perambulant: bene autem etruſca voce alicubi a verbo *battere* dicuntur *battole*.

- 29 *immenſo*] A magnitudine ædificii immenſum dicitur *tignum*, quaſi metiri non poſſis. Ab his vero laudibus, licet merito conveniant egregio operi, quod antiqua romanorum monimenta, quales arcus & columnæ *antonina* & *trajana* &c. æquavit, ſe abſtinere proponit *ſeſtianus*, quia Principis ſanctiſſimi virtus gloriæ illecebris non tangitur.

- 31 *ſplendida*] Splendidi hujus ædificii famam majoribus factis quaſi obſcurare videtur.

Mente tua minus est opus, & quo crescere fastos

35 Ipse vetas. Videant feri stupeantque nepotes,

Interdicta foro turpis contagia quæstus,

Juraque laxatas moderari provida habenas.

Scilicet exigui quamvis spes macra lucelli

Porticibus volitare tuis non audet, & ipsa

40 Acta dolore fugit mellitum sportula nomen.

Exfulet hinc aurum, nec circum pulpita vultus

Erigat argentum. Periit decus omne metalli

Flexanimi, & casus jam serva pecunia plorat.

Proh pudor! ante ipsum quondam gallina tribunal

Stri-

34 *minus*] Minus enim est ingentem molem a fundamentis excitare, quam mente concipere tot salutaria instituta, quibus Curiam suam ab omni judiciorum corruptela immunem esse iussit.

36 *interdicta*] Sportularum quæstus in ferendis sententiis iudicibus interdictus, qua de re *fat.* 10. 30.

37. *laxatas*] Leges, quæ temporis diuturnitate robur amiserant, iterum reviviscunt, & habentæ longo usu, sive abusu, laxatæ moderari dicuntur.

38 *spes macra*] Ab hæc Cûria non modo eliminavit *Innocentius* ingentes clientum sumptus; quibus iudicum animi poterant deliniri,

& corrumpi, sed etiam munuscula.

40 *sportula*] de qua voce alibi. Dicitur sportula *mellitum nomen*, quia omne lucrum quasi mel sapit gustanti.

42 *periit*] Maxima Principis gloria, quod in ejus regno aurum vires suas amiserit, & pecunia, quæ ubique vires & imperium, quasi domina gentium exercet, ad servitutem fuerit redacta.

44 *gallina*] Pauperes clientes ad demulcendum iudicis animum, cum aliud non haberent, altitia donare consueverant: quare (quod *Señano* turpissimum indignissimumque videtur, ut honesto cui-

- 45 Stridebat devincta pedes, nullique natabant
 Barbatî, causamque tenerrimus hædus agebat.
 At nunc muneribus nulla est reverentia: pauper
 Ac dives solo distabunt nomine; nec jus
 Accrescet nummis. Popano corruptus iniquus
 50 Non signat tabulas iudex; aut lactibus uncta
 Fæcofoque garo prodit sententia labro;
 Nec mixtas crudo mutat petasone rubricas

Tur-

tuncque homini videri debet) ante ipsum tribunal gallinæ cruciatare audiebantur. Vides hic quam poetice omnia.

45 *mullique*] Idem cogites de piscibus, qui forsitan vivi in aliqua concha aqua plena offerebantur, ideoque *natare* dicuntur. *Mullus* piscis genus romanis in pretio, maxime si gemina barba inferiori labro insigniretur. Quare Cic. *ad Attic.* = *nostri autem Principes digito se putant cælum attingere, si nulli barbati in piscinis sunt.*

46 *hædus*] Si pinguis, & nondum attigisset herbam, optimus causæ patronus: qui tenero balatu juris nodos, & glossæ asperitatem molliret.

47 *paupèr*] Durum nimis fuit olim pauperibus ac difficile iudicem

adire: nunc vero cum divitibus ex æquo procedunt, soloque nomine distinguuntur.

* 49 *popano*] Genus placentæ tenuis latæ ac rotundæ, quæ ægyptii decem lisdem colebant, hic placandis iudicibus oblatum, quasi diis fortunarum nostrarum arbitris, a *Sellano* inducitur. Est autem pro quocunque cibario munere.

50 *lactibus*] Pingui inemptoque butyro saturatus iudex unctam ferebat sententiam, idest illius commodo, qui lactantia obtulerat.

51 *garo*] Garum (de quo *Sat.* 5. *enarr.* 221.) liquamen piscium saxatilium & minorum, olim in deliciis apud romanos, *nobile* dictum a Martiale, a Seneca vero *pretiosa funis tabesque salsa*.

Turbidus ædilis. Quamvis mihi villica, fuso
Deposito, nullas decerpat ab arbore ficus,

- 55 Nullus & hungarico princeps ocreatus in auro
Pelliculam tendat; totos dictare libellos
Et mihi fas, nec jura vetor deducere in ipso
Limine judicii. Felicia sæcula, quando
Cum Licino magnoque potes concurrere Crasso;
Nec

53 *turbidus*] iudex superbus, tumidus, fastidiosus, petasone oblato, non mutat leges. *mihi villica*] Sunt verba pauperis, qui licet fundum suburbanum non habeat, ubi villici uxor ficus aliaque poma colligere possit, eaque dono dare, causas tamen promoveri non diffidit.

55 *hungarico*] aureus nummus, vulgo *ungaro*, in Pannoniis cudi solitus, a quibus nomen accepit. In eo imago Principis, cum ocreis (*stivalato*), ac reliqua armatura, stantis ut plurimum exprimitur.

56 *pelliculam*] h. e. loculum seu crumenam ex pelle, quam implere & tendere aureis ejusmodi nummis difficile præsertim pauperi miseroque clienti. Sensus igitur est: quamvis quod donem non habeam, pecuniaque caream;

licet mihi tamen ad iudicem accedere eique prorsus, quod petam, exponere. *libellos*] Libellus in limine, h. e. principio, iudicii conficitur, in quo actor mentem suam explicat. Ante *Curiam Innocentianam* pauperibus non permittebatur integros libellos exarare, totamque petitionis seriem producere: favor enim & gratia iudicis erga divites nimium invaluerat.

58 *limine*] Quandoque etiam huiusmodi pauperum libelli, tanquam futiles & calumniiosi repellebantur, ut nec suas experiri miseris rationes daretur.

59 *Licino*] Cum vel ditissimis. Nam *Licius* apud romanos opulentissimus; uti & *Crassus*, qui divitem esse quemquam negabat, nisi totum exercitum suis sumptibus per annum alere posset.

- 60 Nec minor in lacero superest fiducia panno;
 Aut trepidare reos diffuta subucula cogit.
 Olim crimen erat mercedem poscere longi
 Servitii, & procures interpellare superbos:
 Nam lacrymas gemitusque pios iustasque querelas
 65 Damnatat prætor veluti perjuriam, si non
 Beryllus digito, vel lato spira galero
 Aurea fulisset, si non umbella præiret,

Et

60 *lacero*] Si quis lacero panno-
 loque amictu iudicem adibat,
 nullius omnino facundie, immo
 loquendi prorsus ignarus vide-
 batur.

61 *aut trepidare*] In iudicio crimi-
 nali, ubi fatali quodam infortu-
 nio viles plurimum de plebe ho-
 mines & agrestes sisti videmus,
 quoties aliquis in questionem ra-
 pitur, pallere incipit plerunque
 ac trepidare, non sceleris con-
 scientia, sed suarum sordium la-
 cerique amictus aspectu.

62 *olim*] Temporum licentiam de-
 monstrat, quibus famuli, artifi-
 ces, alique mercenarii mercedem
 suæ debitam operæ poscere pe-
 rinde erat ac crimen patrare:
 tanta ab iudicibus procerum po-
 tentiæ ratio habebatur.

63 *perjuriam*] Querelæ ac lacrymæ
 stipendium repetentium atque ju-

rejurando sibi debitam affirman-
 tium, veluti perjuriam rejicieban-
 tur.

66 *beryllus*] Iudex pronas aures
 non præbere nisi iis solebat, qui
 romanorum equitum nobilitatisque
 insigne aliquod haberent, qualis
 est pretiosus annulus: nam an-
 nulus *berylli* nomine designatus
 non modo antiquitus erat eque-
 stris ordinis tessera, sed etiam
 hodie nobilitatem ostendit, dum-
 modo tamen pretiosus: usus enim
 annulorum & infimæ plebi com-
 munis. *spira*] aurea zonuia pi-
 leo circumacta.

67 *umbella*] Proceribus per Urbem
 incendentibus præcedit famulus
 cum serica umbella theca inclu-
 sa; quam explicat, ut dominum
 ab imbre aut sole e rheda de-
 scendentem defendat.

Et senior famulus dictaret nomina; sive
Pallidus adstaret de nobilitate comesa,

70 Qui lentas queritur nimium distare calendas,
Et tribus exoptat mensem jugulare diebus.
Vincimus & miseri; nec plebiscita severa
Semper, & aversam patimur glossamque malignam
Pauperibus. Bissenæ aliquid sanxere tabellæ,

Nos

68 & senior] Optimatum lateri senior famulus servilis (quem *decumanum* appellant,) assidue solet adherere, longo experimento callidus homo, & quarumcunque personarum gnarus. Hujus officium est nomina & cognomina, conditionem quoque occurrentium per Urbem Domino renuntiare, ut parare possit salutationes ad urbanitatis leges atque aulae modulus concinnatas, hoc est magis minusve pronas ac liberales.

69 pallidus] Præcipuum viri principis est argumentum suos inter familiares adfiscere ex honesta nobilique familia natos. Hofce *Scellanus* vocat *pallidos*, quia consumptis opibus, coguntur se procerum servitio addicere, mutataque sorte nequeunt exigua mercede laute vivere: unde pallor & macies. *comesa*] Juv. *sat.* 1. 34.

70 lentas] Sub cujuslibet mensis exitum domus præfectus salarium

perfolvit: quare macri isti aulici *calendarii* lætam diem tarde nimium adventare conquerruntur.

71 & tribus] Menses triginta, vel uno supra triginta, diebus continentur: isti vero aulici, ut citius mercedem exigant, singulos menses constare cupiunt viginti & octo diebus, quinadmodum solus februarius, & sic demere, perdere & jugulare tres dies.

72 vincimus] Vox pauperum lætitia gestientium, quod & ipsi æque ac divites in judiciis stare jam possint, suaque jura tueri. *plebiscita*] hic sententias, decreta dura, & adversa.

73 glossamque] Si forte aliquis e plebe statutum legemque aliquam afferbat sibi faventem, semper obstabat *glossa*, sive cavillatrix legis interpretatio, quominus causa non caderet.

74 bissenæ] Idem de legibus XII. tabularum; quibus nunquam pro pau-

75 Nos quoque quod foveat, nec Clementina repugnat.

Quid memorem ferro lacerataque dentibus ævi
Marmora, & emeritas jussas vigilare columnas,
Innitique solo, domus ut quæstoria furgat,
Imperii tutela potens validique lacerti?

80 Advena jam stupidus vectigal pendit, & urbes
Finitimæ gaudent pulchro debere theatro
Annonæ decimas. Res olim invisa tributum

Fit

pauperis causa convenire poterat *canonicus* textus. (nam *clementina* ponitur pro toto *canonico* jure, & leges XII. tabular. pro *civilibus*.) Nunc vero Optimi Principis beneficio factum est, ut æqua lance justitia administraretur, & leges idem pro optimatibus statuunt ac pro pauperibus: quod in summum reipublicæ bonum cedere nemo est quin videat & gratuletur.

76 *quid memorem*] A Curia Innocentiana transit ad ædificium Portorii terrestris (*Dogana di terra*) sumptuosissimis substructionibus excitatum. *lacerataque*] *Antonini Pii* basilica partim hominum partim temporis injuriis deformata, ac penitus collapsa, novo opere sussulta, adjectisque conspicuis lateribus, ejusmodi officio destinatur.

77 *emeritas*] Columnas marmoreas striatas immensæ magnitudinis, quæ Portorii &c. fronti adhaerent, *emeritas* ingeniose eleganterque dicit: æquum enim videbatur, moles illas, tot sæculorum opera *antoniniana basilica* præstita, jam senio confectas ab onere dimittere.

79 *lacerti*] Vectigalia sunt Principis redditus, qui bene *lacerti*, seu *nervi*: quod sine iis ægre imperium sustentetur.

80 *advena*] Pulchritudine & magnificentia ædificii Romam venientes capti, ipsique pontificiæ ditionis populi vectigalia libentissime solvunt.

81 *theatro*] quod quasi theatri speciem referat.

82 *res olim*] Pulcherrima adulatio: ignoscendum tamen satyrico, qui bene novit, veram laudem infuso

Fit desiderium populis, animique voluptas:

Nam dum decrescunt loculi, pascuntur avara

85 Lumina, & obtutus compenfat scœnore damnum.

Sed neque præteream silices splendere coactos,

Ædilesque novos, & qui civilia dixit

Bella luto, atque alacer quacunque in parte laborat

Aggeribus trabibusque; parum quæ tibia laudat,

Et

mo etiam de plebe homuncioni interdum posse contingere, adulationem vero solis Principibus. Ceterum qui non beneficentissimo *Innocentio* quamlibenter tributa solvisset, qui & æquissima imponeret, & tantam pecuniæ vim publica in opera publicumque in commodum quotidie erogaret? Vestigialia, si sint incruenta, iniquo animo non solvit nisi qui sit iniquus.

84 *ayara*] cupida.

85 *sed neque*] Ab ædificio Portosii transit ad Urbis vias. Nam *Innocentius* novos creavit Ædiles, statutisque legibus jussit diligentius civitatis munditiem curare. Verum hac de re ut facile est Romæ edicta promulgare, ita & negligere. In Urbe enim totius orbis regina viarum identidem scditas vere insignis.

87 *& qui*] Viarum præfectum seu curatorem intelligas, qui alacri quo erat ingenio quiescentibus & cœno quasi bellum indixit: quod quidem bellum per hostes dies, *PIO VI.* regnante *P. M. Joan. Petrum Bussium De-pretis*, post præturas extra Urbem optime gestas, diligentissimum viarum Urbis curatorem strenue instaurasse audio.

89 *trabibusque*] Quoties sternuntur viæ, ab utroque capite figuratur trabes, ne fabri lapidarii prætereuntium transitu ab opere impediantur; seu potius ne calcas lapidibus, antequam obdurata calce conglutinentur, opera & impensa perdatur. *parum*] Trabes ejusmodi contique (*mariani* jam dicti a *Mariano Vecchiarellio* olim viarum magistro) diu nimis humi defixi aliquando relinquuntur.

- 90 Et longum in triviis hærent invisa caballis.
 Atque utinam lati, quibus appia longa redundat,
 Effossi lapides terra cænoque sepulti
 Romuleas ornent fabra virtute plateas,
 Densatoque solo fulva stipentur arena.
- 95 Quid vanos sumptus, & tot cæmenta quotannis
 Perdimus, ut frustis sordescat strata minutis
 Flaminia, & fundi domino nec pensio tota

Suf-

quantur; ita ut homines noctu illis tibias impingant, rhedarii vero equi retrocedere cogantur longioremque ambitum explere: ideoque parum laudati & invisi dicuntur.

- 91 *atque utinam*] Appia via ab *Appio Claudio* Cos. construi cœpta, postque immenso sumptu servorumque opere Brundisium usque perducta, præ aliis longior, unde dictum: = *Appia longarum seritur regina viarum*. = Hæc latis altisque strata lapidibus, inter cætera romanæ magnificentiæ monumenta, reipublicæ potentiam intuentium oculis ingerit. Verum diuturnitate temporis passim disiecta ac vastata, terræque obruta, vix aliquibus locis apparent tanti operis vestigia. His igitur lapidibus, vetustate sepultis, solo erutis atque in

Urbem translatis ut semitæ plateæque ornentur exoptat *Sestianus*. Quod non modo non factum est, sed quadratis lapidibus, quibus Urbis viæ sternebantur, rotundi ac fluviatiles suffecti sunt; atque ita equorum ungulis potius, quam hominum pedibus, optime consultum.

- 94 *densatoque*] Demonstrat artem rationemque vias sternendi. Non enim calce lapides firmari ac stabiliri, sed arena super densato solo stipari satius ducit, ut antiquis mos fuit.

95 *quid vanos*] Iuxta Satyrici querela de viarum redemptoribus: qui lucri cupiditate minutis saxorum frustulis semitas sternebant, ut frequenti rotarum attritu facilius dissolutas bis in anno reficere necesse esset.

- 97 *pensio*] Domorum dominus tan-

Sufficiat, quoties grassatur in Urbe redemptor.

Displicet hoc etiam curvo quod semita calle

100 Instruitur, tanquam fossa deducere rivos,

Non homines rhedasque velint. Si tramite in uno

Currus occurrant gemini, collisa superne

Raduntur, sparsisque cadunt tectoria bullis,

Et Quartilla dolet quassatis pondere cristis,

105 Seu potius rubra detergit vulnera palma,

Et permixta fluit tepido cerussa cruore.

Non iterum domitos Cæsar per compita gallos

Tar.

ti non locat inquilinis fundum, quanti stat viarum reparatio; ut domesticis rationibus detrimento, non lucro, sit Romæ possidere. Id autem de *Sestiani* tempore intelligas, quo viarum redemptores grassabantur potius, quam vias reficerent.

99 *displicet*] Magistratus viarum increpat, & architectos, qui, præter artem & concinnam symmetriam, in modum fossæ consternti sinant, sive jubeant, quo citius devastentur.

101 *si tramite*] In ejusmodi semitis quotidie vides currus inter se collidi, non spatii angustia, sed declivis soli vitio, quo nec equi possunt consistere, nec rhedarum, rursus contineri, quin in medium

terantur.

103 *bullis*] parvis clavis capitatis. 104 *Quartilla*] Ea de causa sæpe queruntur matronæ capitis ornamenta compressa, rhedæ tegumento confidente.

105 *seu potius*] Contingit aliquando, quod multo pejus est, vulnera & cerussam, qua tantum romana mulier delectatur, cruore infici.

107 *non iterum*] Cæsari suadet, ne, gallis in servitutum pop. rom. redactis, iterum triumphum adornet, capitoliumque conscendat: timet quippe, ne curru vectus per concavas hujusmodi vias, excidat, totaque depercat triumphalis pompa. Vid. *enarrat.*

Tarpeiam rapiat curru sublimis in arcem:

Nam vitio clivi sella jactatus iniqui

110 Concidet, & magni labetur pompa triumphi,

Cælatæque urbes populique & Rhenus eburnus

Ante faces lychnosque & lumina clara peribunt.

Planitiem ædiles curent: decursus aquarum

Fertur mole sua, nec libratore magistro

115 Indiget. Interea, regum, tibi, Maxime, vestem

Tom. III.

B.

Sor-

108 *tarpeiam arcem*] capitolum, cui arx immanebat. *curru*] triumphali, quatuor equis acto. Vid. *enarrat* 107.

109 *iniqui*] non æqui.

111 *cælatæque*] Triumphantium currum anaglypho opere expressæ præcedebant imagines, quibus urbes, populi, provinciæque ab imperatore captæ romanoque imperio adjectæ, intuentium oculis repræsentabantur. *Rhenus*] Fluminum quoque effigies & simulacra in soleinni illa pompa ferebantur ex argento aut ebore cœlata: ideo flumen *Rhenus* ex ebore dicitur *eburnus*.

112 *ante faces*] Julii Cæsaris triumphus nocte a tempore actus est, plurimo elephantæ candelabra ingentesque faces immani dorso sustinente.

113 *planitiem*] Docet ædiles qua

ratione stemendæ sint Urbis viæ, ne incommodo periculoque sint prætereuntibus. Curent potissimum ut sint complanatæ. *decursus*] Respondet architectis, qui curvas ac declives construendas esse vias jactabant, ut aquæ pluviales citius decurrerent, faciliusque hauritu a cloacis absorberentur.

114 *librator*] Aqua ut defluat, non est opus architecto, sed sua ipsa mole ac pondere decurrit, si planities modice sit inclinata, quaque patet cloacæ aditus, exoneratur.

115 *interea*] Ad Principem Sanctissimum se convertit, eique gratias agit, quod, ab alto cæno purgatis semitis, vestem & crura ejus beneficio munda habere contingat.

Sordibus immunem debemus, cruraque cœnt
 Nescia. Nemo etenim flexus impune viarum
 Calcare, aut siccus poterat delubra subire,
 Rheda cui nulla est, nec mandunt hordea mulæ.

120 O quoties magnas mihi contigit ire per aulas
 Servis ridendus procerum! Dum etenim pedibus me
 Porto meis, veniunt altis delapsa fenestris
 Purgamenta olerum, capitique innascitur hortus
 Pensilis, & summo frondet lactuca galero.

125 Sæpe etiam inverfa petulans ancilla matella
 Perfudit crines servata in sabbata septem

Uri.

117 *nemo*] Illorum tangit incommoda, qui equos alere rhedaque velji non possunt: malum quamplurimis in Urbe commune.

120 *o quoties*] *Sætan*, multo post *Sætanum* tempore (nam res in pristinum rediit) expertus misereor, qui officium fortasse proceribus exhibiturus, sæpius, ut ipse conqueritur, udus ac sordidus aulis ingrediebatur.

121 *ridendus*] Rifu ne tantum servorum petebantur, an vero etiam procacitate ac dictis? Solent quippe optimatum famuli (perfrictum genus & cruce dignum) quoties palatii limen subit homo licet honestus, soleis

luto deturpatis, quamplurimis illum joci ridere, ultroque interrogare: ecquid de curru & auriga?

123 *purgamenta*] Quidlibet e fenestris publicas in vias plateasque cum temere dejiceretur, non semel lactucæ frondibus sparsum gestasse galerum queritur *Sætanus*.

125 *sæpe etiam*] Crescit querela. Non enim oleribus solum & aqua sordida sæpius se perfusum dolet, sed & immundissimo lotio septemque sabbatorum mora corrupto ac marcido, atque ejusmodi opobalsamo perunctum domini cubiculum subisse.

Urina, madidamque togam de rore latrinæ

Et fœdum domini retuli ad pulvinar odorem.

At nunc cuncta nitent: soleis non amplius hærent

130 Quisquilix, & luteæ communia stercora Romæ.

Ipsi nempe tuo discunt de pectore vici

Munditiem, veteresque rubent, te Principe, sordes

Romuleas fœdare vias. Restat tamen unum

Ingens pauperibus damnum, tortaue piandum

135 Cannabæ, & hetruscæ fortasse colore tabellæ.

Centum quippe vices jubeor decedere in hora

Tramite, quo nulli feror importunus, adactus

Imperiis tantum vultuque truci aurigarum.

B 2

Ce-

130 *communis*] Romæ stercora *communis* forte dicit, quod in Urbis semitis sordes pecorum equorum, atque adeo hominum, promiscuæ essent. Indignum hercle tantæ Urbis majestati.

133 *restat*] Sublatis tot viarum incommodis, Liberius Pontificem Optimum alloquitur, eique ostendit gravius adhuc malum restare, præsentis restis (*corda*) animadversione coercendum.

135 *hetruscæ*] forte & ultimi supplicii pœna. Florentinorum enim Societas (ut iterum alibi iterum-

que dictum) cum reo mors denunciatur, illius ori tabellam sacrarum imaginum colore imbutam admovent eo consilio, ut proxime moriturum expiatis criminibus Deo reconcilient.

136 *centum*] Aurigarum insolentia, ac ferocia est illud grande malum, cui *Sejanus* Principem deprecatur, ut opportuna remedia adhibere velit. Neque enim licet per Urbem ire pedibus, quin ab illis imperiose vel retrocedere, vel iter urgere passim jubeantur. Vid. *enarsus*.

Cede loco: propera: dormis? velocius: ohe.

- 140 Quod si corripiat me vis nodosa podagræ,
 Tibiaque infirmo nequeat consistere talo,
 Intestatus eo figulis augere patellas,
 Et nostra in tenues migrant corpuscula lances,
 Transiberina linit crasso quas penna colore:
 145 Nam rota præcipiti fertur temone cadentis
 Per caput atque humeros, sparsoque cruore rubescit
 Orbita, & elisum calcit furiosa cerebrum.
 Tantaque romanos signat truculentia currus,
 Ut crus dimidium, longoque in calle reptas
 150 Colligat auriculas, & truncum filia nasum,

Si

139 *cede loco*] Voces petulantis aurigæ libero homini minime ferendæ.

140 *quod si*] Infelix qui pedum vitio laborans iubenti aurigæ parere nequeat.

142 *figulis*] Sine testamento decedens minutæque in partes attritus figulis materiem præbeo, ut tandem in lances abeant miserimum corpus & ossa: nos: a far terra da poculi.

144 *transiberina*] Ars figulina trans Tiberim exercetur, ibique rudi strussoque colore vasa fictilia pin-

guntur.

145 *nam rota*] Causam assert, quare humana corpora pæne in pulverem redigantur, cum rhedarum violentia per compita deji- ciuntur.

146 *tantaque*] Casum describit infelicis filie reliquias dispersas trucidati patris colligentis, ut supremum illi sepulturæ officium perolveret: quo luculentius aurigarum crudele facinus ob oculos ponit, ut illis merita pœna iussu Principis irrogetur.

Si quidquam nostri lacrymans imponere busto
 Ipsa velit, dulcis conculcatique parentis
 Incassum quærens, cui deferat oscula, vultus.

Cur, si mingit equus, carpenta morantur, & ipsa
 155 Expectat Lalage vesicæ commoda equinæ;
 Liber homo si forte roget; subsiste parumper,
 Auriga; ille volat, pressoque cadavere currus
 Urget, & obstanti franguntur crura popello?
 Nempe valentino signatus stigmate pullus,
 160 Aut quem felici Campania gramine pascit,
 Plus venit Romæ, & pretio majore paratur,
 Quam tunicatus homo; fortasse & caulibus ipsis
 Vilior est annonæ animæ: nam sævus equifo

B 3

Vi-

151 *nostri*] si quicquam humani
 corporis. *busto*] sepulcro: vox
 a veterum cremandi cadavera
 more; de quo *enarrat.* 94. *ad*
fat. 10.

154 *cur si*] Pulcherrima eademque
 justissima *Scæani* interrogatio.

155 *Lalage*] Romanam quamlibet
 matronam intellige, quæ licet fa-
 mulorum corona stipata, auro in-
 duta, auratoque curru sublimis
 vehatur, non erubescit media in
 semita iter abrumpere & mo-
 rari, donec equi vesicam exons-
 rent.

159 *nempe*] En tibi vere quid sit,
 quod deambulantium preces ne-
 gligat crudelis auriga, sistat ve-
 ro equorum commodo: nempe
 equus Valentis (*ginnetto di Spa-*
gna) aut Campaniæ felici (*ca-*
val di regno) pluris constat,
 majorique in pretio habetur, quam
 vilis de plebe homo, sed tamen
 homo.

163 *equifo*] Ab equifone seu auri-
 ga magna olerum omnique her-
 barum generis habetur ratio: li-
 cet enim humi disposita passim
 in plateis præsent, nunquam e-
 quo.

- Numquam calcat olus, fit nulla injuria cæpis,
 165 Et timet invito gressus glomerare lupino.
 Nos soli impetitur cursu attrituque rotarum,
 Judicio viles non admittente querelas,
 Non secus ac pulex sub pollice inulta periret.
 Nec miror: nitido sumptu stabula alta parantur,
 170 Ut sonipes habitet, vitreisque excepta fenestris
 Ridet pura dies intra præsepia Romæ;
 Dum tenebras noctemque colit sub paupere tecto
 Maxima pars hominum, nec sese extendere cellæ
 Angustus patitur murus, stratifque recumbit
 175 In paleis non dispar equo. Sed plurima servit

Ju-

quorum ungulis proteruntur: secus cum hominibus agitur, quorum iccirco annona ipsis caulibus vilior.

167 *judicio*] Si apud Prætorem de hominis cæde aurigam postules, ab judicio repelleris: tantum abest ut eo de scelere queratur.

169 *nec miror*] Desinit mirari *Sellanus* barbarum ejusmodi scythique ipsis horrendum morem, quoties regales sumptus in stabulis conficiendis animadvertit: cujusmodi ipse vidi in florentissima Italiæ urbe stabulum tanta

magnificencia a potente viro exstructum, tantoque ornatum auro, ut templi potius, quam stabuli, speciem præferret.

172 *dum tenebras*] Utinam exageraret Satyricus. Procerum equi melius certe plerumque habitant, quam major hominum pars, qui angustas cellulas, & sæpe tenebras conducere coguntur.

175 *sed plurima*] Junentorum servitio multi famuli addicti, qui aqua, spongiis, & strigilibus operentur, sordetque abstergant; cum homini, cui angusta res sit,

ce-

- Jumentis operosa manus: mihi nec puer unus,
 Qui mundet soleas. Quando intestina reclamant,
 Dura ceres cum vappa: illis cichorea, pepones,
 Uvaque præbetur cum furfure; libaque palma
 180 Ipse offert dominus, stabuli contentus odore,
 Plusquam Malthinus medicato sumine porci:
 Quin strigiles agitat, nudataque brachia jactat,
 Et crispare jubas non dedignatur equorum,
 Quas prafini aut veneti decorent segmenta coloris,
 185 Atque reluctanti divulsæ a conjuge gemmæ.

B 4

Hinc

- ceteroqui honesto, nec unus sit
 puer, qui soleas a cœno munda-
 det.
 177 *quando*] Crescit miseria: quo-
 ties enim fames urget, duro pa-
 ne pessimoque alitur vino.
 178 *illis*] Contra equis large suppe-
 runt cichorea, pepones, uvæ &c.
 atque adeo liba: ipse quippe do-
 minus stabulum subire non dedi-
 gnatus extensa palma porrigit
 equis panis crustulas, vel placenti-
 æ frustula melle ac saccharo deli-
 bibita.
 181 *Malthinus*] de quo alibi. Delicatus
 adolescens forte odoribus,
 præcipue unguentis delectabatur,
 quæ suillo ex abdomine
 centies aqua diluto conficiuntur.
 182 *quin strigiles*] Vetus mœriūm-
 que (ait *Sestianus*) romanorum
 vitium, qui nulla decori nobilitatisque
 habita ratione, in præsepiis non verentur
 quotidie versari, & vilissima quæque officia
 explere.
 184 *quas prafini*] h. e. viridis &
 cærulei: qui colores in amphitheatris,
 ludisque plerumque circensibus,
 ab aurigis usurpabantur; studiumque
 populi sua quisque tessera notus captabat.
 Belle poeta romanum inducit, qui
 ejus coloris segmentis cursorem
 equum exoriet, ut in emetenda
 flamina (*il corso*) romanæ
 plebis favorem, interdum & auxilium
 comparet.
 185 *reluctanti*] Eo Processit infamia,
 ut non unus e consulari or-

Hinc est quod tumidus fertur rhedarius, & se
Plebe super gaudet violenta effunderé biga.

O utinam ductor ducatur, de trabe terna
Offenso præbens jucunda piacula vulgo.

190 Da, Pater, hæc misera plebi solatia, restes
Carius ut Romæ prostant, sanctumque capistrum
Otia nulla trahat. Sed mentio libera quando
Incidit hic morum, nostris sit tuta potestas
Quædam, pauca licet, coram effutire camœnis.

195 Namque mihi videor cerebrofus, & unus inanis

Con-

dine gemmis pretiosioribus conjugis, ipsa invita ac reluctantem, fræna, habenas & ephippia ornarit.

186 *hinc est*] Nil mirum igitur, si aurigæ temerario spiritu elati miseram in plebem sævire audeant, cum videant equos suis a dominis tam perditæ amari ac tam religiose coli.

187 *o utinam*] Pulchrum sane spectaculum exhiberet populo romano rhedarius, si loco gubernandi cursum, ipse a carnifice rheda illa traheretur, qua capite damnati per Urbem deducuntur, ceteris exemplo futurus, ut impofterum a temeritate sævitiæque se abstineant. Nescio an au-

rigis nimium severus esset iudex ille neapolitanus, qui cassiano ingenio, auriga vix in iudicium raptus, fere indicta causa pronuntiabat = *auriga est? protinus remiget*.

190 *da, Pater*] Enixe Principem rogat, ut non patiat in Urbe sancta restes dormire, sed expurgari jubeat, agere, & in fontes animadvertere. Ex hac tanta stili vehementia conjectare licet *Sestianum* gravi aliqua injuria ab aurigis appetitum.

192 *sed mentio*] In rhedarios satis invecus, alios Urbis mores detestandi carpendique potestatem petit.

195 *cerebrofus*] Nos: *bizzarro*.
Ne-

Contemptor famæ captatorisque macelli,
 Quo melius nemo luxum putumque ferire
 Hac ætate queat vitium. Sed magna minantem
 Et præolara tenent puerilia. Ludere chartis
 200 Musa dedit potius, quam stricto insurgere flagro;
 Nec nisi de calabro turgescit vena Bione;
 Et Rullo offendor scurra, gibboque Poeta.
 Infelix operæ pretium! nam masculus ardor
 Diffuit in nugas; muscas culicesque trucido.
 205 At qua bile feror, quoties penetrare reposta

Li-

Nemo negat te, *Sestane*, cerebrosum: ultroque ignosco, si talis tibi ipse videar. *unus inanis*] Vere, præter *Sestanum*, neminem novi, qui famæ tinnitu nunquam pellectus in tanto litteratorum plausu, nomen suum ita latere voluerit, ut centum fere post annos non desint, qui de vero satyrarum auctore adhuc incerti sint.

196 *captatorisque*] Pro macello quodlibet cibariorum genus accipe, altitia præsertim, pisces, ostrea, coturnices aliaque dono mitti solita. Hisce muneribus, quæ demulcere & captare solent plebejos animos, non pellicitur *Sestanus*.

197 *quo mellus*] Famæ divitiarum-

que contemptor si quis inter mortales reperiat, heroem eum prorsus reputo: hic hic aliorum mores libere increpet.

198 *sed magna*] Hic se videtur excusare *Sestanus*, quod superioribus satyris stilum in nugas acuerit, nec argumentum ingenio viribusque suis satis dignum sibi proposuerit. *Rullum* enim. *Bionem*, ac *Gibbum* (alibi *Pumilionem*) carminibus pectere idem reputat ejusdemque laudis ac muscas culicesque mactare.

205 *at qua bile*] Brevis præmissa apologia, e vestigio exandescit, plenusque irarum in hebræos invehitur, qui nobilium domos plus æquo nimiumque familiariter frequentant.

Limina nobiliū Solymæ de stercore curtum
 Judæum, & croceos video regnare galeros!
 Est qui, sacrata quamvis lustratus ab unda,
 Nil inconsulto faciat maturus Apella;

210 Tactaque perjuro non horret pocula labro.
 Sumere, communique solet cœnare catino
 Anseris arguti pulmonem & sanguine mundi.
 Hunc amat, atque olidis spurcata lagena salivis
 Plus sapit. Ancillas famulos puerosque coercet

215 Ille supercilio: domino conducit agellum,

Atque

206 *de stercore*] Hebræi sordidi ac pannosi pessime olere solent: ideo quasi ortos e stercore Solymæ abominatur. *curtum*] judæum curtum appellat, h. e. recutitum.

207 *croceos*] Romæ hebræi coguntur pileis superaddere velum crocei coloris, quo longe a christianis dignoscantur.

208 *est qui*] Patricium quemdam designat, qui, prona nimis indulgentia in hanc damnatam gentem, nihil ageret nisi ex judæi consilio.

209 *Apella*] Nomen hebræi apud Horatium, quod valet recutitus, h. e. sine pelle.

210 *tactaque*] Immundissimi hominis labro inquinatum calicem ori

admovere non exhorret.

212 *anseris*] Apud hebræos in deliciis sunt anserum exta, quos trajectis clavo pedibus tabulaque affixis, ne moveantur, patillis fursure sevoque confectis ad satietatem explent; quo fit, ut illorum pulmo non modice crescat. *sanguine mundi*] Anser, quem communi lance appositum comedunt Patricius & hebræus conviva, prius cultro mactatur, ne contra Mosaicæ legis præscripta sanguine vesci contingat.

214 *ancillas*] Nota absolutum imperium, quod in patricia domo exercet judæus, remque familiarem ut ipse solus curet & administret.

Atque suburbani lactucas irrigat horti.

Rem auget gnavus. Credo. Quin uxoris amicus

Est, ais, Elias, &, quamvis sordidus, Aron.

Profit amicitia o sodes; iustoque peracto

220 Lunarum cursu, caveas recutitulus infans

Ne tibi nascatur flavi tetricue coloris,

Qui suibus parcat, cognataque sabbata servet,

Et decimo cautos impendat fœnore nummos.

Hæc generosa tua proles regnabit in aula;

225 Paullatimque toro solus gelidusque cubabis,

Officium fatui verpo subeunte mariti.

Sic dominae placet uxori. Permite sodalem

Sci-

217 *rem auget*] Verba sunt Nobilis, quibus se purgare nititur, quod tam impente Eliam diligat & Aaron. Utinam vero huiusmodi non attulisset excusationem.

219 *profit amicitia*] Ironice dictum ac nimis acriter, sed forte non abs re.

220 *infans*] Describit mores pueri nascituri; qui suilla carne se abstinebit, servabit sabbata, pecuniamque: duriore quolibet fœnore collocabit: quæ quidem omnia ad amici iudæi ingenium ac leges.

221 *flavi*] quo colore plurimum

vides hebræos.

222 *cognataque*] quasi congenita.

223 *decimo*] nos: *al dieci per cento*.

225 *paullatimque*] Alia Patricio fortasse graviora portendit. Cum enim Elias amicus sit uxoris bene nummatæ & acris naturæ, hanc quoque contumeliam marito inferre non erubescet.

226 *verpo*] h. e. hebræo.

227 *permitte*] Sextanus Patricium objurgat, cui merito hæc evenire affirmat, eo quod hebræum siverit domi familiariter versari neque ac si christianus esset.

Scilicet extorrem mundo cæloque rebellem,
 Filiolum veluti nostra sub lege renatum:
 230 Te merito expectant opprobria. Visere cellas
 Cur virides properant pharii monumenta triumphi,
 Putidulasque casae regali syrmate verrunt
 Patriciae? lævis cur mordent crusta farinae?
 Quid quod cum vetitus refecat præputia culter,
 235 Ipsæ adstant cupidae mores & discere ritus
 Legales, syriosque sonos garrere laborant?
 Ac quoties virgo rubris hebræa capillis
 Accedit thalamo, nuptam comitantur, & ipsæ

Flam-

228 *extorrem*] Hebræi quasi mundo extorres, quod ubique tanquam exsules sine pontifice & sine rege perfidiæ poenas luant.

229 *filiolum*] h. e. christianum, qui sacro baptismate renasci dicitur, atque *ecclesiae* filiolus fieri.

230 *visere cellas*] Hebræi ab ægyptiorum servitute liberati faustæ dici memoriam quotannis renovant instructis cellis (vulgo *caselle*) in lætitiæ apparatus frondibus ramisque arborum, quas iecirco *virides* apte *Sestianus* dicit. Has cellas romanæ matronæ adire solent, nec vestibis purpura auroque splendidis caudis sordidum casularum pavimentum verrere dedignantur,

231 *pharii*] h. e. ægyptii a Pharo Ægypti insula.

232 *syrmate*] vestibibus, uti diximus, caudatis: de qua voce aiibi.

233 *lævis*] Panibus quoque azymis ab judæis donatæ, urbanitatis gratia, matronæ domum redeuntes lævis illius farinae crustula per lasciviam degustant.

234 *quid quod*] Si familiari hebræo nascatur infans, die circumcissionis invitatæ vetito ritui adstant, cupiuntque cæremonias addiscere; quin etiam nituntur hebraicas cantiunculas psallere. *vetitus*] Nam, institutis a Christo Domino novi testamenti Sacramentis, jam vetita circum-

Flammeolum digitis aptant, mulcentque pudorem?

240 Quin etiam lychnos & candelabra recenti

Cera augent, sacra forsan de sede petita,

Cui thus votivum cantataque myrrha pendit.

Roma, triumphali frustra tibi servit in arca

Progenies galilæa, tuos si fœda penates

245 Ingreditur, ridetque Titi perfricta secures,

Ara velut Solymæ venerataque templa manerent:

Jam subeat teneatque domos, sed sulphure fractos

Sar-

239 *flammeolum*] diminutiv. a *flammeo*, velo olim lutei coloris. Vld. *enarr.* [*digitis aptant*] ex hebræorum more, qui alicubi & christianorum; sed albi coloris est lintheolum.

240 *quin etiam*] Hoc equidem nullo modo ferendum, dignumque videtur quod severiore lege coerceatur. Hebræorum candelabra ardent cera ab ipsis matronis donata, quæ forte immortalis Deo fuerat devota.

242 *thus votivum*] Cereæ, quem *paschalem* dicimus, globuli e thure & myrrha appenduntur infixi, solemnique ritu benedicti in memoriam aromatum, quæ ad sacratissimum Redemptoris nostri corpus unguendum tulerant religiosissimæ femine.

243 *Roma*] In foro boario (*campo vaccino*), ubi & Pacis templum, vides adhuc triumphalem *Titi* arcum egregia manu insculptum: ubi, capta a Romanis longæ obsidione Hierosolyma, spolia judæorum, ac præcipue *Arca* & candelabrum deportantur. Exclamat igitur *Sellanus* frustra hæc subactæ perfidæ gentis monumenta exstare, si adhuc in Urbe licet hebræis regnare.

245 *secures*] imperium ac potestatem: nam secures apud romanos summæ potestatis insignis: ut alibi dictum.

247 *sed sulphure*] Sinit judæos christianorum domos adire, sed ea tantum de causa, ut artes suas exerceant, fictilia videlicet fracta sulphureo glutine farciendo, pal-

Sarciat ut calices, & putri pallia filo

Umbricio & Tuccæ festis portanda diebus.

250 Seu potius veniat pictam mutare saonam

Cum caligis tritaque toga vetulisque lacernis,

Quæ macer aonia servat Philodemus in arca;

Cui frons inscripto vix una argentea gyro

Atque eadem multo detonsa a forfice restat.

255 Hæ tibi si cessent caussæ, diffinde profanum

Sordidulumque caput: fur est, aut leno: minora

Fla-

pallia sordidæque *Umbricio* & *Tuccæ* (h. e. infimæ plebis hominibus) vendendas vestes interpolando.

250 *seu potius*] Solent hebræi vascula siccilia circumferre, quæ Savone in ora ligustica conficiuntur picturisque ornantur: hanc vero mercem non vendunt pacto pretio; sed cum laceris pannis scrutisque, sive laneis sive sericis, commutant. Hinc mutare pictam saonam elegantissime dictum.

252 *quæ macer*] Egenus tunc temporis poeta *Philodemus* erat, ideoque in *arca aonia*, h. e. poetica, asservare dicitur tritam togam, frustaque caligarum; ut illa cum siccilibus permutaret.

253 *cui frons*] Adeo rei nummarum difficultate premebatur *Philodemus*, ut vix in oculis mo-

netam haberet vulgo dictam *testone*, eamque etiam iniqui ponderis, utpote peculatorum forfice sæpius detonsam. Quod in ejusmodi monetis grandis Pontificum frons, & plerunque calva, sit efficta, ideo *testoni* dicuntur, additis in gyro nominibus Principum & regni anno.

255 *hæ tibi*] Nullam aliam ob causam liceat christianorum domos hebræis subire: illorum quippe quisque flagitia timere potest; quando furta & lenocinia velut artis genus exercere dicuntur.

256 *minora*] Cave a majoribus criminibus, uti philtis (*malie amatorie*) devotionibus, impiisque carminibus, quibus nefariam gentem thesauros detegere, amorem extorquere, parentis obitum ur-

Flagitia & gentis sunt hæc peccata nefasta.

Est tamen hoc vitium paucorum & forte ferendum,

Si pensare velis fatuæ suffragia Romæ,

260 Quo studio quantoque fremat lasciva tumultu,

Audiat ut tremulos & fracta voce canentes

Dimidios homines, quibus olim Nursia barbara

Invidit, mollique diu peccare juventa

Et tonfore dedit semper caruisse magistro.

265 Vertimus in pretium naturæ damna; probrumque

Señi hominis centum tanta & plus millibus æquat

Pa-

urgere, aliaque scelera fama est patrare.

258 est tamen] Fatetur *Señanus* damnatam hanc cum hebræis domesticam consuetudinem ad paucos pertinere: quare aliud vitium, & quidem Romæ late patens, confodere aggreditur.

261 audiat] Musicæ dulcedine pellecti romani usque ad insaniam cantoribus favent eviratis, qui voce molliscula & muliebri lascivix proxima, seu potius cognata, aures titillant.

262 Nursia] Qui castrandi peritiam callent, fere omnes e *Nursia montana* in Unbris pontificiæ ditionis civitate.

263 juventa] Evirati ob menti in-

vitatem serius videntur senescere.

265 vertimus] Damno inno injuria naturæ homines evirantur. quare *Domitianus*, ceteroqui crudelissimus, hanc humani generis contumeliam legibus severissimis interdixit. At nostra ætate tanta musicæ libidine patriciæ aurea tentantur, ut id probri pretio fere inæstimabili emere non dubitent, dum scenam populo exhibituri cantores undique perquirunt, grandique mercede invitant & conducunt.

266 señi] evirati. Musicæ libido patricos suadet naturæ probrum multis nummum millibus compensare. Vides sæculi insaniam.

- Patriciæ tentigo auris. Castrate, parentes,
 Si sapitis prolem, primaque ab origine radat
 Argumenta viri furtiva novacula: honores
- 270 Hoc præstare valet titulūque & nomen honestæ
 Virtutis, quæque ipsa meretur præmia Virtus.
 Scilicet elumbis librataque vocula gyro
 Multiplici sapit ambrosiam guttumque beati
 Pincernæ. Valeat tua mater, Nævia clamat;
 275 Felicemque vocat Lalage; felicia, Galla,
 Ubera, quæ suxit fœtenti semivir ore;
 Crebraque sollicito jaculatur basia labro

Can-

267 *castrate*] Ironice, horratur parentes, ut liberos mutilent: multa enim inde commoda. Nam non modo divitiis, assuunt evirati cantes, sed & honoribus in Principum aula decorantur: quodque, nullo modo ferendum videtur *Seclano*, nomen titulūque virtutis usurpant, quod doctissimis solum viris debetur, &, quod pessimum est, debita virtuti præmia carpunt: vulgus enim eos male vocitat *Virtuosi*.

269 *furtiva*] Fortin enim tanta naturæ injuria solet irrogari.

270 *& nomen honeste*] Vid. *enarr.*

272 *guttumque*] Perditis hisce mu-

sicæ amatoribus deorum adesse convivio sibi videntur; plique iis sapit fractum & enerve cantantis suspirium, atque undulata vocis vibratio (*il gorgheggiare e trillare*), quam pocula & calices *Ganymædis* Jovis pincernæ nectare redundantes.

274 *valeat*] Nævia bene precatur matri, quæ tantam dulcedinem genuit. *Nævia* & *Lalage* præ ceteris romanis matronis musicæ musicorumque studiosæ.

275 *felicia*] exclamatio præ nimia voluptate exaudiri solita in theatris, maxime venetis, ubi major auditorum licentia.

Cantanti. Videt hæc stūpidus laudatque maritus.

Heu! tua res agitur: miser! oh nimium, mihi crede,

280 Optantur dulces moduli gemitusque canori.

Non est hoc artis studium, sed prona libido.

Musa satis. Tamen hic primas impune cathedras

Perlustrat, cunctasque domos; & garrulus hæret

Ausoniae, pedibusque pedem titillat Amillæ,

285 Invisis quamquam magnis rivalibus. Audi

Quæ tulerit pressis oculis nasoque supino

Ulpidius. Mimū languescere senserat uxor:

Tom. III.

C

Quid

278 *laudatque*] Maritus vere bardus, qui quod maxime peior. rescere deberet ac detestari, potius ferat, atque adeo laudet.

279 *tuas res agitur*] Non de alieno, sed de tuo periculo agitur.

282 *Musa satis*] Ne plura: musam jubet tacere, ut prudente reticentia pudori consulat: intelligenti enim satis & plus quam satis. *tamen hic*] petulans musicus. *primas cathedras*] primarum matronarum domos: nam *cathedram* alibi diximus fuisse muliebrem sellam.

283 *cunctasque*] Cunctas igitur matronarum domus patent hisce cantoribus, qui quamlibetissime excipiuntur.

284 *Ausonia*] *Ausonia* & *Amilla* fictitia matronarum romanarum nomina. *pedibusque*] Mos procorum est amatae pedes clam pede attingere ad animum explorandum.

285 *invisis*] Principes viri, quamvis honesto amore capti, patiuntur, licet inviti, tantam cantoris tenacitatem, ac dissimulant. Vides quo sæculi stultitia processerit.

286 *pressis oculis*] connivente ac indormiente Ulpidio.

287 *Ulpidius*] Historiam narrat, non fabulam, cujusdam matronæ Ulpidii uxoris. *mimū*] h. e. eviratum musicum senserat febri æstquare.

Quid non sentit amans? currit neglecta decorem;
 Ac veluti hostili ruerent Capitolia flamma,
 290 Aut ferus attonita regnaret Vandalus Urbe,
 Instaretque super nati jugulumque mariti,
 Currit anhelanti similis, vicinaque lecto,
 Spes mea, clamabat: sed languida faucibus hæsit
 Vox subito; & passis riguit procera capillis:
 295 Atque ubi paullatim rediit vigor, anxia venam
 Sciscitat, & fœdam rimatur sedula pelvim,
 Et moto urinam scaphio speculatur odoram:
 Mox haurire jubet decoctum jure vitellum,
 Libaque & ingenuas crustas. Hiat ille solutis
 300 Rictibus, & madidas, ceu pullus hirundinis, offas

Ac-

288 *currit*] Quotiescunque sæmina
 inconsulto speculo, neglectæque
 coma, e domo se proripit, gran-
 de aliquid causæ subesse opus
 est: nec certe major amanti esse
 poterat, desperata amati cantan-
 tis vultuine,

290 *Vandalus*] gens septentriona-
 lis ferocissima.

294 *procera*] quod procera esset
 statura.

295 *anxia venam*] Studio exploran-
 di curandique morbi, diligentissi-
 mi medici partes facit, nec abhor-
 ret fœdiora quæque scrutari.

298 *vitellum*] Ovum jure coctum,

ut delicatius sit, sorbere jubet,
 albumine detracto.

299 *libaque*] dulciariola, qualia
 quæ dicimus: *biscottini di Savoja*.
 [*ingenuas*] molles ac delicatas in-
 genuoque palato dignas. *hiat il-
 le*] Pulcherrima evirati illius ima-
 go: qui lecto decumbens, nulla
 emissâ voce, os aperit, ceu im-
 plum in nido hirundo (elegan-
 tissimum simile) cibumque obla-
 tum diductis fœde rictibus de-
 glutit.

300 *madidas*] liquore aliquo: nos:
biscottini inzuppati.

Accipit oblatas. Valeat stomacho tua conjux

Dicere fas est, Ulpidi: nam nullus olentem

Ferre animam eunuchi poterit, lectissima quamvis

Balsama & in loculis portet duo funera regum,

305 Quæ pelusiaca custodit pyramis ora.

Attamen has vivas conducunt ære latrinas,

Et magnis pretiis multi lîcantur in Urbe

Irritamentum vitii: dum Virtus vilior uno,

C 2

In

301 *valcat*] Ulpidii conjugem bene stomacho, valere inde arguit *Señanus*, quod evirati anima molesta plurimum, cuique sit & naribus gravis.

304 *duo funera*] Ægyptiorum regum optimatumque cadavera lectissimis, ejus regionis balsamis condita hodie reperiuntur, quæ vulgo *mummiæ*. Itaque etsi *Ulpidii* uxor habeat in loculis duo ejusmodi corpora pretiosissimis unguentis delibuta, nescit tamen *Señanus*, qui fiat, ut evirati factore non afficiatur.

305 *custodit*] Ægypti pyramides, quarum insignes extant reliquæ, immensæ molis unarumque continebant in intima concaemeratione regum cadavera, erecta plurimum ad Nili ripam, qua per Pelusi Ægyptiurbis ad mediter-

ranæum oram in mare devolvitur. 306 *attamen*] Quamvis evirati enormiter forteant, morisque non admodum honesti aliquando habeantur; tamen non defunt in Urbe, qui magno pretio illorum consuetudinem, seu potius vitii, illecebram, comparent.

308 *virtus*] Infelix Virtus, quæ præ vitio emptorem vel multo minori pretio non invenit, caputque divinum lacero vix velat amictu. Infelix, inquam, nisi amplissimum ipsa sibi præmium esset ac merces largissima. Ex eo vero, quod Virtus sibi sola sufficiat, profecto non consequitur, quod detestanda non sit sæculi iniquitas, a quo, neglecta Virtute, tanta ac tam splendida vitiiis dona parantur.

In triviis obolo frustra se præbet ementi,
 310 Divinumque caput lacero circumdat amictu.

Sit podium pictoque nitens orchestra theatro,
 Pulpitaque & lato crescant subsellia circo,
 Flava ruinosas qua proluit Albula muros.

Quin etiam gothis moles invisa refurgat,
 315 Scenaeque Marcelli, vitataque curribus ova:

Nil

311 *fit podium*] Podium locus erat in theatris viris principibus destinatus, instar pulpiti seu mæniani, cujus facies ligneis craticulis etiam tegebatur, ne populo paterent, qui spectaculis ibi ludisque interessent. Quare Sueton. in *Nerone* = *accumbens primo parvis foraminibus*, deinde toto podio adaperto spectare consueverat.

312 *pulpita*] quæ nos: *palcetti*.

313 *Albula*] Ad ripam Tiberis, qui olim *Abula*, superiori sæculo non mediocriter molis theatrum Romæ excitatum est, quod vocant *Teatro di Torre di Nona*, seu *Tor di Nona*. Hoc igitur novis gradibus, subsellis, mænianisque (*pogginoli*) augeri indulget Sæctanus. *Albula* a colore aquæ *flava*.

314 *quin etiam*] Immo & amphitheatrum Flavium, vulgo *Colosseo* aut *Coliseo*, gothorum furore impie deformatum refici, &

fieri posset, libenter permittit. Quod amphitheatrum a gothis male habitum dicit ex vulgi opinione. Vid. *fat. X. enarration. 133.*

315 *Marcelli*] Theatrum *Marcelli*, cujus adhuc grandia supersunt vestigia, scenam habuit marmoream ingentibus columnis sustentam. *vitataque*] Circos etiam restauratos exoptat, ut antiquorum munera edantur. Fastigio metarum, quæ ab utraque extremitate in arena Circi, ceuturbines inversi assurgebant, affixa erant fabulosa *Leda* ova, e quibus *Castor & Pollux* ejusmodi decursionum institutores procreati. Has metas marmoreas stringere simul & evitare studebant aurigæ, ne cum breviori insisterent circulo, rotis in illas impactis, curru dejicerentur. Ova pro metis eleganter. Vid. *fat. IX. 73. & 79. enarration.*

Nil renuo: antiquæ sunt hæc patrimonia Romæ,

Et desiderium populi cessantis: at illud

Non tulerim vili pulsari pegmata focco,

Et personatos scena prurire cinædos

320 Atellæ exodiis. Mutium sævumque Neronem

C 3

Quam

316 *antiquæ*] Bene noverat *Sestianus* a pop. rom. indito fere a natura studio duo maxime appeti, panem & circenses: quam hæreditatem cum ad posteros venisse videat, circo & theatris instauratis, spectacula adornari non renuit.

317 *cessantis*] otiosi, quiescentis ab opere. *at illud*] Non tamen probat nostræ ætatis comœdias musicis modulis concinnatas, antiquarum exemplo neglecto, quæ æque delectarent ac docerent. Nostræ etenim actiones, præter dulce atque inane aurium irritamentum ipso cum sonitu periturum, nihil habent quod ad animum faciat: ideoque vili focco pulsari pegmata (*palco teatrale*) h. e. a vili mollique personato musico, merito conqueritur *Sestianus*. Quid ille, si musicæ theatralis insaniam videret per hosce annos in furem evasisse?

319 *cinædos*] effeminatos cantores fabulas agendo voluptatis sen-

suum, maximo honesti moris periculo ac damno, proritare.

320 *Atellæ*] ab *Atella* oscorum urbe, ubi nunc in Campania *S. Arpino*, sive potius *S. Elpidio*, atellanæ fabulæ, atque hic *Atellæ exodia*. Erat autem *exodium* extra fabulæ argumentum: sed illi inferebatur ad animos exhilarandos, si quam ex tragico eventum mœsticiam contraxissent: constabat enim ex ridiculo ac pierumque obscæno carmine. Ita nostris temporibus inducitur sapius in scenam scurra, aut nimis servus, qui ab actione forte injucunda nimisve seria ad risum homines ludumque transferrat: illiusque facetias & jocosa dicta a comœdiæ argumento prorsus aliena, ac veluti assuta, *intermedia* dicimus, quod post primum & secundum actum interponantur. *Mutium*] Nero & Mutius comœdiarum tituli, quæ tunc temporis in theatro romano edebantur. Tecum repura-

quam

Quam male vultus agit, quem non exasperat ulla
Barba, pilique decem saltem. Non crista minacem,
Ensis, & aurata captivi casside crines

Actorem præstare valent; si clune soluto

325 Cevet, & impuro jugulantur gutture voces.

Quid faciunt lubricos scalpentia cymbala renes,
Dedecus aufonio plectro fidibusque latinis?

Tædia nimirum mulcet cantator, & aures

Nobilium recreare solet. Mihi crede, voluptas

330 Extra animum nulla est: hunc si virtute levabis

Op-

quam male conveniret *Scayola* aut *Neronis* persona imberbi adolescenti, licet ense armatus crines galea premeret, immalesque supercillo intentaret.

324 *clune soluto*] Quid personarum, quas repræsentat, gravitas truxque majestas cum inconditis musici actoris motibus? est enim *cevere* lascivientis adulantisque in morem, quod solent vanæ fœminæ, nates agitare.

325 *quid faciunt*] Non musicam insectatur *Secianus*, ex qua sua proveniunt bene morato homini commoda, sed musicæ vitium, & artis ad corrumphendos mores excogitatæ. *cymbala* posuit pro musica, *renes*] ubi turpis voluptas;

tis fons. *renes* in malum proclives *scalpere* est turpem sensum irritare.

328 *Tædia*] Ejusmodi musicæ usum ita quispiam excusat.

329 *mihi crede*] Excusanti respondet *Secianus* gravissima & vere aurea sententia, quæ omnium philosophorum est, vel ethnicorum: quorum plurima proferri possent testimonia.

330 *extra animum*] Vera vita suavis ac beatitudo tota est in recte factorum conscientia, atque in virtutis exercitatione. quare optime Horat. 1. od. 19. = *Sola me virtus dabit usque tutum* = *Sola beatum*. = Semota virtute, ex eod. Hor. 2. od. 13.

=...Ni-

Oppressum vitiis, ferient tibi sinciput olim
 Dilecti sonitus; rivique per aspera murmur,
 Et placidis ornus zephyris agitata juvabit;
 Balantemque magis cupies audire capellam,
 335 Quam tenerum merita confossum morte Syphacem.
 Quo me ronchus agit? Veniam dabis, Optime
 Princeps

Terque Auguste, meæ si commisere camœnæ
 Seria ridiculis. Non hæc tibi pagina crevit,

C 4

Quam-

≡... nihil est ab omni ≡ Parte
 bentum. = Germanam igitur vir-
 tutis voluptatem intra te si
 quæras, jam tibi molles cantan-
 tis musici modi, quibus olim ra-
 piebaris, fastidium movebunt,
 multoque plus, vel rivi fluentis
 murmur, vel lenis auræ inter
 arbuta susurrus, atque adeo ipsa
 balantis agnæ vox, arridebit.

335 *quam tenerum*] quam musi-
 cum, qualis ille fuit, qui Sy-
 phacis personam Romæ agens in
 theatro *Pacis* magnum sibi no-
 men fecerat. Hic prope Forum
 Alieni (*Ferrara*) a submissis si-
 cariis occisus est, merito (ut
Sestianus habet) an immerito, igno-
 ramus.

336 *quo me*] Musam poetice coer-

cet. *ronchus*] Vitia deridend-
 insectandique studium: de qua
 voce alibi. *veniam*] apud Prin-
 cipem Optimum se excusat, si
 in hac satyra, qua sæpius ipsum
 alloquitur, ridicula quædam ac
 futilia miscuerit: eique spondet,
 se integrum carmen ea, qua de-
 cet, dignitate ac majestate persol-
 luturum. Ex quo intelligis, *Se-
 stianum* tum temporis carmen de
Innocentii XII. regnantis laudi-
 bus animo agitaſſe. Fecisset Deus
 ut tanti Pontificis laudes a tan-
 to Poeta haberemus.

338 *non hæc*] Non satyram scripsi
 ex instituto te præcipue laudan-
 di, quamvis aliqua de te atti-
 gerim.

Quamvis sæpe tuo signetur nomine. Majus

340 Surgit opus, plectrumque aliquid tibi grande sonabit,

Et toto aonidum diceris fonte beatus,

Magnanimus, justusque; ut nulli forte secundum
Posteritas laudet venturaque sæcula carmen.

Sic Rullus, Labeoque, & Græculus ille molestus

345 Semper, & invisus musis, optata relinquat

Otia, nec versus sibi dividat unus & alter.

ENAR-

341 *Et toto*] Totus ero in tuis laudibus, teque pleno ore totisque poetici ingenii viribus cavendum suscipiam.

342 *magnanimus*] Qui tituli cui magis quam *Innocentio XII.* conveniant, memoriæ vere immortalis

Pontifici, non video.

344 *Sic*] Optantis est. dummodo *Rulli, Labeones, Philodemi*, præcipui satyrarum heroes, occasionem non præbeant musas alio divertendi. *græculus*] *Philodemus*,

ENARRATIONES

IN SATYRAM XIV.

3 nascitur] In colle Citorio (*monte Citorio*) cujus quidem collis cum de origine, tum de nomine (in maximo veterum latinorum silentio) multa eaque diversa habent antiquitatis scrutatores. Argumentum sane torquendis ingeniis aptissimum: in quo divinationi potius quam certæ sententiæ locum esse video. Ad vocis originem quod spectat, ceteras inter conjecturas, quarum aliquas prorsus ridiculas dixerim, placent, si minus ex veritate, at certe ex ingenio, altera *Pisissi*, altera *Eicoronii*. Ille ab *Europa porticu* (ubi *Europa* depicta fabula), quam colli *Citorio* proximam *Nardinus* alii-que statuunt, deducendam opinatur: quam porticum *buxa* celebrem laudat *Martial.* 3. 20. 12.

An delicata sole rursus Europa

Inter sepentes post meridiem buxos

Sedet (Canius Rufus) ambulatque liber acris curis

Nam, inde, ait, non improbabile alicui videri possit, quod postquam eadem porticu jam collapsa, sordibus aliunde positis atque illic depositis, locus ille, ante quartum scilicet sæculum, montis formam acceperat, adhuc ibi ejusdem porticus *buxeta* quodammodo virefcerent (*buxum* enim tam longæva durationis creditur a *Plin.* 16. 40. ut & cariem vetustatemque non sentiens appelletur) proindeque quod *Cytorum* notissimum *Galatie* (aliis *Paphlagoniæ*, aliis *Macedoniæ*) montem, qui & *buxo insignis, referens, ita fueris aliquando cognominatus. De hoc*

mon.

monte Plin. 12. p. 375. Plurima & optima buxus apud Amasirim nascitur, maxime ad Cytorum. *Virg. Georg.* 2. 437.

Es juvat undantem buxo spectare Cytorum.

Catull. qui voci adspirationem addit; *carm.* 4. 11. edition. zyllianæ Traject. ad Rhen. 1680. pag. 9.

. . . . . nam Cythoriaco in iugo

Loquente sape sibilum edidit corona.

Amasiri Pontica, & Cythore buxifer,

Tibi hac juisse. . . . .

Quod nos quidem (optime), *ut aequius eruditorum iudicium subeat, in medium relinquimus*, Ita *Pitisc.* vol. 1. v. *Cisorius*.

Alter vero (*Ficoronius*) (resecta opinione illa de *columna citatoria*, vel a citandis ex ea tribubus centuriisve ad ferenda suffragia in Campo Martio, vel ab *citationibus*, edictisque in ea assignendis, dicta) verisimile putat, post vastitates Romæ allatas, cum vias, Tiberi maxime proximas, aggregitis ruderibus impeditas romani expedire vellent, citata ac tumultuaria opera raptim adsportata concessisse in ea Campi Martii parte: atque inde, h. e. a voce *ciso* (qua voce barbara illa ætas operas admodum festinatas denotabat) collem dictum esse *Cisorium*. Id autem eo confirmat, quod ejusmodi sensu etiam nunc vox tenet in Latii oppidis; ubi, vernaculo adhuc informi sermone, *ciso*, aut *cetto*, quod properantius factum faciendumve sit, dici solet. *Ficoron. le vo-*
Rig. di Rom. ant. l. 1. cap. 10. pag. 236. edit. rom. 1744.

Quidquid sit de collis nomine, *Innocentii XII.* certe providentia magnificentiaque moles ibi ab eo excitata dignissima est: quæ quidem a nobis peritissimi Architecti mentionem extorquet. Fuit is Eq. *Carolus Fontana* Caroli Francisci fil. 2. cal. majas. an. 1638. in pago *Rancate* diocesis comensis natus. *Alexandro VII. Clemente IX. Clemente X. & In-*
nocen-

noctentio XI. regnantibus, inter pontificios Architectos secundas tenuit; deinde vero ab Eq. *Laurentii Bernini* obitu primas ad ann. usque 1714. qui egregii Viri postremus fuit. Decessit VIII. id. februar. Habes elogium in *vol. 2. notiz. istor. degli Arcadi morti*, a *Crescimbenio* scriptum, ubi & operum indicem.

6 *non rostra*] Triumphalium in ædibus spolia quoque navalia suspendebantur. Virg. de *Latini* regia an. 7. 183.

Multaque præterea sacris in possibus arma,

Captivi pendens currus, curvaeque secures,

Et crista capiti, & portarum ingentia claustra,

Spiculaque clypei, ereptaque rostra carinis.

Cic. Phil. 2. 28. An tu illa in vestibulo rostra, & hostium spolia cum adspexisti, domum tuam te introire putas? Domum enim possidebat *Antonius*, quæ fuerat *Pompeii M.* in qua ea erant liberati a prædonibus hostibusque maris insignia.

7 *Agrippa*] *M. Agrippa* a partus difficultate, pedibus prius emerfus, quasi egre partus, dictus, & *Vipsianorum* gente, *Cæsari Augusto* amicitia, cognatione, virtute conjunctissimus, omni militiæ genere præstabat, sed navali gloria magis enituit; præsertim vero cum præfectus universæ classis *Sextum Pompeii* fil. piraticam apud *Siciliam* exercentem, contra quem antea cum *Augusto* dimicaverat, navali prælio delevit: quare corona rostrata ab *Augusto* donatus est: & cum sub *Actio* *Acaraniæ* oppido maritimo sinistrum classis cornu regens, dextrum *Augusto* ipso regente, *M. Antonium* oppresit. Ad utrumque factum respexit Virg. ubi *Æneæ* clypeum describit, an. 8. 675. & seqq.

In medio (clypei) classes aratas, *Actia* bella,

Cernere erat . . . . .

Hinc

Hinc Augustus agens italos in pralia Caesar,

.....

Parte alia, ventis & diis, Agrippa, secundis,

Arduus, agmen agens: cui belli insigne superbum

Tempora navali fulgent rostrata corona.

Tota est ad Agrippam Horat. od. VI. lib. 1. cujus initium:

Scriberis Vario fortis, & hostium

Victor Meonii carminis alise,

Quam rem cunque serox navibus, aut equis

Miles te duce gesserit.

Res ab Agrippa gestas habes apud Dionem, Appianum &c.

21 puteal] Puteal proprie putei operculum, recte interpretatur Pompon. l. 13. §. ult. .l. 14. 15. Dig. de act. empt. Fuit Romæ Puteal Scribonii Libonis ad arcum Fabianum: de quo Porphy. in Hor. 1. 19. 8.

..... Forum Putealque Libonis

Mandabo fœcis (sobriis) .....

Puteal autem Libonis sedes pratoris fuit prope arcum Fabianum, dictumque, quod a Libone illic primum tribunal & subfœllia locata sint. Dubitationem vero injicit Acro in Hor. sat. 6. 35.

Festus orabat sibi adesses (advocatus) ad Puteal cras.

Ubi ille = Puteal locus Romæ, ad quem veniebant sœneratores: alii dicunt: in quo tribunal solebat esse pratoris. Festus autem diversus abit = Scribonium appellatur ante atria tribunal, quod fecit Scribonius, cui negotium datum fuerat, ut conquireret facella attacta, iisque illud procuravit; quia in eo loco attactum fulgure facellum fuit. Quod ignoraretur autem, ubi esset, ut quidam, fulgur conditum, quod cum scitur, nefas est integri, semper foramine ibi aperto cælum patet. Denique Dionysius 3. p. 204. miraculo cotis Navii narrato, ha-

bet

bet = *Nec multum ab ea* (statua Navii) *dicitur esse eadem*
causes & novacula sub altari subterraneo: diciturque a ro-
manis locus iste puteal. Quid igitur in tanta sententiarum va-
rietate? Ex allatis Horatii locis atque ex Ovidio de remed.
amor. 561. de fœnorum debitoribus

Qui puteal, Janumque timet, ceteresque calendas
 certe colligendum videtur, *puteal* ad tribunal & ad judicia
 pertinuisse. Neque vero *Acronem* contemnimus dicentem, ad
putealis locum *toculliones* (*usuraj*) convenire solitos: præser-
 tim quod verba Ovidii *qui puteal Janumque timet* ad ejus
 sensum intelligi possint, eique certe faveant *Perf. sat. 4. 49.*

Si puteal multa caesus vibico flagellas.

& *Cic. pro Sext.* = *Putealis & fœneratorum gregibus inflatus*
 (al. *insestus*) atque percussus. Aut enim duplex fuit *pu-*
teal, aliud *Libonis*, ubi tribunal, aliud *Naviana cotis*, ubi
 fœnora tractarentur: vel si unum fuerit, ex utriusque rei
 proximitate potuit & *tribunal* & *fœnora* significare. *Puteal*
 illud, si unum fuit, constructum opinamur, sive quod lo-
 cus fulmine tactus esset, uti *Festus* tradit, vel uti *Dionysius*,
Navii cotis servandæ causâ. Sed *Libonis puteal* a *puteali*, in
 quo *cos* & *novacula Navii* defossa, longe alium fuisse co-
 piose admodum docet *Salmasius exercis. in Plin. p. 801. &*
seqq. Effigies autem *putealis Libonis* instar aræ exprimitur in
 duobus antiquis nummis *Libonis* & *Lepidi* apud *Augustin.*
dial. 4. Torrentius vero in *Horat. 2. sat. 6. 35.* = *nummi*
veteres (ait) *quos ego servo, aram coronatam representant,*
adscripto Scribonii Libonis nomine: quod ille aram hanc, ut
arbitror, aut instituisse, aut instaurasset forte in magistratu.
Totum videsis in edition. hackiana Horat. 1670. pag. 575.
uti & Perf. Scholiast. ejusd. edition. 1664. pag. 568. 569.

22 *codex*] Habes hic vocem *codex* prorsus latine & ad *Jacobum Martorellii* mentem usurpatam. Ipsum afferimus. Ajo igitur *codices non audivisse apud beatioris aetatis scriptores quasvis librorum species, uti nunc universi videntur ab latina lingua optimis parentibus degeneres; verum fuisse voluminum genus longe restrictius accipendum, quam eruditiorum fert opinio; imprimisque eos libros, qui publicae auctoritatis essent, hinc jure desinit, atque opportune satis Seneca de brevis. vit. cap. 13. pag. 509. ann. 1672. publicæ tabulæ codices dicuntur: cujus synonyma dicas syngraphas, instrumenta causarum & litium, stipulationum, aliorumque contractuum, tabulas testamentarias, nuptiales, edicta praetorum atque interdicta; imo quæ barbære publica documenta causidici viri appellitant. Rem autem pluribus strenue pro suo more confirmat. Martorell, de reg. theca calam. edition. neapol. 1756. vol. 1, pag. 259.*

23 *chirographa*] Quod nostra manu scripsimus grece *chirographum* dicitur. Juvenal. sat. 13. 37.

Si decies lectis diversa parte tabellis

Vana supervacui dicunt chirographa ligni,

h. c. propria manu in ligneis tabellis ceratis perscripta. Planc. ad Cic. famil. 10. ep. 21. = Laterensis suo chirographo (di suo pugno) missis mihi literas. Specialiter est scriptum, in quo quis sua manu alicui aliquid promittit, aut creditoribus suis cavet, ut in allato Juven. loco, Cic. famil. 7. ep. 18. ad Trebat. *Scum* = quando vestra cautiones infirmæ sunt, graculam tibi misi cautionem chirographi mei. Quare latini manum pro chirographo, & chirographum pro manu dixere. Sen. de ben. 3. 15. = Ille non est interrogatione consentus, nisi reum sua manu tenuit, idest suo chirographo. Sueton. in Aug. c. 87. 7. = Notavi & in chirographo ejus (idest in

in manu ejus) illa *præcipue*. Inter *chirographa* & *syngraphas* quid intersit, habet *Ascon. in Verr. 3. c. 36*. In *chirographis*, quæ vere gesta sunt, scribi solent: in *syngraphis* etiam pactio venit contra fidem veritatis; & non numerata pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria hominum voluntate, scribi, solet, more institutoque græcorum. Præterea *chirographa* ab una parte servari solent; *syngrapha* signatæ utriusque manu utrique parti servandæ traduntur.

44 *proh pudor!*] In eandem sententiam teutonicis versibus execrandam causidicorum quorundam & judicij ingluviem paucis ab hinc annis descripsit *Fridericus Guilielmus Zacharias* poeta borussus in carmine a *Carolo Bellio* italice summa elegantia reddito, cui titulus = *il mattino, il mezzodì, la sera, e la notte* = *edis. bassan. 1778*.

Quanto è tristo colui, che sulla soglia
Del potente Signor da i servi audaci
Scherzoso siede a dimandar del pane;
O il misero villan, che all'irto crine
Tolto l'ispido feltro il passo incerte
Timido move all'odiata casa
D'un Giudice venal! Ciò che sol puote
Il suo poverò tetto offrire in dono,
Di Temide agli altar sugli omer reca,
Belante agnello, o della chioccia i figli.
Pur jer sudò sull'arenose rive.
Tra i folli giunchi, e tra l'algose canne
La più pingue a predar lucida trota,
Ond'è imbandire all'Avvocato ingordo
La lunga mensa; ed or fuor delle stanze
I pigri giorni invan doglioso attende
Non curato cliente; oh quante volte

Volger dovrà di Temi al tempio il piede,

Finchè d'abitator privo, e coperto

Sia di squallore il rusticale albergo,

E sol di Temi al barbaro ministro

La messe, ah! duol! ne' campi suoi maturi!

49 *popano*] *Erat popanum*, latina appellatione *panisium* a Sueton. dictum in *Vespas.* c. 7. placenta lata, tenuis, orbicularis, teste *Suida*. Earum placentarum usum fuisse in sacrificiis indicant *Aristophan.* in *Pluto*, & *Lucian.* in *sacrificiis*. *Juvenal. sat.* 6. 540.

..... *ansere magno*

Scilicet, & tenui popano corruptus Ofris.

Nam ex *Herodoto* lib. 2. *ansere* & *popano* *Isidem*, *Ofridem* & *Anubidem* ægyptii colebant.

69 & *senior famulus*] *Famulus* iste senior, qui domino dictat nomina, eo fere munere fungitur, quo apud veteres is, qui *nomenclator*, seu *nomenclator* dicebatur: cujus erat extra domum *candidatum*, h. e. cum, qui magistratum peteret, monere, quo nomine quisque civis, qui in suffragiis aliquid valeret, appellaretur, ut eum nominatim compellendo prenfare posset, ejusque sibi gratiam conciliare; domi vero eos nominatim compellere, qui mane salutatum advenissent. *Horat. l. epist.* 6. 50.

Mercemur servum, qui dictos nomina; laevum

Qui sodiat latus, & cogat trans pondera dextram

Porrigere. ....

Ubi vid. Scholiaſt. *Cruquium* in edit. *hackiana* 1670. pag. 644.

107 *non iteꝛum domitos Cæſar*] Sueton. in *Jul. Cæs.* 37. = *Primum & excellentissimum triumphum egit* (Cæſar) *gallicum* .... *Gallici triumphi die Velabrum prætervehens paucis currum excussus est, axo distracto: ascenditque Capitolium ad lumen*

mina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnuchos (lumiere) gestantibus.

Pompa triumphalis (h. e. spoliorum, tropæorum, iisque suppositarum captivorum ducum victarumque regionum imaginum &c. ordinata gestatio) in *Campo Martio* instructa, imperatore, qui triumphabat, ad portam interim præstolante, cum inde moveri cœpisset, primum ante frequentissimas porticus & templa in *Campo Flaminio*, tum juxta *Octaviam porticum* procedebat; deinde *Circum Flaminium* trajiciebat, quo egressa *Portam triumphalem* subibat; unde juxta *Marcelli theatrum* ferebatur, ac per medium *Velabrum*, & *forum Boarium* veniebat ad *Circum Maximum*: inde autem ad lævam conversa ad *Cvias veteres* tendebat; atque hinc alio flexu ad *Sacram viam*, a qua in *Forum* descendebat, quod circumire necesse erat, ut populus ibi cum maxime frequens commode spectare posset: tum juxta *Saturni Templum* ascendebat, iterum flexo curru, in *Capitolium*. De triumphali pompa Cic. in *Pison.* 25. ubi ita *Pisonem* differenter de triumpho inducit. *Quid tandem habet iste currus? quid victi ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede; delectamenta pæne puerorum, captare plausus, ubi per urbem, conspici velle &c.* Tacitus autem *annal.* 2. 41. *edition. elsevir.* 1672. pag. 213. Germanici triumphum narrat. = Germanicus Caesar a. d. vii kal. junias triumphavit de Cheruscis Castisque & Angrivariis, quæque alia nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, præliorum.... &c. Ovid. denique *Trist.* 4. 2. 37.

*Hic lacus, hi montes, hac tot castella, tot amnes,
plena fera cadis, plena cruoris erant.*

Cornilus hic fractis viridi male tectus ab ulva

Decolor ipse suo sanguine Rhenus erit.

Crinibus en etiam fertur Germania passis,

Et ducis invicti sub pede massa sedet.

Et lib. 2. epist. 1. ex Pont. 37.

Protinus argento versos imitantia muros

Barbara cum victis oppida lata viris.

Fluminaque & montes, & in altis pascua silvis,

Armaque cum telis in strue missa suis.

Machina, seu gestamen, quo spolia, signa oppidorum, fluminum regionumque, in triumpho transvehantur, ab inferendo dicebantur *ferculum*; qui (ut Plutarch. in Romulo) stipes fuisse videtur, cujus in vertice transversus erat brevius lignum ad crucis modum. Inter fercula Cæsar prætulit & titulum. Sueton. in Jul. Cæs. 37. = Pontico triumpho inter pompa fercula trium verborum prætulit titulum *Veni. Vidi. Vici.* non acta belli significantem, sicut ceteri, sed celeriter confecti notam. Ea omnia, quæ præferantur, apparatus triumphi appellat Paterculus. 2. 56. edition, hackian, 1668. pag. 183. Cæsar quinque egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho (arbore ægyptia), Alexandrini testudine, Africani ebore, Hispaniensis argento rasili (liscio) confisus. Dabis vero nostro Satyrice veniam, si contra Paterculi auctoritatem posuit Rhenus eburnus, pro Rhenus citrinus. Ad Africanum respexit Quintilian. 1. 6. c. 3. .... Chrysippus, cum in triumpho Cæsaris (africano) eborea oppida essent translata, & post dies paucos Fabii Maximi lignea, thecas esse oppidorum

Cæ-

Cæsaris dixit. In gallico Cæsaris triumpho Massiliam fuisse per Urbem portatam, habet Cic. l. 2. de offc.

Currus autem triumphalis erat quadrijugus. Albinov. ad Liviam. 168.

. . . . quadrijugis aureis ibis (Drusus) equis.

Quatuor vero equi albini semper fuerint (quod nonnullis Servium sequutis placuit) non est ita certum. De Romulo Propert. 4. l. 32.

Quatuor hinc albos Romulus egit equos.

Camillum equis albis usum tradunt Liv. 5. 23 & Plutarch. in Camillo: ubi = Quatuor equos albos adjunxit ad currum (non sine invidia, ait Livius) quod Jovis Solisque equis aequiparari visus fuerit) eoque Romam est ingressus, quod nemo imperatorum neque ante, neque post ipsum fecit. Servius ad aneid. 4. 543. uti rem solemnem tradit = qui triumphas, albis equis utitur quatuor. Sed Servius forte, uti & ceteri, qui equos albos memorant, ad sua tempora respexit. Plutarch. autem, cum dicit, neminem imperatorum post Camillum equis albis Romam ingressum, intelligendus (credo) est de florente republica, non de Cæsarum ætate. Nam Tibul. 1. el. 7.

At te victrices lauros, Messala, gerentem

Portabat niveis currus æternus equis.

Erat triumphalis currus vehiculum non quadratum, uti male depictum aliquando est, sed rotundum. Zonar. vol. 2. p. 31. Currus non erat similis ei, cujus est usus in certaminibus ludicris, nec cujus usus in bello, sed rotunda figura instar turricula constructus. Intelligas tamen, non de toto vehiculo, sed de capsâ, quam conscendebat occupabatque triumphans, quæ rotunda erat, & in ambitum clausa. Rotas habebat duas: stans in illo erat triumphans: quod nummi docent, & Ovid. lib. 3. epist. 4. ex Pont. 35.

Illæ Ducis facies in curru stantes eburnæ.

& Juven. sat. 8. 3.

. . . & stantes in curribus (triumphalibus) *Æmilianos*.

Ex *Valer. Max. lib. 4. c. 4. n. 5.* ubi de *Attilii* paupertate, colligitur alium ab ipso triumphante non fuisse aurigam. *Quaque* (manus *Attilii*) *modo arantium bouum jugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt.* Ad materiem quod spectat, ante *Cæsarum* ætatem, ex *Liv. 10. 7. & Prop. 1. 16. 3.* erat inauratus: sub Imperatoribus aureus fuisse videtur, ex *Horat. epod. 9. 21.* quod probare nititur *Turneb. advers. 2. c. 16.* Sunt tamen, qui putent aureum dictum pro fulgentem eximieque ornatum. Sæpe fuit eburneus: ut ex *allatis Ovidii, & Tibulli locis. Albinovan. quæque ad Liviam 169.*

Regalique habitu, curruque superbus eburno,

Fronde triumphali tempora vincit eris.

Denique dum triumphans conscendebat, ita precabatur: *Dii. num. & imperio. quorum. nata. & aucta. est. res. romana. eandem. placati. propitiisque. servate.* *Rosin. antiq. rom. 10. 29. Nicol. de triumph. Panvin. de triumph. apud Grav. Scheffer. de re vehicul. 2. 13. Demster. in Rosin. antiq.*

136 centum quippe vices] Aurigarum insolentiam atque inhumanitatem, crudeli dominorum arrogantia & fastu quandoque nutritam, optime notat in aureo libro, quem, de nostræ ætatis luxu, christianæ, idest veræ, philosophiæ stilo sane robusto atque eleganti scripsit *Joannes Baptista Robertinus* *editio. neapol. 1777. pag. 27.* quem librum o utinam nobiles nostri nostræque nuptæ, abjectis *Voltærianis* aliisque sæculi nugis, assidue perlegerent. Clarissimi auctoris si verba ipsa hic afferre prætermitteremus, quasi pro piculo nobis esse arbitraremur, *Parè una qualche irrazionalità, che*

chi è lieto, di poter camminare sedendo entro a un soffice carro affetti il lusso eziandio nella velocità e nel rumore, con insulto e con pericolo di chi cammina sulle sue gambe, e non ritrova asilo. Dunque il cocchiere nel corso potrà essere inumano, quanto il granatiere nel campo? Dunque i canoni della sua arte saranno tanto severi e sanguinosi, che dopo un urlo o al più una bestemmia, possa impunemente frangere un braccio, o una coscia? Che importa a me, diceva una povera madre piangendo, che le rote di dietro, e non quelle dinanzi, abbiano schiacciato il mio figlio, se egli muore?

212 *anseris*] *Anseres* & *romani* *compositis* *cibis* *bene* *saginabant*, *quorum* *præcipue* *jecur* *mulso*, *lacte*, *carica* (*sechi secchi*) *fartum* *summis* *in* *deliciis* *habebant*. *Juven. sat.* 5. 114.

Anseris ante ipsum magni jecur.....

Perf. sat. 6. 71.

Ut tuus isto nepos olim satur anseris exitis.

Martial. autem *luculentius libr.* 13. *epigr.* 58. *cujus lemma jecur anseris:*

Adspice quam tumeat magno jecur anseris majus.

Miratus dices: hoc, rogo, crevis ubi?

239 *flammeolum*] Fuit *flammeum*, vel *flameum*, non longus amictus, qui ad pedes usque demissus in humerum rejiceretur; sed genus veli crocei seu lutei, quo sponsæ utebantur, ne proderetur virginis rubor, aut si quid ruboris appareret, e velo id esse, non e genis putaretur. A flammeo colore ita dictum. Putant nonnulli a *Flamine* dici, seu *Flaminica* uxore *Flaminis*, quæ, ut *Festus* ait, *flammeo* semper utebatur: atque inde institutum fuisse, ut etiam novæ nuptæ id amiculi genus gestarent boni ominis causa, & in signum indissolubilis conjugii: quandoquidem *Flamini* non erat permissum cum uxore divortium facere. Sed primâ opinio

magis placet. Nam & *flammearii*, teste *Festo*, dicuntur *infiores flammæ coloris*, ut *violarii violacæ coloris*; & apud *Plaut. Aul. 3. 5. 36.*

Flammearii, *violarii*, *carinarii*, h. e. cerei coloris infiores. Immo *Flamini* potius a *flameo* nomen esse videtur. Vid. *Voss. vol. 1. edition. reg. neapolis. 1762. v. Flamen pag. 224.* *Quintilian. declam. 306.* ad vetulam nubentem = *Operis flammeo canos.* *Tacit. annal. 15. 37.* de *Neronis* propudio = *inditum Imperatori flammeum.* Contra vero *D. Hieron. in episaph. Paula*, ut virginem denotet consecrandam = *Neptis Christi flammeo reservatur.*

Lutei coloris fuisse *flammeum* docent *Plin. 21. 8.* *Lutei coloris video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum seminis concessum:* & *Lucan. 1. 2. v. 361.*

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Quod autem ad caput vultumque velandum maxime pertineret, aperte habes cum ex allato *Lucani* loco, tum ex *Marzial. lib. 12. 42. 3.*

Praluxere facies; velarunt flammea vultus.

atque ex *Ovid. Fastor. 3. 690.*

. . . . . deducitur illuc

Anna regens vultus, (utique flammeo) ut nova nupta suos.

Animadvertas tamen veteri quidem voce usum esse Sestianum, sed ad veterem flammæ ritum minime respexisse.

262 *dimidios homines*] Pessimum hunc, naturæ hominumque generi maxime injuriosum (quo nostra præsertim Italia fœdatur) evirationis morem, indigna quæstus & musicæ voluptatis causa receptum, contra divinarum humanarumque utriusque potestatis legum ac Patrum auctoritatem, jure ac merito vituperat *Sestianus*. De probrosa ejusmodi exsectione, quæ acutas quotidie voces Musicæ suppeditet, copiosissime

Theo-

Theophilus Raynaudus in opusculo cui titulus = *Eunuchi nati, facti, mystici &c.* in volum. XV. edition. lugdun. 1665. qui §. V. hæc habet = *Invenit tamen Satan, in hominis deformationem, sin minus cladem, semper intentus; prætexit aliud, quo videatur honestari posse exciso; nempe necessitatem vocis acuta ad concentus musicos &c.* Miror autem, idemque indignor, nonnullos fuisse Theologos, imprimis *Pasqualigum*, qui futilibus argumentis castratorum causam defenderint: quos *Raynaudus* strenuè refutat.

270 & nomen honesta] *Muratorius Annal. italic.* ad an. 1760. quantum circiter ante scriptam satyram = *Erano già passati molti anni, che in queste Provincie (d'Italia) si godeva la tranquillità della pace; e però ad altro non si pensava, che a divertimenti e piaceri. La Musica; e quella particolarmente de' Teatri, era salita in alto pregio, attendendosi dappertutto a sontuose Opere in Musica; con essersi trasferito a decorare i Musici e le Musichesse l'adulterato titolo di Virtuosi e Virtuose.... Invalse in questi tempi l'uso di pagare le Ducento, trecento, ed anche più doble a cadauno de' più melodiosi Attori ne' Teatri, oltre al dispendio dell' Orchestra, del vestuario, delle scene, delle illuminazioni.... Roma stessa, essendo cessato il rigido contegno di Papa Innocenzo XI. cominciò ad assaporare i pubblici sollazzi, ne quali nondimeno mai non mancò la modestia.... Ma eccoti la guerra, gran flagello dei poveri mortali, che viene a sconvolgere la quiete dell'Italia, e i suoi passatempi. Proximis vero temporibus arma simul strepere & theatra personare vidimus, Mediolani præsertim an. 1746. quare *Castrucci* ille *Bonamicius* cæsariano stilo celebris commentar. de bello ital. lib. 3. prim. edition. pag. 5. = *Omnia omnibus viis ad oppugnandam arcem necessaria Mediolanum conferebantur: jamque, aggeri jacto, collocabantur.**

tormenta: neque minus interea duces praefectique copiarum intra tecta urbis recepti scenis ludisque oblectabantur; prorsus ut videre esset, & belli apparatus, & otii delictis tandem fremere urbem ac lascivire.

306 Attamen has vivas] Iterum hic afferendus Guillelmus Zacharias, quem superius enarrat. 44. attulimus, in carmine inscripto = il Mezzodì.

*Di intanto un uom, che d'uom non merita il nome,
Obbrobrio di natura, in sulle scene
Sol perchè sa sonar feminea voce,
Nota fra le ricchezze; e gemme ed oro
Piozono in seno dell'ingorda attrice;
E carca di tesori, al patrio lido
Torna oltre l'alpi la saltante mima.
Portan seco costor lo scorno eterno
Di chi l'arte divina, onde s'impara
La lingua degli Dei, disprezza e abborre;
Come inutile all'uom. Non util dunque
Sarà l'arte di Febo; e quei lo dice,
Che un trillo acuto, una lasciva danza
Premia con l'oro, ond'è a posti avaro?
Son pure i carmi, che un sensibil core
Guidano alla virtù con dolce incanto;
Essi son pur, che da i sardi nepoti
Cantar s'udranno nell'età venture.
O Prenci, o Eroi, che tanto della fama
Cupidi siete, e di un eterno nome,
Chi può torvi all'oblio? La danza, il canto,
O il favor delle muse? Ignobili ombre
Varcato avriano la Letea palude
Senza il canto d'Omero Achille e Ulisse,*

La cui memoria avrian consunta gli anni.
 Di Mecenate faria forse il nome
 D'un Prince o d'un Ministro eterna lode;
 Se vincitor de' secoli più tardi
 La cetra nol rendea di Flacco e Maro?
 Nò dalla polve, ove i Monarchi ancora
 Giacciono a cento a cento, un chiaro Eroe
 Sorger non può, se chiara tromba o cetra
 Di lui non parli; o se un felice cigno
 Al freddo sasse non ne tolga il nome.

'Acriori autem sileo multo ante Salvator Rosa in Sat. 2. *de Musica* edit. pseudoamstelæd. 1770. pag. 18.

Musica mia, non so se sì molesti,
 Come son era i professori tuoi,
 Eran già que' martelli, onde nascesti.
 Tu senza colpe ne venisti a noi;
 E se adesso ne vai piena d'errori
 E' perchè capitasti in man de' buoi.
 Eppure a questi sel si fan gli onori,
 Questi cercati son da teste esorte,
 E pronti a cenni lor stanno i tesori.
 Questi trovan per tutto l'ampie offerte,
 Gli stipendj, i salarj, a man baciata
 Erarj, scrigni, e guardarobe aperte.

Cæterum de sæculi vitiis in re musica, præsertim thea-
 trali, & de ratione suæ dignitati eam restituendi, perbelle
 sapienterque Cl. Xaverius Matthæius noster in Dissertatione, cui
 titulus = *la Filosofia della Musica* = vol. 5. illius oper. secund.
 edit. neapolit. 1773. pag. 287. Nisi tamen sæculi mores pror-
 sus immutentur, & maxima fiat rerum atque animorum
 conversio, pulcherrima, quæ tradit, documenta boni sani-
 que

que homines (qui pauci admodum sunt) neglecta dolebunt. Quis enim in tanto voluptatis furore bene vivendi rationem, idest sapientiam, in theatris musicisque modis quærat? Alia nunc sunt ab iis tempora, cum ad theatrales actiones

. . . . . populus numerabilis, utpote parvus,

Et frangi casusque verecundusque coibat.

S A T Y R A XV.

ARGUMENTUM.

MOrti proximus quidam Romæ non illiteratus Grammaticus amicos regavit, ut quamplurima sua scripta ex abaco extracta & coram allata ante lectulum cremarentur. Eo vixdum vita functo, rumor in vulgus manavit, fato Sæctanum cessisse: quæ quidem opinio adeo tunc temporis omnium animos occupavit & affecit, ut assueta carminum voluptati, qua maxime tenebatur, illorum desiderio Urbs tota mœore conficeretur. Qua capta occasione, ex paucorum dierum intervalllo hanc satyram præ ceteris pulcherrimam edidit Sæctatus. Ab occurſu Ligurini eam exorditur; qui visum forte Sæctanum ab inferis, ut putabat, reducem curiose interrogat, quæ viderit apud tartara, quid egerit, quo tramite felix ad superos remearit. Sciscitanti apte eruditeque respondet, totamque rei seriem exponit elegantissime; salibusque consuetis tam graves miscet, in exitu præsertim carminis, de brevitate vitæ sententias, de rerum humanarum fūco, ævique immortalis proximo commercio, ut, damnatis sæculi illecebris, saniora consilia legentibus insinuet. Satyram inscribere licet: Sæctanus redivivus.

TEn' video? an vana me ludis imagine? dextram

Por-

* a ten'] pro te ne, ut tun' pro tu ne. Ex abrupto Ligurinus amicus,

- Portige: luminibus non credam. Parce timori
 Et lacrymis, Ligurine, tuis. Defunctus acerbo
 Funere, tarpeias iterum redivivus ad arces
 Accedo. Sacris ignoscit vatibus orcus;
 Et nova lanificæ subtexunt fila sorores.
 Tu ne igitur nigros latices, tortoque colubro
 Eumenides cultas, tu plenos sulphure rivos,
 Et leges duri potuisti evadere regni?
 10 Fare age: qui mores erebi? qua gente coluntur
 Tænariæ secreta domus? Caligine postquam

Lon-

- cus, qui, viso præter omnem spem
Seſtano, admiratione plenus, suis-
 que oculis plane diffidens, larvam
 sibi potius occurriſſe putat: quare
 dextram vult jungere dextræ, ut
 tactus experimento certior fiat.
Ligurinus idem est qui in *ſat.* 4. 6.
 2. *parce*] amico *Ligurino Seſtano*.
 3. *defunctus*] Grammaticus in Urbe
 non obſcuri nominis defunctus
 erat. *Seſtano* tamen, ut ſamæ
 per Urbem ſerpenti obſequitur,
 id ſibi accidiffe narrat: atque
 inde argumentum materiemque de-
 ſumit ſcribendi.
 4. *tarpeias*] Capitolium pro tota
 Urbe.
 5. *ſorores*] *Parce*, quibus permis-
 ſum eſt in fabulis humanæ vitæ
 lanificum.
 7. *nigros latices*] Notiſſima apud
Virgil. æn. 6. inferorum deſcri-
 ptio. Omnia hic ex illa fabula.
 8. *Eumenides*] Furæ infernæ. *co-
 lubro*] Sicuti matronæ ad augen-
 dum decorem ſolebant jam crines
 inſectere, ut ſerperent; ita *Eu-
 menides* ſerpentibus ornantur, &
 anguium cincinnis horridam for-
 mæ gratiam exaſperant.
 9. *Et leges*] Nam ex *Virg. æn.* 6,
 126. = . . . facilis deſcenſus a-
 verni: = Noctes atque dies pateſt
 atri janua Diis: = Sed revocare
 gradus ſuperasque evadere ad pu-
 ſas = Hoc opus, hic labor eſt...
 11. *tænariæ*] loca inferna a *Tæna-
 rio* promontorio in *Lycaonia*; ubi,

Longa reluctantes mihi nox occlusit ocellos,
 Cæcum iter ingressus, nudusque & corporis expers
 Pervenì ad ripam, stabant ubi pulvere belli

15 Mille animæ informes, laceræ scapulisque minores,
 Poscebantque vadum pigræ tranare paludis.

Mirabâr truncos artûs, & vulnera crudæ
 Plusquam sufficerent morti; cædisque petenti
 Auctorem magnus sonuit Veteranus in aures;

20 Quo duce bistonæ ceciderunt cornua lunæ,
 Et fera cæsareo servata est Dacia regno.

Has tamen immiti gibbosus navita conto

Reppulit; & stygias transmittere noluit undas

Ex.

ex poetarum fabulis, horrenda & altissima caverna, per quam ad inferos fit descensus; atque inde Cerberum canem Hercules extraxit. *caligine*] *Señanus* narrat.

12 *longa nox*] Mors natura invitum hinc coegit emigrare. Bene *longa*, quæ finem non habet.

14 *stabant*] Circa eâ tempora strenuus in Cæsareo exercitu dux *Veteranus* insigni clade Turcas affecerat. Sumpta ingeniose occasione, tanti Viri virtutem laudat.

15 *animæ*] Turcarum scapulis afflicteque membris sedes obtruncatae sunt.

18 *plusquam*] vulnera, quibus vel multo minora crudeli morti suffecerant.

19 *Veteranus*] Vid. *enarrat.*

20 *quo duce*] Dacica regio, (hodie Transilvania, & Hungariæ finitimarumque provinciarum pars) ea barbarorum clade servata, in fide ac potestate *Leopoldi* Cæsaris permansit. *bistonæ*] Luna bicornis *bistonum*, seu *thracum*, seu *turcarum*, insigne.

22 *navita*] Erebi Noctisque filius *Charon*, ex *Virg.* animarum *psalter*.

Expertes tumuli: nam fœda cruore jacebant

25 Corpora pannonicis convivìa lurida corvis.

Hærebam tacitus, nec compellare phaselum

Aufus ab obscœno stagni rumpebar odore:

Namque illic fœtor, qualis grassatur in ædes,

Cum veteres paleas & tritos cimice lectos

30 In triviis urit turpis muliercula. Tussis

Prodidit invitum. Clamat tunc portitor: heus tu?

Unde es? quo properas? quæ tanta licentia? nomen

Ede prius. Vestras subeo novus hospes arenas,

Sectanusque vocor, Sectanus? nil moror: ultro

35 Ingredere, & nostram generoso pondere cymbam

Fas onerare tibi: noverunt tartara, & ipsæ

Elysia valles resonant tuâ carmina: nunquam

Trans-

24 *expertes tumuli*] Defunctorum animas, inhumatis corporibus, a transitu stygiæ paludis arceri putabant *ethnici*: qua ex opinione tot umbrarum millia sibi in litore occurrisse narrat *Sectanus*, easque a *Charonte* remo repulsas.

25 *pannonicis*] hodie hungaricis.

26 *phaselum*] pro phaseli portitore. Flumen transire volentes iterare solent: *ex barcajuolo*.

30 *in triviis*] Æstivo tempore so-

lent Romæ pauperes mulierculæ noctu stramenta. (*i pagliacci*) flammis dare in plateis, unde fumo ac fœtore tota vicinia afflata conqueritur.

33 *vestras*] *Charonti* respondet *Sectanus*.

34 *Sectanus?*] *Sectano* statim officiosus *Charon*.

35 *generoso*] nobili & illustri.

37 *elysia*] ubi beatorum animæ.

Transvexi majorem animam, pinumque subegi,
Infernas postquam venit Lucilius oras.

- 40 Hæc inter sulcabat aquas male sarta carina,
Tædæque vix pigros superabat remige fluctus,
Cum læva attollens oculos, sine sanguine vidi
Exiles vultus, tristes, motuque carentes,
Intentoque cavam spectabant lumine pinum.
45 Quin ipsas labris haurirent fontibus undas;
Sed prohibet vultur, rostro qui sicca rapaci

Vi-

38 *pinumque*] pro ipsa cymbula.

39 *Lucilius*] Post transvectum *Lucilium* satyricorum principem testatur *Charon* nullam *Scythæ* majorem animam ad *Elysios* trajecisse. Ergo *Horatius*, *Juvenalis*, *Persius*, *Scythæ* minores? Penes litteratos judicio acerrimos judicium esto. Mihi quidem videtur, minime illis cessurum fuisse, si eadem vixisset ætate, qua *latina* lingua florebat, & cum impunis erat scribendi libertas, tum majora in maximo imperio vitiorum monstra debacchabantur.

40 *male sarta*] *Virg. futilis*: nos: *rappexzata*.

41 *tædæque*] *Tæda*, arbor picea pro pino, pinus pro cymba, ex *Juven. sat. 12. 59. = I nunc;*
& *ventis animam commisso, do-*

lato = Confusus ligno, digitis a morte remotus = Quatuor ac septem, si sit latissima tæda. = [pigros] pice & sulphure lutulentos. Duodecim & centum, qui sequuntur, versus in editis exemplaribus non habes.

42 *sine sanguine*] *Damnatorum supplicia* apud inferos describere aggreditur: quos inter primo loco *morsum* designat hominum genus, vulgo *seccatori*, eosque exiles, macilentos, ac prope exsangues representat.

43 *sed prohibet*] *Gens ista* labris exsiccandi cupidissima *Arygias* ipsas undas exsecaret, ni *vultur*, ut *Tityr*, (quod est in fabulis) sic eorum jecori pascendo additus, dilaniando prohiberet.

Viscera dilaniat, jecorique superbus inhæret.
 Non unus mihi notus erat, faciesque videbam
 Invisas olim. Quæ monstra hæc? navita, clamo;
 50 Talia quod meruit poscitque piacula crimen?
 Ille autem. Dirus quos nunc depascitur ales,
 Immunemque finit Tityum dormire, supernæ
 Munere dum lucis gaudent, vitaque fruuntur,
 Obstipi tacitique hærent lusoribus; & se
 55 Divelli haudquaquam patiuntur sæpe rogati;
 Atque ultro oblato rennunt discedere nummo.

- Omi.

43 non unus] Plures ejus generis jam sibi in mortali vita plusquam notos & invisos recognoscit *Señanus*.

48 quæ monstra] Charontem interrogat, quid hominum sint siccae illæ animæ, & quale ob crimen ejusmodi poenam patiantur.

Quam bene *Señano* eorum turba (quos dicimus *seccatori*) prius apud inferos occurrat; cum & in superis hominum congressibus primi sepe te arripiant, teneant, & occidant, qualis *Nun missuracutem nisi plena cruoris hiruda*.

51 ille autem] Interroganti respondet *Charon*.

51 Tityum] Bene est, *Tityo*: quod duo vultures, qui ejus jecur as-

sidue depascuntur, illum quiescere sinant, dum in exiles *seccatorum* animas feruntur.

53 obstipi] In congressibus, ubi alea ludi solet, nescio quo fato (ait *Señanus*) ejusmodi homines, qui parum plerumque noti, vultu illiberales, nullius leporis nulliusque urbanitatis, ludentium sellæ stantes taciti obstipo capite (*a collo torti*) perpetuo adhaerent genus hominum maxime *Señano* invisum, *Enarration.* 143. in *Sat.* 13. relegas.

56 atque ultro] Mos invaluerat istiusmodi hominibus argenteum nummum offerendi; quasi convento pretio, ut recederent: sed pertinacius distando respuebant.

Omne sic tristi celeri movet arma fritillo
 Dexterâ, damnosique canes marsupia vertunt;
 Hinc pereunt fratres, & acerbo funere taurus,
 60 Pallida nec longum ridet cum fidere luna.
 Nempe infelici *ficcator* ductus ab alvo
 Funestat quodcunque videt, lucisque malignæ
 Effluvio similis spargit mala semina fati.

Tom. III.

E

Sta-

ex quo intelligis, non unum ab opinione illa, ceteroqui ridicula, de ominoso homine *Scetha* nun fuisse occupatum.

57 *omine*] Malis avibus, idest ominose, putat, ex ridicula aliquorum opinione, sub ejusmodi hominum oculos *fritillum* seu *pyrgum* (de quo *sat.* 1. 113.) agitari, illisque imputat damnosum jactus eventum, ut sunt *canes*, mutata ab antiquo tesserarum ludo locutione. *arma*] Ex *Juven. sat.* 14. 5. aleatorum arma sunt tesserae, tali &c. Vid. *sat. proxime sequent.* 63. [*canes*] Canis, seu canicula, erat in tesserarum ludo jactus infelicitissimus apud latinos; ideoque damnosus & crumens everfor.

59 *hinc pereunt*] Notum indicat aleatorum seu chartarum ludum, quo præ ceteris romani nobiles matronæque oblectabantur, vulgo,

delle minchiate: ut in *sat.* 13. 143. sensus igitur est: infausto adstantis omine affectus aleator integram chartarum seriem (vulgo *versicola*) nempe signa tauri, geminorum, sideris & lunæ videt misere perire. *fratres*] gemini.

61 *nempe infelicitis*] Ex ingenio potius poetico, quam ex rei veritate, rationem affert ejusmodi aleatorum infortunii. *Siccator* enim videre infelici natus, seu adustioris planetæ sub aspectu ab alvo maternæ eductus, secum fert averse fortunæ quasi semina, spargitque in proximos effluvio volatilium noxiæque indolis particularum, quibus *ficcatorum* maxime corpora scætant. Hinc quo magis alicui hæret, malum factum altius imprimit innuatque majori ex proximitate *molecularum vi*. Ingenium mirare: opinionem ride.

Stagna vides late diffusa? hæc ipsa bibaci

- 65 Sugeret obtutu, nec possem agitare phaselum,
Quo veheris, vultus nisi nox obnuberet atros,
Extaque ferales ederent rediviva volucres.

Supplicium laudo perpeßus damna crumenæ
Non semel. At propera, divi, mi rector: amicos

- 70 Illa refert mihi turba, manus quæ plurima tendit
Ad cyathos, crustasque rapit violentius ungue.
Quid miseræ certant Umbræ? cur pocula labro*
Sæpius advertunt, optatusque effluit humor?
Hi sunt, romana quos appellatis in aula
75 *Spongiolas*. Viles homines de plebe togata
Limina nobilium procerumque palatia lustrant;
Cumque frequens turbæ calices pincerna ministrat,

Ir.

65 *Sugeret*] Cum secum ad inferos
oculorum malignitatem detulerint,
stygiam ipsam paludem obtutibus
exsicarent; nisi & densa nocte
& vulturinis rostris prohiberen-
tur. Ad poeticam hanc imaginem
nihil certe addi posse videtur.

67 *rediviva*] Respicit ad *Tityi* jecur,
a vulturibus deßstum, quod, ut
perpetua sit pœna, perpetuo re-
viviscit.

68 *supplicium*] Merito, inquit *Se-
banus*, hæc patiuntur, qui &
mihi ludenti adstantes malo omi-

ne damni causa fuerunt.

74 *hi sunt*] Graphice describit hos
mines, qui vulgo *spugnini*, seu
galoppini, in Urbe frequentissi-
mos, nimiumque cuique notos.

75 *de plebe*] Non tunicata, sed *to-
gata*, quales sunt infimæ notæ
causidici, qui vulgo *mezzorac-
chia*, & famelici *Abbatuli*.

77 *cumque*] cum, data occasione
publicæ vel domesticæ celebrita-
tis, in procerum ædibus calidæ
frigidæve potiones ministrantur:
si danno i rinfreschi.

Irrepunt, digitisque micant, gelidæque propinant
Et calidæ, quantum non sorbet dira charybdis.

- 80 Quin etiam lateri conflatos ære capaces
Urceolos aptant, quos spuma implere *cacai*
Festinant. Rapiuntur myrrhina; nigraque tingit
Unda pavementum; pinguique aspergine fellæ
Villofæ, spurcoque madent aulæa colore.
- 85 Hos igitur totum plecti Rhadamanthus in ævum
Hac ratione solet. Sitiunt, semperque parati
Sunt illis calices & densæ frigora lymphæ:

E 2

Nec

78 *gelidæque*] quæ ad forbilla per-
tinet: *forbetti gelati*.

79 *& calidæ*] quæ ad potionem
spectat, quæ vulgo *cioccolata*.
[*charybdis*] immanis gurgis in
freto siculo, immensæ voracitatis
imago.

81 *urceolos*] Expleta ad satietatem
gula, *spongiolarum* figacissimi tu-
bos ex alba lamina ferrea (*di-
latta*) conflatos laterique subtus
pallium annexos *cocholate* imple-
re consueverunt.

82 *rapiuntur*] Si quis præcerum
Romæ sumptuoso apparatu domi
salutantium officia excipiat, *spon-
giolæ* isti ex constrixis calidæque
(*del caffè*) tabernis turmatim ir-

rumpunt, indica carchesia (*chic-
chere di porcellana della China*)
diripiunt, everfisque e manibus
pincernæ cyathis, fellas & feri-
ca pretiosiora commaculant. de
myrrhinis alibi.

84 *villofæ*] ex serico raso: *di vel-
luto*.

85 *Rhadamanthus*] Jovis & Euro-
pæ fil. Minonis frater, Lyciæ rex,
a Plutone, quod iustissimus ha-
beretur, iudex apud inferos con-
stitutus.

86 *sitiunt*] Congrua crimini pœna.
Qui enim sola adacti intempe-
rantia dulcissimis tum frigidis tum
calidis se ingurgitarunt, par erat,
ut ante pocula perpetuo sument.

- Nec defunt imitata gelu poma, & genus omne
 Præcoci autumnî: sed cum protendere dextram
 90 Conantur, nil dextra tenet: sine corpore fumus
 Est quidquid tangunt: pariter, cum pocula sumunt,
 Pocula rimoso non servant humida fundo
 Optatos latices, sed spissis pallia guttis
 Perfundunt, fallitque liquor sitientia labra.
 95 Aspice ut abstineant pertusis Belides undis,

Et

88 *nec defunt*] Potionum magistri ignotum anteauctis seculis gulæ irritamentum invenere. Etenim pomorum cujusque generis succum per autumnum relictum, saccharo ad ignem diluto condiant servantque in vasculis; cumque res & occasio postulat, illum formis plumbeis inclusum aggesta desuper nive & sa'e condensant ea arte, ut in procerum conviviiis quolibet anni tempore pira, pruna, mala perfica, cydonia & aurantia coloris ejusdem ac saporis ingeniosa lascivia imitentur. His nostra ætate malum additum transmarinum, quod vocant *ananas*.

94 *fallitque*] *Spongiola* admetis rimoso cyatho labris, optato liquore fraudantur, labiisque adu-

stis & hiantibus perpetuo anhelant.

95 *aspice*] Absolutæ a pœna *Belides*, Danaï quinquaginta filæ, Beli autem nepotes, & infelix *Tantalus* respirare videntur, nostrosque *spongiolas* ridere, quod suum in locum suffecti suum patiantur supplicium. *pertusis*] pro pertuso cribro posuit eleganter *pertusas undas*. Nam *Belides* seu *Danaides*, quod viros suos patrui Ægypti filios, patre auctore, una nocte interfecerint, ea pœna damnatas fabulantur, ut dolium pertusum seu cribrum aqua impleant; a quo tantumdem effluat, quantum infundatur. *Hymn. fab.* 168. & 180. *Serv. in* 10. *Æneid.* 497. *Ovid. heroid.* 24. & *metam.* 4.

Et fedeat ridens fugitivo Tantalus amne.

Progredimur: curtis cum gens succincta lacernis
Saxum immane ingens scabri per devia montis

Visa movere. Charon docuit. Qui pondera dorso

100 Exagitant tantoque rotant molimine, ut inde

In præceps redeant mansura cacumine nunquam,

Vestri sunt Rabulæ, romani infamia juris,

Qui capitolas rumpunt clamore cathedras,

Et glossas torquent, & inania jurgia vendunt.

105 Cerne, fílex, licet atra, notis signatur, habetque

Causarum titulos inscriptos fronte: *Sutrina*

E 3

Seu

96 *Tantalus*] Jovis fil. ex Pletone
nympha, Phrygiæ primum, argi-
vorum deinde rex; cui pater
sua consilia concedere solitus e-
rat, & ad decorum epulum ad-
mittere: quæ cum ille homini-
bus renuntiasset, ob id dicitur
apud inferos in aqua mento te-
nus stare, semperque sitire, cum-
que haustum vult sumere, aqua
recedente frustrari; item poma
supra caput habere pendentia,
quæ cum vult decerpere, ramis
se tollentibus, aufugere. Hygin.
fab. 82. Ovid. 2. amor. 2. 43.
= *Querit aquas in aquis, &*
poma fugacia capiat = *Tantalus*:

hoc illi garrula lingua dedit.

102 *Rabula*] Causidicos designat in-
fimi nominis, qui causas voce po-
tius, quam ratione defendunt,
seu defendere simulant.

103 *qui capitolas*] Isti causidici
plerumque in foro capitolino ver-
santur, captiosisque verbis pau-
peres clientes emungunt.

106 *Sutrina*] a Sutrio urbe. Li-
belli in romana curia ita inscri-
buntur, ut Judices uno ictu ocu-
li deprehendant, cujus loci sit
causa, de qua re agatur, scri-
ptumque an sit in *falso*, an in
jure.

Seu Nepetina domus. Facti. Veliterna macelli.

Restrictus juris. Lapidem sursum atque deorsum

Volvite, qui miseros torfistis sæpe clientes

110 Verborum usura, scriptisque ad pulpita nugas;

Et stabili innixus respices, Sisyphæ, saxo.

Non procul, informis qua se protendit arena,

Vidimus Umbrarum examen, per gramina quales

Cc-

107 *Nepetina*] a Nepete urbe: subauditur *causa* in *facto domus*. [*Veliterna*] a Velitris: *causa in jure macelli*.

108 *restrictus*] Hac enim barbara utuntur voce pro *compendium*.

110 *usura*] Nam verba ponunt in scenore. *scriptisque ad pulpita*] Causarum *Notarii* resident in quodam pulpito ligneo, ubi volumini publicum *Broliardo* dictum. Illic denunciationes, contestationes, aliaque juridicæ actiones scribuntur ad causam, de qua agitur, spectantes. Rabulæ vero loco defendendi clientes, eorumque jura solidis argumentis propugnandi, nugas in eo volumine scribunt nugacissimas; ideoque dicuntur ad pulpita decipere clientes.

111 *Et stabili*] Sicuti *Tantalus* & *Belides* ab irrita labore quiescebant; ita consonum erat, ut Si-

sypus, translato in Rabulas supplicio, rotandi inutiliter lapides, sedens in eodem saxo quiesceret. bene *stabili*, h. e. tandem a perpetua agitatione ac motu cessante. *Sisyphæ*] Sisyphus *Æoli* filius qui cum isthmum Corinthi occupasset, Atticamque latrocinii infestaret, quoscunque capere poterat, ingentis saxi pondere oppressos interficiebat. Occisus a Theseo apud inferos ea pœna damnatus, ut iugens saxum in montis verticem humeris deferat, quo cum pervenerit, deorsum volvat, rursusque repetat. Ovid. 4. *metam.* 459. = *Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphæ, saxum*.

112 *informis*] deformis, visu horrida & aspera: uti Horatius 2. od. 10. 15. *informes hyemes*.

113 *examen*] frequentissima turba instar apum examinis.

Cecropiæ volucres, sparfos cum rore recenti

115 Delibant flores. Pueri innuptæque puellæ,

Et matres canique viri: pars cælibe vitta

Cincta breves crines: sed major turba cucullis

Aspera, læta tamen. Furvus tunc portitor inquit:

Quos, Sestane, vides, scabies male sana lucelli

120 In terris agitatur, cum bis ducuntur in anno

Mendaces ligurum fortes. Novisse putarem

E 4

Te

114 *cecropia*] athenienses a *Cecrope* rege: h. e. apes, quæ plurimæ in ea regione.

115 *pueri*] Nil mirum si ea turba densissima sit, quæ cujusque ætatis ac conditionis hominibus fœminisque constat.

116 *pars cælibe*] Virgines Deo facras intellige, quas *moniales* dicimus; quæ castitati devotæ, abscissis crinibus, vitta candida solent frontem cingere.

117 *major turba*] Cœnobitarum, qui severioribus institutis addicti & cucullati asperam vitam profitentur. Miraris mundano pulvere corda religiosa fordescere? homines sunt: nec tamen ad unum omnes fordescent. Homo & ipse cum sis, tuæ conscium aliæ te infirmitatis miserecat.

118 *furvus*] Ater ac luridus *Cha-*

ron rem totam *Sestano* aperit.

120 *cum bis*] Hæc turba (inquit *Charon*) ex omni hominum coluvie, apum examini simillima tibi visa, ii sunt, qui Genuæ ludō (vulgo tunc *giuoco di Genova*, nunc autem, per Italiam transque alpes diffuso, notissima voce, *lotto*) ad infantiam indulgentes fortunas plane omnes hilari furore dilapidant. Ludi inde initia, quod cum bis in anno solemni ritu Genuæ pueri manu e pyxide quinque Senatorum nomina extrahantur, qui ad certa reip. munera forte destinantur, super iis nominibus sponsores in Urbe, atque alibi, passim fiebant; immensaque propterea auri vis quotannis, invictis frustra que reclamantibus legibus, in externos effundebatur.

Te quoque stultitiam gentis, prætor latino
Nequicquam ultrices sævire jubente secures.

Vir demens caligas, fanatica pignerat uxor

125 Dotale argentum. Marii dominique Nigrones

In somnis mentem subeant, mora nulla, quaterna
Componunt neſcuntque, (furor) vel nomina quin-
que, De

122 *prætor*] Ad eo lucri spes af-
fecit animos, ut frustra Prætor
fascēs expedierit, morbum per
edicta conatus depellere: nam
vel proposito supplicio passim to-
taque Urbe mala in dies conta-
gio serpebat.

124 *demens*] Quod patres matres-
que familias dotem ipsam ac ne-
cessaria indumenta pignori po-
nant, ut in captioso ludo cupi-
ditatem expleant, quænam erit,
nisi hæc dementia sit? quæ ta-
men tam late humanum genus
invasit, ut, ne id publico da-
mino fieret, minus e duobus ma-
lum permittentes, Principum fere
quique sua in ditione ejusmodi
ludum constitui jusserint.

125 *Marii*] *Marii*, & *Nigrones*,
inter principes genuensis Reip. fa-
milias, ponuntur, ut ceteras in-
telligas.

126 *in somnis*] Ut nomina forte
obveniant, illa potissimum elige-

re solent, quæ quis somniando
sibi quasi oblata meminerit: quod-
que minus ferendum est, varias
somniaorum species interpretando,
vel quadam quasi magica dispo-
sitione (quam vocant *cabala*)
numeros distribuendo, ea se di-
vinare posse putant. Hinc ridi-
culi ac superstitionis hujusce divi-
natoriæ artis circumferuntur li-
belli, quantumvis proscripti. Tu,
si sanus es, vides quam sit hac
in re cum effectu causa conjun-
cta, quamque propterea stulti
sint, qui conjunctam velint. *qua-*
terna] In ludo genuensis ex quin-
que Senatorum nominibus ex-
trahendis quilibet pro libitu unum
vel plura eligit; tantaque est ali-
quorum temeritas, ut quatuor at-
que etiam quinque nomina com-
plicare audeant, sperantes ex ur-
na, in qua centum & viginti ut
plurimum schedulæ, illa solum
in lucem proditura.

De quibus ex urna nullum prodibit iniqua.

Hinc est quod denso velati lumina panno

130 Albos quinque pilos digitis evellere tentant

Ex humeris nigrantis equi, longumque per ævum

Instaurant nifus, & spe lactantur inani.

Hæc illis data pœna. Volant fallacia circum

Somnia, venales numeri, turpisque reorum

Sup.

128 *de quibus*] De quinque illis nominibus ne ullum quidem ut extrahatur frequentissime accidit. Ac si unum sine reliquis colligatis forte fortuna prodeat, vel nihil, vel minimum lucri venit. Ita quippe sunt durissimæ ludi leges.

129 *hinc est*] Fata's istis lusoribus a *Sædano* nova, eaque meritissima, tribuitur pœna, quæ ad vivum ludi indolem exprimit, & crimini prorsus respondet. Ea quippe virorum ac feminarum cuiusque conditionis turba, velatis oculis, quinque albos pilos in tota cute equi nigri coloris dispersos carpere nituntur, sed irrito semper conatu: id siquidem est æque impossibile ac genuentis urnæ nomina divinare.

133 *volant*] Ideo volant circum somnia, quod stulte a somniis eam fortunam pendere crediderint,

Quod si quis noctes sine informis ducat, non desunt mulierculæ, quæ pro aliis somniantes larvas visusque, conventa mercede, interpretentur. *venales*] numeros vel Senatorum genuentium Genuæ, vel puellarum alibi, nominibus appositos *venales* dicit; sive quod illis obligandis pacta pecunia solvitur; sive quod alicubi ternarii & quaternarii aliqui venales exponuntur aut circumferuntur; sive demum quod callidi numerorum venditores non desunt, qui numeros ab ipsis certa quadam *algebra* regula selectos ex urna omnino prodituros jurejurando affirmant. *turpisque*] Eo processit ludentium insania, ut capite dominatos religiose ad supplicium comitentur, fatua ducti credulitate, animas laqueo suspensorum assequendis nominibus plurimum conducere.

135 Supplicio facies, & mobilis umbra galeri.

Vix ea fatus erat, fœdum squalore situque
Vulgus adest hominum, vacuas qui littore conchas,
Et siccas uda stipulas sectantur in alga,
Purpureæque citi famulantur sŷrmatis umbræ.

140 Nullus fronte nitor, vestis redolebat Idume,
Diffutoque togæ fluitabant viscera limbo.
Tunc deus ille senex, mirari desine, dixit:
Cui non nota cohors, nomen quæ ducit ab aula
Et mores? dulces cui semper pigra calendas

Lu-

135 *mobilis umbra*] Morti damnatos (quod pluries monuimus) florentinorum in Urbe fodalitium ad subeundum patienter supplicium institutis verbis hortatur, summaque pietate consolatur. Procedunt autem sacco induti atque enormi galero, qui capitis motu ob latam circumferentiam identidem quassatus grandem & irrequietam facit umbram.

137 *vacuas*] Illi sunt aulici, qui procerum servitio addicti inania captant.

139 *purpureamque*] pro domino purpurea veste sŷrmate nobili ornato, h. e. in amplissima romana dignitate constituto.

140 *nullus*] Aulici spe magis, quam cibis pasti, sæpe macri & de-

colores. *Idume*] Vestes eorum plerumque *Idume* sapiunt, nempe hebræos, a quibus habent conductas. *Idume* posuit Judææ conterminam pro Judæa.

141 *diffutoque*] Aulici plurimum in Urbe togati: cum vero togæ istæ vili pretio conductæ laceræ sint & attritæ, aptissime illarum viscera, h. e. filamenta, pendere dicuntur ex consumptis futuris diffluentia, a cadaveribus sumpta metaphora, quæ vulnere in omento accepto intestina effundunt.

143 *nomen quæ ducit*] Ab aula procerum, quibus serviunt, aulici dicti, *cortigiani*.

144 *Et mores*] Aulicorum mores notissimi: adulatio præsertim, ac vul-

145 Luna refert, tardumque accusat garrula menssem.

Consumptis opibus luxu plerumque paterno

Urbs petitur, dominique placent, nitidumque capistrum.

O servile pecus! quæ merces ultima tandem?

In fœno pereunt, rapiturque ad busta cadaver

150 Publica, & exilis lucet candela feretro.

Quam satius fuerat doctæ vel Palladis artes,

Vel

vultuosa elegantia, *affettazione*, *cortigianeria*. [*dulces cui semper*] Quolibet mense mercedem percipere solent. Sed dulces illas calendas, quibus à præfecto dominus (*maestro di casa*) mensura pecunia exsolvitur, sero nimis adventare conqueruntur, pigrumque lunarem cûsum accusant.

147 *Urbs petitur*] Roma petitur quasi commune decoctorum perfugium. *dominique placent*] Cum liberi natura nascantur homines, eos non pudet, ultro abjecta libertate, servire, seque vili pretio ingratis plerumque dominis mancipare.

149 *in fœno*] Aulicorum exitus. Consumpta in aulæ otio deside vita decedunt, nullaue pompa ac funebri comitatu, publico in sepulcrò, tamquam viles de plebe homines, conductur, *ad busta*] ad

sepulcra; a vetere cadavera comburendi more. Publica busta plebejorum mancipiorumque erant romanis *puticuli* seu *puticule*; nobis hodie: *campo santo*.

151 *quam satius*] Otiosis hæc hominibus trinam viam designat *Charon*, aula posthabita, rem domi angustam ipsumque nomen amplificandi. Monstrat primo satius esse Palladis artibus h. e. literis operam dare, quibus non minus gloria quam fortunæ parantur: deinde militiam proponit: tertio demum suadet, ut italicæ navis infitores mercaturæ incumbant, minus indecorum reputantes piper & aromata Centumcellas a gaditano littore importare, quam ignaviter alteri homini, non sine libertatis, quæ dei donum est, injuria, famulari.

Vel fera castra sequi, tumidis seu credere ventis
Carbasa, & aufonia piper importare carina.

Dum loquitur, crebri gemitus & flebile murmur

155 Incipit audiri. Pendebant rupibus altis

Innumeræ Umbrarum turmæ gelidæque catervæ,
Tendebantque manus. Sic carcere clusus Iuli
Debitor infelix suspendit arundine nigros
Pileolos, obolumque rogat. Nos remige furdo

160 Transimus miseros, medioque illudimus ungue.

Namque Charon docuit, macros & veste carentes,
Quos fera mordet hyems, auri vefana libido
Occupat in terris: sed postquam stamina Clotho
Dissecuit, loculi non vincunt Judicis urnam,

Aut

153 *carbasa*] Credere ventis *carbasa* est *âre ventis vela*, h. e. *navigare*.

157 *sic carcere*] Obæratî carceribus detenti solent e ferratis cratibus quosdam pileolos ope arundinis in subjectam viam producere, rogantque prætereuntes, ut miseris fame pereuntibus uno saltem obolo succurrant. Dicitur autem *Julii carcer*, quod via julia reis coercendis excitatum fuerit non ignobilis structuræ ædificium, vulgo *carceri nuove*, quod ad habitantium potius voluptatem, quam

ad criminum expiationem constructum intuentibus facile videatur.

160 *medioque*] Medium digitum alicui *porrigere* ex Martiali. *ostendere* ex Juven. *intendere* ex Plaut. erat apud veteres sannæ genus, ideoque valet: *illudere*, *insultare*.

162 *quos fera*] qui gelu ac frigore rigent.

163 *postquam*] Post mortem pecuniæ tartari leges non immutant. *Clotho*] una Parcarum, quæ humanæ vitæ filium recidit.

164 *Judicis*] qui, ut superius, *Rhadamanthus*.

165 Aut furdos rumpit congesta pecunia vestes.

Illic æterno stringuntur frigore, & arctam

Pauperiem morfa nequeunt pacare farina.

Nec juvat argentum, cum non licet amplius uti,

Extrema in tabula superis donare, Deusque

170 Esto hæres dicas: renuit patrimonia cælum,

Fœnora quæ sapiunt: quamquam Fraterculus ille

Piscator fœdæ quæcunque piacula vitæ

Expiet, & populo adscribat Geniisque beatis,

Crimine qui partum moriens legaverit assem

Cæ.

168 *nec juvat*] Sapienter quidem *Charon*. nam quid tota ætate tantoque labore congestæ malis artibus divitiæ morientibus profunt? Forte ne, Deo instituto hærede, juvabunt? Falleris quicumque hac te opinione palpas. Deus bonorum non egens nostrorum, omnia in se continens, respuit oditque patrimonia, quæ fuerint usuris comparata.

169 *extrema in tabula*] in ultima testamentaria dispositione.

171 *Fraterculus*] Jure ac merito eos damnat *Sectanus*, si qui tum temporis erant, *ejusmodi piscatores*, h. e. hæreditatum captatores, qui animam agentes suasionibus adigerent, ut ultimis tabulis, nepotibus præteritis, ipsique filiis fraudatis, totum as-

sem piis locis relinquerent. Hodie vero, iterum *Sectanus* si revivisceret, tantam videret rerum commutationem, ut iniquæ ejusmodi piscationi nullus omnino locus esse videatur.

173 *expiet*] h. e. affirmet quæcunque peccata ea ratione expiari, ac cælestium sedium aditum certe patere. Impia prorsus assertio, si vera desit scelerum poenitentia, quæ illum Deo reconciliet. Nam ex ps. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, corque contritum & humiliatum*. [*Geniisque*] Angelorum consortio.

174 *assem*] totam hæreditatem crimine, h. e. usuris, rapinis, concussionibus &c. partam. de voce *assa* alibi.

- 175 Cælicolis. Miseri! quantus vos decipit error!
 Nec dispuncta prius vitæ ratio ultima fallit.
 Marmore quæ pario fabricatis, templa cruore
 Et lacrymis manant, venis quem pauper apertis,
 Expressitque olim mæsto provincia vultu.
- 180 Et quamvis nitidam circumdet porticus ædem,
 Signaque phidiaco vivant animata labore,
 Omne nefas redolent, & turpia quæque vaporant.
 Hinc est quod sacræ feriuntur fulmine turres,

Ira-

176 *dispuncta*] bene prius examinata: nam rationes dispungere, est diligenter rationes computare: *far bene i conti*.

178 *marmore*] Cum nonnulli Verri-
 rino ingenio & jure (ut *Marius*
 ille apud *Juven. sat. 1. 49.* quo
 licet damnato, *victrix provincia*
plorat) provincias expilassent,
 reque publica pessime habita mul-
 tum pecuniæ conflagrassent, se-
 neſtute jam ultimæ die adven-
 tante, conscientiae stimulis ada-
 cti, ad excitanda peregrinis mar-
 moribus templa atque aras ani-
 mum & curas omnes converte-
 runt. Deo ne summo justitiæ ar-
 chetypo placere possent ædes il-
 læ cæmento iniquitatis compactæ,
 viderit *Fraterculus* ille *piscator*.
 Sed nostris hisce temporibus an

publici privatiſque vivant depe-
 culatores, an morientes conscien-
 tia torqueantur, an damna re-
 pendant, nescio. Nova certe non
 templa excitantur. Ergo error
 ille, de quo *ſeſtianus*, jam de-
 ſiit. *pario*] peregrino, a Paro in
 ægæo insula.

181 *phidiaco*] a *Phidia* celeberrimo
 statuario: h. e. statuas manu
 peritissima elaboratas.

183 *hinc est*] Templorum pinnas
 sacrarumque turrium sæpe de cæ-
 lo tactas videmus: id iccirco fieri
 poetice putat *ſeſtianus*, quod de-
 lubra luto criminum oblita, &
 sanguine lacrymisque pauperum
 imbuta, sint Deo Cælitibusque in-
 visa. Cujus rei veram si nosse cau-
 sam velis, docent, quas vides, au-
 rata cuspides summis ædificiis
 emi-

Iratoque tremunt delubra invisa Tonante.

185 Mentibus humanis vestroque altaria corde

Ædificare juvet fulvo potiore metallo.

Hæ sunt, quas habitat præsentia numinis, aræ;

Nec trepidant diras cælo miscente procellas.

Interea limosa palus decrefcit, & aura

190 Efflare incepit vicino a littore, qualis

Spirat in exquiliis Romæ fervente leone.

Nec mora: gramineis exponit navita ripis

Jam fessum. Spatiare, ait, hæc circum loca plena

In-

eminentes, quosque inde vides excurrere, ferrei æreive fili, & in humum usque descendere: illas *aste*, hos *fili di salute* placuit appellare.

186 *mentibus humanis*] Digna profecto non fabuloso *Charonte*, sed christiano sententia. Deus enim, qui est in *spiritu* ac *veritate* adorandus, non præcipue lapides, statuas, aurum respicit; sed hominum cordibus animisque gaudet inhabitare, suasque ibi delicias constituere. Hanc igitur domum ab omni criminum forde purgatam paremus atque ornamus Deo viventis: eritque vivum templum, quod irato ac fulminante cælo procellis intactum nun-

quam trepidabit; & ut *Horat.* 3. *od.* 3. = *Si fractus illabatur orbis = Impavidum ferient ruinae =* 186 *fulvo metallo*] auro pretiosiora sunt viva Dei vivi templa.

189 *decrefcit*] Nam emensa fere palude littori appropinquat.

191 *in exquiliis*] Exquiliæ notissima in Urbe regio, edito loco posita, quæ æstivo tempore cum in leonis canilque sideribus sol est, spirantibus assidue zephyris & etesiis (ventis antecanicularibus) maxime recreatur; qua in regione habitasse *Sextanum* ex *sat.* 7. 192 luculenter habes.

193 *hæc circum loca*] Elysium, & incolarum ingenium, breviter ac perbelle describit: ibi enim felices

NO

AG

Innoçuo risu, choreis, placidoque sopore.

195 Dum lustro colles & prata virentia, ridens
Ecce tibi a læva Democritus, atque Epicurus,
Et qui non timuit gelidas forbere cicutas,
Et Plato, & indigno vultu rictuque canino
Diogenes; properant Xenophon, doctusque Cleanthes.

200 Una omnes clamant: vestris arcete profanum
Sedibus, o cives, ne fœta cucurbita blittri

Hæc

ces animas inter risus & jocos
atque innoxia oblectamenta avum
ducere fabulantur poetæ.

195 *dum lustro*] Vix in clystos pedem intulerat *Scellinus*, en *Democritus* ceterique antiqui philosophi obviam progressi illum ab amoenissima voluptatis sede deturbare atque expellere festinant. Quid ita? mox intelliges. *ridens*] Notissimum est *Democritum* perpetuo risu, contra *Heraclitum* perpetuis lacrymis, res humanas prosequutos esse.

196 *Democritus*] Philosophus abderitanus quarto ante Christum sæculo, Hippocrati cœvus: de quo *Laertius*.

197 *qui non timuit*] Socrates atheniensis, maximus ille, præsertim in morum doctrina, philosophus, ævi xxx. tyrannorum sententia ei-

cutæ veneno extinctus est.

198 *rictuque canino*] Nam Diogenes cynicus dictus a morsu canino, utpote qui ceteros philosophos eo quasi morsu laceraret.

199 *Diogenes*] Philosophus sinopeus, maximus humanarum rerum contemptor, *Antisthenis* discipulus, quarto & ipse ante Chr. sæculo. *Xenophon*] celeberrimus imperator, philosophus, historicus, patria atheniensis, *Socratis* auditor. Ob. an. ante Chr. circiter 360. *Cleanthes*] Philosophus stoicus epiroticus Zenonis discipulus idemque successor, tertio ante Chr. sæculo, qui regem Antigonom & Chrysiptum habuit auditores. Fame se ipsum necasse fertur septuagesimo ætatis anno.
201 *ne fœta cucurbita*] En tibi *Sebanum* expellendi causa; quod time-

Hæc studia, has artes, hæc grata silentia rumpat.

Sicilicet assuetus jurare in verba magistri

Nil, præter larvas & somnia vana Stagiræ,

205 Mente tenet. Rerum quæ sint elementa recense.

Materies, (fari haud timeas) privatio, forma;

Primaque materies non est neque quid, neque quantum.

Sibila tunc addunt, & pressa voce salutant,

Tom. III.

F

Ceu

eminent, ne, quasi ventosa cucurbita, inanum aristotelicæ scholæ verborum nugis plenus, solida illorum studia turbaret, & barbara vocabula (ut sunt *blittri* aliæque hujusmodi venteres) illuc importunus asferret.

203 *assuetus jurare*] Peripatetici soliti jurare in verba magistri, Aristoteli sectæ principi nimium tribuebant. Aristotelica philosophia ab aliis philosophis irridetur, putantibus Democritum, Zenonem, atque Epicurum ad veritatem propius accessisse.

204 *Stagyræ*] aristotelicæ philosophiæ: nam *Aristoteles* Stagiris in Macedonia natus, unde *Stagiritæ* dictus.

205 *rerum quæ sint*] Ita Democritus aliique philosophi, qui de rerum naturalium principiis se-

ctum interrogant, ut quid philosophiæ profiteatur cognoscant. 206 *materies*] Infelix *Sextane*, quid? Sciscitantibus, quæ sint rerum elementa respondes, ex peripateticis placitis, *materiem* esse, *formam*, & *privationem*? Quid est hoc, nisi te aristotelicum prodere, eorumque indignationem subire? *fari haud timeas*] Timide respondentem, utpote incertum, an ad sciscitantium dogmata & voluntatem respondeat, mentem sine timore suam aperire jubent.

207 *primaque*] Adde præterea non rogatus *materiæ primæ* definitionem, ridiculum plane apud illos commentum: cum per ea definiatur, ex quibus non constare asseritur?

208 *stibila*] Audita infalsa definitione sibilis confcundunt. Vides quam

- Ceu detonsa cohors longæ damnata triremi.
 210 Nec tantum verbis, sed pallida turba minatur
 Erectis baculis. Poterat quis jurgia salvo
 Occipite elabi, dentesque referre superne?
 Sed cynico, Harveus, sese miscere tumultu
 Ausus, ab infanti repulit cervice timorem.
 215 Protinus accurrunt Boiles soltersque Borellus,

Lon-

quam lepide ac false nostrorum aristotelicorum opiniones ludificatur. *Sæcunum* puto prima ætate nugis aristotelicis, præceptorum ac sæculi vitio, imbutum, post suo partim judicio, partim novis propositis eorum doctrinis, qui aristotelicam auctoritatem libere philosophando abjecerunt, jugum excussisse. *pressa voce*] submissæ confuso vocis murmure irridentes salutant.

209 *ceu detonsa*] Eo modo salutant, quo solent remo damnati. Nam si triremes invisurus illuc quis accedat, remiges e transiris assurgunt, & in speciem honoris concordii raucoque ululatu advenientem salutant, seu potius irident; *cohortem detonsam* appellat, quia statim ac pœnæ initiantur, capillis penitus nudantur.

213 *Harveus*] Harveyus, (de quo

sat. 9. 50.) ceterique recentiores Philosophi, sique cumprimis, qui non sine maxima nostrorum Peripateticorum, religionem ignorantiae obtendentium, invidia ac tumultu, aristotelicam tyrannidem a se depulerant, injuriam, quam veteres *Sæcuno* inferebant, propulsantes, inermem tunc idumque manibus protegent ac tutantur.

215 *Boiles*] Robertus Boyle, Lismoræ in Hibernia an. 16-7. VIII. cal. februar. natus, novis in physica inventis celebratissimus, obiit Londini III. cal. januar. 1691. *Borellus*] Joannes Alphonsus Borellius neapolitanus nat. an. 1608. clarissimus Florentiæ & Pisis philosophiæ ac mathematicæ professor, multa eximie scripsit, præsertim *de motu animalium*, & *de vi percussiois &c.* quem bene *sollertem* dicit *Sæcunus*.

Longævusque senex capuanæ gloria gentis,
 Et nova qui lævi detexit sidera vitro,
 Qui terræ propiora facit commercia cæli,
 Mediceoque jovem cinxisse satellite gaudet.

220 Huic præerat, fractas armillas qui Ptolemæi
 Extulit, & motum nostro, Copernicus, orbi,
 Æternaque dedit tutum vertigine volvi,

F 2.

Cum-

mus, quod nihil, nisi summa sol-
 lertia diligentissimeque elabora-
 tum, produxerit. Obiit II. cal.
 januar. an. 1679.

216 *longævusque senex*] Leonardus
de Capua, non quod Capuæ na-
 tus (nam Balneoli natus in Hir-
 pinis) sed quod id ei gentilitium
 nomen esset, floruit proximo sæ-
 culo illustre medicæ lumen; il-
 lustrius futurum, si scripta cete-
 roqui doctissima planiori stilo
 exarasset, nec mucidis florentinæ
 Academiæ vocabulis serviliter ad-
 hæssisset. Ideo autem *longævus*,
 quod septuagesimo, septimo ætatis
 anno vita cesserit.

217 *Et nova*] Galilæus, *Galilæus*,
 de quo *sat.* 9. 200. insignis ma-
 thematicus, optica tuba adinvento,
 primus stellas jovi famulantes,
 detexit, medicæque, a *Medicis*
 Etruriæ MM. Ducibus, honoris
 causa appellavit.

218 *qui terra*] Septemdecim, qui

sequuntur, versus, non, habes in
 editis.

219 *Mediceoque*] Donabisi (credo)
 licentiam eximio. Poetæ primam
 in *Mediceis* producendi.

220 *huic præerat*] Galilæi liber,
systema seu, *dialogus* inscriptus,
 præcipue demonstrare nititur so-
 lem in mundi, centro a naturæ
 auctore, constitutum esse. Quam
 opinionem, *Copernicus*, dejecto
Ptolemæi systemate, ante vulga-
 verat, minus, vero, solidis funda-
 mentis, innixus. Hinc *Scdunus* in
 illo tumultu *Copernico Galilæum*
 præcedentem inducit. *fractas ar-*
millas] circulos, seu *sphæram ar-*
millarem, h. e. ptolemæicum sy-
 stema.

221 *Copernicus*] Nicolaus, *Copernicus*,
 Tournii (*Thorn*) natus XI.
 cal. mart. 1473. insignis philoso-
 phus, astronomus, medicus, ob.
 IX. cal. jun. 1543.

Cumque aliis lucis fontem circumire planetis,
 Atque haurire diem. Thufco comitante Lyæo
 225 Venit & insignis Reditus, mixtamque corymbis
 Laurum, pampineaque gerebat fronde coronas.
 Pone leves muscæ, culices, ac papiliones,
 Ranaque, & immundi lambunt vestigia mures;
 Seque putri e cuna fœdaque ab origine gaudent
 230 Affertos, ovoque placet vel femine nasci.
 Adfuit &, prifcas clara qui lampade Senas

Ad-

223 *lucis fontem*] Solem. In co-
 pernicana seu galilæiana hypo-
 thefi terrarum orbis, ut ceteri
 planetæ, solem circumagitur.

224 *thufco comitante*] Sæculo pro-
 xime superiore floruit *Franciscus*
Reditus aretinus, qui non minus
 medicam quam poeticam scriptis
 illustravit. Dithyrambum inter
 cetera nobilissimum edidit, cui
 titulus: *Racco in Toscana*. Hinc
Seſſanus Reditum corona ex lau-
 ro hedera & pampinis ornat,
 eique Hetruriæ Bacchum comitem
 fingit.

225 *Reditus*] Philosophus æque ac
 poeta insignis, magnique nomi-
 nis, Ferdinandi II. & Cosmi III.
 MM. Hetr. Duc. Archiater.

227 *pone leves*] Muscas, culices,
 papiliones, ceteraque hujusmodi

inſecta ex putri ortum ducere
 peripatetici pertinaciter affirma-
 bant. *Reditus* vero, fœda illa ge-
 nitura prorsus rejecta, quidquid
 viveret, aut ovo aut femine na-
 ſci, certis adhibitis experimentis,
 demonstravit. Par igitur erat, ut,
 natalibus illustratis, beneficii me-
 moris ranæ, mures &c. vindi-
 catoris optimi vestigia sequerentur
 ac lamberent.

231 *adfuit*] Pyrrhus Maria *Gabrie-*
lius senensis, medicus ac mathe-
 maticus nemini secundus, in Se-
 narum archigymnasio lineam me-
 ridianam e marmore, additis ve-
 neis zodiaci signis, construxit; &
 antix pneumaticæ experimenta,
 aucta boileana machina, ac fa-
 ciliorem in usum redacta, publi-
 cæ utilitati proposuit. *prifcas*]
 idco

Illustrat, Pyrrhus; sculpto qui marmore & ære
Solis equos, annique vices, momentaque lucis,
Et cursum æquali divisit lance diurnum.

235 Hi rixæ eripiunt, dextraque tuentur inermem,
Testes me cupidum rerum dignoscere causas,
Verborum tricas odisse & inania regna.

Centum aderant alii, quos inter, funera nuper
Passus & Umbra recens, Malpighius inquit: ab Urbe
240 Quid, Sestane, refers? Læta omnia: namque su-
premus

Claviger ætatis non sentit damna, suisque

F 3

Viri-

ideo *pristæ*, quod *Senarum* ur-
bem gallos seuones ædificasse
graves tradunt Scriptores. Vid.
enarrat. [*lampade*] doctrinæ luce.

237 *verborum tricas*] Ut e Cyni-
corum manibus eripiant, omnes
pro eo fidejudent, affirmantes,
non voces illum inanes sequi,
sed veras rerum causas investi-
gare, h. e. verum esse philoso-
phum; & ridicula nihilque pro-
futura jurgia, verborumque tricas
peripateticis jucundas, perpetuo
odisse; uno verbo, peripateticum
non esse.

239 *passus*] funera nuper passus;
vita nuper functus. *Malpighius*]
Innocentii XII. Archiater, non
multo autem quam satyra prodiret,

e vivis excefferat, ideoque *recens*
umbra dicitur. *Malpighius* viso
Sestano facere non potuit, quin
illico de Urbe aliquid novi per-
contaretur.

240 *læta omnia*] Omnia bene esse
respondet *Sestanus*, præsertim ad
Pontificem Maximum quod spe-
ctaret.

241 *Claviger*] Archiatro interro-
ganti congrue respondet, sum-
mum supremumque Clavigerum
Innocentium optime, sine phar-
macorum præsidio, vegeta in se-
nectute valere; atque ab una
tanti Principis salute læta omnia
dimanare. *ætatis*] Erat enim
plusquam octogenarius.

Viribus innixus vestris non indiget herbis,
 Pæoniaſque artes & lubrica pharmaca ridet,
 Atque recens oleum, quod dulcis amygdala fundat.
 245 Exarſit; ſectoſque genas mihi perliniſt ovo,
 Quod tunc de natibus gallinæ traxerat, inde
 Fœturam ingeniti cupidus dignoſcere pulli.
 Ægre dilapſo, bulla ſpectandus & auro
 Romanaque toga gravior ſe Tullius offert,

Non

243 *pæoniaſque artes*] medicas, a *Pæone* medico celeberrimo, qui *Platonem* (ut in fabulis) ab *Hercule* gravi affectum vulnere ſanavit. *lubrica*] ſolvendæ purgandæque alvo apta. Vides, ut & in elyſiis *Scætanus* ſit lepide ſatyricus.

244 *atque recens*] Oleum amygdalinum taxare videtur recenter expreſſum: quod eo tempore ejuſmodi oleo quibuſlibet morbis medici mederi ſe poſſe crederent, non bene morbi inſpecta natura, nullaſque patientis ſtomachi habita ratione. Cave tibi, ſi ſapis, ab iis remediis, quæ univerſalia prædicantur.

245 *exarſit*] Satyrica punctus reſponſione aliquantulum iræ concepit *Malpighius*, ſibi putans illudi; & in os *Scætani* gallinæ ovum diſſectum projecit. Etenim

rerum naturalium ſtudio atque experimentis, quibus vivus tenebatur, in elyſiis quoque delectari *Malpighium*, præſertim vero ſœtura pulli gallinæ, de qua librum vulgaverat, ingenioſe comonſtrat.

248 *ægre dilapſo*] *Malpighio*: *partito di mal umore*. [*bullæ ſpectandus*] *Tunica laticlavata*, id eſt ſenatoria, indutus *Scætanus* occurrit *M. Tullius Cicerone*, ut gravius ſermoni pondus & majeſtatem afferat. *bullæ*] purpurea, h. e. *lato clavo*, qui ſenatorum erat inſigne, ut *anguſtus* equitum: quare illi *laticlavii* dicti, hi vero *anguſticlavii*. Vid. *enarrat*.

249 *romanaque toga*] Bene *romana*: quod toga romanorum propria eſſet, ut pallium græcorum: ideoque illi gens *togata*, iſti *palliatæ*.

- 250 Non sine contractis rugis, similisque frementi;
 Et procul attollens librum, quem forte tenebat,
 Quisne Bion, inquit, nunc verso nomine Janus,
 Stultitiæ specimen nuper qui condidit; & se
 Esse parem nobis jactat, vultuque superbo
 255 Despicit Iliadem, & divinum Æneida culpat?
 Tres chartas, septem titulos, & inania mille
 Exigui argumenta animi conclusit in uno
 Codice. Grande opus! Arpini quo fama labore,

F 4

Atque

250 non sine contractis] contracta fronte, facto cesso: quod solent, qui aliquid stomachantur.

251 & procul] Nuperrime Bion, seu Philodemus, opusculum ediderat inscriptum, Specimen Juris. Hunc igitur librum manibus Tullius extulisse fingitur, ut voluminis auctorem proderet Sætanus.

252 quisne Bion] Cicero quasi indignatus Sætanum interrogat, quisnam sit iste Bion, nunc Janus, nuncupatus. Scias, Philodemum, prout res & occasio postularet, solitum fuisse varia sibi nomina imponere. Editio autem hoc libro, in fronte Janum reposuerat loco Joannis; repudiatoque nomine, quod a sacro fonte inditum gerebat, ethnico insigniri elegantius duxerat.

253 stultitia] h. e. opusculum, cui

titulus: Juris Specimen. Vid. enarrat.

254 esse parem] Eo Philodemus amentum venisse fertur, ut ejusmodi edito libello, se ne latum quidem unguem Tullio cedere impudentissime jactaret.

255 despicit] Vid. satyr. 9.

256 tres chartas] Exiguo volumine paucarum chartarum libros tres (uti titulus præferebat) continere plane ridiculum, nisi suppleretur mille pusilli animi & jejuni ingenii argumentis. Quod non ex nostra dicimus, sed ex Satyrici mente, qui satyrico hic genio nimium rapi videtur.

258 grande opus] Amara ironia. Arpini] quo arpina orator Tullius fama & exultatione periclitetur.

Atque oratorem condemnent rostra pusillum.
 260 Quam sapit Augusti liber hic dulcissimus ævum!
 Crediderim nostra vixisse ætate Bionem,
 Collegamque meum. Currentes deleat annos,
 Romanoque novæ signentur consule chartæ,
 Jurabunt cuncti Philodemum prisca tulisse
 265 Tempora, & eloquio forsan meliore Milonem
 Tunc potuisse reum defendere. At o mea longo
 Imprudens quisquis sequitur vestigia gressu!
 Et fatui Bembus, Jovius, Sadoletus, uterque

Sca-

260 *quam sapit*] Perstat in ironia.
 262 *currentes*] Audaciæ monstrum
 nullo modo ferendum! Libelli il-
 lius scriptor apud indoctos glo-
 riabatur, si typographi nomen, &
 annus, quo editus erat, dele-
 rentur, omnes profecto credituros,
 aureo se Augusti sæculo scripsis-
 se, *Rosetumque* ac *Milonem* ro-
 bustiori eloquentia pro rostris de-
 fendere potuisse.

263 *romanoque*] Romanorum more;
 quos alibi diximus consulum no-
 minibus annos signare consuevisse.

268 *fatui Bembus*] Oleum operam-
 que perdidisse *Bembum*, *Jovium*,
Sadoletum &c. nemo est quin vi-
 deat, si ab audaci calabro *Tul-*

lius ipse, nedum celeberrimi *Tul-*
lii imitatores, superatur. *Bem-*
bus] Petrus Cardin. *Bembus* ve-
 netus an. 1470. natus inter ele-
 gantiores xvi. sæc. latinos scri-
 ptores Tulliique diligentiores i-
 mitatores recensetur. Ob. an. 1547.
Jovius] Paulus *Jovius* senior no-
 vocomensis, Episcopus nucerinus,
 insignis latino stilo historiographus
 xvi. sæc. floruit. Ob. ann. æt.
 70. v. id. octobr. 1552. *Sadole-*
tus] Jacobus Cardin. *Sadoletus*.
 mutinensis eadem ætate ea latini
 sermonis elegantia ac nitore scrip-
 sit, ut vere *tullianum* dicere pos-
 sis. an. 1478. natus. an. 1547.
 Romæ decessit,

Scaliger, & docto frustra vigilata Budæo

270 Pagina! Nos etiam, nedum vos, despicit impos

Græculus, & calabram romanæ opponere linguam

Sacrilegus jactat. Quid quod, cum gutture rauco

Strangulat obscænas voces & languida verba,

Aufonio putat ore loqui, nostrosque referre

275 Accentus, pondus, numeros, putumque leporem?

Demens, atque iterum demens, quem syllaba tor-

quet

Ambiguo librata sono, farique laborat,

Je-

269 *Scaliger*] Julius Cæsar *Scaliger* pater, insignis sæc. xvi. criticus, poeta, medicus, philosophus, an. 1484. in oppido *Ripa* agri veronensis natus, Agenni (*Agen*) xii. cal. novembr. an. 1538. obiit. Joseph. Justus, vel Julius, *Scaliger* filius nomen hinc suum multiplici eruditione, arte critica, latina, græca, atque hebraica lingua illustravit, illinc calviniana peste fœdavit. Agenni natus prid. non. aug. 1540. Lugduni batavorum xii. cal. febr. 1609. denatus. *Budæo*] Guillelmus Budæus (*Buili*) Lutetiae parisiensium nat. an. 1467. multus fuit in latino sermone ex-

colendo, multaque ornate doctissime scripsit.

272 *quid quod*] Digna profecto res, quæ sæculis tradatur. Parum fuerat *Philodemo* Ciceronis eloquentiam scriptis suis æquasse; nisi etiam loquelam ac pronuntiationem ipsam imitaretur. Quare inter proferendum latina verba, modo vocem tenuando, modo extollendo, peculiares accentus, modulusque nostris auribus insolentes commentus est.

273 *strangulat*] ut Plin. *strangulare sonitum*: nos *seffocare*.

274 *aufonio*] latina veterum pronuntiatione.

Jejuna ut nemo dicentem intelligat aure.

Ipse ego, ab elysiis iterum si rostra liceret

280 Scandere, diverso loquerer sermone, recensque

Corrigeret Cicero Ciceronem. Cuncta fugaces

Immutant anni; solidoque ex ære columnas

Longa dies minuit. Tenuem nos vivere vocem,

Fluxaque verborum credemus regna manere?

285 Non ita. Temporibus, genio, placitisque juventæ

Serviat orator. Dicendi insignior arte

Ille

278 *jejuna*] Ita factum est, ut quæ loqueretur nemo intelligeret; & rei novitate percussa in quodam celebri Arcadiæ conventu audientium corona tacere jussu sibilis exploserint.

279 *ipse ego*] Magno eloquentiæ principi habenda gratia, qui nostræ ætati minime invidus, si romano in foro iterum agere daretur, auribus sese nostris accommodaturum profiteretur. Exemplum, credo, præ ceteris imitaretur *Dantes Aligherius*. Quidni? præsertim quod multo elegantiore sermone uteretur. Credo, inquam; nisi si patrium ingenium sua in sententia suisque in verbis illum obfirmaret.

281 *cuncta fugaces*] ad Horatii mentem *art. poet.* 60. Vid. *sat.* 7.

10. & *segg.* & *enarrat.* 15.

285 *genio*] qui certe varius est pro gentium varietate. Quare *Tullius* Athenis non fuisset, qui Romæ fuit, nec *Demosthenes* Romæ, qui Athenis.

286 *dicendi insignior*] Ars dicendi atque eloquentiæ laus in eo potissimum sita est, ut mentes hominum invadat, alliciat, rapiat, quoque velit, ignotis quasi vinculis constrictas, secum trahat. Quod si quis assequatur, quo utitur, sermoni facile ignoscimus, nec aliquibus verborum maculis offendimur. Oratori siquidem non scrupulosi grammaticorum legibus, sed sæculi genio inservendum: non quod stili nitor in verbis sit negligendus; sed quod quædam sit in oratione negligencia

Ille erit, & gallo felicior Hercule, qui se
 Hæmæne domum mentis, cordisque tyrannum
 Præstiterit, quocumque datum sermone. Latinas
 290 Lambere quisquillas & stercorea futilis Ennii
 Grammatici labor est, qui semper inania captat,
 Veraque, quas habeat, nescit, facundia, vires.
 At tu si superas iterum remeabis ad auras,
 Sestane, hunc Janum sale multo sparge & aceto.
 295 Nulla magis Tullj placabit victima manes,

Vin-

tia in laude ponenda, quæ cum dicendi majestatem conciliat, tum te rerum potius quam verborum rationem habere significat.

287 gallo felicior] Apud gallos *Hercules*, qui *Gallicus* dictus, eloquentiæ prudentiæque numen habitus est. Vid. *enarrat.*

288 dominum] Qui animi affectus vehementer permoveat, is fit humani cordis dominus, qualicunque tandem sermone utatur. *tyrannum*] valet hic dominum: nam antiquitus bonam in partem vox *tyrannus* est usurpata.

289 quocumque datum] Subaudias *id quod*: ut sensus sit: quod quidem datum est, (fieri potest) quocumque tandem sermone utaris. Vid. *enarrat.*

290 quisquillas] minuta quæque & caecida verba, qualia apud En-

nium, qui patria *Rudius* h. e. Calaber, poeta eximius, sed temporum vitio admodum hirsutus, floruit an. V. C. 513. fuitque apud latinos, qualis apud nos *Dantes*.

293 sale multo] Vides profecto quam bene morem *Tullio* gesserit *Sestanus*, quamque acriter *Bionem* sale multo acetoque perfiruerit.

295 nullo magis] Macerato *Philodemus* pacari posse apud inferos *Tullii* manes non credam. Neque enim comparandus græculus cum *M. Antonio* principe viro, qui de orbis imperio cum *Augusto* concertavit. Hinc vero conjicere licet, quanta exarserit indignatione in Calabri ampullas atque audaciam summus Orator.

Vindice te quamvis caderet, facinusque piare,
 Antonj. Spero hæc: tibi nam patareus Apollo
 Ingenium jaculumque dedit, viresque paratas
 Quidlibet audendi feliciter. At quoque vellem,
 300 Et jubeo, ut calamo dictisque ferire pelafgos,
 Quod bene cœpisti, properes operosius. Omnes
 Nugarum artifices danai, & cantare periti
 Fabellas pueris. Non est quod Græcia Romæ
 Insultet: nostræ tanta est præstantia linguæ,

Ut

296 *facinusque*] Quamvis *M. Antonij* cræde ejus facinus, idest eo auctore, me interfectum, ulcisceris: tam mihi tamen non esset jucundum, quam si *Janum* hunc multo perfrices sale & aceto.

297 *patareus*] Ita dictus Apollo a *Petaru* Lyciæ urbe, ubi maxime colebatur. Ibi enim ejus erat delubrum opibus, & oraculi fide, delphico olim simile. *Hor.* 3. *od.* 4. 64. = *delius* & *patareus* Apollo.

299 *at quoque vellem*] Bono sis animo, *Tulli*: nam tuis iurandis ad obtemperandum nemo *Sestiano* propensior, qui græcos, seu potius illorum laudatores, passim suggillat ac ridet.

301 *nugarum artifices*] Ita *Sestianus*, ut satyræ indulgeat. Cetc.

rum noverat ipse, noverat *Tullius* in scientiis litterisque nostros quasi progenitores esse græcos. Neque adeo latine doctus *Cicero* forte evasisset, nisi prius græce fuisset.

303 *non est quod*] In *Tusculanis*, librisque de *Finibus* passim Græciæ *Tullius* insultat; tantumque tribuit romanæ eloquentiæ, ut malit tragediam legere in latinum sermonem male translatam, quam græco eleganter scriptam. Id autem ad linguam pertinet: linguæ autem alicujus præ alia dignitatem non a se ipsa, sed ab hominum opinione proficisci strenue confirmat *Lagomarsinus orat.* 3. *pro lingua latina*. edition. rom. 1753. pag. 51. Vid. *enarr.*

305 Ut peregrina queat donare vocabula achivis.

Hæc ubi dicta dedit, grandi dum plurima larvæ
 Oscula & amplexus, nonnullaque verba parabam
 Reddere, dilapsa est, cupidumque fefellit imago;
 Auditusque sonus ferri tractæque catenæ.

310 Namque illi manes Catilinæ, atque umbra Cethegi,

Compede devincti, passim famulantur eunti.

Vidi etiam (vidisse puto; caligine tanta

Ora

305 ut peregrina] Latinam linguam græca vocibus ditio- rem esse, non ita facile dabunt græci; ni- miumque patrio sermone *Tullium* hic velificari dicent.

306 grandi] Quoties epici aut tra- gici poetæ visus deorum repræ- sentant, imagines humana specie majores fingunt, ut illis obse- quium admirationemque apud mortales concilient. *Grandis* ic- circo umbra *Tulliana* a *Scellano* appellatur.

309 auditusque] Undecim hosce ver- sus non habent edita.

310 manes *Catilinæ*] *Catilina* & *Cethegus*, homines perditissimi & patriæ hostes, *Cicerone* consule ab urbe pulsi, ac reipublicæ ar- mis percussi. notissima historia

apud *Sallustium de bello Catili- nario*. Merito igitur perduelles illos cives pedissequos *Tullii* apud inferos catenis onerat *Scellanus*; ut Consul is vigilantissimi fortis- simique & de romana rep. opti- me meriti gloria emicet, rea- rumque pœna prolatetur.

312 vidi etiam] Vidisse dicit, sed vix dictum revocat: nam vidisse putavit potius quam vidit. Quid ita? Barbarorum incurfionibus pleraque insignium oratorum, qui in romano foro floruerunt, in- felici dolendoque interitu, scripta perierunt, ut vix nomen ad nos usque venerit. Quare *Scellanus* tam densa sædaque caligine involu- tos conspexit, ut eorum ora vix, ac ne vix quidem, agnoverit.

Ora premebantur) melioris munera fortis
 Promeritos, dignosque extendere nomen in ævum,
 315 Quorum scripta vorax gladius delevit, & ignis;
 Jacturamque dolet Latii facundia. Cæsar,
 Sulpitius, Messala, Cato, Quintusque Metellus,
 Et qui sacrilegum pœnæ subducere Verrem
 Audaci potuit sermone, uno ore fremebant.

Pro-

313 *munera fortis*] Sors illorum scriptis, quæ digna certe erant, immortalitatem invidit.

315 *vorax gladius*] Barbaræ nationes ferro atque igne omnia per Italiam aliasque regiones vastando, multa veterum scripta ut omnino perirent, non sine sæculorum omnium luctu, effecerunt.

316 *Cæsar*] C. Julio Cæsari primas merito tribuit: maximus enim orator idemque imperator dubium posteris reliquit, stilo ne atque eloquentia, an militari fortitudine, majus sibi nomen compararit. ob. an. U. C. 710. ante Chr. 44.

317 *Sulpitius*] Serv. Sulpitius, M. Cato, Q. Metellus Celer, & Q. Metellus Nepos ætate Ciceronis floruerunt; quorum monumenta aliqua inter illius epistolas ad nos usque pervenerunt. *Messala*]

M. Valerius Messala Corvinus insignis Ictus & Orator ætate Horatii, a quo 1. sat. 6. 42. & art. poet. 371. & 3. od. 21. 7. laudatur, uti & a Tibullo lib. 4. 1.

318 *Et qui sacrilegum*] Is est Q. Hortensius. Nam cum Verres Siciliæ prætor statuis, pecunia, omnique pretiosa suppellectile spoliasset provinciam, ac fœde diripuisset, prædamque ad littus advectam messanensi myoparone (*fusta*) Romam importasset; in judicio repetundarum Cicero provincialium strenue patrocinium suscepit: sed tullianæ facundiæ æmulus Q. Hortensius a sacrilego prædone pecunia corruptus, delinito siculorum spoliis judicum animo, meritæ pœnæ illum subduxit.

- 320 Progredior timidus: cum margine læta propinqua
 Visa cohors, multum cui circum tempora lauri;
 In manibus citharæ, pecten, membrana, tabellæ.
 Accedo propius: namque hæc insignia gentem
 Esse deo caram docuere, & noscere amicos
 325 Ardebam veteres. O quæ, Ligurine, voluptas
 Pectora demulsit! Naso laudare furores
 Orlandi, thuscumque sibi componere vatem
 Gestit; & Eridani nova gloria nascitur undis.
 Ille tamen Pyrrhæ lapides, incestaque Myrrhæ

Gau-

320 *cum margine*] Ab oratoribus ad poetas transgressus, gentem deo caram gestiens agnovit *Se-
 Manus*, statim ac immortalis lauri corona ornatos vidit.

325 *o quæ*] Poetam poetarum ad- spectus mirifica voluptate per- fundit. Omne enim simile natura in sui simile fertur.

326 *Naso*] Ovidium *Nasum* cum Ludovico *Ariostio* ingeniose com- ponit Satyricus. Nitorem liqui- dem & miram in pangendis la- tinis versibus *Nasonis* facilitatem italica lingua æmulatus est *Ario- stius*, ut hic italicus *Ovidius*, ille vero latinus *Ariostius* nulla verbi invidia dici possint. *Ludo- vici* autem ibi maxime excellit

ingenium, ubi ducem *Orlandum* *Angelica* amore captum in intā- niam furoremque incidisse miro artificio describit: quare *Ovidium* ea præcipue carmina laudantem inducit. *Ariostii* poema vulgo: *Or- lando furioso*.

328 *& Eridani*] Eridanus, alias Padus, fluviorum in Italia rex non longe a Foro Aheni, seu *Ferraria*, præterfluit, ubi na- tus *Ariostius*, qui *Ovidio* non modo probatus, sed ab eo etiam laudatus novam gloriam regio patrioque summi addere videtur.

329 *illa tamen*] Contra *Ovidius* pul- cherrimas suas e *metamorphoseon* libris fabulas *Ariostum* recitare gaudet, scilicet post diluvium hu-

- 330 Gaudia, & auratis lapsum Phætonta quadrigis,
 Aut Cadmi repetit segetem. Legisse recusat
 Quisquis in hoc artem populo non novit amandi.
 At Maro Torquatum complexus sæpe trahebat
 Ad fontes erebi, placidaque sub ilice fletus
- 335 Herminia, & varios gaudebat discere casus,
 Atque insana Ducis suspiria, virgine postquam
 Occisa facinus scelerati devovet ensis.

Ibat

humani generis reparationem, ja-
 ctis post tergum a *Pyrrha* &
Deucalione lapidibus *lib. 1.* ca-
 sum *Phætontis* in *Eridanum lib. 2.*
Cadmum interfecti serpentis
 dentes ferentem, atque armatos
 inde milites ortos *lib. 3.* cete-
 raque veteris mythologiæ com-
 menta.

- 331 *legisse recusat*] Poteras, mi
Naso, libros quoque *de arte a-*
mandi impune recitare: non enim
 te ira *Augusti* ab *clysiis*, ut jam
 ab *Urbe* & *Italia*, deturbaret.
 Infelix tamen vates, tot olim obli-
 vios illos (ut ferunt) labores per-
 pessus, ipsos apud inferos pontici
 exilii ærunnas pertimescit; se-
 que iccirco obstitet a teneris il-
 lis nimiumque noxiis carminibus
 repetendis.

- 333 *At Maro*] Alterum poetarum
 par nobilissimum *Virgilius* & *Tor-*

quatus Tassius; uterque in epico
 carmine æque versatus, neque
 dispari inter se gloria conjun-
 cti: nisi quod præ thufco ser-
 mone latinus nescio quid gran-
 dius sonat. *Maro* tamen *Tor-*
quati ingenio captus ejus amat
 consuetudinem, manuque com-
 plexum rogat, ut sub ilice amœ-
 nissima infelicis *Herminia*, *Tan-*
credi sui causa, lacrymas atque
 errores natret. *Tassius: Goffredo*
canto 6. 7. & 19.

- 336 *insana Ducis*] Cupit præterea
Virgilius Tancredi (*canto 12.*)
 inclyti Ducis suspiria furiosumque
 luctum audire, *Clorinda*, quam
 deperibat, barbara Virgine a se
 per noctis tenebras singulari cer-
 tamine contra voluntatem inter-
 fecta. Pulcherrima episodica, qui-
 bus *Torquati* poemata maximo il-
 lustratur.

Ibat & unanimis cum græco hetruscus Homerus;
 Et loca, quæ vivens expressit carmine, lustrat
 340 Nunc oculis; durumque sonum cariosaque verba
 Damnat, & incompertos expungit arundine versus.
 Civili hic aderat Lucanus sanguine tinctus;
 Nec non ingenti Thebas qui terruit umbra;
 Et qui tænariis afflavit sidera habenis

Tom. III.

G

Dum

338 *ibat & unanimis*] Comœdia
Dantis Aligherii a litteratis Ho-
 meri *Iliadi* æquatur: ideoque una
 apud inferos vivere linguntur.

339 *& loca*] Inferorum enim de-
 scriptio paræ est divinæ *Dantis*
 comœdiæ.

340 *durumque sonum*] Dantes ea
 scripsit ætate, qua nondum he-
 trusca lingua ad hunc nitorem
 ubertatemque pervenerat: quare,
 usus exoticis, plerumque vocabu-
 lis ferreisque dictionibus, tanti o-
 peris famæ non nihil obfuit. Ita-
 que lustrando ea loca, quæ suis
 in *bulgis* descripserat, seu potius
 comparatione motus *Ariostii*, &
Tassii, qui elegantiore stilo, post
 florere, cupit, linguæ mendas
 corrigere & incompertos versus ex-
 pungere.

341 *civili*] M. Annæus, *Lucanus*
 sub Nerone *Pharsalia*, sive de
 bello civili Cæsaris atque Poin-
 peji, heroico carmine scripsit,

ideoque civili sanguine aspersus.

343 *nec non ingenti*] *Statium Pa-*
pinium, poetam *Domitiani* tem-
 pore, inuit, qui in sua *Thebai-*
de Capaneum græcum ducem, sca-
 lis aduocis invadendarum, ur-
 bium inventorem, *Thebarum* mœ-
 nia consensum ingenti umbra æ-
 konitam civitatem terruisse dicit.

344 *& qui tænariis*] *Claudianus*
alexandrinus, sæc. iv. poeta
Theodosio, *Honorio* & *Arcadio*
 imperantibus: cujus poema *de*
raptu Proserpinæ ab insana tu-
 midaque hyperbole initium su-
 mit = *Inferni raptoris equos, af-*
flataque curru = *Sidera tæna-*
ria. . . . Apte igitur illum, hy-
 perbolen augendo, merjet Satyri-
 cus: quodque ampullosus poeta
Plutonis quadrigis tribuerat, ipsi
 affingitur, solisque equorum ha-
 benis afflare sidera cælumque di-
 citur.

- 345 Dum rapitur nigro mœrens Proserpina curru;
 Quique dolens gracili percurrit pollice fila,
 Cum periit volucris nimium dilecta puellæ.
 Hos inter latix sublimis honore corollæ
 Petrarcha extinctæ bustum spargebat Amata
 350 Floribus, & tenero pacabat carmine Ditem.
 Adfunt & Charites, centumque Cupidine nati
 Pellaces pueri, tædasque & spicula quassant.

Mul-

345 *nigro*] Plutonis inferorum regis curru, a quo *Proserpina* Jovis Cererisque filia, dum in eneis Siciliæ campis flores carperet, rapta est.

346 *quique dolens*] Catullus vironensis poeta lepidus, & prisca suavitate venustus ann. U. C. 668. qui in obitu passeruli ab amica sua maxime dilecti flebili carmine infortunium prosecutus est: = *Passer est mortuus mea puella* &c. [*gracili*] tenui stilo.

348 *hos inter latix*] Franciscus Petrarchius latino edito *Africa* poemate, tantum sibi nominis adeptus est; ut Senatus Populusque romanus, perraro exemplo, lauri corona in Capitolio donandum decreverit. Vid. *enarrat.*

349 *Petrarcha bustum spargebat*] Lauræ amore flagrans italico car-

mine immaturum illius obitum suaviter adeo eleganterque descevit, ut apud inferos myrto floribusque lectissimæ steminæ sepulcrum spargere, dulcissimisque versibus umbrarum rectorem pacare pergat.

351 *adfunt & Charites*] Cui melius adstarent Charites, & coram quassarent faces centum Cupidines, (*le Grazie e gli Amorini*) quam Petrarchio? Nemo enim post homines natos eo suavius scripsit, qui tam eminente loco poemæ heruscam collocavit; ut metam ab ipso positam transgredi desperandum videatur.

352 *tædasque*] faces, quibus hominum corda incendunt; *spicula*, quibus feriunt versuti Cupidinis pueri.

Multi illuc rauci thufco de gutture olores
Concurfant, fparfumque caput jactare recenti

355 Furfure feftinant: potius fed rudere credas,

Quam canere, atque ignita fequi veftigia currus,

Quo crudus niveis Erycinæ ducitur Infans.

G. 2

Qua-

353 *multi illuc*] Florentina Academia, vulgo *della Crusca*, fummi Vatis natalibus illustrata, multos habet, qui *Petrarchium* imitentur ac fequantur, vel potius imitari ac fequi fibi videantur. Eos autem Satyricus *raucos olores*, feu *cynos*, appellat, quod vitio nativæ pronunciationis, e gutture potius quam ex ore promant verba, ut *fat. 9. 215. = Et voces, patrium quas guttur fecit opacas.* = qua de re multa lepidiffimus Hieronymus *Gilius* senenfis in *Dizionar. Cateriniano v. pronunzia*. Ejusmodi ob vitium non modo apud finitimas, fed etiam apud diftintas nationes, irrifiones & farnæ: & in meritoris theatris retro actis temporibus florentini camporis perfona frequenter producebatur, populi voluptas fimul & ludibrium.

354 *fparfumque*] Academix illi florentinx infigne eft incerniculum (*buratto*, vel *frullone*) quo fagina a furfure fecernitur, ex ea

que pollen (*il fiore*) colligitur, fuo cum infundibulo (*tramoggia*) appofita infcriptione: *il più bel fior ne coglie*. Arni igitur olores h. e. poætæ, caput oftentant eo furfure confperfum, ut æftimationem apud imperitum vulgus aucupentur.

355 *potius fed rudere*] quod afini eft, non oloris. Quid. ad virtutem confert crispa cæfaris, ac farinæ pulvere confpicua? Puella ne amantiffimo illecebris opportuna erit virtus, quæ hujusmodi blanditiis capiatur? Audias. cultos. ejusmodi calamiftratoſque poetas. Credas potius rudere, quam canere, aut fequi ignei illius currus veftigia, quo *Petrarchius* triumphantem Amorem invexit.

356 *ignita*] Ab ignifero puero ignita & currus veftigia.

357 *crudus*] Nam a *Cupidine* infecta vulnera, neſcis an potius acerbæ ſint quam jucundæ: mille enim inde curarum æſtus. *Erycinæ*] Veneris filius infans *Cupido*,
qua

Quadrijugis, spoliisque ferox exultat opimis.

Singula dum repeto, nota me voce salutat,

360 Et nondum visus clamat Juvenalis: amice,

Si te fata vocant, & nostris incola terris

Advenis, hic fidi commercia mutua cordis

Experiere mei: quin tecum Persius una,

Celtiber, & nitidus gaudebit Horatius ævum

365 Ducere. Sin autem stricto sævire flagello

In

quæ ita dicta ab *Eryce* monte in Sicilia, ubi splendidissimum illius templum.

333 *spoliisque*] Respicit ad *Petrarchii* carmen, *Trionfo d' Amore*. *opimis*] ex romanorum more, qui triumphum agentes spolia hostium ferebant; quorum *opima* erant, quæ a devictæ gentis sive rege sive imperatore capta essent.

360 *Juvenalis*] Inter latinos Satyricos *Horatium*, *Persium*, & *Martialem*, qui *Sextiano* occurrunt, solus *Juvenalis* (qui aquinas Trajani & Hadriani temporibus vixit) loquitur, amicum appellat, notaque voce salutat. Noster enim Satyricus ad *Juvenalis* stilum propius accessit, licet *Horatium*, & *Persium* sæpe redoleat, ipsumque *Martialem*.

361 *si te fata vocant*] si sic est in fatiis, ut hic apud nos inaneas &c.

362 *Persius*] A. *Persius* Flaccus vo-

laterranus, *Lucani* æqualis, doctus, argutus, acerbisque salibus plenus, sed obscurus, nono obiit Neronis anno.

364 *Celtiber*] h. e. hispanus, Bilbilis natus in Celtiberia, nunc *Aragona*, M. *Valerius Martialis* sub Domitiano, Nerva, & Trajano, non omnino insulsus epigrammatis artifex, sed interdum seu rilis; non tamen igni damnandus, (quod sensit *Muretus*) cum aliquas ab eo romanarum rerum sui que temporis morum notiones habeamus, quæ aliunde non haberentur. *Horatius*] Q. *Horatius* Flaccus venustissimus, an. U. C. nat. 689. ante Chr. 65. qui bene *nitidus*: in eo enim latinus sermo tam nitet, quam in quo maxime.

365 *sin autem*] si vero sic est in fatiis, ut ad superos remeas, ac satyræ flagellis corruptos mores daverberes &c.

In mores properas, non longius aura beata

Sedis & innocui teneat te cespitis umbra.

I pede magnanimo, totamque impune per Urbem

Fas tibi criminibus vitiisque indicare bellum.

370 Nec timeas populo vultus aperire: tuetur

Te causa, & sancto metuens nil Principe virtus.

Immerito male sana doles; quin plurima debes,

Roma, tuis satyræ scriptoribus. Improba Claudj

Peccavit conjux; nostro sed fuste dolata

375 Terruit ausonias matres; nuptasque latinas

Sacra maritalis docuit servare cadurci.

Præterea vani mores ridere popelli

G 3

Et

397 & innocui] Innocentii XII. P.

M. regnum [puto hic designari;
ut *umbra* sit virtutis sub optimo

Principe patrocinium: idque per-
suasum habeo ex eo, quod mox

subdit: = ... & *sancto metuens*
nil Principe virtus. = Invidet

Juvenalis Sæctani temporibus,
utpote qui sæculo vixerit cor-

ruptissimo, quo nullum erat vir-
tuti apud regnatores perfugium.

370 *vultus aperire*) & vultum &
verum nomen ne timeas prodere.

373 *improba Claudj*] Postquam *Ju-*
venalis Sæctano satyræ præstan-

tiam, & scribendi sub sancto Pri-

cipe securitatem commemoravit,
quantumque debeat Roma poeta-

rum aculeis, qui vitia impune
grassari minime patiantur, ad

Messalinam descendit *Claudii* im-
peratoris conjugem, cujus scelera

impudentiamque inauditam sexta
ipse in satyra exerto stilo confo-

derat: quo exemplo sibi ipsis
consulentes romanæ matronæ pu-

dicitiam & lecti maritalis fidem
servasse ait.

376 *sacra*] *sacra jura*. *cadurci*]

h. e. lecti, seu thalami conjuga-
lis: de qua voce alibi.

Et res turpículas moneo. Venatio Burrhi,
 Quinta cui (loqueris dum thusce) littera desit,
 380 Lascivæque canum nares, hæderæque mariti
 Zelotypi, conjux peregrinæ mercis amator,
 Nasicæ volucres imitataque carmina ranas

Præ-

378 *venatio Burrhi*] Præcepta satyræ tradit nostro *Sedano*; jubetque res putidulas aliquando attingere, unde risus pariter & stomachus moveatur. Inter hæc primo numerat *Burrhi* venationem. Obscurissimum hunc ut locum assequaris, scias oportet, *Burrhum*, ineptissimo de avium venatione libello italice scripto, cui propterea titulus *In caccia ec.* ut facilius emptorem inveniret, eum titulum confectis in Urbis locis publicè luci exposuisse. Noctu vero ab ignota manu deleta e voce *caccia* quinta littera, mane viderunt homines *Burrhum* venalia fecisse per publicum edictum sui ventris excrementa: nam *cacca* pro *caccia* a prætereuntibus legebatur. Quæ res mille in populo ritus, ac mille dicteria excivit. *Abbas* quidam cognomine *Solazzius* in *Burrhi* nomine latet.

380 *lascivæque*] Alia satyræ argumenta, idest quorundam, maxime juvenum, lascivia, qui quasi ca-

nes circumeunt ubique olfacientes, suam ut libidinem expleant; & quæ sequuntur. *hederæque*] Pulcherrimam in Urbe matronam sibi conjugio copularat senex quidam, sed fluens marcidusque non uno cauterio, præcipue vero, ut moris est, zelotypia tabescens. Hunc ridet, *hederæque* folia, quibus curantur, ipsis pro cauteriis ponit.

381 *conjux*] Non unum, sed plures (forte & quamplurimos) conjuges intelligas, qui alienas ad mulieres, non urbanitatis (quod plerumque venditant) & officii, sed perversæ cupidinis gratia, quotidie accedunt, earumque assidue lateri adhaerent. Sæculi probrum, ex quo permulta rei, cum privatæ, tum publicæ, incommoda dimanant.

382 *Nasicæ*] Auctor libri, quo volucrum cantus ranarumque coaxationes explicantur, tot aliis egregiis operibus claruit, ut hic, pace *Juvenalis*, irrideri non mereatur,

Præbunt calamo fegetem. Satyrus duo nectat,
 Acre & ridiculum, dulcique aconita cachinno
 385 Misceat. Ipse tibi monstrabit Horatius unde
 Colligere hæc valeas. Simul & discedere cogit,
 Designatque viam digito: sed callis euntem
 Fallit, & ignoto deducit tramite gressus.

Est locus æternæ noctis, quem nuda coronat
 390 Fatorum series. Intus penetralia ducunt
 Fila deæ, turpes vetulæ, spurcaque faliva
 Prægnantem tereti compellunt turbine fufum

G 4

Sol-

tur. Ita sua manu *Sextanus* ipso
 ad hunc locum. *Nasica* in saty-
 ris est *Crescimbenius*.

383 *Satyrus*] h. e. Satyricus.

Postremo verum satyræ ingenium
 explicat, quod est ex tempera-
 mento acris & ridiculi: quod qui-
 dem temperamentum in antiquis
 reperire non est. Nam *Persius* &
Juvenalis, abjecta scutica, gravi
 flagello usi sunt. *Horatius* vero
 ac *Martialis* jocos potius ac sa-
 libus, quam acri stilo, rem ge-
 runt. An *Sextanus* noster utrum-
 que sit assequutus, legentibus ju-
 dicandum relinquimus. Nobis
 quidem vere de illo scriptum vi-
 detur: = ... *subdit nam Persius*
iras, = *Cum Flacco ridet, cum*

Juvenale tonat. =

384 *aconita*] translate; pro vitu-
 perationum in satyris amaritu-
 dine.

389 *est locus*] Dimissus ab Juve-
 nale *Sextanus* a designato tramite
 locorum ignarus aberravit, Par-
 carumque ad domicilium accessit:
 quod graphice describit, & infer-
 narum tororum opificium & cru-
 delitatem ob oculos ponit. De
Parcis alibi.

392 *turbine*] al. rhombo: *mulinello*
da filare. Albinov. ad *Liv.* 9. 85.
 = *Hanc lucem celeri turbine Par-*
ca neat. = [*fufum prægnantem*]
 flamine gravidum. Notissima *Par-*
carum fabula.

Sollicitantque manu muliebria pensa senili.
 De tribus una soror cunctis immitior, ore
 395 Pallida, & impexos digito turbata capillos,
 Forfice lustra metit, primoque obtruncat in ortu,
 Non secus ac violas populatur turbidus auster.
 Mille aderant cœpti secreta in parte labores
 Plerumque obscuri, nec habebant vellera nomen;
 400 Quin oleo & vili de fumine lana fluebat.
 Ast ego furtivo percurrrens lumine telas,
 Plebejosque colos, quæsiui stamina regum
 Purpurea, & sparso crescentia licia flore.
 Tunc mihi phryxæo vellus speciosius auro

Af.

394 *una soror*] Ea est *Atropos*, ita dicta, quod immitis sit & inexorabilis.

396 *lustra*] h. e. humanæ vitæ annos.

399 *plerumque obscuri*] Pauci sunt homines, qui supra vulgus aut virtute aut generis splendore emineant: atque ideo telæ *Selli* oculis objectæ viles plerumque & obscuræ.

400 *quin oleo*] Lana, ut mollior sit ac sequacior, oleo perungi solet.

401 *furtivo*] negligentibus oculis minusque curiosis: italice: *for-*

tecchi, & *forsteco*, sive *alla sfuggita*: hanc enim hic vim in voce *furtivo* inesse puto.

403 *purpurea*] Vitæ regum pretiosissimas telas, non levidentes & inornatas, sed purpureas, floribusque aureis intertextis graves & asperas. *licia*] pro subtegmine totæ tela.

404 *tunc mihi*] Dignatus vulgi telas inspicere, contemptisque staminibus, quæ olei sordiditatem olebant, Principum Regumque vitas, a quibus pendent reipublicæ populorumque fata, curiosus perquirere festinavit. Statim autem illius

405 Affulsit, mixtisque rosis candore nivali

Tænarias pura vincebat luce tenebras.

Urget opus Tiberis Genius, similisque precanti

Demulcet divas: illo nam stamine pendent

Res italæ, mundique salus, & publica vota.

410 Illicet exclamo: securo pollice lanam

Ducite concordia fatorum lege, sorores;

Et nivei semper calathi nova fila ministrent;

Donec tranquillo vacuetis plurima fuso

Sæcula, & alma suo sub Principe Roma senescat.

415 Hæc fatus, dubiam qua monstrat rimula lucem,

Reptare incepti, fessoque errore locorum

Infernaque via tandem sopor occupat artus;

Et

illius oculis affulsit vellus phryxæo fabuloso ariete longe pretiosius, cui lucis candor & rosarum purpura tale decus addiderant, ut nativas loci illius tenebras dissipare potuerint: atque illud erat *Innocentii XII. P. M.* vita universo terrarum orbi pretiosissima. *phryxæo*] a *Phryxo* Achaïantis thebani regis & Nepheles filio. Vid. *enarrat.*

407 *urget opus*] Romæ Genium sollicitum adflare cernit, crudasque textrices verbis mulcore

atque enixe præcari, ut telam quam diligentissime multos annos texere pergant, a qua publica salus, Italix spes, totiusque Orbis vota pendebant.

410 *illicet*] Statim ac vidit *Scellanus* de Optimi Principis *Innocentii XII.* vita agi, nil veritus *Parcarum* iracundum morosum atque intractabile ingenium, in eos erupit sensus, quos nulla unquam delebit oblivio.

416 *reptare*] Quinque hi versus Galibi deliderantur,

Et biduo in calida jacui resupinus arena.

Illinc, dum longos nutriret palpebra somnos,

420 Cujus opé ignoro, sed certe munere divum,

Evassi ad superos, ubi te, Ligurine, parantem

Sectano inferias lacrymas abstergere jussi;

Et vivus vegetusque adsum. Multum mihi restat

Audire. Ecquid agit tenebroso in carcere noster

425 Troffulus? Emuncto credam te singula naso

Olfecisse tuo, atque omnes cognoscere larvas.

Ecquid agunt? Ride. Torvo illos lumine figit

Luridus Umbrarum rector, nigrosque jugales

Pc-

423 *multum mihi restat*] Ligurinus, narratis minime contentus, quamplurima a *Sectano* curiosus exquirat.

425 *Troffulus*] Pro plurali numero utitur singulari. Quid agant *Troffuli* apud inferos, primo interrogat *Ligurinus*. Hoc nomine vel in antiqua republica appellati sunt romani equites, quod *Troffulus* ignobile hettruriæ oppidum quadam in expeditione occupassent, & militari gloria tumidi, velut expugnata Carthagine, Romanam rediissent. Inde per jocum irrisoremque *Troffuli* dicti. Quibus ejusmodi nomen conveniret,

Sectani ætate plures fuisse credo romanos equites: an aliqui sint per hosce dies, videant, qui Romæ vivunt. In iis certe, quæ sequuntur, versibus acerrime vapulat romana juvenus. Spectet tranquillus, qui nihil habet reprehendendum castigandumque. Igitur *ecquid agit Troffulus noster?* italice est: *che fanno collaggiù i nostri cavalierotti romani?*

emuncto] acuto olfactu singula perlustrasse, singulasque animas bene novisse.

428 *Luridus*] Pluto, quod aurigandi studio arserint in hac vi-

Pectere, & æternum mandat quassare flagellum.

430 Illorum quisquis melius crepituque sonorus

Lora quatit, furvæ jam designatur habenæ

Auriga, in siculos si forte erumpere campos,

Atque nova cupiat thalamos reparare rapina.

Hoc tantum sperare licet: nam Brutus, & asper

435 Ore Cato, Fabius, Curius, fortisque Camillus

Degeneres spuriosque vocant, illosque recensent

Albanos inter cives equitesque sutrinos.

Et merito: nec enim trojano sanguine cretum,

Et genus Affaraci credam, Martisque nepotem,

440 Qui nunquam timidum vagina liberat enssem,

Alligat & tunicæ capulum, ne lædere quemquam

Spon-

ta, poenæ eos damnat nigros
equos pectendi, quassandique fla-
gellum.

430 *illorum quisquis*] Toties in sa-
tyris castigatus patriciorum ge-
nius equos tractandi moderandi-
que *Plutoni* quoque notus: qua-
re, qui eorum sit aptior, ab eo
aurigæ officii destinatur, regen-
doque currui suo, si forte, despe-
rata ex *Proserpina* sobole, in for-
cundiorum rapinam animum in-
tendat.

432 *in siculo*] Superius 345. dixi-

mus *Proserpinam* a *Plutone* in
ennæis *Siciliæ* campis raptam
fuisse.

434 *sperare licet*] Ab ejusmodi pa-
triciis præter aurigationem nihil
aliud speres.

437 *albanos*] non *Urbis* dominæ,
qualis *Roma*, sed oppidorum,
qualia fere sunt *Sutrium* & *Al-*
banum, cives & equites.

439 *genus Affaraci*] trojanos nepo-
tes: nam *Affaracus* *Æneæ*, a quo
romani, abavus.

441 *tunicæ*] h. e. vaginæ. Vides
quam

Sponte sua properet cuspis male sana duello.
 Vecordes animæ! lateri discingite ferrum,
 Atque aptate colos. Virtus romana quadrigæ,
 445 Aleaque, & sædo traductæ in fornice noctes.
 His utinam contenta foret! Sed pectore virus
 Condere, & in labro risus disponere, amicum
 Fallere, adulari, servos & vilia quæque
 Mancipia obsequiis & turpi lambere palpo,
 450 Nemo magis callet quam vos. Quid? nonne puellas
 Ingenuas fraudare licet, capitique decorum

Flam-

quam lepida hyperbole ejusmodi
 juvenum vecordiam ridet. Ti-
 ment quippe, ne sua sponte erum-
 pat ensis.

442 *duello*] Non quod singularia
 certamina divinis humanisque le-
 gibus vetita probare videatur,
 sed ut istorum timidum exprimat
 ingenium.

443 *aptate colos*] non enim estis
 viri, sed fœminæ.

444 *virtus romana*] Nimum ne Sa-
 tyricus romanis moribus irasca-
 tur, videant qui diu in Urbe ver-
 sati sunt, ac prudentes rerum
 æstimatores. Ita in hunc locum
Sestianus ipse. An vero eadem
 adhuc sit romanorum morum fa-
 cies, videant, qui nunc Romæ

versantur.

448 *fallere*] Pudet dicere. Cum
 de homine agitur bilingui & va-
 fro, qui te ridendo blandiendo-
 que fallat, italice quasi prover-
 bii loco dici solet: *è romane-
 scato*.

450 *nonne puellas*] Non ex inge-
 nio, sed ex recente factò Romæ
 notissimo, ita *Sestianus*. Nam de-
 sponsata nobili virgine, tradito-
 que annulo fidei tessera, quidam
 romanus eques ab ea resiliit: quare,
 ut stabilia sint in urbe conjugia, po-
 stulat Satyricus, ut in posterum
 non auri circulus, sed gravis fer-
 rarii fabri catena despondentium
 voluntatem devinciatur.

Flammeolum; & digito lustratæ pignora gemmæ
 Non servata fides adimit? Si circulus auri
 Sponsorem vincire nequit, firmate catena
 455 Compedibusque, nigri, posthac connubia, fabri.
 Quid memorem quanto frangunt patrimonia luxu,
 Et veteres statuas & olentia signa Corinthum,
 Patriciæ monumenta domus? Non jugera tantum,
 Et nemus, & cultas jam diripit auctio villas,
 460 Sed thecam umbellæ, ac ipsum pulvinar equestre
 Sæpius adspicimus domina venale sub hasta;
 Deque tuis auro textis, generose, lacernis
 Fiunt interulæ, birri, tunicæque matellæ,

Unius

452 *flammeolum*] desponsationis insignia: de *flammeo* in *sat. super.* 239. [*lustratæ*] gemma pro annulo: pars illustrior pro toto composito, quam dicit *lustratam*, quod annulus sponsæ tradendus sacro ritu lustratur.

457 *olentia*] statuæ, quæ ad æris corinthii, de quo alibi, similitudinem accedunt.

458 *non jugera*] Ex luxuriosis profusisque sumptibus, non modo prædia & villæ, verum etiam necessariorum nobilium supellestiles præconis voci subjiciuntur.

460 *sed thecam*] Pertinet ad supellectilem theca umbellæ, quæ per

apparitorem delata aliquem ex proceribus adventare significat. Pertinet & *pulvinar equestre*, quod nonnisi nobiles matronæ utuntur.

462 *deque tuis*] Crescit dedecus tuum, nobilis trojgena: nam vestes illæ sericæ auroque gallico sparsæ, quibus tantum superbire consueveras, ab hebræo propola in frustra dissectæ varios in usus abeunt, atque adeo in scaphia (*orinali*) convestienda.

463 *interulæ*] vestes interiores, *fortyvesti*. vox quippe adjectiva est *interulæ*, quæ hic ad *vestem* refertur, *birri*] nobis: *cappotti*, *gabbani*. Vid. *enarr.*

Unius argenti drachmam si luscus Apella

465 Augeat, occiduo dum spirat lumine cera.

Quid non immutat suprema potentia fati?

Olim deposito veniebat consul aratro

Ad fasces: at nunc de consule fiet arator,

Si nimium celeres urgent stringuntque calendæ,

470 Fœnebris & patrium limare pecunia censum

Cœperit. Æstivos tunc odimus Urbe calores,

Rhedarum strepitus, & fœdos pulvere vicos:

Rura placent, parcusque cibus, sine Mentore mensæ,

Nu-

464 *drachmam*] si supra ceteros licitatores *Apella*, h. e. hebræus aliquis luscus, paullulum aliquid offerat. *drachma* quippe, octava uociæ pars, nummus argenteus atticus romano *denario* plus minus æqualis, nostroque *julio*.

465 *dum spirat*] extinguitur auctionaria candela: alibi enim diximus accensa candela auctiones alicubi fieri.

468 *ad fasces*] ad imperium, cuius erant fasces insignia.

469 *stringuntque*] Obæratu romanus nil magis expavescit, quam celerem calendarum adventum, quibus usuræ solvendæ: quare si graves urgeant nimiumque stringant, de consule sit arator, h. e.

de statu misere decidit. Tunc autem fit, ut semper in ore habeat veterum quorundam romanorum paupertatis ac frugalitatis exempla, Fabricique præsertim, Luscini, Catonisque luxu intactum animum laudibus extollat.

471 *tunc odimus*] tunc isti decolores ab Urbe ad villam secedunt; secessionis autem causam non rei familiaris angustias asserunt; sed urbanos calores, strepitus, viasque pulverulentas causantur.

473 *rura placent*] tunc jam incipiunt hinc aridire solitudo, parcus victus, simplex mensæ apparatus, illinc famulorum officia, totque urbis incommoda displicere,

sine

Nudatumque latus famulis. Sic ære gravati
 475 Serrani evadunt Curique; & prisca Catonis
 Tempora collaudant: o quæ convivia, quales
 Acturi choreas, turpi si creditor ore
 Ultra fauromatas gelidumque recederet æquor,
 Aut nummus vacua redivivus cresceret arca!
 480 Præterea infanas quanta vertigine mentes
 Ambitio vanoque implet præcordia fumo!
 Invenies Romæ paucos, quantumlibet imæ
 Stirpis, iuleas qui non meditentur habenas

Car-

sine Mentore] sine vasculis *mentorea*, h. e. celebri, manu celatis, idest sine splendore ac lautitia.

475 *Serrani*] Clarissimos in romana historia vides parsimonia & modestia *Serranum*, *Curium*, *Catonem*. Hos igitur eorumque tempora collaudant; non quod de iis præclare sentiant; sed quod, velint nolint, ad imitandos dura necessitate compellantur.

477 *turpi si creditor*] Turpem vocare solemus creditoris faciem; neque alia porro iis videri potest, qui sœnebrem pecuniam debent. Ista igitur si parum liberalis facies ultra farmatas & mare glaciale abiret, vel si vena signati metalli ex inani arca erumperet,

inires, in *Troffule*, qui modo cum ligone tam bene philosopharis!

480 *præterea infanas*] Diverberata divitiarum profusione, ac prodigo romanorum genio, ad eos venit, quos ambitio fumo obcæcatus perpetua rotat vertigine.

482 *quantumlibet imæ*] Si ambitione ii tantum laborarent, quos propago generosa, & avitæ divitiæ commendant, libenter infelix privilegium ferret *Seſtanius*. Sed quis ferat infimæ notæ homines, & sutoria taberna cum formis nuper dimissos, Romæ ita vano tumore inflari, ut vel summam potestatem temeraria spe aliquando præsumant?

483 *iuleas qui non*] Roma urbs *Juli* dicta ab *Julo* *Æneæ* nepote

Carpere, & ingenti crinem vestire tiara.

485 Nemo mathematicos non consulit, ut sua noscat

Sidera. Nil restat: triplici circumdata luce

6. Hora tuæ affulsit genesi: dicere Beatus,

Et tibi festivis ardebit putre quotannis

Doliolum flammis, populumque videbis ab alto

490 Turbidus octophoro. Fatui, quibus acta petauro

Mens

re: quare qui *juleas* habenas moderari meditatur, idest romani regni potiri, bonum opus profecto desiderat.

484 *ingenti tiara*] quæ est Pontificis Maximi.

485 *nemo*] Ejusmodi ambitiosi mathematicos, idest ridiculos astrologos, seu potius ægyptias fœminas (*Zingare*) suo de horoscopo consulunt.

486 *nil restat*] Facta palmæ inspectione, astrologus nebulo, sive ægyptia fœmina, fausta omnia prænuntiat, horamque eorum natiuitati triplici luce circumdatam, quæ triplicem P. M. coronam designat, affulsisse certo certius dicit. *nil restat*] ne plura: nullum dubium: ait stultus prænuntiator.

487 *dicere Beatus*] Triplex astorum jubar benigno tibi faver aspectu: *Beatissimus* salutaberis.

Ita niliaca saga spondit.

488 & *tibi festivis*] Anniversaria Pontificis Maximi inaugurationis die quotannis populus romanus edere solet lætitiæ signa, inter quæ dolia vetustate consumpta subiecto igne ante domorum fores cremantur.

490 *turbidus octophoro*] Octophorus olim lætica (ex *Martial.*) quam octo servi gestabant, hic sella gestatorum octo hominum cervicibus imposita, qua veli solet Romanus Pontifex solemniori ritu ad Aram facturus. Ab illa petulans ejusmodi ambitiosus populum se e sublimi turbido obtutu despecturum meditatur & gaudet. *acta petauro*] quorum mens est in perpetua ambitonis rotatione. *petaurum* enim ab *ovos*, *aura*, & *πτερόμας*, volo, erat machina in sublimi suspensa, ex qua se in aerem excutiebant, atque in terram

Mens nunquam constat, curfuque rotatur inani!

Ut placet, atque jocos nulla mercede coemptos

Particulo præbere solet, cui tincta veneno

Lana terentino bibulos absomit ocellos!

495 Quique palatina, ridendus Ghittus, in aula

Immundis soleis sparsusque e forde lacernam,

Coccineos ambit Patres, cupidumque mitellæ

Tom. III.

H

Sæ.

ram devolabant. Vid. *enarrat.*

492 *ut placet*] Alter fatuus, minoris tamen amentia, sub *Particulonis* nomine, gratuito ridendum se præbet; quippe qui, purpureo fulgore oculis quasi absumptis, inter *Cardinales* cooptari vehementissime cupit.

493 *venena*] h. e. colore, ut alibi. Hor. 2. ep. 1. 207. = *Lana terentini violas* (purpureas) *imitata veneno*. = Tarenti enim optima olim purpura.

494 *bibulos*] cupidissimos & quasi vorantes.

495 *quique palatina*] Pacatur sensum & decrevit ambitio: a *pontificatu* ad *cardinalatum*, atque inde ad *episcopatum* descendit. *Ghittus*] insignis concionator, Romæ tum temporis ad nauseam notus, ecclesiæ alicujus regentiæ tanto exarist studio, ut procerum

irrisiones, & nostri *Sestani* satem curandæ infirmitati opportunum, sibi compararit.

496 *immundis*] Is erat *Ghittus* habitus.

497 *coccineos*] S. R. E. *Cardinales*, qui saturatis coccineo colore vestibus utuntur. Hos *Ghittus* quotidie ambit, salutat, prehenfat, precibusque fatigat, *cupidumque*] Caput scabit: nam ex desiderii vehementia sanguis cerebrique vividiores spiritus e futura coronali largius erumpentes capitis cutem tuberculis affecerant, unde pruritus. *mitellæ*] diminutiva vox a *mitra*. Quacunque vel parvula mitra, h. e. quacunque ecclesia, licet parum insignit, modicique census. Mitellam optat, h. e. sacram sponsam, etiam si ea vilica sit, neque aureis monilibus ornata, multa que dote conspicua.

Sæpe caput scabit, & baculum suspirat optimum!
 Si sapiunt proceres, potius tibi, Ghitte, regendas
 500 Virga gallinas tradent, quas Umbria mittit
 Fertilis ovorum, vel quas per compita Romæ
 Saltantes tenui Maculo compellit hibisco
 More capellarum. Lassare sedilia tandem
 Sit pudor, & sanctum braccato milite limen.
 505 Non gazæ fulgor, bis non e murice tincta
 Lana potest cæcos removere a mente tumultus;
 Insomnesque volant circum laquearia curæ,

Con-

498 *baculum*] episcopalem : *pastorale*.

500 *gallinas*] Ex Umbria gallinarum fertilissima solent pulli iudicium turmatim Romam agi, quos custodes per urbis compita venum ducunt, virgisque, si opus sit, coercent, & tanquam pecudes moderantur. En qui populi *Ghitto* regendi traduntur.

502 *Maculo*] sordidus vilisque, ut alibi, propola. *hibisco*] gracili virgula ex hibisco (*malvaviscio*) ex *Virg. ecl.* 2. 30.

503 *Lassare*] Pudeat, *Ghitte*, nimia assiduitate aulæ sedilia lassare, ac palatii quirinalis sanctum, h. e. pontificium, limen trerere.

504 *braccato*] Pontificium limen ab helvetico stationario milite, ingen-

tibus bracciis induto, custoditur, 505 *non gazæ fulgor*] Quatuor versus hic expunxit ultimis curis, & novem surrogavit *Señanus* : ut in novissimo autographo. Optimo consilio acquiescat *Ghitius*, & concionator christianos senius a satyrico discat. Non aurum, non dignitates, sed in fortuna vel in mediocri ac tenui animi tranquillitas felicitatem parit. *murice tincta*] purpurea vestis amplissimi honoris insigne.

507 *insomnesque*] Curæ, quæ noctes te insomnes ducere cogunt, volant circa laquearia, præsertim aurata, h. e. in potentiorum ædibus, inter divitias ac splendida dignitatum ornamenta.

Contentus modico vitæ felicior auras
 Efflabis, centum quam si tibi jugera arator
 510 Appulus, & pingues agitare vomere glebas.
 Quisquis multa cupit, multis caret. Ille beatus
 Dici jure potest, præbet cui parca deorum
 Dextera quod satis est, extremo & distat utroque.
 Sunt alii, fatui pariter, qui licia postquam
 515 Dissolvit, vacuisque colis sonat invida Clotho,
 Induti setis cupiunt descendere ad orcum,

H 2

Et

609 *quam si*] quam si multo per
 feracem Apuliam agrodives esses.

511 *multis caret*] Aurea sententia:
 multis ideo indiges, quia multa
 concupiscis: desine concupiscere,
 desinet indigentia. Trito est in
 proverbio: *quis plurimum habet?*
is qui minimum cupit: atque il-
 lud stoicorum: *quid refert quan-*
tum habeas? multo illud plus est,
 quod non habes. De hac senten-
 tia = *qui cupit multa, multis ca-*
ret = videas, si placet, *Gellium*
 lib. 9. cap. 8.

513 *distat utroque*] Utroque ab ex-
 tremo ut distaret *Prov. 30. 8.* ora-
 vit Salomon, *Mendicitatem & di-*
vitias ne dederis mihi: tribus
tantum visui meo necessaria &c.

515 *dissolvit*] postquam vitæ sta-
 men recidit *Parca*, h. e. post
 mortem. Posuit *Clotho* pro *Atra-*
pos: ad hanc enim pertinet reci-
 dere. *sonat*] Humanæ vitæ invi-
 dens *Parca*, absoluto penso, va-
 cuas colos quassando collidendo-
 que ludificatur.

516 *induti setis*] Aliud apud in-
 feros monstrum vidisse narrat *Se-*
ænanus, homines videlicet sacco
 indutos ac cinere conspersos ad
 orcum descendere, postquam o-
 mni vitiorum genere saginati epi-
 cuream vitam peregerint. Quid
 prodesse putas sanctitatis ejusmo-
 di personam ex testamento reli-
 ctam? *setis*] villosa atque aspera
 sacco.

Et torta lumbos præcincti cannabe; tanquam
 Plorandi ignarum flectat Radamantha cucullus
 Posthumus, & sero velati pulvere crines.

520 Luxurias inter, crapulas, & nomina mille
 Dedecoris, postquam sædasti turpiter ævum,
 Ægyptique via pleno de flumine cœnum,
 Et cupido hausisti Babylonis pocula labro,
 Cœnobiū frustra quærunt sub tartara manes.

525 Non illic tensa vigilabit janitor aure,
 Ut referet valvas, cum tintinnabula pulsas;
 Nec percussa levi crepitabit tegula ligno

Pen-

517 *torta cannabe*] quali religioso
 alicujus familiæ homines utuntur,
 vulgo: *cordone*.

518 *Rhadamantha*] quem diximus
 inexorabilem, Horat. 2. od. 11. 6.
illacrymabilem, apud inferos judi-
 cem. *cucullus posthumus*]. Post
 obitum cœnobicum institutum
 profiteri non modo inutile, sed
 & ridiculum: neque enim justus
 ille flectitque nescius judex luco
 isto religionis seraque nimium pœ-
 nitentia movetur. *sero*] seræ pœ-
 nitentiæ indice.

522 *Ægyptique*] Bibere de cœnoso
 flumine in via Ægypti quid sit,
 davidici possim cantus significant,
 resque ipsa demonstrat.

523 *Babylonis*] Babylon pro sede
 iniquitatis, vitiorumque omnium
 colluvie sacris in litteris habetur:
 quare babylonica pocula hausisse
 dicitur, qui deliciis distuens,
 æternorumque immemor, largius
 voluptatibus indulget, & in omni
 vitiorum cœno volutatur.

525 *non illic tensa*] Apud inferos
 non vigilat janitor, sicuti præ cœ-
 nobiorum foribus, qui, admo-
 nente tintinnabulo, præsto sit, ti-
 bi que ingrediendi egrediendive po-
 testatem faciat.

527 *tegula ligno*] Suh Cappuccino-
 rum porticibus loco æris camp-
 ani appenditur tegula, vel lapi-
 dea lamina sonora, quæ statis ho-

Pendula, quæ parca jubeat discumbere mensæ;
 Egrediumque domo te non signata docebunt
 530 Diptycha ligneolo: nec habent penetralia Ditis
 Quas subeant Umbræ cellas; sed vorticis ignes
 Sulphureique lacus tranandi, quos ferus urget
 Auster inoccidua pœnarum turbidus unda.
 Mors speculum vitæ est. Si bacchanalia tota
 535 Vita olet, incassum moriens jejunia venter
 Affectare parat. Tunc tunc cum fervidus artus
 Sanguis obit, primæque micæ ardore juventæ;

H 3

Cum

horis clavo, seu malleo ligneo, pulsatur, ut ad officia religionis explenda quisque properet.

529 *egrediumque*] In aliquibus cœnobiis prope fores tabella solet appendi, cœnobarum in ea descriptis nominibus, ut, quoties egrediantur, nomini quisque suo ligneum clavulum apponat, apto ad id foramine ipsa in tabella disposito: quare quicumque ad cœnobiū accedit aliquem allocuturus, inspecto *dyptico*, illum abesse, cujus causā venerat, eo signo monitus, discedit.

530 *diptycha*] tabella illa, quam diximus cœnobarum nominibus inscriptam, a *diptychis* veterum, h. e. tabellis consulum, quæstorum

&c. nominibus inscriptis. Vid. *enarrat.* [*lignecolo*] clavo ligneolo. *Autogr.* habet *claviculo*: sed expunximus: quod ea vox nec latina sit, nec metro hic accommodari possit, cum secunda sit producenda. Pro *ligneo clavulo* posuimus *lignecolo clavo*, ut Cic. ad Q. Fr. l. 3. ep. 7. *lychnuchum ligneolum*.

534 *mors speculum*] Jam non satyram legis, sed concionem. Utinam, qui tuam hic vides imaginem, tuo non sine fructu legas. Plurimum ita fit, ut qualis homo vivat, talis moriatur; meritoque est in proverbio: *qualis vita finis ita*: bene ergo mors vitæ speculum dicitur.

Cum geminos moderaris equos, cupidoque puellas
 Obtutu comedis; torto cum lumine vibras
 540 Spicula, & a nulla transis sine cæde fenestra;
 Tunc quærenda tibi virtute viatica, & horæ
 Præsidium extremæ. Merfa cum navita pinu
 Ionio nudus jactatur ab æquore, frustra
 Respicit ad ligulam, geminum quæ Castora mon-
 stret,
 545 Aut lenire parat dejecta merce procellas.
 Nec minor illa mihi risuque petenda videtur
 Stultitia, obscurum titulis augere sepulcrum,

Fri-

538 *dum geminos*] Romanam juven-
 tute[m] monet *Scellanus*, extre-
 mam ad horam non esse pœni-
 tentiam protrahendam; sed uul-
 to ante fatalis illius horæ præsi-
 dia comparanda; ac tum maxi-
 me, cum vividiori sanguine fer-
 vet, bigamque (*birocclo*) inter
 moderandum puellas obtutu qua-
 si comedere videtur, nullamque
 sine cæde pudicitie præterit fe-
 nestram.

542 *merfa*] elegantissimo simili du-
 cto a mercatore, qui ionii maris
 tempestate jactatus, fracta na-
 vi, dejectis mercibus, nudus nau-
 fragusque, frustra pyxidem nau-
 ticam (*la bussola*) in qua ligu-

la magnetica vi imbuta, observa-
 re nititur, ut scopulos vitet, at-
 que *Uelene* fratrum *Castoris* &
Pollucis amica sidera sequatur,
 belle demonstrat, mortis horam
 virtuti exercendæ ineportunam
 esse.

544 *Castora*] gemini fratres sæpe
Castores dicti. *Castora* hic græca
 inflexione.

546 *nec minor*] Aliam hic homi-
 num insaniam describit *Scellanus*;
 eaque est tot titulis sepulcra in-
 scribere, unguentisque & aroma-
 te plurimo cadavera condire, ut
 integra *Pompeji* taberna illis cu-
 randis absumi videatur. *Pompe-
 jus*, ut alibi dictum, celebris erat
 in

Frigidaque unguenti gutto, totoque lutare

Corpora pompejo; pretioso abdomine mures

550 Scilicet ut pascas, & spirent cinnama blattæ.

O quæ se præbet phariis innixa columnis

Miranti moles, & sanctas occupat aras!

Perlege: nam ducto carmen supereminet auro.

Hic situs est legum Interpret, qui doctus utroque

555 Codice. Pullati cineres legere nepotes:

H 4

Spi.

in Urbe unguentorum odorumque
institor.

547 *titulis*] Vid. *enarr.*

643 *gutto*] vase unguentatio: de
quo alibi.

651 *o quæ*] Templum nescio quod
Scellano ingresso sese obtulit mar-
morea quædam moles ægyptiis co-
lumnis suffulta, & sumptuoso o-
pere constructa, quam sine ad-
miratione non potuit intueri.

552 *& sanctas occupat*] Ab ejus-
modi mole a latere exporrecta al-
taria ipsa Deo facta, in quibus
incruenta quotidie hostia immo-
latur, operis præstantia deforma-
ri ac pæne occupari videbat.

553 *carmen supereminet*] Sciscitanti
quid illud esset occurrit legen-
dum epitaphium aureis litteris
supra lapidem eminentibus exar-
atum. *Luxus* nimirum sepulcra-

lium inscriptionum litteras ex
marmoreæ tabulæ superficie ex-
stantes confici jubet, ut éminus
conspiciantur, ac legentes invia-
tent.

554 *hic situs est*] Crediderat pri-
mo aspectu *Scellanus* Regem ali-
quem, aut Pontificem Maximum
tam specioso tumulo inter aras
sanctissimas medium condi. Sed
monstravit inscriptio quendam ibi
Leguleium situm esse, doctum ce-
teroqui utroque codice h. e. ju-
re tum civili tum canonico: qui
tantum auri a clientibus corra-
sum nepotibus testamento reli-
querat, ut ejus cineres urna ni-
mium splendida decorandos cu-
raverint.

555 *pullati*] pulla veste h. e. lu-
gubri induti: *vestiti a bruno*.

*Spiritus astra tenet. Tumulo quis conditur illo,
Quem Charites, sparsæque rosæ, quem dædala pinxit
Dextera compositis fabra virtute lapillis?*

Undecimo Cithifus jacet hic octobre peremptus,

360 *Deliciæ quondam, viduæ nunc cura parentis.*

*Plange, viator. Erat... Dele mendaciæ saxo;
Et scribe. Hic tegitur pulvis, nostrique caduci*

De.

556 *Spiritus astra*] Audax hominum confidentia sepulcralibus hisce elogiis statim parentes & amicos inter cædites refert ridenda plerumque apothecosi. *tumulo quis*] Viso in eodem templo, operis minus egregii, sed elegantissime ornato alio tumulo, querit [Scædianus, quis ibi conditus quiescat.

557 *quem Charites*] Tumulo illi Charites adstabant lugentes, coronæque rosarum circum latera pendebant miro musivi operis labore expressæ. *dædala*] h. e. insignis atque egregia, a *Dædalo* summo artifice.

558 *compositis*] Ars musiva (*a musico*), cujus antiqua vestigia multis adhuc in Urbe locis, maxime vero in pavimento templi *Fortuna Prænestina* visuntur, ad eam nostris temporibus perfectionem venit, ut diversi coloris compositis lapillis picturam æmulari

videatur, duratura in ævum admiratione. Nam marmorea hæc colorata segmenta, glutine quodam ex oleo contritique tiburtini lapidis (*travertino*) pulvere confecto, tenacissime adhaerent muro, & unum cum pariete corpus fiunt.

559 *undecimo*] Speciosum hac urna adolescentulum tegi sparsi flores, Charites, & uberes matris lacrymæ, teneraque epitaphii verba satis legentis demonstrant.

561 *erat...*] Epitaphii lectionem adulationis ineptiarumque plenam indignatus abrumpit; nihilque acerbæ mortis infortunio commotus, sed studio flagrans mendacium lapidum morem exscindendi, jubet deleri e marmoreis tabulis mendacia: quorum loco verius reponatur ibi putridas humani corporis exuvias custodiri.

Deposita. Quamquam sine carmine fœda loquuntur
Funera, & auritum prohibent accedere nasum.

- 365 O curas hominum! Rapidis mandare timemus
Ossa inhonora rogis: animus cœlestia natus
Visere, & æternæ non ultima portio mentis,
Quo fertur nemo quærit; subitoque beatum
Esse putat vulgus, scriptæ si pendulus urnæ
570 Pileus immineat, grajorque e marmore bustum
Nobilitet Pietas, Prudentia, &, ubera nuda

Quæ

563 *quamquam*] E vestigio se corrigit, & opus non esse ait litteris, ut quid in illa urna contineatur, quisque intelligat: cum ex ea, voce stus ac sœtoris, satis cadavera ipsa loquantur. Vides quanta verborum sententiarumque gravitate ac majestate pulcherrimam satyram concludit.

564 *& auritum*] Ingeniose prorsus naso aures attribuit: nam sicuti per auditum verba intelligimus; ita per naves teterrimo odore percussas quasi audimus adesse aliquid, quod maxime displiceat.

565 *o curas*] Infelix mortalium cura ac sollicitudo! Proximioribus & amicis vita sanctis, studium ac sumptus impenditur condendo cadaveri. Quo vero animus, immortale opus, ac divinæ mentis

imago, ad æternitatem natus, proficiscatur, nemo quærit, stolidi prorsus negligentia: ac si cum ipso corpore, ut in brutis, deficeret atque in auras evanesceret. *rapidis*] rapida flamma deflagrantibus.

566 *inhonora*] sine honore, h. e. sine variis funebris pompæ argumentis. *rogis*] ex veteri cadavera comburendi more. Est igitur sensus: timemus sine honore corpus tumulo mandare: de animi autem sorte nulla nobis cura.

569 *si pendulus*] Inani splendore obœcati beatum censemus, cuius sepulcro imminet galerus rubri seu viridis coloris, dignitatis insigne.

571 *Pietas*] Pontificum Cardinaliumque sepulcra signis aeneis vel mar-

Quæ geminis præbet pueris, Matriona. Relinquo

Hæc cuicumque velit. Famuli mœrore locato

Exagitent nigris phalerata cadavera flabris,

275 In quibus auricoma pinguntur fronte leones,

Aut bos, aut pardus, ramosaque cornuâ cervi:

Non tamen a tineis fugiet putredo superba

Corporis, & phrygio immejet Libitina tapeti.

Nil sapiens horum curet, nugisq̃ue relictis

Pro-

marmoreis ornari solent illorum virtutes representantibus, puta Pietatem, Justitiam, Caritatem &c. Præsertim vero videtur hic innuere Urbani VIII. P. M. maulsoleum a *Berninio* in templo vaticano excitatum, opus sane egregium, quod ad græcam elegantiam proxime accedit. Describit enim statuum illam matronæ geminis infantibus ubera præbentis (eaque est symbolice Caritas) quæ tam tenera est ac mollis, ut, præter colorem & animam, nihil desideres.

573 *famuli mœrore*] In *Cardinalium* funere circa funebre pegma (*catafalco*) pullati famuli quædam flabella solent agitare arceendis muscis excogitata, ne cadaveris faciem deturpent insidentes. Mœrorem locare dicuntur, quod pretio conducti ante domi-

num, quem forte periisse gaudent, composito ad mœstitiam vultu, ejusmodi officium præstent.

574 *phalerata*] quasi phaleris, pretiosis pannis contexta.

575 *in quibus*] In ejusmodi flabellis atrii coloris ex auro & argento representantur gentilitia familiæ insignia, qualia sunt plerunque montes, aquilæ, cervi, leones, stellæ &c.

578 *& phrygio*] Quantalibet pompa nobilitum esserantur cadavera, vermes tineæque non poterit effugere superba illorum putredo; & intestinis solutis phrygio, h. e. textili, opere distinctum tapete, in quo recumbit, marcida sanie lædabit: quod poetice dixit *immejet Libitina*; quæ mortuorum Dea.

579 *nil sapiens*] Sapiens hisce neglig-

580 Proxima non fluxi commercia cogitet ævi.

Scilicet aut reges, aut nati rure coloni,

Quisquis erit, refluæ qui munere vescitur auræ,

Ad generum Cereris descendet; & abiete putri

Transibit stygiam curvo rectore paludem.

585 Nec cinis assyrio quantumvis lotus amomo,

Splendida nec parvis excisa e rupibus urna

Efficiet meliorem animum, fordesque piabit,

Cum steteris pavidus nudusque in luce sagittæ.

Dum

glectis vanitatibus, & sæculi bracteis, nil aliud cogitet, quam proximum corporis dissolutionem, ævique immortalis confinium.

581 *scilicet*] Oët, qui sequuntur, versus alibi non habes. Sive regali sive rustica stirpe progeniti æquum necessitate caduca hæc relinquere cogimur. Horat. 1. ot. 4. 13. = *Pallida mors æquum pulsat pede pauperum tabernas = Regumque turres . . .* & 3. od. 1. 14. = . . . *æquum lege necessitas = Sortitur insignes & imos = Omne capax movet urna nomen.* =

582 *refluæ*] Bene *refluæ*: pulmonis enim vi & officio aerem hauriendo reddendoque id fit, quod dicitur *respirare*.

583 *ad generum*] ad Plutonem, qui

Cereris gener, rapta illius filia *Proserpina*: h. e. ad inferos. *abiete*: h. e. cymba Charontis male facta, ex poetarum fabulis.

584 *curvo*] Charonte, qui incurvus cymbam agit, ac regit.

585 *assyrio*] cadaver peregrinis aromantibus & unguentis quantumvis conditum.

586 *splendida*] Nec urna porphyretica, idest ex porphyrite pretioso Ægypti marmore, niliaca e rupe excisa & assabre sculpta, corpus excipiendo pravum animum piabit, ac meliorem faciet.

588 *cum steteris*] Cum extremi iudicii die *in luce sagittarum tuarum* stabit homo; & videbit plorans nuditatem suam coram te, Domine.

Dum mea casuris non contegat ossa ruinis,
 590 Extra flaminiam qui pendet ab aggere, murus,
 Sandapilæ sim pondus iners, & honore carentem
 Quodlibet excipiat nudum sine nomine saxum.
 Terram terra tegat. Vesana est cura sepulcri
 Et tituli, posthac quem non dignabitur hæres
 595 Aut legere, aut saltem lustrali spargere lympha,
 Candidulæque duo donare piacula ceræ.
 Ite procul vani plausus, taboque latenti

Re-

590 *qui pendet ab aggere*] Sectanus quolibet contentus tumulo nil aliud habet in votis, nisi ut terra tegatur terra: illud tantum refugit, extra portam flaminiam humari, ubi cedente aggere pendulus ille murus minatur, qui vulgo *muro torto*. Illuc enim *ethnici*, perditis moris fœminæ, atque anathemate percussî, quorum salus æterna desperata sit, extra ecclesiæ sinum exportantur.

591 *sandapila*] Sandapilam alibi diximus feretri fuisse genus, quo antiquitus viliores e plebe homines efferebantur.

596 *piacula ceræ*] Solemni die, quo anniversaria defunctorum parentalî memoria celebratur, so-

lent plerique suorum sepulcra lustrali aqua conspergere, & candelas accendere, Deum pro reterna illorum requie deprecantes. *Sectanus* nullam tituli curam habendam affirmat, quem nunquam ingratus hæres dignabitur legere; qui nec duas saltem ex alba cera candelas die illa anniversaria in demortui suffragium offeret.

607 *ite procul*] Doctrina Satyricus minime fallaci apud inferos imbutus laudes plaususque rejicit, quibus ejus carmina excipiebantur. *taboque latenti*] his nimium laudibus, quæ nihil sunt nisi vacui aheni timitus, latens nutriebatur ambitio, & *Sectani* calamus scribendi prurigne nimium forte irritabatur.

Reptilis ambitio, & vacui tinnitus aheni.

Scilicet infernæ lucem docuere tenebræ

600 Jejunos oculos: namque illic plurima vidi,

Quæ sapere attonitum cogant, nec fidere vulgi

Judicio. Mota me territat Æacus urna,

Et calcata viæ, cæcum quæ tendit ad orcum,

Semita: nec video vestigia pressa retrorsum.

605 Anne brevi quicquam fas est sperare juvena

Cirratifque comis? Ipsi, quos vivimus, anni

De.

598 *reptilis*] h. e. reptans: eleganter: nihil enim est, quod magis animum nostrum quasi perrepat, quam ambitio, & sui suorumque rerum amor.

599 *lucem docuere*] Ita in hoc seculo in ipsa veritatis luce caligamus, ut viventis in tenebras, h. e. in infernum, descendere oporteat; si veram justitiæ ac temperantiæ semitam inire cupimus.

601 *quæ sapere*] Si seria rerum apud inferos æternarum meditatio in animum pervaserit, næ non poteris non sapere, stultaque vulgi judicia & consilia rejicere.

602 *territat*] Quem non territet cogitatio illa statutum esse omnibus omnino hominibus mori, & semel mori? *Æacus*] ex poeta-

rum fabulis unus ex triumviris apud inferos judicialibus: sunt enim alii duo *Rhadamanthus*, & *Minos*. [*urna*] de qua *Hor.* 2. od. 3. 25. = *Omnes eodem cogimur: omnium* = *Verfatur urna serius neyus* = *Sors exitura*, & *nos in eternum* = *Exsilium impositura cymbæ*. = Nam tres illi iudices singuntur tabellas nominibus omnium hominum inscriptas movere in urna sive cista: ita ut primi moriantur, quorum nomina prioraeducta sint.

604 *vestigia pressa*] Irremeabilis prorsus est illa via, nec ulli unquam iter relegere datum est.

605 *anne brevi*] Quid juvenæ, quid cirrato capillo fidis? *eheu fugaces . . . labuntur anni*: exclamat *Horat.* 2. od. 11. 1.

Decrescunt vitæ. Lentæ productio mortis

Est spatium, miseri quod falso nomine vitam

Dicimus. Æternos animus jam cogitet annos,

610 Antiquosque dies; vilique e compede solvi

Corporis, & primæ cupiat se jungere Causæ.

Linquenda est tellus, & apricæ jugera villæ,

Et nati, & dulces tenera cum conjuge somni,

Ten-

607 *lenta productio*] Qui viridi ætate atque juventutis flore confidunt, serio cogitent, idem esse hoc nostrum vivere quod quotidie mori: dies enim & anni, quos numeramus, vitæ detrahuntur, & incrementa ipsa damna sunt: nullaque præterlabitur hora, quam nos non faciat sepulcro vicinores.

609 *dicimus*] Satyræ quod reliquum est, si quatuor ultimos excipias versus, in editis exemplaribus desideratur. Ad sententias quod attinet, nonne tibi *Augustinum* aut *Chrysostomum* potius, quam *Señanum*, legere videtur? *æternos animus*] *Cogitavi dies antiquos* (psalm. 76. 5.) & *annos æternos in mente habui*. Quandoquidem incerta est, brevis, & caduca mortalium vita, meditari aggrediamur ævum illud æternum, cui nati sumus,

quodque temporis vicissitudini non est obnoxium.

610 *compe*] Anima corporis sarcina induta servili quasi compede detinetur, ne primæ Causæ, h. e. Deo, unde habet originem, perpetuo se vinculo jungat. Quare sapienter hortatur *Señanus*, ut, qui philosophus, non qualiscunque, sed christianus, esse velit, hæc catenas dirumpere, atque suum ad Auctorem evolare cupiat.

612 *linquenda*] Quæcunque tanto labore paravimus in hoc animæ exilio, domum, conjugem, liberos, agros, divitias relinquere nos cogit dura ultimi diei necessitas. *Horat. 2. od. 11. 21.* = *Linquenda tellus, & domus, & placens* = *Uxor: neque harum, quas colis, arborum* = *Te, præter in-visas cupressus,* = *Ulla brevem dominum sequetur.* =

Tendentisque piri longo sua brachia muro,

615 Et, quæ non cautos invitat, silva, volucres:

Teque brevem dominum solum funesta cupressus

Pone ex arboribus, quas nutris rure, sequetur.

Non est nostra domus: putres conducimus ædes

Corporis: has repetit dominus parcusque locator,

620 Incusatque moras. Exi, clamat tibi febris

Nuncia. Quid renuis? Veniet nodosa podagra,

Et

614 *tendentisque piri*] Villas muris cingere solemus, quibus puros, aliasque fructiferas arbores, industrius agricola adhærescentes inserit; crescentesque, dum teneri sunt ramuli ac flexibiles, funiculis alligatas distendit ea arte, ut, cum adoleverint, interni parietis tota facies foliis ac fructibus conveſtiatur, vulgo: *spalliera*.

615 *Et quæ non cautos*] Silvulas manu confitas plerique habent, quæ vel retibus circumdatæ, vel viscatis virgulis quasi intertextæ incautas volucres fallunt: duo venationis genera usitatissima.

616 *brevem*] brevi tempore viventem. *cupressus*] Ex arboribus tanto studio educatis, quas forte peregrinis surculis tua ipsæ manu peregrinum saporem adoptare doquisti, nulla te mortuum seque-

tur, nisi feralis & infœcunda cupressus. Vid. *enarrationem*.

614 *non est nostra*] Putre & obscurum corporis domicilium, ubi spiritus habitat, nostrum non est: ad breve siquidem tempus illud conducimus.

619 *parcusque locator*] Hujusce domus locator est ipse Deus, qui nos dum hisce in ædibus morari, animo nostro angustis minusque dignis, non patitur.

620 *exi, clamat*] Ut domini voluntatem certius intelligamus, aperta nos primum voce increpat immissa febris, clamatque de hoc corpore exeundum.

621 *veniet nodosa*] Si febriculæ denuntiationibus non credis, veniet podagra, totaque morborum cohors, quæ te aliena detinentem, hanc scilicet vitam, quæ

Dei

Et vomicæ turpes, & conjurata dolorum
 Agmina, difficilemque aliena relinquere cogent.
 Collige sarcinulas: vas est hæc fictile vita,
 625 Rimosumque lutum, minimo quod frangitur ictu,
 Angustoque crepat percussa fidelia calle.
 Quorsus vela mari tumido laxare juvabit,
 Et pendente super jugulo prandere securi?
 Diffiliit mucro: jam devorat unda carinam:
 630 Ultra quo tendis? Cum funere ludimus uncti,

Et

- Dei creatoris est, coet vel invitum reluctantemque dimittere.
- 621 *& vomicæ*] quæ & italice *vomiche*, alias *posteme*, *ascessi*: notissimus morbus.
- 624 *collige sarcinulas*] Vox militaris, quotiescunque castra movenda sunt: italice: *sar faracello*, *sar segotto*; alias *vasa colligere*. [*vas est*] Ut humanæ vitæ caducitatem satis intelligas, elegans simile ducit *Sextanus* a fictili vase, & quidem rimoso.
- 626 *angustoque*] Non *Sextanum* hic audis, sed Apostolum aliquem. Quid sumus in hoc vitæ curriculo, nisi geruli viles ac miseri, vasa lutea portantes, quæ faciunt angustias, & uno eodemque tramite a prætereuntibus collisa infringuntur?
- 627 *quorsus vela*] Cum ita sit inconstans fragilis & caduca mortaliū vita, licet capiti pendulus ensis, tenuique filo suspensus imminet, tamen voluptatibus non abstinemus, atque hilares conviviis, saltationibus, theatris &c. indulgemus.
- 628 *& pendente*] Respexit ad *Damoclem* tyranni illius sculi *Dionysii* assentatorem: de quo *Cic. Tuscul.* 5. *Morat.* 3. lib. od. 1. 17. = *Diffiliit ensis cui super impia = Cervice pendet, non sicula dapes = Dulcem elaborabunt saporem.*
- 629 *diffiliit*] falcata irruit mors.
- 630 *cum funere*] Hinc deliciis marci & opobalsamo peruncti cum fatali necessitate ludimus, & quasi per jocum cum morte luctamur.
- uncti*] quasi luctatores & palæstri-

Et nuda exertum palma diftringimus ense.

Nam fersa, atque rosæ, dum larga unguenta parantur,

Et splendet setina tuis vindemia vitris,

Obrepunt taciti male sano in vertice can;

635 Et risum lacrymæ subeunt, rigidisque jocantis

Excudit e manibus plenos Libitina trientes.

Tom. III.

I

ENAR-

strita, qui oleo certamen intuari ungebantur.

632 *fersa atque rosa*] dum maxime deliciis diffuunt, & mero cibisque se ingurgitant homines &c.

633 *setina*] vinum setinum a *Setia*, Latii urbe, olim in pretio. *vindemia*] pro vino. *vitris*] pro calicibus. Sensus est: dum vino frangis dies.

634 *obrepunt taciti*] Commissationibus atque ebrietatibus distentis citius effluit vita, neque annos ætatemque labi sentiunt; ideoque tacita cāities illorum cervicibus obrepere dicitur. *male sano*] Est enim insanæ maximum argumentum tuis rationibus non providere, ut æternam feli-

citatem consequaris. *cani*] subaudias *capilli*.

635 & *risum*] Vere extrema illa hora *extrema gaudii lussus occupat*: ut *Prov. 14. 13. rigidisque*]

Hic illorum exitus, qui genio indulgentes, assiduo voluptatum appetitu epicureum in morem rapiuntur. Convivia agitant percutunt inter pocula corronati, & unguento delibuti ad inferos deducuntur, plenis adhuc trientibus, quos ex illorum manibus frigore correptis *Libitina* h. e. mors inopinata, deturbat. *trientes*] ex *Propert. 1. 3. el. 8. = Cum fuerit multis exacta trientibus hora =*. Nam *triens* poculum fuit, seu calix. Vid. *enarr.*

ENARRATIONES

IN SATYRAM XV.

19 *Veteranus*] Com. Fridericus *Veteranius* urbinas, bellica virtute scientiaque præclarus, in Austriaco *Leopoldi* Cæsaris exercitu copiarum præfectus, ter victis una die ferocissimis hostibus, Segedunum (*Seghedino*) cepit an. 1686. opulentam ad fluvium Tibiscum urbem atque emporium. Eodem postmodum pannonico adversus Turcas flagrante bello, res in Transilvania summo cum imperio administrans, tempori inservire coactus, exiguo militum numero cum universa densissimaque hostium acie, ipso Turcarum Tyranno *Mustapha* prælium regente, solido prope die apud pagum *Lugos* fortitudine prorsus minifica dimicavit. Sed ut aliquot eorum milia delessent, tamen multitudine oppressus, atque ordine recedens cum extremum agmen protegeret, non uno accepto vulnere, in palustri solo hærente equo, contrucidatus an. 1695, ea occubuit gloria, quam res præclarissime ante gestæ sibi poscere videbantur.

39 *Lucilius*] C. *Lucilius* eques R. ex Sueffa, olim *Aurunca*, Campaniæ oppido, magnus avunculus *Pompejo Magno* fuit: sub *P. Africano*, bello numantino, eques militavit, ut narrat *Vellej. l. 2. c. 9.* decessitque Neapoli an. æt. 46. ut est apud *Hieronym. in Euseb. Chron.* olympiade 69. U. C. circiter 650 tribus quatuorve annis post Ciceronem natum. Quare quod *senem* dicit *Horat. l. 2. satyr. 1. 34.* ad ejus stili antiquitatem respexit. *Primus condidit stili nasum*, ut loqui-

quibus *Plin. in prefat. Hist. nat. h. e.* Satyræ scribendæ primus auctor & inventor fuit, multoque sale defricuit Urbem, ut ait *Horat. lib. 1. satyr. 19. 3.* quem postea imitati sunt, qui Satyram attigere. *Juvenal. sat. 1. 19.*

Cur tamen hoc libeat potius decurrere campo,

Per quem magnus equos Aurunca flexit alumnus.

A Cicor. l. 1. de Orat. c. 16. & lib. 2. c. 6. homo doctus & perturbans dicitur: *a Gell. l. 18. c. 5. vir apprime lingua latina sciens.* Sed in condendo versu ut durum, incompositum, & lutulentum perstringit *Horat. l. 1. sat. 4. 8. & 11. item satyr. 10* fere tota, ubi de eo plura. De hoc Horatii iudicio, deque aliorum sui temporis ita *Quintilian. l. 10. c. 1. = Satyra quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poetis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium, fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam & eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas, & abunde salis.* *Perf. sat. 1. 114.*

....., ... secuit Lucilius Urbem;

Te, Lupe, te, Muti: & genuinum fregit in illis.

Iterum *Juvenal. satyr. 1. sub fin.*

Ense velut stricte quoties Lucilius ardens

Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est

Criminibus, sacita sudant præcordia culpa.

Scriptorum ejus nihil integrum ad nos pervenit, sed fragmenta quidem bene multa ab Eruditis magno studio collecta atque explicata. Triginta scripssisse Satyrarum libros ferunt, quorum fragmenta adnotationibus illustravit imprimis *Franciscus Donza* Jani filius.

149 *ad busta . . . publica*] Publica loca pauperum funeribus, ac sepulcris destinata unde *puticula*, ex *Varr. de ling. lat.* 45. vel *puticuli*, ex *Agrone in Horat. & Festo* aliisque, dicerentur, variant auctores. *Acro* = *A puteis fossis ad sepelienda cadavera pauperum locus dictus est Puticuli.* = *Varro autem* = *Extra oppida a puteis Puticula*, quod ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius, ut *Ælius* scribit, *Puticula*, quod *putiscebant* ibi cadavera projecta: qui locus publicus ultra *Esquilias* = *Festus* denique = *Puticulos antiquissimum genus sepultura appellatos*, quod ibi in puteis sepelirentur homines; qualis fuerit locus, quo nunc cadavera projici solent extra portam *Esquilinam*; qua quod ibi putrescerent, nomen esse factum *Puticuli*. Cum, vero eorum *Puticulorum* vicinitas Urbi esset incommoda, Augustus Cæsar aliquot jugera de publico illo & communi plebejorum loco dedit Mæcenati, qui hortos ibi colere cepit; quod luculenter memorat *Horat. 1. satyr. 8, 8.*

*Huc prius angustis ejecta cadavera cellis
Conseruus vili portanda locabat in arca,
Hoc misera plebi stabat commune sepulcrum.*

*Nunc licet Esquilis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatium: quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum.*

216 *capuana gloria gentis*] *Nicolaus Amenta*, in vita *Leonardi de Capua* (inter ceteras *Arcad. illustr. vol. 2. pag. 1.*) optime *Leonardum* nostrorum temporum *Socratem* appellat, eique prorsus convenire ait, quod de moriente *Socrate* habet *Maximus Tyrius* sermon. 39, interprete *Heinsio* = *Annos septuaginta habebat Socrates, cum interea nec a philosophia, nec a virtute fecisset divertium: vita stadium sine offensione nil,*

ta, sine vitio detur rerat: victus ejus purus, consuetudo proba: neminem compellabat, cui non prodesset; nemini se jungabat, quem non meliorem redderet = Præterea (sequitur) si multi *Socratem* illud sæpe iterasse memorant = hoc unum scio nihil me scire = noster pariter *Leonardus* a germanico homine per exteras nationes etuditionis causa peregrinante rogatus, ut gravem aliquam sibi sapientemque sententiam pronuntiaret, quam pro suo more in adversaria referret, scribere, respondit: *me an aliquid sciam nescire*.

225 *Ridius*] Quod *Franciscus Ridius* oblerit cal. majis 1697. hic inde colligas, eo anno, vel aliquo insequente scriptam esse Satyrâ. Nam versus septemdecim a num. 218. ad 235. multo post attexuit *Seftanus*, certe quidem post annum 1704. Paulo enim post *Pyrrhum Gabriglium* nominat, qui anno 1705. decēssit. Scriptæ Satyræ tempus vel circa *Malpighii* obitum statuendum est, qui incidit in postrid. cal. decembr. an. 1694. vel circa Com. *Veteranii* necem, quam an. 1695. posuimus. Et quidem ad *Malpighium* quod attinet, eum v. 338. *nuper funera passum* dicit, *recentemque umbram* appellat. *Ridii* vitam habes inter ceter. *Arcad. illustr. a Sal. v. Saluino* scriptam vol. 1. pag. 1.

231 *priscas... Senas*] *Senarum* urbs *Colonia Senensis* a *Plinio*, *Colonia Seniensis*, vel *Seniensium Plebs* a *Tacito* dicitur, a *Catone* autem, ab *Itinerario Antoniniano*, & a *Ptolemæo Sena*. Neque forte conjectura aberrant, qui eam *Gallos Senones*, antequam a romanis expellerentur, ædificasse putant. *Polybius* certe memorat, coloniam *Gallos Senones* statuisse, eamque *Senam* ab illius nomine dixisse, quam jam ante ad mare superum exædificarant. Rem confirmat *Godefridus Viterbiensis* in libr. *chronic.* cui titulus *Pantheon*: non enim dubitat affirmare tum, cum *Brennum* haberent ducem, *Gallos Senones* eam

urbem anno ante Chr. nat. 382. excitasse. Hoc ipsum narrat *libr. Chronicor. 6. Polycarpus*; additque præterea senibus & a labore quiescentibus eam sedem posuisse. Fabulam autem venditare videtur Flavius *Blondus*, qui in libro inscripto *Italia illustrata*, confidenter comminiscitur, veterum historicorum neminem de *Senarum* urbe mentionem facere, seque Venetiis legisse testatur in antiquo nescio quo volumine ad D. Georgium ab *alga* nuncupatum, eam urbem ab Joanne VIII. Romano Pontifice conditam esse, & a senis populis, qui primi incoluerint, *perusinis, elusinis, aretinis, sejanis, florentinis, volaterranis*, dictam *Senas*. De urbis *Sena* origine & antiquitate eleganter latine scripsit Franciscus *Patrius* senensis Episc. cajetanus.

Præclarissimæ urbis laudes (ceteroqui notissimas) pro merito ac dignitate percensere multæ operæ multique temporis esset. Illud vero minime prætereundum, ingeniorum per omnes ætates vivacitate excelluisse: quare *Seitanum* qualem habemus, nisi *Senis* natus esset, forte non haberemus. Senenses præterea homines religionis studio, linguæ suavitatem, morum elegantiam & honestatem, summamque, cum primis in exteris excipiendis fovendisque, humanitatem maxime commendantur.

232 *Pyrhus*] *Pyrhus Maria Giabrielius* Physio-criticorum an. 1691. *Senis* Institutor, qui nostro *Seitano*, ut rectam philosophiam addiscendi viam carperet inter *scholasticorum* tenebras lumina prætulit, cal. april. 1643. natus, ann. 1705. xiv. cal. januar. ætat. sexagesimo tertio decessit. Vitam scripsit (inter ceter. *Arcad. illustr.* vol. 2. pag. 29.) *Crescentius Vassellius* senensis.

239 *Malpighius*] *Marcellus Malpighius* celeberrimi nominis philosophus ac medicus, quodam doctrinis de motu *Gallianus*, in physicis *Gassendus*, in geometricis *Cartesius*, id

in anatomicis præstitit; eam ut artem merito dicere possit a *Malpighio* non modo restitutam amplificatamque, verum etiam quasi procreatam. In oppido *Crevacuora* agri bononiensis vi. id. mart. añ. 1628. nat. iiii. cal. decembr. 1694. iterum apoplexia correptus in pontificiis Quirinalis ædibus obiit. Clarissimus *Eustachius Manfredius* bononiensis vitam, quæ est inter ceter. *Arcadi illustr. vol. 1. pag. 61.* conscripsit.

248 *bullæ spectandus*] Eorum certe sententiæ videtur hic adhæsisse *Seftannus*, qui *latum clavum* bullam fuisse, seu globulum, clavi caput referentem, purpureum aureumque opinati sunt. *Clavos* in romanorum tunicis segmenta fuisse ferme e purpura, ipsi tunicæ adluta ornatus gratia, pro comperto habetur. Sed qua ii fuerint figura, utrum instar solidi clavi ex lato in acutum desinentes, aut rotundi, solumque clavi caput seu bullam exhibentes; an quasi virgulæ seu linææ mediam vestem intersecantes; an denique anteriores ipsius tunicæ partes hinc inde pendentes, res est admodum incerta & implexa, quæ miras lites inter Eruditos excitavit, *Octavi-um præsertim Ferrarium*, & *Albertum Rubenium de re vestiar.* Videsis utrumque in *VI. Grav. volum. edit. venet. 1732. pag. 619. & pag. 934.* ubi & *Lazarum Bayssum pag. 562.* ipsumque *Gravium* in *præfat. ad volum. VI.* qui contra *Ferrar.* strenue *Rubenium* defendit, & *clavum* fuisse virgam seu lineam confirmare contendit.

253 *Aulstia specimen*] Opusculum tres in libros partitum inscribitur = *Receptoris Juris specimen, sive Institutionum Imperialium ex usu nostrorum temporum lib. 1. qui est de Personis.* Qui liber duodecim in titulos divisus quinque paginis continetur *edition. venet. 1758.* ubi reliquos duos libros desiderari dicitur.

285 *temporibus, genio*] Pauculis versibus optime *Sextianus* veræ eloquentiæ summam concludit. *Semper oratorum* (ait Cic. *Orat. n. 24.*) eloquentia moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim qui probari volunt, voluntatem eorum, quæ audiunt insuevit; ad eamque & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & accommodant. Quare prudenter *Cicero*, ut suorum auribus inserviret, a *Demosthene* discessit aliquatenus, eoque copiosior fuit.

286 *dicendi insignior*] Cum sis *movere victoria*, qui plurimum in permovendis affectibus, is plurimum in eloquentia poterit. Cic. 2. de *Orat.* 187. = *Tantam vim habes illa, quæ a bono Poeta dicta est flexanima atque omnium regina* terrarum oratio, ut non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem, & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit. Quæ in eloquentiæ parte qui excellit, is vere animorum dominus tyrannusque dicendus. Cic. *Orat. n. 128.* = *Duo sunt, quæ bene tractata ab Oratore admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum est quod Græci νόμος vocant, ad naturam & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum: alterum παῖσις nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius cōmo, jucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum: hoc vehemens, incensum, incitatum, quo causa eripiuntur; quod cum rapide ferretur, sustineri nullo modo potest.*

287 *gallo . . . Hercule*] *Hercules*, qui vel *Mercurius*, vel quasi *Mercurius*, apud gallos, tanquam eloquentiæ prudentiæque numen aras habuit; ejusque ita imaginem, teste *Luciano*, effinxerant. Senex erat pæne decrepitus ac pæne calvus, atra rugosæque fronte, leonina pelle indutus, clavam dextra, arcum sinistra gerens, pharetra ab humeris pendentem;

te; cui e lingua multæ prodibant aureæ catenæ argenteæque tenuissimæ, quæ hominum multitudinem circa aures constituentes ad se, non tamen invitam, trahebant. Qua in imagine vides eloquentiæ vim, quam *Herculi* attribuebant galli; quia, ut ipse ait *Lucianus*, Mercurio Hercules multo fortior robustiorque creditus: Senilem autem ei speciem ideo dedere, quod in senibus multo perfectior, quam in juvenibus, eloquentia; ut *Homerus* per *Nestora* docet, ejus ex ore, cum verba faceret, mel dulcissimum fluebat. *Lucian. Herculi. Gallie.* edit. sulmuriens. 1619. vol. 2. pag. 517. = *Cartari* cum *Pignorio* = *Imag. degli dei degli antichi* = edition: venet: 1674. pag. 168. *Gronov. vol. 7. p. 287.*

[289. quotunque datum sermone] Haud ita intelligas *Sectanum*, ut verborum omnino delectus in oratione negligi possit; (nam ab elocutione ipsam est eloquentia nomen) sed ut ne in verborum cura te ipse torqueas. Quibusdã tamen nullis finis culuminiandi (di scrupolizzare sulle parole) & cum singulis pene syllabis commorandi: qui, etiam cum optima sine reperia, querunt aliquid, quod sit magis antiquum (quod seq. versu perstringit *Sectanus*) remotum, inopinatum. *Quintil. in Proem. lib. 8. Instit. orat. edition: hackian. 1665. pag. 572.* qui totus hac de re omnino legendus. Idem *instit. l. 12. c. 10. pag. 909.* = Neque enim vis summa dicendi est admiratione digna, si infelix usque ad ultimum sollicitudo persequitur, ad oratorem maserat, & coquit, agre verba versantem, & perpendendis coagmentandisque eis intabescantem. Nisus ille & sublimis & locuples, circumfluentibus undique eloquentia capis, imperat. Neque aurea ejuldem *Quintiliani* in *cod. proem. pag. 569.* sententia prætermittenda = Curam ergo verborum, rerum volo esse sollicitudinem. Et sane si, ut *Horat. art. poet. 311.* monet, res sit provisã, eam non provisã verba sequen-

tur.

tur. Nam (ut Cic. 3. de Orat. 9. 125.) rerum copia verborum copiam gignit. Est autem in verbis negligentia quædam in laude ponenda, præsertim si perspicuitatis maxime habenda sit ratio, eamque cum verborum delectu consociare non possis. Præclare D. August. de doctr. christ. lib. 4. 2. 24. = Cujus evidentia diligens appetitus aliquando negligit verbosiora, nec curat quid bene sonet, sed quid bene indicet, atque intimet; quod ostendere intendit. Unde ait quidam (Cic. orat. 5. 77. 78.) cum de tali genere locutionis ageret, esse in ea quandam diligentem negligentiam. hæc tamen sit deprehensum, ut sordes non contrahas. Ciceronis locus ille sic habet = Indicat non ingratam negligentiam de re hominis; magis, quam de verbis laborantis. . . . Quædam etiam negligentia est diligens.

303 non est quod Græcia] Si Roma unquam non habuit quod Græciæ invideret, id certe fuit aurea Ciceronis ætate; ut habet Seneca in prologo primæ declamatis. = Quidquid habet romanæ faciundia, quod insolenti Græcia aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris, studiis atulere, tunc nata sunt.

348. hos inter latia] Gestit hic exultatque animus, quod commodum sese det, occasio clarissimæ nostræ ætatis Formioam nominandi, quæ natalibus Bassanum, conjugio domicilioque Patavium, moribus christianam, doctrina litterariam rempublicam &c. Arcadiam, Egles Euganeæ pastoritio nomine, perornat. Ea est Francisca Robertia Franchia Cl. Joannis-baptista Robertii neptis, tanto patruo dignissima; in quam quantum ingenii atque eruditionis munifica natura cultæque Musæ contulerint, cetera ut omittam, quas gravi stilo pressa atque elegante ex tempore fundit, epistolæ pulcherrimæ satis ostendunt. Hæc igitur, quam honoris causa nomi-

no, primum *Petrarchii* africanæ carminis librum hetruscis ita versibus reddidit, ut sua ipse *Petrarchius* lingua loqui videatur; typis autem patavinis ann. 1776. consignavit. Quid autem est quod operam aut nondum absolvit, aut absolutam diutius premit? Conqueri *Petrarchium* puto, qui mancus est, conqueri litteratos, qui, mota saliva, non exsaturantur. Si quis a consilio deterruit, factò (ut modeste agam) ignoscant superi.

349. *Petrarcha*] *Franciscus Petrarcius* latine lingua restitutor, latinis versibus eximie, ut illis temporibus, scripsit bucolica, sive *Eclogas* XII. *Epistolarum* Libros III. maxime vero heroicum poema, cui titulus *Africa*, hoc est *de rebus in Africa gestis, sive de bello punico*. Cum alia multa, tum ejusmodi poema magnam partem in *valclusiano* (*di Valchiusa*) secesu condidit, condendique mens incessit per ejus vallis montana deambulantem. = *diversiculum aliquod, quasi portum* quarens repperi *vallem perexiguam, sed solitariam atque amœnam, quæ Clausa dicitur, quindecim passuum millibus ab Avinione distantem, ubi fontium rex omnium Sorga (al. Sorgia) oritur. Captus loci dulcedine libellos meos & meipsum illuc transfuli. Longa eris historia, si pergam exequi quid ibi multa ac multos egerim per annos. Hac est summa, quod quicquid fere opusculorum mihi excidit, ibi vel actum, vel captum, vel conceptum est. Quæ tam multa fuerunt, ut usque ad hanc ætatem me exerceant, & fatigent. . . . . Illis in montibus vaganti sexta quadam feria majoris hebdomada cogitatio incidit & valida, ut de Scipione Africano illo primo, cujus nomen miror unde a prima mihi ætate carum fuit, poeticum aliquid heroico carmine scriberem. Quod tunc magno capto impetu variis mox distractus curis intermissi: sed subjecti de nomine Africa nomen libro dedi: operi nescio quomodo, vel sua*
vel

vel mea fortuna, dilecto multis antequam cognito. Ita Petrar-
chius ipse Senil. lib. 18. epist. unica & ultima ad posterita-
tem, de origine, conversatione, morumque & studiorum suorum
successibus.

Ejus præcipue ob poematis laudem (quod ut sibi inscri-
beret Robertus neapolitanorum summus ille rex idemque phi-
losophus, cognomento Bonus, magno pro munere, ut in al-
lata epistola, poposcit) laurea in Capitolio æt. ann. xxxvii.
ipso paschatis die vi. id. april. 1341. ab Urso Anguillariæ
Comite Urbis Senatore ornatus est: ut ex privilegio laurea
Domini Francisci Petrarchæ, cujus exemplum habes ad fin.
omn. latinor. libror. Petrar. edition. venet. per Simeonem Pa-
piensem dictum Bivilaquam an. 1503. qui honor a mille tre-
centis annis (ibi) nemini ante illum contigit. Quid autem
quod uno eodemque tempore eam ad lauream Roma simul
Parisiique invitarunt? Illis in locis (Vallisclusæ) moram
trahenti (dictum mirabile) uno die & ab urbe Roma Senatus,
& de Parisiis Cancellarii studii ad me litteræ pervenerunt, cer-
tatim me ille Romam, illi Parisios ad percipiendam lauream
poeticam evocantes. Quibus ego juveniliter gloriabundus, &
me dignum judicans, quo me dignum tanti Viri judicarent, nec
meritum meum, sed aliorum librans testimonia, parumper ta-
men hæsiavi, cui potius aurem darem. Hæc ille in allata
epist. ad posteritatem. Tanto autem ac tam singulari honore
auctus atroces invidorum subit insectationes: nulla enim sine
invidis ætas: nemo, quantuscumque ille sit, ab eorum mor-
sibus tutus. Ipsam audiant, si qui sunt, summi Viri; & si
quid tale iis perferendum sit, conqueri definant. Laurea au-
tem illa mihi, immaturo avi, fateor, atque animi, immaturis
quidem sexta frondibus obigit: quam, si fuisset maturior, non
optassem: (vide hominis sapientiam) amant enim, ut senes

utilia, sic juvenes speciosa, nec respiciunt finem. Et quid putas? Nil prorsus scientia, nil eloquentia illa mihi, invidia autem infinitum attulit; & pœnas dedi. Ex illo enim ferme omnes in me linguas & calamos acuere: semper signis erectis in acie standum fuit: semper nunc ad dextram, nunc ad lavam, insultantibus obstandum: ex amicis hostes mihi fecit invidia. Possem multa hic, quæ se in admirationem agerant, memorare. Ad summam hoc mihi mea laurea præstis, ut nosceret ac veneret. Sine qua, quod optima vita genus quidam putant, & quiescere poteram & latere. Hæc Senil. lib. 17. epist. 2. ad Joannem Boccasium de Certaldo, de non interrompendo per atatem studio. Vide, si lubet, Petrarchii vitam vel ab Hieronymo Squarzasco alexandrino, vel a Ludovico Beccatellio Archiep. ragusino scriptam; alteram latinis ejus libris edition. Bivillaquiana 1503. alteram italicis carminibus edition. venet. 1756. cum Ludovico Castelvetro, præpositam.

360. *Juvenalis*] Latinæ Satyræ triumviros, *Horatium*, *Juvenalem*, *Persium*, inter se conferens Joannes Baptista Cæpelli belle his verticulis singulorum stilum designat.

Acrior est Aulus: florentior est Juvenalis:

Plus venusina sapit seria Musa jocis.

382. *Nasica volucres*] Forte *Nasica* aliquid condidit *Aristophanis* comedias illas duas imitatus, quarum altera *Aves*, altera *Ræne* inscribitur: ubi illi avium cantus;

Epopee popope popoe popoe

Io io ito ito ito ito ito

Tio tio tio tio tio tio tio

Trioto trioto trioto sobria

Huc huc huc

Toro toro toro toro toro timo

Ciccabau ciccabau

Toro

490 *pesaure*] Juvenal. satyr. 14. 265.

An magis oblectant animum jactata pesauro

Corpora, quique solent sextum descendere funem?

Ubi Scholiaſt. edit. hackian. 1664. = *Pesauroſta per lignum circulum admodum anguſtum tam magna ſplertia manibus & pedibus directis tranſvolabant, ita tamen, ut vix circulum corpore tangere, & tamen ita cadebant, ut pedibus inſiſterent. Alii dicunt fuiſſe genus ludi, quo homines rotarum pulſu per aera jactabantur. Turneb. lib. 8. adverſ. cap. 4. Altera hæc opinio, ſive alia Scaligeri mox afferenda verior, quæque melius illuſtret Juvenalem, videtur. Manil. lib. 434.*

Corpora quæ valido ſaliunt excuſſa peſauro,

Alieſnosque cients motus: elatus & ille

Nunc jacet, atque hujus caſu ſuſpenderit ille,

Membraque per flammas orbemque emiſſa ſagantes.

Ubi Scalig. = *Rota in ſublimi poſita a duobus verſabatur; alter ſuperne, alter inferne niſebatur. Ita fiebat, ut alternis deſecti, nunc penderent, nunc erecti ſederent. Hoc forte ſenſu intelligendus Seſtannus, qui hoc ſimili perpetuam ambitionis mentis rotationem ſignificare voluit. Voſſ. lex. crym. Buling. de theatr. Argol. in Panvin. de lud. circenſ.*

508 *contentus modico*] De vita beata, quæ non opibus aut honoribus, ſed animi tranquillitate efficitur, relegas od. xv. Horatii lib. 11. & 1. vere auream, ac xv. lib. 111. ubi;

Quanto quiſque ſibi plura negaverit,

A diis plura feret. Nil cupientium

Nudus caſtrâ peto: & tranſfuga divitum

Partes linquere geſtio.

Contempta dominus ſplendidior rei,

Quam ſi quicquid arat non piger Appulus

Ocultare meis diceret horreis,

Magnas inter opes inops.

& ad

& ad finem

..... Multa potentibus

Defunt multa. Bene est, cui Deus obtulit

Parca, quod satis est, manu.

§13. extremo distas utroque] Allatam Salomonis sententiam didicisse videntur philosophi, præcipue Plato lib. 3. de legib. = In quocumque hominum casu nec inopia nec divitiæ sunt, huic iustissimi mores adernunt: neque enim ibi consumelia aut injuria locum habet. Quod exemplo confirmarunt lacedæmones, a quibus cum *Lycurgus* opes & inopiam sustulisset, optimos iustissimosque cives habuere. Simile fuit votum *Catharina* illius britannorum reginæ, quam *Henricus VIII.* turpiter repudiata crudeliter neci dedit: de qua *Sanderus* lib. 1. de schism. anglie. = Solebat *Catharina* sapissime apud suos dicere: fortunam se nec asperrimam, nec lenissimam, si daretur optio, electuram; cum utraque suas tentationes ac pericula habeat; sed mediam potius ac temperatam: si tamen alterutra eligenda esset, malle se tristissimam, quam blandissimam: infelicibus enim raro deesse consolationem, fortunatissimis fere semper mentem.

530. diptycha] Erant proprie tabellæ plicatiles bipatentes, quas latini *duplices* dixerunt. Materia non una fuit: viliora ex busso, pretiosiora ex citro, ebore &c. Illita cera stilo exarabantur. Magni momenti scripta non iis mandari solita, sed quæ ex usu familiari essent & pæne quotidiano; ejusmodi erant epistolia, præsertim amatoria, magistratuum annuntiationes &c. Legendus tamen eruditissimus *Martorellius* de reg. theca calamar. in parergo cap. IV. n. 5. pag. 287. qui *Hesychium* diptycha definientem ita illustrat, ut sit definitio = diptycha sunt duo operimenta, unum, quo membrana, sive charta subternitur, alterum quo contegitur: sive explicatius = di-

ptycha sunt quid duplex, h. e. supernum & infernum tegumentum, quæ libellum quendam claudunt, intra binas tabellas quibusdam membranis adglutinatis. Videbis & *Mazochium de diptycho* *Quriano*, atque *Sebastianum Donatum* nostrum, qui copiosum de *Diptrychis* volumen concinnavit.

Diptrycha Consulium, quæstorum, majorumque aliorum magistratuum, eorum nominibus inscripta, & imaginibus ornata erant; & ab iis ad amicos, loco apophoreti (*di mancia*) in magistratus adepti atque initi significationem mittebantur.

Fuerunt & *Diptrycha ecclesiastica*: quorum in græca ecclesiæ tria genera: primum *Episcoporum*, alterum *vivorum*, tertium *mortuorum*: de quibus copiose *Dufresnius* seu *Ducangius* V. *dypticha*.

547 *titulis augere sepulcrum*] Vetustissima est hæc insania magnificis titulis sepulcrorum lapides inscribendi, Romæ præsertim, ubi (ut lepide quidam) major hominibus cura esse videtur de sepulchrali elogio, quam de cute servanda. *Navii*, *Plauti*, & *Ennii* tumore ac fastu ad nauseam insignia epigrammata: de quorum primo *A. Gellius noct. attic. lib. 1. cap. 24.* = *Epigramma Navii plenum superbia campana*; quod testimonium esse iustum potuisset, nisi ab ipso dictum esset. De altero autem idem: *Epigramma Plauti*, quod dubitarem an *Plauti* foret, nisi a *M. Varrone* positum esset in libro de *Poesis primo*. Utrumque apud illum *ibid.* legere est. De *Ennii* epigrammate ita *Petrus Crinitus* h. e. *Riccini*, de *Poes. lat. lib. 1. cap. 2.* = *Subdubitassem ab eo fuisse compositum, nisi M. Cicero pluribus locis, ab ipso Ennio editum, affirmaret*. Est huiusmodi:

ASPICITE . O . CIVES . SENIS . ENNI . IMAGIN⁹ .
FORMAM

HEIC . VOSTRVM . PANXIT . MAXIMA . FACTA :
PATRVM

NEMO . ME . LACRVMIS . DECORET . NEQVE . FVNERA .
FLETV

FAXIT . CVR⁹ VOLITO . VIVV⁹ . PER . ORA .
VIRVM .

Quanto modestius *Virgilius*, cum in ceteris, tum in hoc *parthenius* : cujus notissimum epigrammatum !

MANTVA . ME . GENVIT . CALABRI . RAPVERE .
TENET . NVNC
PARTHENOPE . CECINI . PASCVA . RVRA . DVCES .

Pacuvius pariter (apud *Gell. ibid.*) quam non tumide, quam non superbe !

ADOLESCENS . TAMETSI . PROPERAS . HOC . SAXVM .
ROGAT . VT . SE . ASPICIAS . DEIN . QVOD . SCRIPTVM .
EST . LEGAS . HIC . SVNT . POETÆ . PACVVI . MARCI .
SITA . OSSA . HOC . VOLEBAM . NESCIVS . NE . ESSES .
VALE .

581 *scilicet aut reges*] Ex *Horat.* 2. od. 14. 9.

..... *Scilicet omnibus*

Quicumque terra munere vescimur,

Enaviganda, sive reges

Sive inopes erimus coloni .

Albi .

Albinovan. ad Liviam 179.

Fata manent omnes; omnes expectat avarus

Portitor; & turba vix satis una ratis.

Tendimus huc omnes; metam properamus ad unam;

Omnia sub leges mors vocat atra suas.

616 *funesta cupressus*] Horat. lib. 2. od. 14. 21;

Linquenda tellus, & domus, & placens

Uxor: neque harum, quas colis, arborum

Te, prater invisas cupressos,

Ulla brevem dominum sequetur.

Cupressus arbor Virg. atra, Ovid. feralis, Horat. funebri & invisæ, mortuorum domibus apponebatur, h. e. cupressini rami pro ejus domus foribus figebantur: quare Diti & Proserpinæ sacra domus funestæ erat indicium. Plin. 16. 33. *Cupressus funebri signo ad domos posita.* Qua vero de causa solam cupressum habuerint funeream, eaque sola mortuorum domibus apponeretur, ita Servius, (quem sequitur Fabricius) in *Æneid.* 6. 215.

Ingentem struxere pyram: cui frondibus ævis

Intexunt latera, & ferales ante cupressas

Constituunt . . . . .

Moris romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Qui etiam monet ab atheniensibus morem illum accitum. Nam apud atticos (ait) funesta domus cupressi fronde volantur. At Festus, cujus opinio ferme omnibus placuit, aliam omnino causam affert. Cupressi (ait) mortuorum domibus ponebantur ideo, quia hujus generis arbor excisa non renascitur, sicuti ex mortuo nihil jam est sperandum: quam ob causam in tutela Ditis patris esse putabatur. Varro apud Servium (ibid.) pyras ideo dicit cupressu circumdari, ne populus gravi ultrinæ o-

dore offenderetur: tandiu enim populus restabat circa pyram; quandiu consumpto cadavere, collectisque cineribus, diceretur novissimum verbum *ilicet* h. e. *ire licet*. *Pisiscus* denique *Fuller*. afferens *misc. sacror.* 4. 5 ita opinatur. *Feralis* igitur *habita cupressus*, quia *Arca cupressina* in *immensis illis diluvii fluctibus luctuosum & diuturnum fuerat* veluti *sepulcrum universi generis humani, omniumque animalium in sicco degentium*. Hanc ego *causam veram, aut saltem probabilem existimo, & superstitiosa illa gentium observatione, una cum subobscura diluvii memoria, posteris per manus traditam*.

Quarum sententiarum nulla nobis satis arridet. Non *Servii*: nam, cetera ut omittam, quæ apud *Gualcum* (*Riti Fanebr. di Roma Pagana part. 1. ad fin. pag. 23.*) videre est, si causa ponendi cupressum in mortui vestibulo fuit, ne quis imprudens funestam domum rem divinam factururus introiret, & quasi attaminatus suscepta peragere non posset; cur non ad omnes omnino domos, sed ditiorum tantummodo potentiorumque, ponebatur? *Lucan. Phars. lib. 3. 442.*

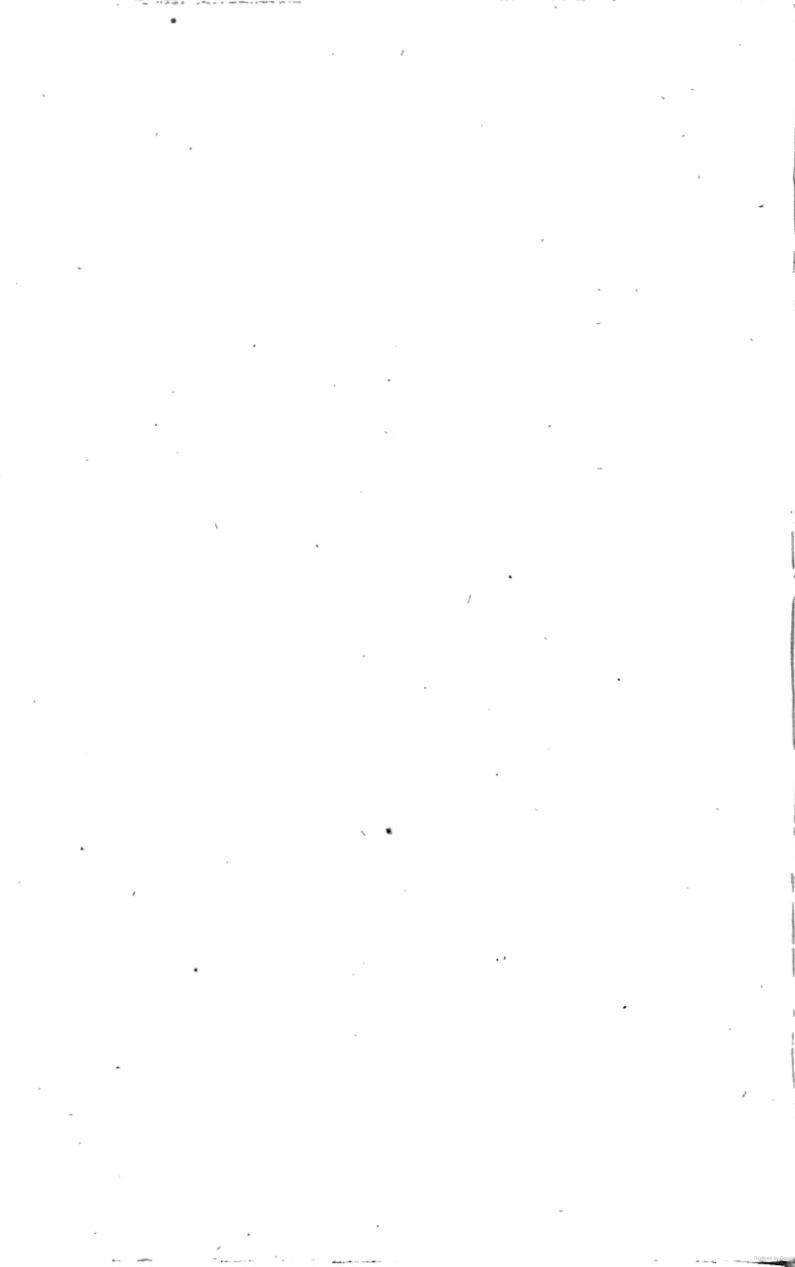
Et non plebejos luctus testata cupressus.

Non *Festus*: nam cupressum non revirescere aut repullulare negat *Plin. lib. 16. 33.* in insula *Ænaria*; & in *Creta* negat *Petr. Martyr. ab Angleria Legat. Babyl. 2. p. 388.* ubi: *Mibi Cretenses affirmarunt, quod apud eos cupressi incisa renascantur*. Nisi si dicas ex communi opinione quantumvis falsa morem aliquem induci posse, ac sæpe inductum esse: sive etiam cupressum, ut alicubi reviviscat, plurimum tamen reviviscere non solere.

Ad *Varronem* quod attinet, de pyris tantum loquitur, nihil vero de domibus; ubi non ille gravis odor, qui ex ustrinis: & si quis ex cadavere emitti posset, cum unguentis *Polinctores* suo pro munere opprimebant.

Restat *Pisifcus*, quem miror probabilem dicere sententiam, quæ mihi maxime improbanda videtur. Qui enim Arcam ex cupressu factam novit, aut qua ratione confirmat? Sacra in historia ea de re admodum nihil. Deinde monstruosum fuisset, si Arcam, quæ humani ac belluini generis reliquias servavit, pro sepulcro homines habuissent. Ego quidem nihil ausim affirmare. Illud vero non prætermittam, alios esse, qui putent, cupressum ideo in funeribus adhibitam, quod arbor materiæ perpetuitatem habens animorum immortalitatem denotaret. Quæ placeret opinio, si græci postque romani omnes de animorum immortalitate bene semper recteque sensissent. Nisi dicas ab ea doctrina morem principio natum, deinde vero, nihil curantibus hominibus originem ac mysterium nosse, ab omnibus receptum invaluisse.

636 *trientes*] *Triens*, poculi genus (ital. *bellicone*) quatuor *cyathos* continebat, h. e. tertiam *sextarii* partem: nam duodecim *cyathorum* erat *sextarius*. In conviviis & conpositionibus adhibebatur. Passim ea vox in Martiale. *Agricol. de mens. rom.* 1. p. 21. *Resin. antiq. roman.* 5. 30.

S A T Y R A XVI.

A R G U M E N T U M.

IN celebri quodam matronarum conventu, Sestano inter ceteros adstante, de contemnendis voluptatibus, præsertim vero de præstantia jejunii, non sine audientium stomacho, egerat Philodemus. Hinc satyræ exordium: quam tamen, eo dimisso, ne carminis nobilitate atque illustri apud posteros infamia clareat, in quarundam matronarum vitia fere totam convertit. In iis igitur musicæ studium damnat, luxusque moderatricem & arbitram gallicam pupam, avidissime quotannis expectatam, ridet. Earum præterea armaria finicis vasculis aliisque pretiosis nugis referta, callidamque variæ supellectilis augenda artem, describit. Ad immensos inde privatorum sumptus, in rhedis præcipue comparandis, & ad barbarici moris exemplum fabricandis, transit. Tum fucis, cerussis, ceterisque muliebris mundi instrumentis, ridiculisque vestium quotidie novis formis belle derisis, quasdam in feminis potius levitates, quam culpas, false perstringit. Censorio autem vehementique stilo inhumanum atque impium insectatur maritarum usum, quæ filios materno lacte fraudatos rusticis, & sæpe adulteris, mulierculis nutriendos locant; unde romanorum hebes ingenium, sermo vilis, sordidi pravique mores, ceteraque tum animi tum corporis vitia, quibus rempublicam debilitari frustra dolemus. Ipsos denique viros feminea mol-

litie diffuentes, sub Cecinnæ cujusdam nomine, cum eleganter describit, tum acute vituperat. Satyram habes numeris omnibus absolutam, atque eruditionis, leporis, amœnitatis, nervorum, & quod caput est, veritatis plenam: de qua nemo jure queri possit, nisi qui sit iis, quæ reprehenduntur, vitiis involutus.

Jane, Bion, Philodeme, Opice, & quocumque vocaris
 Nomine, vive diu scuticæ securus; amœni
 Et doctor sexus merces extolle pelasgas,
 Ut pro rancidulo veniat tibi pensio beta
 5 Fumofus petaso, vappæ bis quinque lagenæ,
 Anniculusque suis hædus cum cornibus. Hæc est
 Sportula trojugenum canibus rapienda togatis.

Sit

1 *Jane*] Varia satyrarum herois nomina: quorum cujusque originem vide in *enarrat.*

2 *vive diu*] Philodemum tandem dimittit Sæctanus, qui cum nunquam a se amplius satyra peti- tum iri proficitur. *scuticæ securus*] securus a satyris, quarum flagello abstinebo. *amœni*] h. e. muliebris. Tranquillo jam animo sis: græcas merces, idest græcum sermonem apud matronas quantumlibet laudare per me jam licebit, ac docere.

4 *beta*] pro græcarum litterarum doctrina.

5 *fumofus petaso*] par magistro merces. *vappæ*] insipidi nullarumque virium vini. *lagenæ*] pro vase vinario, nobis *flasco*, vel *bottiglia*. Erat olim fictile, collo instructum, ore angustiore, & (ut Apul. l. 2. metam.) *cessim*. (al. *sensim*) *deliscende*, in usum præsertim *desundendi vina in pocula*.
 6 *cum cornibus*] non recens a partu ac tenellus, sed jam ætate duriusculus.

7 *sportula*] merces præceptoribus a romanis dari solita. De voce *sportula sat.* 12. v. 217. ubi *Juven.* assertur *sat.* 1. 59. Vellicat hic

Sit quoque perjuro tibi fas imponere labro

Cælicolis, plenoque crepes jejunia ventre

10 Ante stolatarum cœtum. Infanire licebit

Quantumvis posthac: nam nostra emarcuit ira,

Et lepidi quondam senuerunt splene cachinni.

Me diversa juvant; puerique Cupidinis arcu

Ad molles redigor versus fregisse cathedras.

15 Nec

- hic romanos, qui cum patrimonibus in voluptate luxuque profundant, ejusmodi mercedem pro pædagogi & præceptoris opera rependunt. Soli ne vero ea in re peccant romani? Audias Lagomastinium in enarratione. [canibus togatis] h. e. magistris, canum instar famelicis, qui pueros docendo ægre ut plurimum vitam tolerant.
- 8 sit quoque] liceat per me vel cælicolis imponere: quod nos: gaudere i senti.
- 9 jejunia] In celebri matronarum conventu multus fuit Philodemus in prædicandis jejuniis. pleno ventre crepare jejunia, nos predicare il digluno a paucia piena, proverbii locum obtinet de iis, qui aliud prorsus faciunt, quam aliis prædicant.
- 10 stolatarum] matronarum, ut in sat. superiorib.
- 11 emarcuit] deserbuit, resedit.
- 12 senuerunt] remittuntur, quiescunt. esse petulantii splene cachinnus apud Pers. sat. 1. 12. est risu dissolvi: videre sgangheratamento nam splen græcis, lieu latinis, nobis milza, sedes risus credebatur. Splene ridet homines, selles irascuntur, jecore amant, corde sapiunt, pulmone jactantur. Sententia igitur est: insanias in posterum tuo modo, per nos licet: satis enim tua causa iræ & risui indulgimus: jam, te dimisso, ad alia convertimur.
- 13 me diversa] placet non in eodem semper argumento versari: vel, placet nunc stilum a te ad aliquid aliud transferre, scilicet ad semineas res describendas. Cupidinis arcu] non austero ac feroci, sed molliori stilo.
- 14 cathedras] sellas muliebres, ut alibi, ipsas pro mulieribus. versus

15 Nec munus censoris agam. Lucretia cunctis
 Romulidum thalamis, & plurima Portia fedit;
 Simplicitas, candorque, fides, reverentia morum
 Limina vestra terunt: nec, quæ corradere possit,
 Livor habet. Solas nimirum urtica perurit

20 Libertas; lectosque premit cerdonis adulter.

Sed lævi immoritur mento, longamque juventam
 Suspirat Nemesilla gregis, quem tonfor abhorret,

Quem

fas fregisse, quasi spicula: nam
 supra: *Cupidinis arcu*.

15 *nec munus*] nec censorem agam:
 quid enim opus est? cum Romæ
 omnia plena sint pudicitie, hone-
 statis, fidei, candoris; ut nulla sit
 vel invidis mordendi causa. Sal-
 sa tamen ironia vides hic cumma-
 xime pungere. *Lucretia*] Plurimæ
 sunt nostra ætate nobiles matro-
 næ, quæ Lucretiæ Portiæque pu-
 dicitiam imitantes thalami fidem
 sancte servant. De *Lucretia* &
Portia in *enarrat*.

18 *vestra*] subandias, *romani*.

19 *solas*] & si quæ sint, quæ tur-
 pibus amoribus irretitæ adulteros
 excipiant, eæ sunt ex infima tan-
 tum plebe. *urtica*] libidinosus
 amor. Juven. 2. 128. = .. unde
 = *Hec tetigit, Gradiye, tuos ur-
 tica nepotes?* =

20 *libertas*] feminas, quæ a servili

condicione ad liberam transfere-
 bantur, hic pro *vulgares* & *ple-
 bejas*. *cerdonis*] vilis cuiusdam
 artificis, qualis est cerdo.

21 *sed*] De tot pudicissimis matro-
 nis excipit *Nemesillam*. [*lævi*]
 imberbi. *immoritur*] amore depe-
 rit; pos: *spasima, cæca morta*.
 Quid simile Horat. 1. *epist.* 7. 85.
 = *Immoritur studiis*.... [*Nemesil-
 la*] nobilis romana matrona, quæ
 musicos imberbes præ ceteris a-
 mabat.

22 *suspirat*] musicorum gregem,
 quibus longa juvenia est: scilicet
 amore illorum ardet, qui utpote
 imberbes juventutem protrahere
 videntur, & tonforibus sunt in-
 viti, quod nihil ab eis capiant
 lucelli. Tibull. 4. 5. 11. = *Quod
 si forte alios jam nunc suspiras
 amores.* =

Quem luxur vetat esse viros, natura puellas.

Hos, plusquam natos, & plusquam mille maritos,

25 Diligit; hos matri præfert, dulcique forori,
Atque animæ, & si quid potius. Quæ gloria tandem,

Quale decus nuptæ, si sambucistrâ dici

Contigerit? Gaudete, viri: jam cymbala vestræ

Uxores pulsant; matronaque sanguinis alti

30 Comædo teneras delumbans gutture voces

Pro-

23 quem luxur] Eviſatos iſtos, quod vel luxur muſici cauſa ejuſmodi ſint, vel eos muliebri luxu videas incedere, ægre viros dicis: ſed ne feminas quidem, quod tales natura non procrearit. Reſtat igitur, ut mediâ quædam appelles monſtra, *barba defectu* (ut *Arrian. in Epit. lib. 1. cap. 6.*) *ſexus diſcretos confundente.*

24 plusquam natos] Peſſimum fœminæ ingenium, quæ ejus generis amafios cariffimo cuique, atque adeo animæ ſuæ, anteferat.

26 & ſi quid potius] Eſt vere aliquid potius, immo potiſſimum, nempe Deus, cui turpem cupiditatem indigniſſime præponendam putat. Utinam vero unam, aut alteram tantum haberemus

Nemeſillam. *qua gloria*] Occaſionem arripit nobiſes præſertim fœminas muſicæ operam dantes vituperandi, propter eam, quæ inde conſequitur, morum corruptelam. Hac eadem de re acriter *Salyator Roſa* pro ſuo more, *ſat. 1.* quæ tota eſt in muſicam.

27 ſambucistrâ] Si cantus, muſicæ inſtrumenti, ſit perita. *Sambucistrâ*, quæ *Plauto Stich. 2. 2. 57.* *ſambucina*, a *ſambuca* muſico inſtrumento triangulo ex *Porphy.* quod *inaequalibus longitudine, ſicut & craſſitudine, nervis efficitur*: vulgo ob aliquam formæ ſimilitudinem vocamus *lurpam*, quaſi *ἀλκμή*, quod proprie notat *falcatum enſem.*

30 comædo] ea arte, qua comædo can-

Provocat orchestram. Metuebat psalteria quondam
 Ædilem, fascesque truci lictoris; & arcto
 Fornice vix paucos jugulabat in aure susurros:
 Nam delatorem quodcunque lupanar habebat.

- 35 At nunc conducto discit cantare magistro
 Filia Torquati; maturaque virgo marito
 Dinumerat spissas lata testudine chordas,
 Atque repercussas in dotem computat auras.

Ma-

cantrices. *delumbans*] frangens, attenuans, enervans, qua voce cantus molliem exprimit, eo fere sensu, quo Cic. in Orator. 69. nec minatos numeros sequens concidat delumbetque sententias; & Per. 1. 101. = ... summa delumbe saliva = Hoc natat in labris .... = h. e. enerve, molle, fractum.

- 31 *provocat*] cum musicorum arte certat; vel, si mavis, psallentium chorum ad concinendum invitat. *orchestram*] hic pro canentium sidicinumque statione. Erat enim veteribus *orchestra* locus in theatris, apud græcos choro, apud latinos senatoribus destinatus. *metuebat*] nam publicæ olim pœnæ erant propositæ in feminas, si quid canerent, aut psallerent.

- 32 *ædilem*] magistratus severitatem,

& lictorum, seu satellitum, manus & virgas.

- 33 *vix paucos*] vix fordida feminæ in fornice submissa voce musicum aliquem numerum susurrare audebant, ne ad judicem deferrentur. *jugulabat in aure*] secreto cantabat & intercise.

- 36 *Filia Torquati*] h. e. nobilis filia.

- 37 *dinumerat*] pulsat citharæ chordas, seu cantat. apud *Juvenal. sat. 6. 381.* numerare plectri chordas est percurrere, & quasi aliam post aliam pulsando numerare, vel in numerum pulsare. *testudine*] Erat *testudo* quæ græcis *χελύς chelys*, cui septem chordæ ex *Homer. hymn. Mercur. 51.* & *Horat. 3. od. 11. 3.* = *Tuque testudo resonare septem = Callida nervis.*

- 38 *in dotem*] Canendi psallendive pe-

- Macte animo, mater clamat: tu gloria nostræ
 40 Sola domus, carum pignus, dulcissima proles:
 Et pater adductis natam collaudat amicis,
 Tamquam de phrygio turgentem vellere telam
 In plantas variasset acu, pictasque volucres,
 Seu potius tereti duxisset stamina fuso.
 45 Interea musicis modulis, ceu flosculus æstu,
 Virginei sensim languet color ille pudoris.
 Nonne cupidineis multum opportuna sagittis
 Ætas sponte furit? quid mendicatis ab arte

Ir-

pericia dos vere ærea, quæ non ex pecunia, sed ex acris percussione sit. Commodum sane parentibus ejusmodi dotem filię conficere.

- 39 *macte animo*] Filie belle psallenti canentive ita gratulantur & plaudunt parentes; italice: *brava*, molto bene, viva. Ubi ad-
 vertas, interdum apud latinos *macte* tanquam indeclinabile poni, vel adverbium, etsi a *magis auctus* derivata sit vox.

- 41 *collaudat*] ut amicorum alicui filiam, quasi mercem, extrudat. Nam ex *Hor. 2. epist. 2. 11.*
 = *Laudat venales qui vult extrudere merces.*

42 *de phrygio*] Textili opere acupingendi ars a *phrygiis* profecta. Sensus est: laudat filiam cantantem, ac si phrygio opere eximie telas distingueret, plantas in eis volucresque docto acu pingendo; vel præclare fufos torqueret; quod vere esset in scemina laudandum: quandoquidem *Proverb. c. 31.* mulier fortis dicitur, quæ *lanam & linum quæsit, & operata est consilio manuum suarum, ejusque digiti apprehenderunt fufum*; unde dicitur *manum suam ad fortia misisse.*

- 47 *nonne*] Ipsa per se æstuat juven-
 ta: quid si musices, quasi camino, oleum addas?

Irritamentum? tenero nil carmine thusco
 50 Valdius exstimulat, testos & fuscitat ignes.
 Ecquis non caleat, cum vita, & cara voluptas,
 Spes mea, dulce bonum, audit? quisque putat sibi
 dictum,
 Et sibi blandiri: facile nam creditur illis,
 Qui palpant. Dives, juvenis, formosus haberi,
 55 Nemo est qui renuat; quamquam mendicior Ollo,
 Et senior Barro, Nafica turpior esset.
 Pedere te mallet, Albina, & ructare falernum,
 Quam

49 *carmine thusco*] iis præsertim cantuunculis, quibus theatra hodie resonant, vulgo *ariette*.

50 *valdius*] Quam vere *Scælanus*, testes appellamus ex adolescentibus quamplurimos, si mentiri volunt.

61 *cum vita*] Amatoricæ formulæ, quibus molles illæ cantuunculæ plurimum obire sunt, nimium teneræ, præsertim si molliciem addant crispæ vibrantium musicorum voces: = *Mia delizia, mio cor, mia dolce vita* = *Care mio ben, mia speme* &c.

55 *Ollo*] Ut mendicitatis, senectutis, & turpitudinis exempla proferat, a *Philodemi* amicis, ne

eorum oblitus videatur, non discedit, *Ollo, Barro, & Nafica*, quos sæpius in satyris petit. *Olus* nomen ex *Mart.* 3. 44.

57 *pedere*] Vide quid iustis modis opponat, ventris crepitum, & ructum. *Albina*] pro quacunque nobili scæmina cantrice. Sensus est: si pedas & ructes, minus erit incommodum, quam si cantes: pedito enim & ructu naso molestiam exhibebis; cantu vero, mores corrumpendo, in perniciem homines adduces. *ructare falernum*] ructare vinum, ut *Varr. de r. r.* 3. 2. *ructari aves*, & *Juven. sat.* 6. 10. *glandem*,

Quam canere, & tremulo percurrere pollice fila.
 Nam crepitu ventris nemo queritur nisi nasus:
 60 Dum cantas jugulas homines, mortisque propinquæ
 Indicium, læso rumpunt suspiria corde,
 Tingunturque genæ violæ pallore. Recedant,
 Qui cupiunt servare diu corpuscula: quippe
 Hic blande occidimus, nec non civiliter orcum
 65 Intramus, cithara plaudente, & voce beata.
 Hoc tamen exitium multis optabile. Terrent
 Me potius, celeri tunc cum damnosa fritillo

Vel

60 *jugulas*] hominum animos enecas, mollitiem insinuando, irritandoque voluptatis sensum. *mortisque*] ejus mortis, qua perit morum innocentia, indicia sunt oris pallor, & suspiria, quæ muliebrem cantum consequuntur, fauciato corde, h. e. pravis in animo motibus concitatis.

61 *rumpunt*] prorumpunt.

62 *recedant*] Hortando concludit, ut ab ejusmodi Sirenium cantibus longe absint, qui suam servare animam, & pelliculam velint: sin minus, inter cytharæ sonum Sirenisque cantum blande peribunt, & ad tartara descendent. Quid autem aliud vel ipsi do-

cuerunt *ethnici* fabula illa de Ulyssæ (ut in *enarrat. ad sat. 11. 28.*) qui sociorum aures cæra obstruxit, ne Sirenium cantu perirent?

64 *civiliter*] quod nos: *andare a casa del diavolo per complimentato.*

65 *beata*] suavi, quæ beatos facere videtur: ut *Mart. 9. epist. 12. beatum nectar.*

66 *hoc tamen*] Damnato inusitæ studio, cetera persequitur, quæ ad muliebrem luxum pertinent, ludum, pupam, supellectilem &c. *multis optabile*] Ita multis suaviter perire placet.

67 *me potius*] me magis. *fritillo*] cum turricula lutoria (*boffolo*) referas

Arma movent, dirusque monas marsupia radit:
 Vel cum sermo novis de vestibus incidit; & jam
 70 Sollicitæ expectant, quas mittit Gallia, pupas

Ar-

feras agitando ludum illum ludunt
 Romæ usitatum, qui vulgo *rissus*:
 qua de turricula *Mart.* 14. 16. =
Qua fecit compositos manus impro-
ba mittere talos = Si per me mi-
 sit, nil nisi vota facit = de voce
fritillo diximus sat. 1. enar. 112.
 68 *arma*] *Juven. sat.* 14. 5. aleatorum
 arma sunt aleæ, h. e. tesserae, tali,
 taxilli, cubi, scrupi, astragali,
 latrunculi, chartæ &c. Hic sunt
tessera, ita a græcis dictæ, quod
 sint ex omni latere quadratæ (sex
 autem constant lateribus) quæ no-
 stris respondent cubicis ossiculis,
 vulgo *dadi*. Earum materia, ut
 hodie, varia erat. Vid. *Causæum*,
 seu *la Chauffe*, de *tesser.* tab. 3.
Calcagn. de talor. lud. c. 2. &
Pitisc. v. tessera, & *v. talus*: ubi
 habes quid inter talos tesseraeque
 discriminis esset. Bene autem *dam-*
nosus: quid enim aleis pernicio-
 sius? *dirusque monas*] In talorum
 ludo *monas* (græce) est unitas,
 italice *l'uno*, aut *l'asso*. Latinis *ca-*
nis, seu *canicula*, græcis *chius*, ja-
 ctus erat omnium infelicitissimus, i-
 deoque bene *dirus*. Quare ab *Ov.*
art. am. 2. 206. & *Trist.* 2. 474.

& a *Prop.* 4. 9. 18. *damnosus* di-
 citur, a *Plaut.* autem *curc.* 2. 3.
 78. *vulturius*, quod rapaci vultu-
 ri similis pecuniam raperet. *mar-*
supia radi. *Perf. sat.* 3. 49. ....
 ... *damnosa canicula quantum* =
Raderet. = Contra *senio*, h. e. *se-*
narius numerus, erat felicissimus:
 quare qui *senionem* mitteret: vin-
 ce. at, qui *canem*, vincebatur. i-
 deoque ibi *Perf.* dicit *senionem fer-*
re, *canem radere*. *Casaub.* in
Perf. sat. 3. 41. *Ferrat. elc.* 1.
 16. *Meurs.* de *lud. græc.* p. 38.
Buleng. de *lud. vet. c.* 29. *Pitisc.*
v. canis.

69 *cum sermo*] Quo in sermone
 non modo multæ, sed totæ o-
 mnino sunt quotidie feminae: ut
 nesciam, an bene dixerit de ser-
 mone, qui perpetuus est, *inci-*
dit sermo. [*novis de vestibus*]
 nos: de vestiti di moda.

70 *pupas*] De pupa (*pupazza*) mu-
 liebris luxur modetrice, quam
 pro suo, non benefaciendi, sed
 emungendi studio, tam sæpe ad
 nos mittit elegantissima Gallia, di-
 ximus ad v. 245. satyræ supe-
 rioris.

Archetypas luxus. Sunt hæ rectissima morum
Regula: nam nulla est temeraria, tamque decoris
Immemor illa sui, quæ se componere, seque
Negligat ad normam peregrinæ ornare figuræ.

- 75 Hæc jubet ex auro præfigere cingula lumbis;
Hæc xerampelinos venetosque indicit amictus,
Juraque feminei moderatur provida mundi.
Quod si coccineo niteat Proculina colore,
Quem non pupa tulit, per cunctos fabula cœtus

Tom. III.

L

Nar-

71 *archetypas*] prima novaque vestiarii luxus exemplaria: *modelli*. [*rectissima*] ironice: nam quod aliquid multis in more sit, non ideo est recti regula; cum potius argumentum pessimi turba sit.

75 *cingula*] aurea zonula latera præciungere.

76 *xerampelinos*] Nos: *color di rosa secca*: græca vox a ξηρ, aridus, & αμπέλινος, viteus, ab ἀμπέλινος, vitis, idest qui siccam vitem imitatur. Color tamen *xerampelinus* dicitur ne a vitis foliis, quæ adulto autumno rubent, velut cruentata; an vero a vitibus ipsis, quarum color pullus fere est? *Juven. sat. 6.* 518. = *Et xerampelinas veteres donayerit ipse*. [*venetosque*] ve-

stes veneti coloris, *di verde marino*, uti in *sat. super. v.* 252.

77 *mundi*] Quicquid ad seminarum ornatum pertinet, *mundus muliebris* dicitur, quod quidem infinitum est: quamquam si Ulpianum audias *l.* 25. §. 10: *ff. de cur. arg. mund.* muliebris mundus differt a muliebris ornamentis. Vid. *enarrat.*

79 *quod si*] Tantæ est gallica pupa auctoritatis, ut si qua femina parvulum ab ea discesserit, fabula fiat ac ludibrium vulgi; atque adeo apud matrem quasi publici meretricii: rea a consanguineis continuo postuletur. *coccineo*] *di scarlatto*. [*Proculina*] pro quacumque, præsertim nobili, femina: nomen ex *Martial.* 6. 22.

- 80 Narratur, stultique subit ludibria vulgi,
 Et consanguinei properant deferre marito,
 Infami titulum veluti suspendere cella
 Ausa palam fuerit. Sed nunc formosa vocari
 Fœmina jure nequit, cui non fabricata renidet
 85 Dactylotheca domi, nugis pretiosa supellex.
 Ergo omnes ebeni tabulis, aut cortice olivi,
 Instituunt abacum, & latis specularibus ornant.
 Sunt miri artifices Romæ; nam brachia Faunus

Au-

82 *titulum*] Certa cuique meretrici constituebatur cella, cui titulus intercriptus nomen pretiumque indicabat, Pignor. *de fery. p.* 280. Briffon. *de jur. connub. Thes. græc. vol. 8. p.* 1068.

83 *sed nunc*] Femineæ supellestilis luxum describit, & carpit.

85 *dactylotheca*] seu potius *dactyliothea*, scrinium seu repositoryum anularum gemmarumque &c. vulgo; *scapahattalo*; Martial. 11. 59. 4. Nam anulum græci *δακτύλιον* appellavere.

86 *ergo omnes*] Scrinium illud elegantissime describit, *ebeni*] quod est ex pretiosioribus lignis ab *ebeno*, arbore non solum indicat ut *Virg.* 2. *georg.* 117. = „*sola India nigrum*“ = *Fert ebenum*... sed etiam æthiopica & lybica;

quæ lignum habet sine medulla, intus nigri splendoris, extra buxi colore, adeoque solidum & grave, ut in aqua subsidet. *cortice*] pars pro toto. *olivi*] ex olivo radix, utpote venis varie distincta, in ejusmodi scriniis instituentis maxime commendatur.

87 *abacum*] armariolum. *specularibus*] hodie vitreis & crystallinis, olim vero e lapide albo pellucido, qualis erat phengites, & tennes in laminas sectili, quem *specularem* dicebant. Vid. *enarr.*

88 *sunt miri*] in cælandis, aut verniculato vel apaglyphico opere ornandis mensulis, scriniis, abacis &c. *Faunus*] Variæ in illis figure inauratæ; ut *Fauni* ærestis dei, qui ex *Ovid.* bicornis erat, fomicaper & piniger; *Atlantis* pium

- Aureus extendit, pluteum vel sustinet Atlas,
 90 Vel nitidis squamis Siren caudisque retortis;
 Ut melius vivo nil poscere Mentore possis.
 Inspice quid lateat, Lacrymis conflata carina
 Heliadum; parvæ lances; & crater ibera
 Nobilis argilla, quam sæpe hispāna comedit
 95 Fœmina, ut adscitus laudaret pallor amantem;
 Sinarumque lutum misero pretiosius auro.

L. 2

Hic

teum (aliis vulgo *scansia*, aliis *tayolina*) sustentis; nam *Atlas* humeris cælum sustinuisse dicitur; de quo varie fabula narratur a mythologis; *Sirenis*, quæ fabulosum nris monstrum superiori parte virginis alaræ formam, inferiori volucris habebat, clunibus, cauda, pedibusque gallinæ.

91 *ut melius*] ut opus habere non possis elegantius elaboratum, si *Mentor*, (de quo alibi) celebrimus ille cælator, viveret.

92 *quid lateat*] quid in armariolo seu scrinio repositum sit. *lutus* enim non minus est luxus, quem describit, pretiosa vascula enumerando. *carina*] vasculum in naviculæ formam ex electro vel succino (*ambra*).

93 *Heliadum*] *Lacrymas, Heliadum*, quare vocet *electrum* Vid. *enarr.*

rat. [parvæ lances] nos: *piattini. 94 argilla*] Fictilia ex argilla ibera sunt nobis *buccheri di Spagna*, quæ ex odorifero bolo, h. e. gleba, conflantur. *comedit*] Hispanæ fœminæ (sua enim cuique genti insania) pallefcere student: eo quippe colore, amoris indice, magis placere amatoribus & commendari sibi videntur: quare ut pallorem accieant, ejusmodi argillam comedere solent nobiliores, gypsum vero plebejæ. Vid. *enarr.*

96 *Sinarumque lutum*] pretiosam argillam sinensium, quam dicimus, *porcellana della China*. Varchius *pocula murrhina* apud *Senec. de benef. 7. 9. vertit: tazze di porcellana*. Sed signina sinensia non eadem esse ac *murrhina* jam diximus. *misero*] quia pretio vincitur.

Hic Bruti puerum cernas, & Lagona vivum,

Caiolos, gibbosque breves, & pumiliones.

Adfunt & minimæ rhedæ, falluntque jugales

100 Pæne oculos; veniuntque boves sub aratra pusilli.

Parte alia exilis catinenfi marmore Chiron

Educat Æacidem; vixque est dignoscere caudam.

Quis calices numerare queat, tenuisque patellas

Inclusas piperis grano, longosque labores

Ger-

97 *Hic Bruti*] Minutissima ibi sive anaglypha (*bassi rilievi*) sive sigilla (*statuette*) minutissimas imagines referencia cernere est, puta puerum Bruti, Lagonem, Caiolos &c. *Martial.* 11. 51. 5. = *Nos facimus Bruti puerum, nos Lagona vivum.* [*Lagona*] græca inflexione pro *Lagonem*, de quo, uti & de Bruti puero, vid. *enarrat.*

98 *Caiolos*] Hæc vox (quod sciam) in uno legitur *Statio fly.* 1. 6. 17. = *Molles Caioli, Lagunculi* = Ubi *Caioli*, diminutivum a *Ceja* puero, uti *Lagunculi* a *Lagone*, sunt puerorum imagines impressæ in cupediis, seu panibus dulcissimiis, seu libis, quæ per saturnalia missitabantur, dicta etiam *sigillaria* munera ab impressis si-

gillis; ex *Senec. ep.* 12. *Spartian. in Hadriano*, & *Sueton. in Claudio* *gibbosque breves*] nos: *gobbi, nani*, & *caranogi*.

99 *rhedæ*] Sunt minutissimæ rhedæ (forte ex ebore) suis cum equis raptantibus, tantæ tenuitatis, ut prope oculorum aciem fuerint. 101 *catinenfi*] a Catina Siciliæ urbe, pro albo ficulo marmore, quod vocant: *alabastrum di Sicilia*. [*Chiron*] Centaurus, partim homo, partim equus, qui Achillem Æaci nepotem educavit.

102 *vixque est*] vix licet præ operis exilitate equinam caudam discernere.

104 *piperis grano*] h. e. tantulo materis spatio, quantum occupat piperis granum.

- 105 Germanæ pubis, gelidique toreumata Rheni,
 Horrida dum calidis mulcetur bruma caminis?
 Omnis in exiguo decor & pretium. Aspera quanti
 Unciola argenti constat, dominique metalli
 Pustula concisa in facies pecudesque minutas?
 110 Nil equidem. Insomnis jaceat Quintilla, vocetque
 Mane, putres oculo qui pelves respicit uno,
 Protinus accurrunt, qui dentiscalpia, thecas,

L 3

Cul.

- 105 *germanæ pubis*] Multiplicis generis opera, præsertim lignea, mira laboris patientia elaborata ad nos ex Germania perferuntur. *toreumata*] anaglypha, *bassi rilievi*; quæ in urbibus ad Rhenum fluvium, h. e. Germaniæ, conficiuntur.
 106 *dum calidis*] Hypocaustis, seu caldariis, (*stufæ*) frigus arcent germani: qui, cum domi diu hiberno tempore contineantur, toti sunt in ejusmodi operibus; atque inde est causa, cur ex Germania potius, quam aliunde, tam varia, ac sæpe nova, opuscula prodeant.
 107 *aspera quanti*] aspera unciola pro *asperi*, h. e. cælati, argenti unciola. Interrogat satyricæ *Sedanus* de pretio, ut satyricum eliciat responsum; nempe, ut scias, qua tandem ratione nobilis *sermina* raram pretiosamque supellectilem congreget.
 108 *dominique metalli*] auri, quod in omnibus quasi dominatur.
 109 *pustula*] auri frustulum, quasi pustula, minutissimis hominum pecudumque imagunculis effictum.
 110 *nil equidem*] Mirum: sed mirari definas: nam qui fiat ex frequentibus intelligis. *Quintilla*] pro quacunque nobili sermina. Fac jaceat minus belle habens: undique confluunt, & quasi impluunt, ab amatoribus munuscula. Patet ne arcanum?
 111 *putres oculo*] vocet medicum. Satis erat Romæ notus per illud tempus medicus *Fossombronius* unoculus, de quo *sat.* 12. 178. *pelyes*] matellam, lasanum, & catillum punitarium, *sputajacula*.
 112 *dentiscalpia*] ex leumate *epigr.* 22.

- Cultellos, globulos donent, plenasque recenti
 Pompejo phialas. Si venerit altera tussis,
 115 Mittetur variis compacta armilla figillis,
 Ex Cajo, & Galba, raroque insignis Othone,
 Ut niteat gracilis multo de Cæsare dextra.
 Ordine quisque suo largitur. Myrrhina dives
 Pocula; majoris pauper carchesia Ripæ;
 120 Causidicus loculos; & Procurator eburnos
 Alveolos, priscoque rudes ex ære lucernas.

Quis-

22. lib. 14. Martialis. Olim *dentiscalpia* ex lentisco, vel ex penna erant. ibi enim: = *lentiscum melius*; sed si tibi frondea cuspis = *Desuerit, dentes penna levare potest*. = Nunc vero luxus *dentiscalpia* (*stuzzicadenti*) vel ex auro esse jubet. *thecas*] *vaginu-* las, vel pyxidulas, argenteis aureisve parvulis instrumentis, puta *dentiscalpiis*, *auriscalpiis*, *forticulis* &c. *condendis*, italice: *asfueci*, vel *scatuline*.

113 *cultellos*] diminutiv. a *culter*.

114 *Pompejo*] h. e. unguento *pompejano* a *Pompejo*, nobili tum Romæ unguentario: de quo alibi.

Ita *Martial. Cosmo*, pro unguento *cosmiano*. [*si venerit*] si nova fiat morbi accessio.

115 *armilla*] nos: *smaniglia*, *braccialetto*. [*figillis*] *Gemmis cælati*, *cammei* (in quibus rariores Caji, Galbæ, Othonis, & Cæsaris imagines) *armillæ* conficiebantur.

118 *ordine*] pro sua quisque conditione. *myrrhinu*] pro iis, quæ dicimus: *di porcellana*. [*carchesia*] hic *vascula fictilia*, quæ Romæ ad ripam Tiberis majorem (*Ripa-grande*) *venalia* sunt: *chiechere di Ripa*. Nam antiquitus *carchesium* erat poculum oblongum, rotundum, & circa medium compressum. *Virg. æn. 5. 77.* = *Hic duo rite mero libans carchesia Baccho*.

120 *loculos*] *crumenulas sericas*.

121 *alveolos*] *vascula ex ebore* &c. quæ nos: *alberelli*.

Quisquis enim properat foteria pendere amicæ
Pallidulæ. Scripto signatur nomine munus;

Ne meriti quicquam pereat, sed gloria semper

125 Auctori maneat. Dedit hæc Arcturus, & illa

Didymus, afflavit cum gravis aura nocentis

Autumni. Interea crescit languoribus arca

Sæpe etiam fictis, & jussæ munere febris.

Nil tamen ad plutei rationes conferet unquam

130 Utilius dominæ vultu roseoque labello.

Nam, si quammultas Lalage numerabit aristas,

L 4

Jam

122 *foteria*] Convalescenti pro salute recepta mittebant amici munera, quæ iccirco *σώτηρια*, *foteria* vocabant. quare *Polycarmus* apud *Martiali*. 12. 56. sæpius morbum simulabat; ut sæpius ejusmodi munera exigeret; non secus ac apud eundem 8. 64. *Clytus*; ut sæpe *natalitia* reciperet, octies per annum suum celebrabat natalem. Vid. *enarr.*

123 *signatur*] Ne pereat largitoris memoria, nomen illius muneri apponitur; atque ut ea ambitione capti facilius & sæpius donent bardi amatores.

125 *Arcturus*] Amici nomen, a quo accepta munuscula; uti & *Didymus* a *γίωκο*, latine *geminus*, *gemellus*.

128 *sæpe etiam fictis*] Uti superius de *Polycarmo* *Martialis*. *jussæ*] simulatæ.

129 *ad plutei rationes*] Ad pluteum muneribus locupletandum, s. u. ad plurima colligenda munera; nil utilius, quam si scæmina ætate floreat ac venustate. Quam vero secus, si de forma decidat, aut in senium vergat! Nulli jam amici munera nulla; ne illa quidem, quæ puerilis dari solent, ut buxeus equus &c. quantumvis gravi morbo vel quartanæ, vel phthiſis laboret.

131 *Lalage*] pro quacumque scæminæ. *aristas*] æstates, h. e. annos, ut nos: *contar pîn carno-valli*.

Jam senior, quartana licet succenderit ægram,
 Aut phthisis, accedunt raro munuscula; nullus
 Buxeus hinnit equus; nullusque auriga pyropo
 135 Lora quatit: quin fœdi habitant armaria mures,
 Et laqueo muscas capturus araneus ambit.
 Ergo age, qui pulchra lætaris conjuge, rhombos
 Incautos esca, vel mullos falle bilibres,
 Dum licet, & primi vernabit flosculus ævi.
 140 Nam cito decrefcit donandi gloria: menses
 Quatuor accedant, vel purpura defluat oris,
 Nullum de tantis tua janua cernet amicis.
 Et licet augustus redeat, multumque december
 Optatus famulis, raro de calce sonabit

Pef-

134 *auriga pyropo*] rhedula, cum suo auriga lora quatiente, ex aliquo vel lapilli, vel mixturæ pyropum imitantis, genere efficta; vel quid simile, quod esse solet inter puerorum crepundia.

135 *quin fœdi*] muneribus, in armariis vetulæ fœminæ, mures & aranei succedunt.

137 *ergo age*] Ironice: ne tempore uti negligas. *rhombos*] & *mullos bilibres* = incautum amatorem gregem: elegans transcriptum. *esca*] florida conjuge.

141 *quatur accedant*] Brevi enim flosculus ille pulchritudinis flaccescit. *purpura*] purpureus color, vegetæ index ætatis.

143 *licet augustus*] quibus maxime diebus Romæ strenas & munera dandi mos est (*per ferrugosæ e natale*), ut ad *sat.* 12. v. 359.

144 *raro de calce*] Rari venient, qui calce ostium pulsantes pessulum concutiant, h. e. qui munera perferant: qua de locutione *sut.* 12. 7. 151.

145 Pessulus, & tacito mœreant cardine valvæ.

Quid facies? fundi pretio *berlina* paranda;

Inque unam cedit felix vindemia vestem;

Plenaque dimidiam rediment vix horrea cristam.

Si transire juvet, qua prisca a sanguine turris

150 Nomen habet, sola conscriptos conjuge libros

In-

145 *tacito*] Poetice dictum: quasi mœreat ostium, quod, raro strepente cardine, fere nunquam ad munera admittenda referetur.

146 *quid facies?*] Ab diluta rugosaeque conjuge resurgentibus amicis, quid facies, ut luxui assuetam jam non alieno, sed tuo impendio, alere pergas? *berlina*] Primo pro *berlina* Sæctanus scripserat latine *carruca* (ut ex editione *pseudo-coloniensi* 1698. & ms. *autographo*: post vero subdere placuit *berlina*: quæ vox certe non modo latina non est, sed ne quidem nostra. Sed dapis veniam poetæ, qui ut certam nostri temporis rhedæ speciem signaret, maluit in re accuratior esse, quam in verbo. Est autem *berlina* recens rhedæ genus quamornatissimæ, ut inferius, *carruza ricca*, cujus figura apud *Lexic. encyclop.* Vocem ab italibus gallos mutuatos pu-

tar *Lexic. gallic. Richeletian.* unde autem ad nos venerit, mihi est incompertum, nisi si forte a *Berolino* urbe dicta sit, ubi primum ejusmodi rheda extructa fuerit.

147 *inque unam*] Dominicus *Bar-tolus* lucensis, poeta haud ignobilis, *Canzoniero canz.* 1. = *E in una gonna un patrimonio ondeggi.*

148 *plenaque*] Vides quam poetice dictum. *cristam*] foeminei capitis ornamentum, de quo non semel alibi.

149 *a sanguine*] vulgo: *Tor-sanguigna*, locus Romæ notissimus, ubi res vestiaria prostat.

150 *libros*] in quos mercatorum rationes referuntur: ibi tuam conjugem, quæ quidquid libuerit cæca die accepit ad græcas calendas solutura, tam sæpe scriptam invenies, ut de ejus nominibus toti fere sint.

Invenies. Jani debet Faustina calendis

Bis centum; totidem sextili mense: quid ultra?

Implet ephemeridas uxor; cunctisque notandam

Institor ostendit, querulusque obgannit in aurem.

155 Donec valvarum serotina chartula rimas

Ingreditur, stringitque oculos male scripta legentis

Trojugi. Lex succurrat, cautelaque Ubaldj

Quan-

151 *jani*] Nomina suis quæque dilatae ac pactæ solutionis diebus ac mensibus notata. *Faustina*] pro quacumque ejusmodi prodiga uxore.

153 *ephemeridas*] diarium rationum & nominum: *giornale di conti*. Bene *implet*, cum de scæmina agatur, quam Cicero diceret *syntim patrimonii*, *charybdim bonorum*.

154 *ostendit*] Eos digito monstrant, quorum nomina (*le partite accesse*) in suis tabulis longum dormiunt; & in amicorum aure musitantes de nimia solutionis mora amare conqueri solent institores: quorum rationes nescio an per hosce annos meliore loco sint, in tanta luxus accessione.

155 *donec*] Abrupta patientia tandem mercator judicio agit: quæ apparet, vulgo cursor (*mezzo*) schedulam, qua debitor in jus vo-

catür (*citazione*) perferre jubetur: quæ schedula Romæ in rimulam, quæ iccirco in cujusque domus foribus est, intrudi solet. *serotina*] diu dilata.

156 *stringitque*] male scripta (quod inveteratum ubique scribarum vitium est, quicquid in sua *praxi* contra clamat *Rudolphinius*) oculos fallit romani legentis. *stringit* valet hic *perstringit*.

157 *lex succurrat*] Quantumvis legum remediis, & leguleiorum cavillationibus, tergiverferis, judiciumque protrahas, pretiosa tamen supellex ad extinguenda nomina tandem hastæ subjicitur. *cautelaque Ubaldj*] quæ & *Angeli*, ab *Angelo Ubaldio*, quod is melius, quam veteres primique Doctores, eam explicavit; ab eoque posterius desumpserint. Vid. *enarrat.*

- Quantumvis, veneunt tandem damnata sub hasta
 Aulæ, & pictæ tabulæ, phrygiæque columnæ.
 160 Qualis in ore pudor, tunc cum licitator anhelat
 Anxius! Addo decem: non sufficit: addo ducentos;
 Fatalisque super moritur candela tapete.
 Hujus ab interitu caveas, romane, memento;
 Et doleas plusquam dilecti in funere patris;
 165 Si potis es dominæ momenta evadere ceræ.

Scilicet angusto discurrere margine postquam

in.

159 *aulæ*] drappi, tappezzerie [*tabula*] pictæ, quadri. [*phrygia columnæ*] peristromata opere phrygio ad vestiendas columnas; parati a ricamo.

160 *tunc cum*] Licitatoribus confluentibus, & emendi studio anhelantibus, instituitur auctio, quam belle describit.

161 *addo decem*] Licitatorum inter se certantium voces.

162 *candela*] Ex more licitandi ardente candela, ut ea consumpta auctio conquiescat, resque ei, qui plurimum licitus fuerit, addicatur. Ideo autem *fatalis*, vel quod auctiois fatum, h. e. exitum, definiat; vel quod funesta sit ei, cujus bona sub hasta venierunt, misere in illum, qui licitatione vicerit, translatò dominio. *ape-*

te] vel pro tota supellestili præconis voci subjecta, vel pro mensa auctionaria.

163 *hujus*] Candelæ auctionariæ plus tineas doleasque interitum, h. e. bonorum sub hasta venditionem, quam funus dilecti parentis.

165 *si potis*] si tamen tuæ res eo loco sint, ut ultima candelæ momenta, h. e. bonorum auctionem, evadere possis. *dominæ*] quasi candela illa sit bonorum tuorum domina.

166 *scilicet*] Viginti, qui sequuntur, versus in editis minime leguntur. *angusto*] Poetice dictum: postquam res imperiumque romanum cecidit, atque angustioribus finibus definitum est. En tibi sensus: in barbaras olim gentes,

Incepit Tibris, populi, queis jura dabamus,
 Luxuriæ leges imponunt. Proh dolor! Urbe
 Incolumi, sanctisque aris, & Præsïde mundi,
 170 Sarmatici regnant mores, ritusque sicambri,
 Flaminiamque terunt romanaque compita rhedæ
 Gothorum. Fulvo quamvis *berlina* metallo
 Insignis niteat, temo aureus, aureus axis,
 Detorquere oculos propero, vultusque retrorsum,
 175 Cum peregrina foro video pilenta latino,
 Quæ, veluti, multo circumdat, porticus, arcu.
 Namque minus lædit prompta me cuspide mucro,

Quo

gallos, britannos, theutoros &c. dominabamur: nunc illæ in nos, luxur leges imponendo.

169 *incolumi*] Stat quidem incolumis Urbs, stant aræ, templorumque sanctitas, totiusque christiani orbis Moderator regnat Romanus Pontifex: transalpinorum tamen inventis moribusque (*alle mode*) ita Roma indulget, ut sicambri ac sarmatæ ad nos transmigraſſe videantur.

172 *gothorum*] barbarorum. Varia rhedarum genera ab. exteris gentibus inventa. Bona tamen *Scythian* venia, veteres quoque romani, tum cum latissime dominarentur, varia vehiculorum ge-

nera a barbaris habuerunt, *effeda* a belgis, *rhedas* & *petorrita* a gallis. Vid. *enarr.*

175 *pilenta*] Quatuor rotarum vehiculum erat *pilentum*: vox autem veterum tiskorum ex *Non.* dictio. *carrum*. Scheff. *de re vehic.* 2. 25. Vid. *enarr.*

176 *porticus*] Ejusmodi rhedæ multum sunt arcuatæ, &, quasi veterum porticus, bene fornicatæ, seu concameratæ, earumque instar, quasi columnis effultæ. De *veter. portic.* vid. Pirisc. v. *porticus*.

177 *minus lædit*] Minus mihi displicet vulgare medicorum vehiculum, quam hæc nova rhedarum for-

Quo munire solet medicus carpenta, vetatque

Ne Maculo sedeat, positis super abside cistis;

130 Quam quæ Telegoni percurrit barbara villas

Capsula, & externo laudatur condita luxu.

Quis furor in phaleras festertia vertere centum,

Ut scutulatus equus, cristisque superbus & auro,

Hinniat; & dudum nostris incognita fabris

185 Captivas teneat crystallina theca maritas?

Non.

forma, quæ vel ruri in usu esse ceperunt. *muco*] Medici utuntur *carpento* (hic pro *rheda*) minus nobili, nobis *timonella*; ejus pars postica ferreis cuspidibus armari solet, ne retro quis e plebecula sedens uni, quo rapatur, equo gravis sit.

179 *Maculo*] vilissimus herbarum fructuumque propola, de quo alibi, pro quocumque ex his, qui facile cum suis cistis in prætereuntis carpenti dorsum insidendo via se atque onere levare solent.

180 *Telegoni*] villas tusculanas (*di Frascati*). Tusculum enim jam diximus a *Telegono* conditum. *barbara*] peregrina.

181 *capsula*] pro rhedula, seu lectica, nos : *guscio*.

182 *quis furor*] Damnat in equorum luxu ingentes sumptus, qui

furorem sapiunt. *phaleras*] equorum ornamenta, quæ a frontilibus & monilibus, ex *Plin.* & *Gell.* 5. 5. differebant; cranique forte cingula quædam aureis clavis, veluti bullis, ornata. *V. Pitisc. v. phalera.* [*sestertia centum*] Vel indefinite posuit pro ingenti summa; vel, si definite, habes aureos, nostros his mille quingentos. *Vid. enarrat.*

183 *scutulatus*] italice; *pomellato, leardo.* *Pallad. in Martial. l. 4. tit. 13. de color. equor.* Colores hi equorum præcipui: badius, aureus, albineus (*bianchiaccio*) rufus, murreus (*castagno scuro*) cervinus, scutulatus, albus &c.; sequentis vero meriti varius cum pulchritudine, niger vel albino vel badio mixtus.

185 *crystallina theca*] quæ superius *capsula*, crystallis munita, ut maritæ

- Nonne vides, quanto lascivit prodiga sumptu
 Fœmina, nec sentit pereuntis damna crumenæ?
 Pendet ab auriculis census, totaque flagellat
 Dote sinum; & digito patrimonia portat in uno.
 190 Pocula quin etiam biberet famosa Canopi
 Qualibet in cœna; ructaret & ebria regnum.
 Nulla modum servat; noster nec sufficit orbis
 Luxuriæ: trans alpes, trans mare vota feruntur.
 Sint meliora licet radio contexta latino
 195 Serica, vilescunt; atque ipsum temnitur aurum,

Ni

ritæ, h. e. matronæ, vel nuper nuptæ, sacræ quasi reliquiæ, thecæ *captivæ*, h. e. inclusæ, videantur.

187 *nec sentit*] Qui sentiat quæ luxum habeat pro numine? Sentit maritus: sed quo pacto tantum restinguat incepdium?

188 *pendet*] Ne putes minus vere, quam emphatice, dictum.

189 *dote sinum*] totam in monili baccato (*ornato di più perle*) quod sinum flagellat, dotem insumit. *digito*] h. e. annulo pretiosissimo,

190 *Canopi*] Ægypti, cujus urbs & insula *Canopus*. Respicit ad *Cleopatram* ægypti reginam *Ptolemæi* uxorem, tantamque ejus luxuriam, ut una cœna cum *An-*

tonio celebrata centies HS sola absumpserit, resoluta in aceto & epota margarita id pretium æquantem, si *Plin.* fides sit *lib. 9 c. 35.*

191 *ructaret*] emphatice: cibos regni pretio comparatos.

193 *trans alpes*] Nisi enim transalpinis, aut transmarinis vestibus ornentur, non se vivere posse putant.

194 *radio latino*] in Italia contexta. *radio*] pars pro toto, h. e. pro prelo textorio. nam *radius* textorius est lignea illa navicula, quæ filum, seu tramam, seu subtemen (*ripieno, trama*) ultro citroque transmittit, & stamini inserit, ita dicta, quod utrinque in acutum desinat; italice: *spola*, aut *spuola*.

Ni pretiosa feros oleant segmenta britannos,
 Aut gallos. Nihil est: Sinarum e littore poscunt
 Ridicula: & turpes mirari Roma figuras
 Incipit (infandum), cum tot præclara Glyconis
 200 Undique signa micent, & græco fusa camino
 Æra animam spirent, quamvis natura negarit.
 Sed valeant statuæ, Laudant, & pulchra videntur
 Umbellæ, gibbi, volucres, arbusculus, anguis,
 Simia, non alio titulo placitura maritæ,
 205 Quam quod difficile veniunt, & pluris emuntur:.

Gra-

196 *segmenta*] Segmentum latinis est particula secta ex serico, auro, purpura, quæ assuitur vel prætextitur vestibus, ornatus gratia, nobis: *guarnizione*; & per synecdochē ipsa vestis aureis filis, vel bracteolis intexta, vulgo: *di broccato*. Nam veteribus *segmentum* erat fascia, seu instita, seu virga purpurea, quæ vestis ad ornatum insuebatur, ex Juvē. *sat.* 2. 124. & Ovid. *de art. amand.* 2. 169. solis olim matronis concessum; ex *Val. Max.* 2. 1. 5. *Fervar. de re vestiari.* 1. 3. 17. Sen- sus igitur est: ni auro argenteo- ve pretiosæ vestes a Britannia venerint, aut Gallia,

197 *Sinarum*] A remotissimo Sina- rum regno, ad satiandam nostra- rum feminarum cupidissimam vani- tate m, ridicula petuntur, qua-

lia sunt ridiculis figuris picta fla- bella &c.

198 *ridicula*] Viginti tres, qui se- quantur, versus ex novissimo au- tographo habemus.

199 *Glyconis*] insignis athletæ sta- tuæ pro præclaris quibuscumque signis, quæ Romæ cernere est ac mirari. *Horat.* 1. *epist.* 1. 30. . . . *invisi membra Glyconis.* *Glyconis* nomen *Suidas* a græco interpretatur de antiquis athletis, quorum aures multis ictibus es- sent contusæ. *Heins.* in *Horat.* ibi.

200 *græco fusa*] Græcorum statuæ ænææ omnium nobilissimæ, atque ita molles ac vividæ, ut spiritum ducere videantur.

203 *umbellæ*] Varii generis nugæ in sinensibus operibus, quæ dici- mus: *alla chineze*.

204 *maritæ*] nuptæ, matronæ.

Gratulor aufoniis. Spatiosæ fimbria pallæ
 Ecce pedes gressusque tegit, frustisque minutis
 Sustinet enormem balæna britannica gyrum,
 Ut ne non capiat referatis janua valvis,
 210 Non currus nitidi, mensæque accumbere iussa
 Ipsa tua facias angusta triclinia mole;
 Nec nisi contractus sedeat conviva propinquus;
 Et calicem præbere tibi pincerna laboret.
 Quod si forte sacras pietas te ducit ad ædes,
 215 Mundari cupidam, fordesque abstergere vitæ,
 Niteris incassum parvum subitura tribunal,
 Quo faciles lapsus, & lubrica culpa piatur.
 Crêscit adhuc mulier pygmæa, & plurima focco
 Eri-

206 *gratulor*] Ironice. *aufoniis*]
 nostræ Italiæ feminis.

203 *sustinet*] Vestem superiorem
 oblongam signat, circulis ex ba-
 lænæ ossibus enormiter orbicula-
 tam, vulgo *guardinfante*, aut
tondiglio, cujus usus jam obso-
 levit. Videbas non feminas, sed
 naves; quas ædium templorum-
 que januæ, coenacula, rhedæ,
 vix caperent.

212 *contractus*] Qui proximus tan-
 tæ molli accumberet, contractus
 (*rannichiato*) sedere cogebatur;

pincerna autem ægre ad poculum
 præbendum accedebat.

214 *si forte*] Satyrice: quasi quo-
 dam casu ad pietatis officia per-
 solvenda ducantur ejusmodi fe-
 minæ tanto luxu diffuentes.

215 *mundari*] peccata in Sacerdo-
 tis aure deponendo.

216 *incassum*] impediris enim tan-
 to ac tam immani vestis circulo.
tribunal] pœnitentiæ: *confesso-*
nario.

218 *crêscit*] Quæ brevi statura sunt
 feminæ, partim calceos erectio-
 res

Erigitur, speculaque velut nos despicit alta:

220 Quin studet impositis vittis nitidisque mitellis

Ædificare caput. Sed cum majuscula nupta

Intravit thalamum, infelix de conjuge tanta

Dimidium minimumque tenet stringitque maritus:

Altera nam prelis, pars conditur altera capsis;

Tom. II.

res induendo, partim caput ædificando, eminere student. *pygmea*] a *pygmæis* Indiæ populis. a *πυγμα*, h. e. statura sex digitis (ut creditur) cubito brevior. *Juvenal. sat. 6. 504.* = . . .

. . . . . breviorque videtur *Virgine pygmea nullis adjuta cothurnis* = [*socco*] olim comicorum calceamento, uti Tragicorum cothurnus, hic pro calceis.

219 *speculaque*] loco edito, unde aliquid eminens prospici possit; cujusmodi est summus malus in navi; summa turris, aliasve eminens locus, ubi vigilas milites agunt.

220 *vittis*] *tæniis*, lemniscis (*ναῖstri*). *mitellis*] ex tenuissimis vel lineis vel sericis velis. Vox diminutiva a *μῖτρα*, *mitra*; quæ tegumentum fuit capitis lydorum, phrygum, syrorum, arabum persarumque, & ægyptiorum; græcorum etiam fascia longa conans obvoluta, nobis *turbans*.

M

Pars

Apud romanos barbararum mulierum gestamen erat, præsertim meretricum, atque virorum etiam effeminatorum, externumque cultum affectantium: ut ex *Cic. de harusp. resp. c. 2.* *Juven. sat. 3. 66.* = *Ite quibus grata est picta lupa barbara mitra* =

221 *ædificare*] ex *Juven. sat. 6. 501.* = . . . *tot adhuc compagibus altum*

Ædificat caput . . . = h. e. ornatus in tutulum. Ejusmodi ædificia per hosce dies, adscitis equinis, criumbus aliisque farturis, inimmensum excrevere, ut nihil homines unquam viderint immensius. Quare ubi multa hodie consistant feminae, ibi velivolam mare esse dixeris. Rhedarum inde fornices elevandi: quid si & forium epythilia? *majuscula*] non natura, sed arte.

222 *thalamum*] positis calceis, & capitis ædificio.

224 *altera*] Pars, quæ pertinet ad vestem, vel est sub prelo, vel ip

- 225 Pars quoque vicina comitur sulturque taberna,
 Aut prostat latis populo palpanda canistris,
 Pyxidibusque cubat facies. Da basia caræ
 Uxori, Torquate, tuæ. Sed longius uxor.
 Fiet proximior, batavis cum venerit undis
 230 Cymba gravis luxu, nostrisque onerata favillis.
 Expectanda tibi mox est albaria, pellem
 Quæ liniat pingatque genas, ancillaque prima
 Secreti custos, tortique novacula fili.

Su-

in capsa, *prelis*] vestis ad nitorem sub prelo est (*in suppressa*). Prelo (*mangano*) vestes, ut lucidiores fierent, etiam veteres premebant. Vid. *enarrat.*

225 *pars quoque*] Quæ spectant ad capitis ornatum, calantica, mitellæ, vittæ, fascioplæ, sunt in taberna, ubi hujusmodi res conficiuntur a fœminis, quæ vulgo; *scuffiare*.

226 *palpanda*] quæ contrahi possit, sed blande leniterque.

227 *facies*] Ad faciem quæ pertinent, cerusæ, purpuris, pigmenta, nævi &c. jacent in vaseulis seu capsellis. *Da basia*] si velit *Torquatus*, h. e. nobilis quicunque maritus, uxori osculum dare, non licet: nam maxima ejus pars longe abest, quippe quæ

ab Hollandiæ littoribus ad nos naviget. Belle prorsus ac poetice dictum; ut significet peregrina vestis luxu pluriquam mediam uxorem componi.

230 *favillis*] onerata vestium lautitiis, quarum splendore minor excitantur favillæ; effectum eleganter posuit pro causa.

231 *expectanda*] Ubi autem appulerit, expectandum adhuc est, donec reliquum uxoris comparet *albaria*, eam liniendo, pingendo, levigando &c. *albaria*] fœmina, quæ faciem genis septe inducat. Vox ab *albario* satirice ducta, quo parietes dealbantur.

233 *secreti custos*] quæ dominæ corporis vitia novit, secretaque tenax, ea, qua potest, arte occultandi munus curat. *tortique*] Tor-

Sustine, nec pigeat paullum, Torquate, morari:

235 Nam remanet guttos, argenti vascula puri,

Et centum conchas tabula lustrare parata,

Quam Babylon vario texit pretiosa labore.

Hic liquidis adsunt diluta unguenta corallis,

Palliduli medicina labri, speculumque superbæ

240 Consilium formæ. Torquendis apta capillis

Instrumenta vides, & tensum pulvere odora

Folliculum, famulæ qui pressus pollice, crines

M 2.

Ir-

Torto serico filo, si qui eruperint
pili, eraduntur, quod vulgo Ro-
mæ: *far la pelarella*: quare filum
novaculæ vice fungitur; ut sit fe-
minis filum, quod viris novacula.

234 *sustine*] Quatuordecim en tibi
versus in *autographo* ultimis cu-
ris additi. *sustine*] adhuc exspe-
ctat: nondum grande opus perfe-
ctum. Nam reliquum est, ut ad
mensulam diu sedeat prorsus co-
menda: quam mensulam, vulgo
toiletta, in ille vasculorum instru-
mentorumque generibus onustam
elegantè describit.

235 *guttos*] Guttum vasculum ad
bañeorum usum fuisse diximus,
oblongo angustoque collo, ut gut-
tatim inde oleum essunderetur:
hic pro simili.

236 *conchas*] *fat.* 13. v. 243. *ta-
bula*] quam supra diximus men-
sulam: *toiletta*.

237 *Babylon*] quæ tapete tegitur
ex babilonico sive assyrio opere.
Plaut. Stich. 2. 3. 54. *babylonica
peristromata* h. e. variis coloribus
intexta. *Martial.* 8. 28. = ... *ba-
bylonica picta superbe* = *Texta* ...
..... *Plin.* l. 8. c. 48. = *cu-
rum intexere in Asia invenit At-
talus rex: colores diversos pictu-
ra intexere Babylon maxime ce-
lebravit, & nomen imposuit*.

238 *unguenta corallis*] purpurisâ.
fat. 13. 241.

241 *instrumenta*] calamistros.

242 *folliculum*] parvulum follem,
qui pressus odorq pulvere capillos
inspergit.

Irrorat, siccaque docet candere pruina.

Hic abies gluten, nabathæa hic bellua dentes

245 Deposuit, varios quos luxus trivit in usus.

Fervet opus, funduntque manus cæmenta ministræ,

Prodeat ut domini post nonam fabrica vultus.

Nil, ubi defierit, cognosces forsan amatæ

Conjugis effigiem. Quamquam mutatur in horas;

250 Et si festa dies jubeat, latæque calendæ,

Induit en vultus alios, frontemque recentem,

Atque oculos. Facie nunquam dormitur eadem,

Qua cœnare solet. Miserum sic mille figuris

Uni.

243 *irrorat* = *pruina*] translata elegantissima.

244 *abies gluten*] guttas viscosas ex arboribus quibuldam per corticem diffuentes, alias *gummi*. abietem credo pro quacunque arbore posuisse. *nabathæa*] elephantis a *Nabatea*, regione Arabiæ desertæ, seu petrææ, quæ elephantis abundat. *Juven. sat.* 11. 126. *dentes*] Indicat varia ex ebores vascula.

246 *fervet opus*] ac si de ingenti agatur ædificio, ubi actiosa ac diligens multorum hominum opera; quo cum translato bene con-

gruunt, quæ sequuntur, *cæmentata. fabrica*.

247 *domini*] h. e. dominæ. *post nonam*] horam: & si serius, nihil mirarer.

248 *ubi defierit*] ubi tanto operi finis fuerit impositus, tuam forte non amplius, Torquate, conjugem agnosces.

250 *Et si festa*] Matronæ festis diebus, tum sacris, tum profanis, ornatiores magisque cerussatæ incedere solitæ. *latæque calendæ*] Per diem testam (credo) sacras, per *latias calendæ* profanas celebritates significat.

Unica te cruciat numerosa pellice conjux.

- 255 Ædēpol ipse Cato, ipse etiam Heraclitus in Urbe
 Rideret, quoties minio cretaque perunctæ
 Occurrunt vitreæ matres, & plastica Roma.
 Egregiis olim tabulis, quas livit Apelles,
 Vox tantum deerat: sed nunc pictura movetur,
 260 Et loquitur, veterisque ævi miracula ridet.
 Quin morti illudit: nam si decedere leges

M 3

Fa.

254 *unica*] Sic multæ in una conjugē, quibus cruciaris, sunt tibi quodammodo concubinæ.

255 *ædēpol*] jurantis apud veteres formula, h. e. *per adēm Pollucis*: hic est nervosius affirmantis. *Cato & Heraclitus*] maximæ ac singularis gravitatis viri, qui nihil unquam minus facerent, quam levem risum edere: de quibus vid. *enarrat.* [*in Urbe*] Qui in Græcia (*Heraclitus*) semper ploravit, Romæ certe rideret.

257 *vitreæ*] cerussa, quasi vitris, incrustatæ, ut sole percussæ collucere videantur. *plastica Roma*] pro romanis matronis plasticum in morem fucatis. Latinis *mater* quandoque *mulierem matronamve* sonat.

358 *tabulis*] pictis imaginibus. *Apelles*] cōs, pictor eximius suo-

rum temporum. Floruit olymp. 120. ante Chr. 300. circiter, eodem ævo *Alexandri M.* a quo tanti fiebat, ut a nullo alio, præter eum, pingi vellet. Pictores omnes ad sua usque tempora ab eo superatos scripsit *Plin.* l. 35. 10. ubi præcipuas ejus tabulas recenset. Fortunam pinxit sedentem, sinistro brachio cornucopiam gestantem, dextro rotæ, instabilitatis symbolo, innixam: inscripsit autem *Fortuna reduci*. Interrogatus, cur sedentem fecisset, respondit: *quia nunquam quicvit*.

260 *miracula*] vincit veterum pictorum miracula, addito loquelæ ac motus prodigio.

261 *quin morti*] Eo processit vanitatis infantia, ut & post fata femine efficerentur purpurissatæ.

- Fatorum jubeant, effertur perlita conchis
 Purpureis, tetrumque subit rubicunda sepulcrum,
 Ceu talamum virgo cupido amplexanda marito.
 265 Dedecus est formæ, vestrique injuria vultus,
 Sponsæ infelices, tanta quod quæritis arte.
 Hinc nigri dentes, corioque simillima pellis;
 Halitus hinc putris, & nimium festina senectus.
 Cum surgit lecto numquam mihi mane videnda
 270 Occurrat mulier: potius Rufinus, & ater
 Ghittius, & Burrhus, notusque proboscide Custos.
 Nam

Nec defuit nobilissima quædam
 matrona, quæ ipsum sub vitæ
 exitum faciem pingere potuerit,
 quasi in publicum proditura, aut
 cum cælestibus genis de venu-
 state certatura.

262 *perlita conchis*] continens pro
 re contenta.

265 *dedecus*] Fucandi ars non mo-
 do nativæ forma iniuriosa, sed
 etiam corpori gravis ac detrimen-
 tosa.

266 *arte*] da qua arte *Guarinius*
 in fabula, cui titulus: *Pæstor fido*
nâ. 1. sc. 4. v. 49. & seqq. Vid.
enarrat.

269 *cum surgit*] Fœminas liniri so-
 litas lecto surgentes plus refugit
 oculus, quam horridiora turpi-

tudinis monstra, uti erant *Ru-*
finus, Ghittius &c.

270 *potius*] subaudias *occurrant*]
Rufinus, de quo *sat.* 13. 123.
Ghittius] sacri ordinis homo atro
 colore insignis. *Burrhus*] gulo-
 sissimus ille, qui sæpe venit in
 satyris. *notusque proboscide*] lon-
 go & enormi naso, proboscidis
 instar. *Custos*] Arcadiæ ex insti-
 tutoribus unus, per eosque dies
Custos, Alphefibaex Carius (Joan.
Marius. Crescimbenius) de Arca-
 dia, totaque re litteraria, præ-
 fertim poetica, optime meritus.
 Vides, ut belle arripit occasio-
 nem eos, quos nominat, lepide
 ludos faciendi.

Nam qualis facies laxis pannucea buccis!

Quis color, ulceribus similis ceræque recenti,

Adria cui pretium nondum candore paravit!

275 Quid quod mentito fulgetis honore comarum,

Adscitisque pilis; vestrasque Sicambria frontes

Ornat adulterio crinis, probroque capilli,

Quem forsā meretrix, & forsā vertice habebat

Carnificis conjux? Hoc est pluviale comarum,

M 4

Na.

272 *laxis*] rugosis pendulisque. *pannucea*] debilis, squalida, laxa, rugis deformata; quod de pomis dicitur: *Plin.* 15. 14. *Macrob.* 3. 19. *Perf.* 'Jut. 4. 21. vel quasi pannosa (nos *centiosa* e *rattoppata*) translate a vestibus tritis pannifve confutis. *Petron.* in *Satyrica*. c. 14. in *fin.*

273 *color*] nos: *color di marcia e di cera vergine.*

274 *Adria*] Venetiis ceræ ex primitivo flavo colore optime in candidum transiunt; quod mediis in aquis (credo) ea urbs minime sit pulverulenta.

275 *quid quod*] Quid dicendum de comis adscititiis (*parruchini*) quas mittit Germania, sive Belgium? nam quæ olim *Sicambria*, nunc aut *Gueltria*, aut *Vestphalia*.

277 *adulterio*] crinibus adulterinis

& extraneis, qui forte sordidissimarum muliercularum crines fuisse. *Plin.* 17. 1. *adulteria mercis*, & 14. 9. *adulterium mellis* [*probraque capilli*] pro capillis probrosis.

279 *huc est*] Salte prorsus & ironice: en tibi pulcherrimæ illæ comæ, quas stulti sæpe laudant poetæ, de iis magnifice prædicando: quod *aurea sint quasi pluviae*; quod *purum nativumque aurum*, aut *electrum*; quod *amanitum vincula ac Noxi*, & *eburno pectine molliter verberentur*: cuiusmodi locutionibus plena sunt poetarum carmina, ubicumque *Lauram* aliquam suam describere juvat. Videndus omnino apud Baptistam *Guarinum* in pastoritia fabula (*il Pastor fido* act. 2. sc. 6.) *Satyrus* ille, quem ludificatur *Corisca*. Dum enim attē-

ptis

280 Nativumque aurum, quod stulta & vana poësis

Colligit in nodos, & pectine plangit cburno.

Quisquiliis sequimur: personam detrahe fronti,

Nudaque stet coram calvaria: nonne quotannis

Mundior irriguo cucumis tibi nascitur horto,

285 Invitatque tuos formosa cucurbita amores?

Sed toleranda foret mulier, quæ pulchra videri

Nititur, & mendas naturæ corrigit arte.

Quid faciunt culices, scarabei, & papilioes

La-

ptis crinibus captivam habere feminam putat, repente, quod fictitii essent, enodatis, ea sese eripit, misere illo in occiput & in humeros proruciente. Quare furore percitus hæc de mentita illa coma inter cetera: = ... Ecco, Pucci, = *Questo è l'oro nativo, e l'ambra pura*, = *Che pazientemente voi lodate* ... = Et quidem *Franciscus Petrarcius de Laure comis*: = *Là ve 'l sul perde, non pur l'ambra e l'auro*. = Paulloque inferius *Satyrus*: = *Ameniti, or non son questi i vostri nodi?* = *Mirate, & vergognatevi meschini*. = *E se, come voi dite, i vostri cori* = *Son pur qui ritenuti, omai ciascuno* = *Potrà senza sospiri, e senza pianto* = *Ricoverar il suo* ....

280 *nativumque*] Sex hosce versus in autographo tantum habemus.

281 *plangit*] Plangere proprie est percutere, verberare: quo sensu *Catull. carm. 63. de nupt. Pel. & Thet. 261.* = *Plangebant alie proceris tympana palmis*.

282 *quisquiliis*] Nos stulti ac miseri, qui vanissima ac vilissima sequimur. *personam*] illam fictitiæ comæ quasi larvam.

286 *sed toleranda*] Transiit ad aliud muliebris vanitatis genus. Quod mulier arte naturam emendet, ut pulchra videatur, ferendum est. Sed quid ad venustatein conciliandam mentiti nævi (*nei e moschette*) bestiolarum imaginem referentes? id enim in more feminis erat superioribus annis.

Labra super mollesque genas? num sericus augeat
290 Scorpis illecebras? lenique appensa saliva

Commendat formica cutem? Putere cadaver

Dicimus, obrepunt cum talia corpore monstra.

Vos vivæ hanc pestem nudo portabitis ore,

Quam fugimus busto medioque videre sepulcro?

295 Horridus est genius matronæ. Tempora multo

Et crinem serpente colit, viridisque symaragdi

Compositum crustis pretiosum ventilat hydrum,

Et tremulas gaudet gestare adamante lacertas.

Tinge caput nardo, matutinaque capillos

300 Sparge rosa, si vera cupis suffragia formæ.

Sed

290 *saliva*] Nam leniter saliva nã-
vi illi serici genis labrisve affi-
gebantur.

294 *busto*] pro cadaveris urna: de
qua voce alibi dictum.

295 *Horridus*] Præterea (quod hor-
ridi genii est) gemmis tempora
& crines ornant matronæ in an-
guis, lacertarum, hydrarumque
formam compositis, quæ vulgo:
tremolant.

299 *tinge*] Matronam alloquitur ex-
quisiti cultus studiosam: simplici-
oribus, ait, utere præditiis, qua-
liæ sunt nardus & rosa, alique

rosæculi, si velis formosa vere dici.
Hic *tingere* valet *malesfacere*, vel
potius *ungere*. Ovid. *heroid.* 19.
44. = *Pallade* (oleo) *jam pingui*
tingere membra putes. = Martial.
2. 59. 3. = *Frangere toros, pectus*
vina, rosas cape, tingere nar-
do, = h. e. unguento nardino,
quod & foliatum. *nardo*] Ti-
bull. 3. 6. 63. = *syrio malesfa-*
ctus tempora nardo. hic pro quo-
cunque odoro unguento.

300 *sparge rosa*] vel rosas orna,
vel rosaceo unguento perfunde.

Sed quis non novit stomachum & fastidia nasi
Romulei? Perit Quintilla & Cynthia, tantum
Olfaciant myrrhæ guttas, panchæaque grana.

Hinc est quod sanctum jam nulla puerpera limen
305 Ingreditur, temnitque aras cum thure sabæo;
Et procul adspecta numen fastidit acerra.
Si quis pellicula dextram vestitus odora

Con-

301 *sed quis*] Quamquam grande
nefas flores odoriferos feminis de-
licatissimi fastidii proponere: nam
vel si nomines, deliquo concidu-
dunt: quam rem belle ridet *Se-
ctanus*. Nervos ab odoribus pun-
gi atque irritari experientia com-
pertum est. Multæ tamen, ut
se delicatulas ostentent, ejusmo-
di incommodum simulant: quare
in plerisque non naturæ morbus
est, sed moris.

302 *romulei*] romanarum matrona-
rum. *perit*] animam efflavit.
Quintilla & Cynthia] pro qua-
cunque femina. *tantum*] si tan-
tum: *sulantochè*.

303 *myrrhæ*] Ex myrrha Arabiæ
arbore incisa manat & conerescit
in minutas glebas humor albicans,
& tabescens, qui odoris gratia &
pinguedinis in unguentis adhibe-
tur. Antequam incidatur, sponte
sudat humorem, qui *stasse* dici-

tur, cui nulla myrrha præfertur.
Plin. 12. c. 15. & 16. *Ovid. me-
tam.* 5. 53. = *crines myrrha ma-
didi* = *Martial.* 11. 55. = *Un-
guenta & casias, & olentem su-
næra myrrham* = [*panchæaque*]
turis a Panchaia Arabiæ felicitis
regione turitera. *Virg.* 2. *Georg.*
139. = *Totaque turiferis Pan-
chaia pinguis arenis.* =

304 *puerpera*] a puerperio vel re-
cens, vel non distans, *limen*]
templorum.

305 *sabæo*] Sabæorum regio in
Arabia maxime tpe abundat.
Virg. 1. *georgics* 57. = *India
mittit ebur, molles sua æura sa-
bæi.* =

306 *acerra*] Vid. *enarration.* no-
stra *acerra* notissima, quam di-
cimus a ture *turibola*.

307 *pellicula*] manicis: *quanti*.
Cum levissimum nescio quid odo-
ris in matronarum cœtu nobilis
vi.

Conveniat, qua nupta sedet: temerarius, exi,
Intonat: ecce animam exhalo: succurrite aceto:

310 Ferte citæ rutam famulæ: mora nulla: piatur

Protinus accensa totum conclave papyro,

Concurfatque domus: donec sufflamine & atro

Nidore erumpat genialis anhelitus auræ,

Nullaque odoriferæ restent vestigia labis.

315 Si sapitis, tenerum geritis qui pectore vulnus,

Cirratique proci, stercus redoletë caninum,

Et crepitus Burrhi, & fœdi cauteria Fusci.

Has

virī calcei emitterent, tantum
ipsemet vidi tumultum, quantum
inmīso equo Troja non vidit.

310 *rutam*] Fœminæ odore al'quo
constitutæ ruta, aut chartæ in-
censæ fumo, recreari solent. Ita
bonus odor malo truditur.

312 *domus*] Tota familia tumultu-
ose ad paranda remedia cur-
sit.

313 *nīdor*] Dicitur *nīdor* de odore,
quem aut coctæ dapes, aut quæ-
cunque ambostræ res exhalant.

Virg. æn. 12. 301. = *Nidorem-
que ambusta* (barba) *dedit*....

Martial. 1. 93. = *Captum te ni-
dore sua putat ille cullina*. =
Differt ab odore, qui in malam

partem sumi non solet, nisi cutis
addito, *malus, teter, gravis*: *nī-
dor* autem absolute sæpe signi-
ficat, si minus fœtorem, at certe
odorem gravem, & vapore mix-
tum. *genialis*] fragrantis, sed ta-
men invisæ.

314 *labis*] Odor enim ille delicatæ
nuptæ est quædam quasi pestis.

315 *vulnus*] amoris.

316 *cirratique*] nobiles delibuti ac
cinnamati. *proci*] amatores, no-
va voce: *cicisbei*.

317 *Burrhi*] qui peditis, cum sono-
ris, tum fœtentibus, erat insignis.
Fusci] qui non uno erat laustus
cauterio.

Has amat illecebras nimirum; & balsama culpat,

Et pompejano quicquid versatur ahenō.

320 Par est prodigio mulier, si vera loquatur.

Hæc eadem, si forte locum pertranseat, unde

In Tiberim excrementa cadunt, vel angulus ædis

Occurrat, nostræ quem pingunt signa salutis,

Impia nec labarum metuit vesica, retorquet

325 Ora celer, properatque manu sudaria thecis

Eruere, & pavidas digito constringere nares.

Usque adeo est impos mentis, sequiturque fugitque

Sæ-

318 *amat*] 'tanti fastidii matrona.
illecebras] ironice.

319 *pompejano*] Quidquid unguentorum est in myropolio, sive unguentaria officina, *Pompeji Decastellii* celebris per ea tempora Romæ myropolæ.

320 *prodigio*] Fœmina, quæ sibi constet, quæ vera loquatur, ac secum ipsa non pugnet, prodigii loco habenda.

321 *locum*] arcum Parmensium Romæ, seu angyporum, qui est contra arcam Urbi.

322 *ædis*] præsertim sacræ, ubi cruces pingi solent, ne quis ibi earum reverentia urinam faciat.

324 *impia*] Nulla tamen sanctæ ima-

ginis habita ratione, multi vestiam ibi exonerant: ut melius certe sit, nullam iis in locis depingi crucem, quam eam cum muro turpiter fœdari. *labarum*] Pro cruce posuit militare vexillum constantinianum, in quo crucis effigies auro pretiosisque lapillis ornata. Euseb. in *Constant.* 1. 25. Prudent. n. 487. Vel *labarum* dixit, quod cruces illas cum suo circum velo ad labari similitudinem alicubi pictas videas.

325 *sudaria*] lintheola, *fazzoletti*. *thecis*] sunt hic *thecæ* quæ nobis: *tasche*, *saccocce*.

327 *usque adeo*] verissimum epiphora.

Sæpe eadem, pugnatque suis contraria votis.

Quodque magis querimur, vanæ non ista juventæ

330 Mobilitas tantum: vitio lascivit eodem

Fœmina jam grandis natu, quam tertius urget

Annus criminibus factus noxisque piandis.

Ipsa etenim pharias gaudet subiisse columnas,

Agrippæque tholum; quo se monstrare laborat

Spon-

phonema: nam ex Virg. *Æn.* 4. 569. = ... *varium & mutabile semper* = *Fœmina* . . . . .

329 *quodque magis*] Neque solum tantæ levitatis vitio laborant vanæ juvenes, nuperque nuptæ; verum etiam, quod multo minus ferendum, gravioribus natu, ac pæne edentulæ.

330 *mobilitas*] levitas.

331 *tertius*] quæ est anno ætatis septuagesimo quinto proxima. Nam annus expiandis criminibus constitutus est annus romani *jubilei*, vulgo *anno santo*, qui non jam centesimus, ut olim, aut quinquagesimus, sed viciesimus quintus quisque est: nos: *P' è addosso il terzo anno santo*.

333 *ipsa etenim*] Sex habes versus antehac ineditos. Gaudet & ipsa conficienda porticum sexdecim phariis, sive ægyptiis, h. e., e

Thebaidis marmore (*granito Tebaide*) columnis sustentatam ante Agrippæ ædem, ipsamque ædem subire: quæ olim *Pantheon*, post ad religionem christianam translata *S. Maria ad Martyres*, nunc a circulari forma: *S. Maria della Rotonda*.

334 *tholum*] h. e. ædem testudinatam, *fatta a cupola*. *Pantheon* M. Agrippa ab a fundamentis construxerit, an cœptum perfecerit, non satis liquet, quauvis in porticus fronte ab eo factum legas. Descriptum habes apud Pitsig. v. *Pantheon*, & v. *templum Jovis Ultoris*, & apud Ficoronium *Vestig. rom. antiq.* l. 1. c. 20. pag. 131. [*quo se monstrare*] quo in loco ea de causa, quam asfert, sese ostentare solent nuptæ, ut ibi fulgentiores viris magis placeant.

335 Sponsa viro. Specula phœbus dimissus ab alta

Illic nempe solet circumdare purior ora,

Fœmineamque cutem vivaci lumine pingit

Effluvium lucis nullo splendore refractæ.

Hæc etiam, quamvis callosis aspera rugis

340 Ostendat cano pendentia sæcula crine,

Vittata incedit, vel palliolata vagatur;

Et mane exquillas, dictumque a vimine collem

Perreptat, morbumque studet simulare puellæ.

Nam

335 *specula*] Pantheon unico foramine in summa testudine lumen admittit; cui foramini ad imbres excipiendos impluvium in pavimento subiectum est: quare est ex eo templorum genere, quæ *hypæthra*, h. e. subdialia, seu tecto perforato, a *Vitruv.* 3. 1. dicuntur. *Speculam* dicit *Seclanus* foramen illud, unde sol demittitur.

336 *purior*] Sol ibi purior, quod nullis appositis vitris libero aditu superne ingreditur.

338 *effluvium*] Cum in Panthei ambitum una tantum ex parte influat lux, nullus est radiorum inter se quasi certantium conflictus, nulla repercussio: quare ibi cum cetera, tum maxime comptæ fœ-

minæ nitescunt.

339 *hæc etiam*] hæc, de qua dictum, annosa mulier juventutem simulans.

341 *vittata*] vittis & palliolo (*nastri e manò*) in puellarem morem ornata. *vagatur*] Vox ista *vagari* si romanis feminis minus conveniat, nullis omnino convenit.

342 *exquillas*] exquilinum & viminalem colles, idest difficiliores & acclives Urbis vias, perambulat, ut annis adhuc vegeta videatur.

343 *perreptat*] Bene *perreptat*: nam, velit nolit, qua est ætate, ægre viam sustinet. *morbumque*] uterinas affectiones.

Nam sese hyſtericam dicit, vel menſe laborât

345 Difficili, & viſo pomo ſuſpirat acerbô,

O fatuam ſatiare famem, ne parvulus infans

Nil meritis matris portet monumenta gulofæ

In crure aut coxis, & fulva pampinus uva,

Aut parvo naſcatur meſpilus umbilico,

350 Quæ ventris rabies! nunquam fuit uſus edendi

Patriciæ major, Carnos ſibi fecit amicos,

Qui vaticano fingunt bellaria furno,

Suſpenſamque ferunt humeris colloque tabernam,

Quam velo a muſcis, ceraque tuentur ab imbre:

In-

345 *difficili*] mentibus obſtructis.

viſo pomo] ac ſi prægnans eſſet.

Prægnantes ſiquidem aliquando vehementiſſima alicujus rei edendæ cupiditas invadit, quam niſi expleant, ea in foetibus parent ſtigmata, quæ a ſua cauſſa dicimus; *voglie*. Qua de re multæ inter phyſicos quæſtiones. Ita fieri certum eſt: qui autem fiat, quique ſit inter effectum cauſamque nexus, id e naturæ arcanis forte nondum emerſit.

346 *fatuam*] Optime: *fatuam* in ſœmina tam ſtulte ſimulante. *ne parvulus*] Ironicè. Quid enim tale a muliere ſeptuagenaria?

347 *nil meritis*] innocens, neque tale aliquid meritis.

348 *in crure*] Vulgo creditur ea in parte ſtigmatè foetum notari, in qua mater cupiditate illa flagrans ſeſe iucunda tetigerit.

350 *quæ ventris*] Nunc ad patriciarum voracitatem.

351 *Carnos*] In vaticano, ubi panes, aeris forte beneficio, conquantur exquitiſſimi, qui piſtoriam exercent, colloque ſuſpenſum caniſtrum geſtantes bellaria & cruſtula circumferunt, vulgo *Ciambellari*, carni plurimum ſunt: *del Friuli*, ſeu *Furlani*.

354 *ceraque*] tela cerata.

- 355 Inque omni trivio, tamquam mustela, momordit
 Pastillos, summisque terit mustacea labris.
 Sunt quæ de cuneis populo spectante theatri
 Instituunt dapibus mensam, nitidoque propinant
 Eunūcho, & miseram spurcant aspergine plebem.
 360 Cum ventum ad cœnam, soleas atque ostrea da-
 mnant
 Lucrina, & scombrum, & latii genus omne macelli;
 Su.

355 *Inque omni trivio*] abjecta ma-
 trionali gravitate. *tamquam mu-
 stela*] Notum animal quadrupes;
 parvum, sed oblongum, flavi co-
 loris, muribus, columbis, galli-
 nis, serpentibus infestum, nobis;
donnola, bellola.

356 *pastillos*] nos: *biscottini*] *mu-
 stacea*] quæ: *ciambelle.*

357 *Sunt quæ*] Aliæ vero in thea-
 tralibus cellulis (*palchetti*) men-
 sas opipare instruunt, atque in-
 ter bibendum imberbi musico, qui
 vel cantus vel mollitie magis arri-
 deat, occasionem captant propi-
 nandi; ac gestientes vina super
 plebem in cavea sedentem effun-
 dunt: in quo quidem nescio quid
 minus ferendum videatur, an le-
 vitas, an arrogantia, an licentia,
 an turpitudine. *de cuneis*] Cuneus

sumitur & pro sedilium ordine,
 & scalarum directione in thea-
 tris; quæ ita cum præcinctioni-
 bus disposita erant, ut universam
 sedilium seriem in partes cuneo-
 rum similes dividerent. *Scip.
 Maph. Ver. illustr. p. 4. l. 1. c. 8.*
 ubi & figuram exhibet. *Vitruv.
 l. 5. c. 6. Suet. in Augusto c. 44.*
*Maritis e plebe proprios ordines
 assignavit, prætextatis cuneum
 suum. Sic cuneus senatorii, &
 equestris ordinis.* Id. in *Domit. c. 4.*
 360 *cum ventum*] Post intempe-
 stas ejusmodi cœnulas in theatro,
 fastidiosæ nauseant domi lectis-
 simos quosque salivamque per
 se moventes cibos; quales sunt
 soleæ (*fogliole*) ostrea, olim a la-
 cu Lucrino apud Bajas, ut in *sat.*
 1. 204. scombri, noti pisces,

Suspirantque famem Umbricii, qui villia rodit
 Tubera, & ancipiti vexat præcordia fungo.
 Multis est toto conductus aquarius anno,

- 365 Qui potus medicare solet, strictisque pruinis,
 Et sale, & adscito condensat frigore lymphas;
 Exprimit & formis quæcunque simillima vero
 Poma gelu, invito licet autumnno. Aspera labro
 Cæcuba sunt stupido, setinaque pocula: solum
 370 Intempestivum bibitur, sapiuntque venena.

Tom. III.

N

Hinc

362 *famem Umbricii*] sordidorum hominum, qualis *Umbricius*, qui avide villissima quæque vorant.

363 *tubera* Mart. 13, 50. quæ fungorum genus sunt, *tartusi*, de quib. *Plin. l. 19. 2. & 3.* [*ancipiti*] qui veneni suspicionem injiciat. *præcordia*] stomachum & viscera.

364 *multis*] Multæ aquarium (*forbetti*) toto anno conducunt, qui non modo frigida paret varii generis forbilla; verum etiam gelida concretionem fructus ac poma ita imitetur, ut perpetuus esse videatur autumnus.

365 *medicare*] succis, saccharo, cinnamomo, lacte &c.

366 *& sale*] Sale nive commixto ad condensandum opus esse, ne-

mo est qui nesciat.

368 *aspera*] Labris ejusmodi portionibus stupidis aspera sunt pretiosiora vina; qualia apud veteres *cæcubum*, & *setinum*; alterum a *Cæcubo* monte prope *Caletam*, alterum a *Setia* urbe.

370 *intempestivum*] Non placent potiones, nisi sint intempestivæ; nec sapiunt nisi venenatæ, h. e. medicatæ. Nam qui *venenum* dicit (ajebat *Cajus dig. lib. ult. tit. panul. leg. 236.*) *adficere debet, an malum, an bonum sit* : cum & medicamenta venena sint : quia eo nomine omne continetur, quod ejus naturam, cui adhibetur, mutat : quod nos *venenum*, greci *φάρμακον, pharmakon*.

Hinc etiam, gelidis dum verrit flatibus Urbem
 Alpinus boreas, sudant; dum sirius ardet,
 Velantur pavidæ. Verso sic ordine rerum
 Julius endromides videt, & flabella december.

375 Nempe adeo invaluit lasciva potentia luxus,
 Ut cœli solisque vices & tempora mutet,
 Nec nisi femineo cœlestia sidera volvi
 Arbitrio credat. Quid lamentamur inepte?
 Nostra facit tumidum nostra indulgentia sexum.

380 Est mulier? nil ultra interrogo: transeat, & se
 Col-

371 *hinc etiam*] Videas feminarum
 varium ac mobile ingenium: stan-
 te borea sudant: ardente per æ-
 statem conicula rigent: quare
 mense julio cernis hyemalis villo-
 sas vestes induere, decembri au-
 tem agitare flabella. *dum verrit*] Boreas Romæ acutus maxime ac
 vehemens, qui vias perflando ex-
 secandoque quasi vertere vide-
 tur,

374 *julius*] Belle mensibus viden-
 di actionem tribuit. *endromides*] Endromis vestis crassa, hirsuta
 ac villosa, græce dicta, ut quæ
 in *spēpa* h. e. in cursu & palæ-
 stra a gymnasticis, ne calefacta
 refrigererent corpora, adhibe-
 retur. Totum est apud *Martial.*
 de ea epigramma 19. lib. 4. Fer-
 rat, de re vestiar. 2. 1. 11. Ju-

ven. *sat.* 3. 102. & 6. 246. ubi
 mulieres, quæ cum viris in pa-
 læstra exercebantur, arguens:
*Endromides tyrias & femineum ce-
 roma* = *Quis nescit?* = ubi tyrias,
 non molliores, sed tyrio cocco
 tinctas, aut purpura ornatas, ad
 divitum feminarumque usum, in-
 telligas.

375 *nempe adeo*] Emphatice: tan-
 ta jam est luxus potentia, ut ad
 feminarum arbitrium, inverso re-
 rum ordine, anni tempora, solis
 astrorumque motus, diei noctisque
 vices misere perverti videantur.

379 *indulgentia*] Virorum stupida
 indulgentia fit, ut femine usque
 adeo infatigabiles sint, tumidæ ar-
 rogantelque.

380 *est mulier?*] Vellicat seculi per-
 versitatem, qua feminis ita pri-
 mæ

Collocet ordinibus primis, sedeantque sinistra

Parte equites: minimum est, nisi purpura & infu-
la sacra

Inferior jaceat gradibus contenta secundis.

Hoc quoque Roma videt: fors & pejora supersunt;

385 Si pensa & fufum nostras tractare maritas :

Cogere cunctamur. Sed magno Livia censu

Nupta est Hygino, patrio centesima ramo;

Formosafque manus fœdari dedecet uncto

Vellere: montanas teneat res ista fabinas,

390 Assuetas crudo glandes ructare palato;

N 2.

Non

mæ deferuntur, ut eis viri prin-
cipes, vel dignitate amplissimi, af-
furgant, locoque cedant.

385 *fi pensa*] nisi restituto ordine
suum ad locum, suæque ad mu-
nera, femina redigantur.

386 *sed magno*] Objiciet forte ali-
quis. *Livia*] pro quacumque no-
bilissima femina: nomen a roma-
na *Liviorum* gente, octo consu-
latibus, censuris duabus, trium-
phis tribus, dictatura, & magi-
sterio equitum honestata, insigni-
busque viris, clara, maxime *Sa-
linatore*, ac *Druso* ex *Sustone*. in
Tiber. c. 3. [*censu*] ingenti dote.

387 *Hygino*] pro nobilissimo quo-

cumque viro. *centesima*] Vetu-
tissimo. nata patriciorum sangui-
ne, ut quæ in sui generis arbo-
re ad centesimum ramum perti-
neat.

388 *dedecet*] Ex novo sæculi mo-
re stamina ducere, aliaque ope-
ras, feminarum, proprias, exerce-
re, uti res patriciis indecora, ad
viles rusticasque rejicitur. Con-
tra Proverb. 31. *mulier fortis* la-
na, lino, fuso maxime commen-
datur.

389 *fabinas*] Sabinorum montes
incolentes, pro quibusque agre-
stibus montanisque fœminis.

Non quæ pulvinar nitido premit alta facello,
 Et sella aurata, vehiturque superba quadrigis.
 Ut libet; interea longissima nascitur inter
 Quæstio grammaticos, utrum dicenda sit hæc, vel
 395 Hic mulier: namque ipsa domum moderatur; & ipsa
 Hæc servanda jubet, jubet hæc fugienda marito.
 Sic placitum. Nequit inconsulta conjuge Fronto
 Aureolos septem Scorpo donare magistro,

Qui

391 *non qua*] non patricia ac nobilis, cui pretiosi pulvinaris est usus in templis ac facellis. *nitido*] maris viribus ac picturis. *quadrigis*] rheas, cui bina equorum paria juncta sint, non tamen simul, ut apud veteres, qui quatuor æquata fronte equos jungabant; quorum duo *jugales* in medio, duo utrinque a lateribus *funales* dicti. Quare *Eurath. Od. ff. N. 505.* equos illos dixit *equos una conjunctos*. *Buleng. de Circo c. 4. & 21.* Scheff. *de re vehicul. 1. 2.*

393 *ut libet*] Ita fiat, respondet *Senanus*: sed quæstio interim inde inter grammaticos, an eo modo quo dicitur *hic & hæc* homo, dicendum sit *hic & hæc mulier*. *Salem* probe intelligis,

397 *sic placitum*] Sic ex indulgentia & stupiditate maritorum con-

stitutum est contra divinum *Gemef. 3. 16.* de fœmina decretum: *sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* [*Fronto*] pro quocumque ejusmodi marito.

398 *aureolos*] nummos aureolos ex *Martial. 5. 19. 14.* *nummulus aureus*, qui Romæ sunt quarta nummi auri pars: *quartini* *Lucro.* *Martial.* iterum 9. 5. 1. *aureolis* utitur: ubi tamen *Jan. Regerf. aureolis* putat legendum. *Scorpo*] aurigæ suo, quem per summum nobilitatis dedecus magistrum habuit, cum juvenculus esset, in aurigandi arte, equisque regendis. *Scorpus* nobilissimus fuit in circensibus ludis aurigator *Domitiani* temporibus, multisque victoris clarus; cujus mortem immaturam plorat *Martial. 10. epigr. 50.* epitaphium autem scribit ejusd. *lib. epigr. 52.*

Qui dominum nondum barbatum flectere bigas,
 400 Et docuit loro crepitante urgere veredum.
 Ipsa tamen nullis parcit rationibus assem
 Prodigere, & vafros fundo donare cucullos.
 Si quid enim gravius nubes, & torva minatur
 Astrorum facies, pretio est nummisque levandum:
 405 Ac læsis tamquam placeant munuscula Divis,
 Sæpius in popanum cedit vindicta Tonantis.

N 3

Vir

- 399 *bigas*] bijugem currum: *bivoc-* *l bajocchi*.
cio, [loro crepitante] Veredario-
 tum (*postiglioni*) more flagello
 crepitante citatissimo equo vehi
 (quod & nunc identidem vide-
 mus, quia nulla sine impudenti-
 bus gloriosis levibusque adole-
 scentibus ætas) in patricio præ-
 fertim juveno prorsus indignum.
 401 *veredum*] Equus publici cur-
 sus erat veredus, *cavallo di po-*
sta, olim vehicularis; unde no-
 men, utpote ex latino *veho*, &
 gallico *reda*, sive *rheda*, consti-
 tum.
 402 *ipsa tamen*] Cum sine bona
 uxoris venia non liceat marito
 parvula strena aurigam donare,
 uxori contra licet pecuniæ quam-
 libet vim suo pro arbitrio ac li-
 bidine profundere. *assem*] pro
 pecuniæ: ut nos: *gettai la lira*,
 403 *cucullus*] Cucullati ordinis ho-
 mines, non quoscunque, sed *va-*
fros, qui, qua describit, arte
 credulos argento emungunt. Nam
 ex eodem hominum ordine, qui
 vel sponte oblati manum absti-
 nuerint, numquam defuere.
 404 *si quid enim*] Quod pecuniæ
 pios in usus insumantur, minime
 damnat *Scellanus*; sed quod per
 astum, ac per speciem religionis,
 maxime vero divinam iram do-
 nis placandam exaggerando, im-
 providis extorqueantur.
 405 *astrorum facies*] ex ridicula
 vulgi opinione, & vanis astrolo-
 gorum observationibus.
 406 *in popanum*] Ironice: quasi
popano, h. e. oblato munusculo,
 ira numinis placetur. Nam *po-*
panum tenuis erat lata ac rotunda
 pla-

Vir laceras vestit manicas, caligasque locatas,
 Et denariolus debetur menstruus: ipsa
 Aurea pellucet, multitia candida sumit,
 410 Ancillasque decem totidemque coercet ephebos.
 Quodque magis stupeas, quamvis natura creandos
 Incitet ad liberos, faciunt divortia plumæ.
 Nunc etenim divum cunas arasque colendas,
 Nunc tussim, aut lentam causatur languida febrim,

Aut

placenta, quæ in sacrificiis *Ifridis*, & *Anubis* offerebatur. *Juvenal. sat. 6. 559.*

..... *ansere magno*
Scllicet & tenui popano corruptus
Osiris.

408 *denariolus*] quolibet mense
 judæo pro conductâ veste, aut
 caligis, persolvendus.

409 *multitia*] vel *multicia* : vestes
 tenuissimæ ac pellucidæ, mollis-
 simo intextæ bombycino (*flamine*) : *si modo vestes* (*Seneca 7. de benef.*) vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus, aut denique pudor possit.

410 *coercet*] ad nutum & imperium
 habet, ut *Virg. æn. 9. 27.*
Mæssapus primas acies, postrema
coercent.

Tyrribidæ juvenes. = [*ephebos*]
 primæ lanuginis pueros: *paggi.*

411 *quodque magis stupeas.*] *Stu-*
peasne magis, an detisteris, fem-
inam vanitate cæcam naturæ le-
gibus ita reluctari, ut, neglecto
conjugio, liberis procreandis cor-
poris succum & formam antese-
rendam putet? Ex quo sane quot
 quantaque veniant respublicæ in-
 commoda, satis quisque intelligit.
 Tori divisiones Romæ frequen-
 tissimas fuisse lego. Pessimus usus
 an adhuc teneat, nihil ad me.
 412 *plumæ*] Fit tori seu thalami
 divisio.

413 *nunc etenim*] Nunc religionis
 infano consilio, nunc valetudi-
 nis, nunc menstruorum causam
 prætendit. *cunas*] Forte res-
 pexit ad veterum *lædæsternia*, cum
 divorum statum stratis lætæ re-
 cubabant. *Liv. 5. 13. Val. Max.*
 2. 1. 2,

- 415 Aut mensēm. Sed nil horum. Si vera fatemur,
 Lucinam matrona timet, puerisque creandis
 Abstinet, ut nullis signentur corpora rugis.
 Quod si forte levi corpus succrescere fœtu
 Incipiat, non herba deest, atque impia Colchis,
 420 Quæ prolem nondum maturam in ventre trucidet.
 Neve suum amittat facies formosa decorem,
 Appia posteritas, & Gracchorum occidat ordo.

N 4

Est

- 416 *Lucinam*] h. e. graviditates, & puerperia. *Lucina* græcis *Diana*, latinis *Juno*, puerperiis præerat.
413. *si forte*] contra stultissimum propositum.
- 419 *non herba*] cujus veneno fœtum interimat. *Colchis*] pro *Medea*, seu pro regione veneficiis infami. *Juven. sat. 6. 642. Hor. epod. 16. 53. & epod. 17. 35. Calet venenis officina colchicis.* = Quare apud *Plin. l. 28. c. 9. colchicum* est herba venenata, ut *cicuta*.
- 420 *quæ prolem*] Impium crudelissimumque facinus, quod ab in-nuptis furtim gravidatis ad puerperii infamiam vitandam, scelus scelere cumulando, admittitur, in matronis aut numquam fieri credas, aut ita raro, ut nil rarius. *Sextianus* igitur exaggerat, scilicet
- potius, quam rei veritati indulgendo.
- 422 *Appia*] Claudiorum gens. Nam *Appius* prænomen *Claudiorum* fuit a *sabinis*, idest a *Sabino Aëtio* derivatum: gentis princeps fuit *Aëtius Clausus* ille, qui post *Appius Claudius Sabinus*. *Liv. 2. 6. Sigon. de nom. rom. Panvin. de nom. rom. apud Gray. vol. 2. pag. 2024.* [*Gracchorum*] idest ejus cognominis *Semproniorum*. *Plutes* enim *Semproniorum* familiæ, quarum una *Gracchorum*. Ex iis duo fratres *Tiberius* & *Caius* trib. pleb. quod novas res adversus nobilitatem latis per vim legibus molirentur, alter a *P. Scipione Nasica*, alter a *L. Opimio* eos. interfecti. Hic vero *Appios* & *Gracchos* pro quacunque nobilissima familia intelligas.

Est nimius pudor hic. Soli placuisse marito

Quæ cupit, haud dubitat laxata ostendere fulcos

425 Pellicula, & gracili dilutos ore colores.

Nec minor in vobis superest mihi causa dolendi,

Romuleæ matres, quarum genialis abundat

Prole torus, multoque domus de pignore gaudet.

Ecquid enim? Vesci vix infans incipit aura,

430 Et prima ignotæ delibat munera lucis,

Crudeli e gremio divellitis; atque parantur

Ubera trans Tiberim, quæ nato alimenta propinant;

Seu

425 *est nimius*] Non modo nimius, sed importunissimus & iniquissimus esset.

424 *fulcos*] rugas. *Mart. 3. epigr.*

72. = *Aut fulcos uteri prodera times.* = *Claud. l. 1. in Eutrop.*

110. = ... *fulcisque generum Corruerit passa facies rugosior uva.*

426 *nec minor*] Septem supra quinquaginta, qui sequuntur, versus novissime in *autographo* additi sunt. Ad multæ proles matres convertitur, & consuetudinem jam ubique receptam rustici vilissimi que generis nutrices lactandis alendisque infantibus conducendi conqueritur ac detestatur:

quod & multi per omnem ætatem, præcipue vero sanctissimi Ecclesiæ patres, conquesti ac detestati sunt. Quid tamen? mortuis verba fecere? Hac eadem de re plurima lepidissimis ternariis *Fagiuolius: Rime piacevoli part. 1. cap. 38. p. 287.* Quid vero quod alicubi, non ex necessitate, sed ex instituto, vaccæ infantibus nutrices sunt? Quæ inde consequantur in moribus incommoda, lusculenter describit *Scellanus*; ut nullo sit opus interprete.

427 *genialis*] conjugalis.

428 *de pignore*] de multis filiis.

432 *ubera trans Tiberim*] nutrices transtiberinæ vilissimæ.

Sen potius rigidis veniunt conducta fabinis

Rustica, quæque tument multa saturata polenta.

435 Infcius ille haurit spurco cum lacte venerum,

Et sensim tenero coalescunt corpore mores,

Quales ore bibit: nam vilis & improbus humor

In stomachum pueri cum labitur, allia menti

Insinuat, mixtumque fluit cum sanguine aratrum.

440 Hinc fari incipiens balbutit guttore maram

Ingenitam, miseroque sonant armentâ labello.

Non hæc verba tuis olim, Cornelia, natis

Audita: & Cæsar, Brutusque, & Regulus infans

Ar-

433 *fabinis*] vel nutrices e fabinis montans rigidi durique moris accitæ: vel respicit ad veterem fabinorum sive rem vivendi disciplinam, seu *tristem* (ut Liv. 1. 18.) *tetricamque*. Mart. 1. 63. *Castia nec antiquis cedens Lavinia fabinis* = Juvén. sat. 10. 208. = . . . sanctos licet horrida mores = Tradidit nonus, ac veteres imitata fabinas. =

434 *polenta*] rusti canis eibis.

441 *ingenitam*] cum lacte infusam. Vides hæc, & quæ sequuntur, quam sint in singulis verbis poetice dignitatis plena.

442 *Cornelia*] Bene præ ceteris

Cornelliam affert, non tam sanguine, quam doctrina, gravitate, præsertim vero liberorum educatione, præclarissimam. Vid. *enarrat.*

443 & *Cæsar*] Qui romanorum fortissimi fuere, nil nisi bellicam rem fere ab incunabulis animo ac lingua agitare edocti. *Regulus*] M. Attilius cognomine *Regulus*, qui in primo bello punico partim prospera partim adversa usus fortuna, victus de victoribus, ac de fortuna ipsa, animi magnitudine triumphavit. Flor. lib. 2. c. 2. n. 25.

Arma, duces, aquilas, romanaque signa, cohortes,
445 Et fera ter victi narrabant praelia regis.

Tunc etenim nuribus fuerat non vile latinis
Progenitos nutrire sinu, sobolemque docebant
Exceptam gremio patrios cum lacte triumphos,
Et

444 *aquilas*] Erat aquila in romana militia totius legionis, immo & romani imperii, signum. *signa*] De *signis*, vexillisque romanorum, uti & de *aquila*, vid. *enarrat.* [*cohortes*] Cohors proprie pedum manus erat, *turma* equitum. Cic. pro *Marcel.* 2. nihil tibi ex ista laude *centurio*, nihil *praefectus*, nihil *cohortis*, nihil *turmae* decerpit. De qua voce a graecis sumpta, qui clausum vel septum in anteriore domo, seu villa, ubi pascebantur gallinae, *χῆτρον*, dixerunt, unde latinis *cohortis*, *chors*, & *cors*, ita Varr. de ling. lat. 4. 16. *Cohors*, quod, ut in villa, ex pluribus cellis conjungitur, & quiddam sit unum, sic ex manipulis copulatur.

445 *ter victi*] Mithridatis Ponti regis: de quo Flor. l. 3. cap. 5. n. 2. = ille per quadraginta annos restitit: (romani) donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Sylla, virtute Luculli, magnitudine Pompeji consumeretur.

Mithridatis tamen praelia narrare infantes non potuerunt *Caesar* & *Brutus*, multo vero minus *Regulus*, qui tanto ante bellum mithridaticum fuit. Ergo ad eos non omnia, quae coacervata posuit, referenda putes: vel pro fortissimis viris eorum nepotes accipias. Alias enim ante *Mithridatem* eandem gentem ter victam invenio, non vero ter victum eundem regem. Utique tamen sit, historiae ordinem negligere potuit *Sestianus*; neque anacronismi damnandus poeta.

446 *nuribus*] *Nurus* pro matre, ac pro muliere, apud *Virg.* *Ovid.* aliosque latinos.

447 *sinu*] suo, non alieno.

448 *gremio*] Non nutritio, sed materno exceptae proli a teneris romanos triumphos, & in romanorum hostes, quales *Pyrrhus*, *Hannibal*, *Pacorus*, & *Moneses*, capitale odium animis instillabant.

Et Pacorum Pyrrhumque odisse trucemque Monasim,

450 Et cui bellaces fregit seplasia vires:

Cumque puer tumidæ lallaret Scipio mammæ,

Jam tunc pœnorum clades, casuraque bello

Æmula Carthago, atque in venas ibat Amilcar.

Grande nefas! catuli urfarum sævæque leænæ

455 In silvis prona formantur matre, papillis

Admotis; crudosque animos, & corda ferarum

Tangit amor pietasque: at vos, & tigride & angue

Peiores, vestro concretam sanguine prolem

Ube-

449 *Pacorum*] De *Pacoro*, *Pyrrho*, & *Monasi* vid. *enarrat.*

450 *Et cui*] Is est *Hannibal*, quem armis invictum campana luxuria illecebris suis complexa vincendum romano militi dedit. *seplasia*] pro campanis deliciis. Nam *seplasia* erat forum sive platea *Capuæ*, in qua plurimi unguentarii negotiabantur.

451 *lallaret*] cum in sinu matris gestiens lac sugeret: vel quid simile. Vocem enim *lallare* videtur aliquantulum a latinorum sensu detorsisse. Vid. *enarrat.* [*Scipio*] P. Cornel. *Scipio* *Æmilianus* Africanus minor, de quo ado-

ptivus Africani majoris, qui Carthaginem, romano imperio æmulam, Numantiamque delevit.

452 *jam tunc*] De pœnis eorumque duce *Amilcare* Hannibalis patre ultionem animo agitabat, atque ultimum carthaginensis nominis interitum.

454 *catuli urfarum*] Sextano nostræ non irascantur matres; sed pudeat potius causæ, cur feras in exemplum subjiciat.

455 *prona matre*] prono corpore, ut commode catuli lacteant, atque interim ejus lingua formentur.

Ubere fraudatis. Verum quid parvus in aula
 460 Cogitat Æneas? quæ reddit verba Camillus
 Bullatus? Patriam tenero meditatur ab ungue
 Complecti, imperii fines & jura tueri?
 Non hercle. Occipiti mos est ut caustica primum
 Matres admoveant, sanieque & marcida tabo
 465 Longum colla fluant. Sic deficiente cerebro

Vi.

459 *verum quid*] Ex eo, quod suam prolem suo lacte fraudent, vide quid consequatur.

460 *Æneas & Camillus*] pro ingenuo ac nobili quocunque puero. Patriciorum filii, boni quasi omnis causa, clarissimorum virorum nomina *Ænea*, *Camilli*, *Cæsaris*, *Pompeji* &c. imponuntur; qui tamen, nisi recta accesserit institutio, sæpe in aurigas, atque adeo, si diis placet, in equifones evadunt.

461 *bullatus*] parvulus bullam gerens & prætextam. *Juven. sat. 14. 45. = ... ludis & heres = Bullatus . . . . . Perf. sat. 5. 31. = Bullaque sub cinctis laribus donata pendit. = Vid. enarrat. [tenero ab ungue] a pueritia. Hor. l. 3. od. 6. 21. Quid igitur nostri nobiles a pueris meditantur? num quæ Deo, quæ patriæ, quæ sibi debeant?*

nil minus: si unum alterumve exceperis.

462 *complecti*] Patriam complecti est illam amanter fovere, ejusque commodis diligenter servire: quod præcipue sit magistratus sapientiæ doctrinæque præsidis bene gerendo. *imperii*] Tueri autem fines & jura ad bellicam virtutem maxime pertinet: quod sine consilio prudentiaque fieri non potest.

463 *occipiti*] Sic alicubi est in more ad purgandum cerebrum, vel morbos aliquos præcavendos: quod tamen *Seftanus* ita cerebro parum commodum putat, ut illud inde infirmari potius ac deficere dicat: quare puer vitiatum vix linguam enodare sciat. Videant medici. *caustica*] medicamenta, quæ vim habent carnem adurendi exedendique, a *causis vero*.

- Vix pappam discunt, blæso tamen ore, profari.
 Non pietas cultusque Dei, reverentia nulla
 Patribus. Este procul, rector, ludique magistri.
 Prima elementa docet vecors auriga: flagellum
 470 Conveniens dextræ componit; stringere lorum
 Monstrat, & exiguo reptare per atria curru;
 Ut stabulo admotus tandem juvenilibus annis
 Nil potius sapiat, quam stigmata noscere equorum,
 Fertilis in latis quos nutrit Apulia campis.
 475 Hic mos trojugenum, si forte puerpera felix

Nu-

467 *non pietas*] Quæ maxime tria primaque divinæ legis capita summo quotidie studio liberorum animis ingerenda essent. Sed quam dolenda multorum puorum calamitas, qui mercede conductis hominibus concrediti sine parentibus esse videantur, vixque ipsi sciant, a quibus sint procreati!

469 *prima elementa*] Vides quibus magistris, qua disciplina, quibus moribus instituuntur pueri. Proh parentum stupiditatem!

472 *ut stabulo*] non Academiæ, non Lyceo, non Arcadiæ; sed stabulo.

473 *nil potius*] Ejusmodi juvenes nullas sciunt litteras, nisi qui-

bus equi sunt inusti, ut quo sint genere discernas. Quare lepide hetruscus ille Comicus juvenem illiteratissimum eo modo litteratum esse dixit, quo regni neapolitani equorum nates: *che porta-no le lettere sulle chiappe*.

475 *hic mos*] Atque hi quidem romanorum mores, ac minus ægre ferendi, si mater nutricem feliciter nacta sit, rusticam quidem, & armentariam, sed bene moratam. Quid si a fornice vel popina (quod sæpe fit) vitis deditam evocaverit? Quæ tum in filio, ubi corruptissimo lacte adoleverit, morum effrænatio? quæ vitiorum monstra?

Nutricem invenit fœda ad præsepia natam,
 At si procedat de fornice, sive popina,
 Quod plerumque solet nostra hac ætate, pudendum
 Quidlibet audebit, plenoque e gurgite cœnum

480 Hæres ille tuus sitienti exhauriet ore:

Occultum donec masina novacula vulnus
 Infigat, doctoque secet mala semina cultro.

Prætereo genus infirmum, cui pectora finxit
 Molle lutum, mentique dedit natura pusillæ
 485 Impune audendum quamplurima. Tu quoque demens,
 Tu quoque fœmineis audebis legibus uti,
 Cecinna, & tenerum nugis imitabere sexum?

Un-

479 *plenoque e gurgite*] in omnia se
 flagitia ingurgitabit.

481 *occultum donec*] donec fœdissi-
 ma contracta lue, chirurgus se
 urendum secandumque subiciat.
masina] a nomine hominis per
 eos dies chirurgicæ peritissimo,
 qui in gallico morbo sanando plu-
 rimum poterat. Erat Victorius
Masinius.

482 *mala semina*] quæstæ pestis.

483 *prætereo*] Dimissis tandem fœ-
 minis, ad eos se vertit, qui sub
Cecinnæ nomine, æque ac fœmi-
 næ, mollitie dissuunt, comptu-
 lique incedunt. Ejusmodi erat
 adolescens ille, cui quæstiuncu-

lam nescio quam proponenti, *dic
 tu mihi prius*, inquit Diogenes,
utrum sis masculus an femina.
 Laert. lib. 6. *genus infirmum*] fœ-
 minas natura molles, leves,
 pusillæque mentis. Quamquam
 & fœminas virili prorsus animo
 fuisse historiarum monumenta te-
 stantur.

485 *impune*] Multa fœminis do-
 nantur ideo solum, quod fœmi-
 næ sint.

486 *Cecinna*] Qui in aliis exempla-
 ribus est *Nasica*, in *autographo*
 nostro ms. est *Cecinna*. Mutavit,
 credo, ne a nomine & nasi mole
 pu-

Unde hic cincinnus? docto quo pollice cultus?

Ne pudeat dominum tonstrinæ ostendere. Res est

Digna quidem nosci, radis quo pumicæ barbam,

490 Et capras fœtere vetas: nam putidus olim

Et deformis eras, vel Rullo iudice: crebri

Blattarum in facie morsus, medioque patebat

Ore solæcismus nati; quo bellua nunquam

Majorem in densas prompsit gætula phalanges.

495 At nunc bellus homo es, flavique infantia crinis,

Penulaque, & digitus multo captivus in auro,

Et

putares eundem esse *Nascentem*, qui alibi venit in satyris; de quo gravissimo viro nil minus credendum, quam quod hic describit. Quicumque tandem fuerit, hominis poltuli femineoque luxui indulgentis imaginem vides belle depictam.

487 *quo pollice*] cuiusnam docti tonsoris manu & calamistro compositus?

488 *ne pudeat*] Da, quaeso (ne pudeat), qua in tostrina tonsor ille artem exerceat; quaque sit natione, gallus ne, an romanus.

489 *digna quidem*] Ironice: cum de nugis agatur, qualia sunt pumicari, glabrescere, fragrare.

490 *capras fœtere*] alarum fœtorem avertere, quem *hircum* &

capram dicebant latini ex fœtoris similitudine.

491 *Rullo iudice*] qui tibi ceteroqui amicissimus est & socius, is, qui sæpe in satyris vapulat.

492 *blattarum*] a pustulis, quasi a blattis corrosus.

493 *solæcismus*] Elegans translatum pro enormi naso: nam proprie *solæcismus* est vitium grammaticale; nos: *uno sproposito di naso*. [*quo bellua*] major elephantis proboscide.

494 *gætula*] a Gætulia Africæ regione, ubi elephantis: de quorum usu in præliis. vid. *enarr.*

495 *infantia crinis*] fictitia cæsaries ad fœminarum usum, jam dicta: *caponascente*.

496 *penulaque*] ea penula, quæ ad

ot.

Et quæ succincto descendit ab inguine tigris,

Umbram vel medio braccis factura decembri,

Te pulchrum & nitidum præstant: minor est quo-
que nasus

500 Æqualisque cutis, vox clara & digna theatro;

Ut jam non mirer si propter Phyllidis ædes

Comptulus incedis, felix venator amorum;

Et levis erecta transis per compita planta,

Ceu vitrea pedibus phyalæ calcesque premendi,

No-

ornatum potius, quam ad vesti-
tum pertinet, vulgo: *mantelletto*
attillato. [*captivus*] prægrandi
aureo annulo cinctus. De vetu-
stissimo annulorum usu, materia,
varietate, gestandique ratione
Kirchman. *de ann. long.* Korn-
man. *de tripl. annul.* aliiq. a.
pud *Pitisc.* v. *annulus*.

497 & quæ *succincto*] manica vil-
losa e tigridis aliarumve bellua-
rum pellibus, vulgo: *manicotta*,
manizza: quam lemniscis utrin-
que appositis, ferica vitta pen-
dulam delicatuli quidam ad osten-
tationem potius, quam ad depel-
lendi frigoris necessitatem, fastu
plus quam ridiculo, infra ventrem
& quasi ante braccas gestant;
quos iecirco deridet, quasi mo-

dia heme umbram femoribus fa-
ciant. *succincto*] h. e. a brac-
carum cinctu: *la fianchetta de'*
calzoni.

499 *nasus*] quæ proboscide major
erat, nasi moles videtur tanto
cultus artificio luminata; quæ-
que blattis corrosa facies, nunc
glabra & nitida.

501 *Phyllidis*] amastunculæ, cujus
prope ædes, ab ea videri, ejus-
que amores captare gestiens, in-
cedit.

503 & *levis*] levi mollique gradu
in digitos erectus, ut belluli so-
lent, non secus ac super vitreos
calices, aut ova, esset proceden-
dum.

504 *premendi*] subaudias *essent*.

505 Nobilis euganeo quos sudat littore fornax.

Nec modice oblector, cum poplite nixus in uno
Respicis hinc atque hinc, & vexas stridulus aras.

Sed tandem precibus dignaris numina. Planctus

Davidis loculo, puer, exere. Tendit herilem

510 En dextram dominus: summum ne læseris unguem

Tom. III.

O

Tu

505 *euganeo*] a vicino littore veneto. Nam *Muriani*, prope Venetias, celebres vitriarii. *sudat*] eodem sensu, quo *Perf.* sat 5.
159. . . . . *peragunt avidos sudore* (al, *sudare*) *deunces*?

506 *nec modice*] Qualem in templis, ante divorum aras se præstet *Cecinna*, describit. Facile rem intelligis, cujus quotidie vides exemplum. *poplite*] uno flexo genu, altero erecto, quod solent pigri, & aliud agentes.

507 *respicis*] caput motando huc atque illuc intueris: quod, solent curiosi & incompotiti; qui vix templum ingressi, in id maxime incumbunt, ut quotquot ibi sunt, diligenter videant, eorum, quasi numerum, initari. *& vexas*] Voce erat fœminea *Cecinna*: qua importune garriendo sacerdotibus ad aras operantibus erat permolestus.

508 *sed tandem*] Quod spectanda obgauniendoque expletus ad Deum

tandem convertatur, postrema *Cecinna* res est, nec multæ curæ. *dignaris*] Quam bene *dignaris*! Ejusmodi quippe irreligiosi homines, si quid sacræ precijs, male negligenterque susurrant, præclare se tandem cum Deo agere putant; qui tanto propterea beneficio, teneatur. *planctus*] h. e. psalmos davidicos, quorum alii qui *penitentiales* dicti.

509 *puer, exere*] Vides quo ritu, quaque obsequii religione, puer, seu famulus, cum ejusmodi domino sese gerat. Loculo, h. e. sacculo, exeret psalmorum librum (*l'offizio*); deinde porrigit, non tamen manibus, ne vel summos domini digitos leviter tangendo contaminet, sed submisso, instar patinæ, galero. Utrique *Sedanus* hæc ineptias ridet in potentioribus, ac divitibus; ergo multo magis in iis, qui ea erant conditione, qua ridiculus iste *Cecinna*.

Tu cave, & impositum librum submitte galero.

Hæc ego vix patior, cum Cotta, aut Perficus
audet;

Multa cui ad vigilem dormire moneta columbam

Dicitur, & feni rapiunt carpenta jugales,

515 Constipatque latus servorum concolor ordo.

Quidne putas de te romanos dicere rhonchos,

Palmaris famuli qui vix succurrere ventri,

Stulte, potes, redolentque tuæ mera sabbatha
braccæ?

Ri-

511 *submitte*] h. e. librum galero
impositum submitte tuo domino,

512 *vix patior*] Hæc ego vix fero
in proceribus ac distissimis, qua-
les *Cotta* & *Perficus*: (nomina
apud *Juven. sat.* 3. 221. & *sat.*
5. 109.) feramne in *Cecinna*, cui
vix raudusculum (*quattro bajoc-
chi*) in flaccida crumena?

515 *multa cui*] qui dicitur multam
pecuniam ad celebrem *S. Spiritus*
nummariam mensam habere de-
positam, quæ propterea ibi dor-
mit (*sul banco di S. Spirito*).
S. enim *Spiritus* columbæ sym-
bolo designatur. *ad vigilem*] quæ
vox eleganter opponitur dormire?
vigilem autem dicit mensam illam
nummariam, quod continuo sit in
vigore, perpetuoque dandi acci-
piendique actu.

514 *feni*] ternis equorum paribus

raptato vehitur curru: *in tiro a
sei*.

515 *concolor ordo*] vulgo: *lyree*.

516 *romanos rhonchos*] linguas ro-
manorum mordaces, sive censu-
ras & irrationes. *Mart.* 1. *epigr.*
4. 5. *Majores nunquam rhon-
chi* . . . . . & 4. 8. 7.
= *Nec rhonchos metuis maligno-
rum*. *Rhonchus*, vel *ronchus* pro-

prie est stertentis sonus, trans-
late derisor superbuque censor.

517 *palmaris famuli*] Quidni *Ce-
cinna* irrideretur, cui famulus
erat pedisequus statura palmari,
h. e. unius fere palmi (*un pal-
mo di servitore*), quem tamen
vix pascere posset?

518 *mera sabbatha*] meros judæos,
qui sabbatha servant: ab iis enim
vestes habes conductas.

Ridicula est Romæ paupertas. Vivere pauper
520 Dum cupit in morem procerum, male sanus haberi

Incipit, & demens atque intestabilis esse,

Dignus anaglyptam propius spectare columnam.

O 2

Jam-

519 *ridicula*] Qui Romæ pauper sit, derisui habetur: qui vero pauper velit more nobilium vivere, inter amentes adnumeratur.

521 *intestabilis*] Intestabilis habebatur, qui (ut Caj. *digest. lib. 28. tit. 1. leg. 26.*) lege jubebatur, ne ejus testimonium reciperetur, & ne ipsi diceretur testimonium. Ulpian. vero *l. 18. tit. 1. digest. cod. 28. Si quis ob carmen famosum damnetur, Scto expressum est, ut sit intestabilis*. Ergo nec testamentum facere poterat, nec ad testamentum adhiberi testis.

Intestabilis. homo erat invisus & execrabilis. *Hor. sat. l. 2. 3. 181.*

..... *is intestabilis, & sacer esto*. Qui autem mente sit captus, non potest *intestabilis* non esse.

522 *dignus*] dignus, qui amentium hospitis recipiatur. Erat enim tum temporis hospitium, illud contra Columnam antoninianam: post vero a Clem. X. P. M. ad eum locum, ubi nunc est, prope S. Spiritus nosocomium extrema via transtiberina (la Lunga-

ra) fuit translatum. *columnam*] Cochleam columnam, quæ arcus secus flaminiam viam non en dedit, antoninianam, seu antoninam (male aliqui antonianam) non ab Antonino Pio patre, sed M. Aurelio Antonino filio, dictam, antiquo splendori Sixtus V. P. M. restituit, qui & D. Pauli ex inaurato ære signum, fastigio imposuit. *Anaglyptam* dicit, quod anaglyptis (basilicæ) in ea bellum marconanicum sculptum videas; ubi & effusissima pluvia christianæ legionis precibus a Deo impetrata sici, ardentes recreantur romani; contra vero hostes fulminibus percussi fugantur: quare legio illa *fulminatrix* appellata; meliusque habitum Christianorum nomen. Castal. *de column. triumph. apud Grav. thes. antiqu. rom. vol. 4. Prosper. chron. apud eund. vol. 11. Alciat. diff. 3. 8. Panvin. fast. 2.* Est autem columna pedes alta 175. gradus habet 206. fenestellas 56.

Jamque valete diu, consortia lubrica cœtus
 Feminei. Vobis pharetratus militet Infans;
 525 Et Charites, pronoque favens Cythereia vultu
 Profligent annos, inimicaque sæcula formæ.
 Non ego deliciis capior; nec munere vestro
 Fortunam mulcere paro, vultumque severum
 Astrorum. Faciant hæc Mamurra & Cluvienus,
 530 Et per Junonem solitus jurare Varallus,

Qui-

523 *jamque*] Fœminas tandem de-
 nuo dimittit, easque valere ju-
 bet, & quidem diu ac floren-
 tes: sibi tamen cum illis nihil
 unquam fore profitetur.

524 *pharetratus*] Cupido vestramen-
 teat stipendia, vestrumque ad ar-
 bitrium e pharetra jacula pro-
 mat, h. e. estote in amoribus se-
 lices.

525 *Charites*] Quæ græcis *Charit-
 es*, latinis *Gratiæ*, Jovis filiæ,
 pulchritudinis deæ habebantur,
 tres numero *Aglæe*, *Thalia*, *Eu-
 phrosyne*, dictæ a *gratia* h. e.
 ab ea *gratiæ* notione, qua pro
 venustate ac lepore accipitur:
 græce autem *χαρις* a *χαρις*,
 quod a *χαρις*, *gaudium*. Charites
 igitur & Venus (a Cytheræa in-
 sula, ad quam marina concha

transvecta est, appellata) ma-
 xima venustatis dea, vos fortu-
 nent.

526 *annos*] Grande feminis malum
 senescere, quo maxime crucian-
 tur.

528 *fortunam*] Non, si adversa u-
 tar fortuna, iratisque astris, o-
 pem vestram implorabo; neque
 mihi solatium vestra in consue-
 tudine quæram.

529 *faciant*] Vos colant, & vo-
 biscum perpetuo versentur alii,
Mamurra præsertim, *Cluvienus*,
 & *Varallus*, nomina fictitia ho-
 minum præ ceteris mulierosorum.

530 *per Junonem*] Juno mulierum
 genius; per eam jurabant fœmi-
 næ, ut apud Petron. *in sat.* 25.
 viri autem per genium suum, *Jo-
 vem*, *Herculem* &c. Vid. *enarr.*

Quique terunt juris nodos, dictante puella

Responsa, & sanctas infamant cyclade leges.

Me tenet illorum convictus, crimine nullo

Qui noti salibus conspergunt otia vitæ,

535 Et pedibus filicem calcant, cunctique philippos

Vix centum numerant; quos nidor & aura culinæ

Parca & inempta juvat; quos veri lumen & æqui

Jungit amicitiae nexu, & virtutis amore.

Hæc ego matronis collegia præfero. Talis,

O 3

Ida,

631 *quique terunt*] Verberat ICTOS, forte & Judices, mulierosos, qui turpi obsequio juris nodos solvunt, vel pronunciant ad amicæ feminæ voluntatem : quare poetice dicit *cyclade*, h. e. muliebri veste, legum sanctitatem infamari.

533 *illorum convictus*] Cœtum indicat, qui magna Romæ per eos annos in existimatione erat, vulgo de' *Cristianelli*.

534 *salibus*] Qui bene morati, in summa vitæ tranquillitate, conditis urbano sale facetiis indulgent. Interpræclarissima ejus cœtus lumina non dubito quin fuerit, saltem post scriptam *Satyræ*, *Isleronymus Gilius* senensis, quem pulcherriumarum rerum di-

xerim creatorem.

535 *Et pedibus*] Vides quam bello ejus generis hominum mores, ingenium, animum, conditionem describit. Pedibus incedunt, parcaque, & aliquando inempta, modeste parasitando, utuntur mensa : h. e. mediocri fortuna sunt.

537 *quos veri*] Justitiæ, veritatis, virtutisque studium beatissimum amicitiae ac societatis vinculum.

539 *præfero*] Ejusmodi cœtum hominum, qui vivido ingenio, & facetissimi salis argutiis plurimum valent, quibuslibet splendidioribus matronarum congressibus antefero. Quin autem anteferat, qui sapiens sit?

540 Ida, tuis si lata foret sententia silvis,

Argolicis nunquam cecidissent Pergama flammis.

ENAR-

540 *sententia*] Si pastor ille *idalius* (*Paris*) hac mente fuisset, neque se in celebri trium deorum de venustate immiscuisset ju-

dicio, non ea, quam tulit, sententia ultimum Trojæ suæ peperisset excidium. Vid. *enarratione*.

ENARRATIONES

IN SATYRAM XVI.

1 *Janus*] Janum pro Joannem se ipse appellabat *Philodemus* ad sæculi XIV. & XV. morem apud eos præsertim, qui ex *Pontani* hæresi erant, ut Cl. *Xaverius Matthæus* scribit in vita *A. Jani Parrhasii*, h. e. Joannis Pauli Parisii consenti- ni, ejus *quæstus per epistolam* præposita, edit. neapol. novissi- ma 1771. Sic *Janus Nicius Erythraus* est Joannes Victorius Rossius, *Aonius Palearius* Antonius Pagliarius, *Petrus Crimius* Petrus Riccius &c. Qui tamen mos, cum veri nomi- nis ignorationem posteritati injiciat, nescio an videatur pro- bandus.

Bion] Sub hoc *Bionis Cræti* nomine sermonem ediderat *Philodemus Endymioni* appositum; de quo pluries in *Satyris*.

Philodeme] nomen a nostro *Satyrico* impositum: de quo in *Sat.* 2.

Opice] nomen pastoritium, sive arcadicum, h. e. *Opicus Erimanthæus*.

7 *sportsula trujugenum*] Hieronymum hic omnino au- dias *Lagomarsinium orat.* 5. de schol. public. 2. pag. 126. edit. rom. 1753. = Unum tamen illud dicere non omittam, hoc vul- go in magistris sive privatis sive publicis conducendis accidere, ut, qui liberales in eos munificique esse vellent, ferme non pos- sint; qui possent, nolint oppido. Nec vero nonnullorum etiam querelis non aliquando interfui, qui secum valde illiberaliter,

¶ certe non ut pro sua opera atque in erudiendis pueris laborè aquum erat, agi a parentibus dicerent. Quos quidem ita consolari consuevi, ut pratorum memoriam temporum repetens, haud aliter in omni aetate cum magistris actum esse a parentibus doceam: soleoque illos ad luculentum sane auctorem Juvenalem (sat. 7. 186.) rejicere; qui, commemoratis insanis hominum, sua tempestate locupletissimorum, sumptibus, ita de eorumdem in filiorum magistros parsimonia avaritiaque testatur:

Hos inter sumptus, sextertia Quintiliano,

Ut multum, duo sufficient. . . . .

¶ tum ad extremum, non sine quodam satidico mentis instinctu, quo non suam modo, sed consequentes etiam aetates nostramque hanc adeo complexus est, egregius vates ac plane vates exclamat:

. . . . . Res nulla minoris

Constabit patri, quam filius . . . . .

15 *Lucretia*] *Lucretii* fil. *Collatini* uxor, ita apud *Liv. l. 1. Horat. l. 1. & Ovid. l. Fast. 2. a v. 680. ad v. 852.* pudicitia insignis, ut jam *Lucretia* pro pudicitiae nomine habeatur. *Val. Max. 6. 1. 19* de ea = *dux romana pudicitia*, *zuzus virilis animus errore fortuna muliebri corpus fortisus est.*

16 *Porcia*] *Catonis uticensis* fil. primo *Bibulo*, post *Bruno* illi, qui *Casarem* interfecit, nupta; cujus fortitudinis simul & conjugalis amoris singulare exemplum habes apud *Valer. Max. 3. 2. 15. & Plutarch. in Bruno.*

27 *sambucifria*] De *sambuca* *Perf. sat. 5. 95.*

Sambucam citius caloni aptaveris alto.

Buleng. de theatr. 2. 47. Voss. Lex etymol. Turneb. adv. 20. 1. Liv. 39. 6. = Luxuria peregrina origo ab exercitu asiatico invecita in Urbem est: tum psalteria, sambucifria, & convivalia ludionum oblectamenta addita epulis &c.

37 *testudine*] In allato horatianæ odis versu, quæ *Mercurio* est inscripta, septem chordæ ejus cytharæ affinguntur : sed veteres, si *Macrobio Saturnal.* 19. credamus, tetrachordum *Mercurio* attribuerunt. *Testudo* autem inde dicta, quod *Mercurius* musicum illud instrumentum ex testudine fecit, quam in littore decrepantis Nili repperat. *Philosfr. in Amphione.* Voß. *lex etymol.* Büfeng. de theatr. 2. 37.

77 *mundi*] *Muliebrem ornatum & mundum* differre, habemus ex *Ulpiano Dig. lib. 34. tit. 2. leg. 26.* ubi = *Ornamenta muliebria sunt, quibus mulier ornatur, veluti inanes, armilla, (bracciali) viriola, (braccialetti) anuli (præter signatorios), & omnia, quæ ad aliam rem nullam parantur, nisi corporis ornandi causa : quo ex numero etiam hæc sunt, aurum, gemma, lapilli, qui aliam nullam in se utilitatem habent. His adde vittas, mitras, semimitras, calanticas, acus cum margarita, reticula, crocuphantia (ornamenti di color giallo sotto la rete.) Mundus vero muliebris est, quo mulier mundior fit. continentur eo specula, matula, unguenta, vasa unguentaria, & si quæ similia dici possunt, veluti lavatio, riscus (cesterella pe' panni donneschi ad uso de' bagni), argentum balneare, sella balnearis. Hinc formulæ illæ apud *Paul. ibid. leg. 33.* = *Uxori meæ vestem, mundum muliebrem, ornamenta omnia, aurum, argentum, do, lego.* Alia vero ratione distinguit *Tertullianus de hab. mulier. cap. 4.* = *Habitus, inquit, femina duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant : ornatum, quem immundum muliebrem convenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & vestibus depuratur : iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis. Ubi mundum muliebrem dicit, quem Jcti orna-*
men-*

mentum; & *ornatum*, quem illi *mundum*. Quæ tamen discrimina non semper servant scriptores; & *mundum* sæpe dicunt quidquid ad muliebrem ornatum pertinet. Liv. l. 34. c. 7. *Munditia*, & *ornatus*, & *cultus*, hac *feminarum insignia sunt*: hunc *mundum muliebrem* appellarunt majores nostri.

Sed erat hic imprimis afferendus *Isaias*, qui suæ ætatis muliebrem mundum minutatim recensere non dedignatur cap. 3. 16. & seqq. Propheta non minus sanctitate, quam eloquentia clarissimus; ut a *Grotio* cum *Demosthene* comparatur, a *Robertio* autem *Demostheni* merito anteferatur. = Pro eo quod elevata sunt (fastu, vanitate, luxuque tumentes) filia Sion, & ambulaverunt extento collo (quales semper vidimus) & nutibus oculorum ibant, (oculis stibio, nigrove pigmento oblitis) & plaudebant pedibus suis, (gestantes circa crura stridentes circulos) & composito gradu (quasi ad numerum, & brevi mollique incessu) incedebant, decalvabit (denudabit verticem capitis) Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit (omnibus detractis ornamentis. Mulierum vanitas, maxime quæ est in comendo capite, contremiscat.) In illa die (captivitatis, multoque magis mortis) auferes Dominus (Dominus, tertio iterat, non *Nabuchodonosor* : nam non est malum in civitate quod Dominus non fecerit) ornamenta calcamentorum, (caligas magnificas pretiosasque) & lunulas, (dimidiatas, torquibus appensas) & torques, & monilia, (e margaritarum quasi guttis) & armillas, (manicas aureas argenteasve &c.) & mitras, (eminentia ac tremula capitis ornamenta) & discriminalia, (vittas crinibus intertextas, vel mitræ redimicula) & periscelidas, (compedes argenteos, æneos &c.) & murenulas, (catenulas aureas simul argenteasque annulis intextas, coloris flavi, & albi varietate murenas imitantes) &

alfastoriola, (vel arculas unguentarias, vel bullas cordis figuram referentes; pectori præfixas) & *inaures* (aurium ornatum, nos : *orecchini*,) & *annulos*, & *gemmas in fronte pendentes*, & *mutatoria*, (multiplicis generis vestes, vel pallas, sive femoralia, quibus utebantur) & *palliola*, (pallia seu peplos, quibus caput obnubebant) & *linteamina*, (pepla, seu vela amplissima, quibus ceteras vestes protegebant,) & *acus*, (vel ad pingenda producendaque supercilia, vel ad capillos mitrasque, quasi capitum turres, tanquam fulcris, sustentandas) & *specula*, (vestes tenues ac pellucidas, quæ *vitrea toga* Varroni) & *sindones*, (tunicas interiores) & *visasas*, (pepla vel fascias, quibus tota obnubebatur mitra feminarum in publicum prodeuntium) & *stheristra* palliola æstiva, quibus obvolvebantur feminæ æstivo tempore in publicum prodeuntibus). *Et erit pro suavi odore fætor*, & *pro zona* (cingulo, quo vestium luxuries apte coerceretur) *funiculus*, & *pro crispante crine calvisium* (sive morbo crinibus sponte defluxis, sive doloris vi avulsis, sive ad luctus significationem rasis) & *pro fascia pectorali* (ab utroque humero dimissa & ante pectus decussata) *cilicium*. (quod cum sacco, dum res tristes essent ac luctuose, adhibebatur.

85 *daçtyliotheca*] *Daçtyliothecas* integras in templis ideo veteres sacrasse puto, quod cum infano luxu ita delectarentur, ut gemmis digitos oneraverint, illum etiam diis communicare voluerunt. *Plin. lib. 37. c. 1. edition. lugdun. 1561.*
 Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine *daçtyliothecam*, primus omnium habuit Roma privignus *Sylla Scævurus*; diuque nulla alia fuit, donec *Pompejus Magnus* eam, qua *Mithridatis* regis fuerat, inter dona in *Capitolio* dicaret, ut *M. Varro* alique ejusdem asatis auctores confirmant, multum prælatam *Scævri*. Hoc exemplo *Cajus* *dictator* sex *daçtyliothecas*.

thecas in ade Veneris genitricis consecravist. Marcellus Octavia genitus in palatina Apollinis ade unam.

87 *specularibus*] Per *specularia*, ut nos per vitreamina, lumen ac solem in ædes admittebant veteres. Plin. *ep.* 2. 17. 4. Martial. 8. 14. 3.

Hibernis objecta notis specularia puros

Admittunt soles, & sine face diem.

Plin. 36. 2. Fortunæ ædem a Nerone e phengite constructam describit. Sed e vitro etiam antiquitus fiebant *specularia*; unde vitreum specular in *sis. anigm. sympos.* quod fusius a Plin. *ibid.* describitur. Adhibebantur & in balneis ex Senec. *ep.* 87 Iis denique lecticæ claudebantur ex Juven. *sat.* 4. 21.

Qua vehitur clauso latis specularibus antro.

88 *Sunt miri artifices*] Juvenal *sat.* 11. 120. & *seqq.* ejus generis luxum sua quoque ætate bacchantem describit.

At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas:

Nil rhombus, nil dama sapit: putere videntur

Unguenta atque rosa, latos nisi suffinet orbes

Grande ebur, & magno sublimis pardus, hiatu,

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,

Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,

Et quos deposuit nabathæo bellua saltu,

Jam nimios capitiq; graves. Hinc surgit orexis,

Hinc stomacho vires: nam pes argenteus illis,

Annulus in digito quod ferreus . . . . .

Ubi vides eburneos mensarum pedes tum temporis majore in pretio fuisse, quam argenteos.

93 *Heliadum*] Heliades solis fil. ex Ovid. *metam.* 2. 340. casum fratris *Phaontis* in Padum tamdiu flevisse dicuntur, ut mortuæ in alnos seu populos conversæ sint; quibus arboribus adhuc lacrymantibus, in electrum lacrymæ illæ vertuntur,

tur,

tur: quare crassum electrum in pocula excavatum *Heliadum* crustas dicit *Juven. sat. 5. 38. Martial. 4. 31. de ape electro inclusa*;

Et laetæ & lucet phatonside condita gutta.

88. de vipera pariter electro inclusa;

Flentibus Heliadum ramis dum vipera repit.

94 *hispana comedit*] Morem illum hispanarum mulierum argillam comedendi ad pallidum colorem ciendum, sic hispanice vertit quidam *Señani* interpretes:

Los quales (buccheri) de comer sien mucha gana

Por parecer a l'ombre y linda y hermosa

De amarillo color muchacha española.

97 *Bruti puerum*] *Martial. 2. 77.*

Et puerum Bruti dixeris esse brevem.

Puer Bruti parvæ admodum staturæ fuit, cujus multa sigilla ex fictili opere aut æneo: inter quæ præclarissimum illud, quod statuarius *Strongylion* (non *Sillanios*, ut male *Domitius* in allatum *Martialis* versum) fecit, ex *Plin. l. 34. cap. 8. de antiq. statuar.* = *Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippeenſis cognomine suo illustravit. quare Martial. 14. 171.*

Gloria tam parvi non est obscura sigilli;

Istius pueri Brutus amator erat.

Lagon vivum] *Lagon & Caius* pusilla statura celebres apud historicos; uti & *Canopas* duorum pedum & palmi, deliciæ *Julia* neptis Augusti; *Andromeda* *Julia* Augusti liberta; *Lucius*, minor bipedali mensura, immensa voce; *Sysphas* *M. Antonii* pumilio &c. *Lyciscus* (statuarius) *Lagonem* puerum (fecit) *subdole ac fucata vernilitatis*: (in atto buffonesco) refert *Plin. in cod. cap. 8. lib. 34. Vivum* autem dicit, h. e. affabre elaboratum vel ductum, ut animatus videatur.

98 Caiolos] Statium alii cum Turnebio ita legunt:

Molles caseoli lucunculique.

Quæ lectio non videtur rejicienda; cum & casei essent inter dona saturnalia, ut id. Stat. *silv.* 4. & *lucunculi*, ut apud Apul. *asin. lib.* 10. essent inter bellaria & cupedias. Vid. Scholiast. ad eum *Stat.* versum *edis. hackiana* 1671. *Lugd. batav.* Hic certe Caioli sunt statura pusillorum imagunculæ.

119 *carchesia*] *Carchesium* accurate describit Macrobi. *Saturu.* 5. 21. *procerum est, et circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis a summo ad infimum pertinentibus.* Voss. *lex etym.* Buleng. *de conviv.* 4. 17. Bruyer. *de re cibar.* 3. 9.

237 *cautelaque Ubaldi*] Cautela ejusmodi, qua nil frequentius apud Forenses, ab Angelo Ubaldio ducta a §. *si rerum alias super rebus* L. a Divo Pio Dig. *de re judicat.* opponitur a creditore, cui potiora sint jura super debitoris bona, ut aliunde petita illorum bonorum adjudicatio aut venditio impediatur: ut in uxore agente pro sua dote in bona viri obærat, quæ sibi creditores obnoxia esse apud judicem contendunt. *De Luc. de Judic. disc.* 40. n. 19. & *seqq.* Dicitur autem *cautela a cavere*: ea quippe sibi cavet uxor a viri creditoribus pro sua dote. Angelus Ubaldinus perusinus Baldi germanus frater, iisdem, quibus ille usus præceptoribus, vicesimo ætatis anno causas agere cœpit, vicesimo autem quarto Jurisconsultus factus docuit in patria, mox Romæ, exinde Florentiæ, demum Patavii cum Alberto Guidellocio pariter perusino. Urbanus VI. Romanus Pontifex insignis viri doctrinæ eam dedit honoris significationem, ut illum, non ad pedis, ut alios, sed ad pacis osculum admiserit. Florentiæ eodem, quo Baldus, anno 1409. decessit, fratremque Petrum, tertium ex Francis Ubaldii liberis superstitem reliquit.

172 *gosthorum*] Quintilian. *Instis.* 1. 5. *Plurima gallica* (vocabula) *valuerunt*; ut rheda ac petorrita; *quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur*: Gell. 15. 30. qui Varronem affert *rer. div.* 14. De *essedis Prop.* 2. 1. 86.

Belgica vel molli melius fert esseda collo.

175 *pilenta*] Describit Isidor. 20. 12. *pilentum vel petorritum contextum quatuor rotarum vehiculum*. Nam duplicia erant *petorrита*: alia aperta, eaque vulgaria; alia contexta, eaque nobiliora; quæ proprie *pilenta*: quare bene distinguit *Horat. epist.* 2. 1. 192.

Esseda scissinant, pilenta, petorrита, naves.

Pilentum proprie erat matronarum, iccirco delicatum & molle. *Virg. an.* 8. 666.

. . . *pilentiæ matres in mollibus* . . .

Ubi Servius; *mollibus, pensilibus, ut molle feretrum, & oscilla mollia*; & *pilenta sunt vehicula, quibus nisi casta matrona uti non poterant*. Colore primis temporibus veneto, post rufato pingebantur. *Serv. ibid.* ut ex illo *Isidor.* 20. 12. *Pilenta sunt vehicula, sicut nunc basternas videmus. Erant tunc veneri coloris, non, ut nunc sunt, ruffati.*

182. *sestertia*] Neutro plurali numero *sestertia*, nisi apud poetas, ut *Hor. epist.* 1. 7. 80. *Martial. epigr.* 6. 20. *Juven. sat.* 4. 15. nullibi inveniri; *sestertium* autem singulari neutro numero apud neminem, contendit *Hotoman. antiq. rom.* 4. 2. 19. & quidem poetas metri causa per metaplasum *sestertia* dixisse putant nonnulli. Nescio an utrumque satis vere. Litem enim sic componendam puto. *Sestertius* semper adjectivum est: si masculino utaris, subauditur *nummus*; si neutro, *pondus*: illum *parvum sestertium* dico; hoc *magnum*: illo quarta pars denarii; hoc duæ argenti libræ cum semisse indicabantur. Cum autem ita se res haberet, quid

quid erat, cur, qui prosa scriberent, non possent æque ac qui carmina, *sestertia* neutro numero dicere? & quid, cur metri causa sæpius eo numero usos esse poetas affirmemus? Videsis *Beverinium* nostrum: *Syntagm. de ponder. & mensur. edit. neapol. 1719, pag. 79. & seqq.* quæque ibi addit *Sebastianus Paulius*; ac præsertim *Suetonii* in *Cesare* & *Macrobii lib. 2. saturn.* eadem de re scribentium locos inter se collatos attendas: *Gronovium* pariter *de pecun. veter. 1. 3. adeas*, qui varias de *sestertiis* eruditorum sententias complexus est: denique *Eisenfchmidium*, qui ea de re ex recentioribus fere ultimus scripsit.

Centum hic *sestertia* utique *Sestanus* indefinite posuit pro ingenti summa: quam si omnino definite accipere malis, cum *sestertium* (utar neutro singulari numero, quandoquidem ex unitate ceteri numeri profluunt) parvos *sestertios* mille haberet, *centum sestertia* idem sunt quod *centum mille sestertii*, idest aurei nostri *bis mille quingenti*. Nam *sestertio*, seu *mille parvis sestertiis*, respondent aurei nostri *viginti quinque*, ex *Beverinii* aliorumque suppütatione, posita pro *sestertii parvi* unius pretio *quarta julii parte*. Quod autem *sestertium* haberet *mille sestertios*, luculentissime ex *Juven.* constat *sat. 4. 15.*

. . . . . *millum sex millibus emit*

Æquantem sane paribus sestertia libris.

Neque enim *millus* potuit esse pondere *sex millium* librarum. Fuit igitur librarum *sex*, æquavitque libris *sestertia*; quia idem est *sestertia sex* quod *sex mille sestertii*, Scholiast. in *Juven. edit. hackiana 1664. Lugd. batavor.*

194 *radio contexta*] *Ovid. 6. metam. 55. belle textoriam describit,*

Tela jugo vincula est: flamen facernis arundo:

Inseritur medium radiis subtemen acutis;

Quod digiti expediunt, atque inter flamina ductum

Percussi feriunt infecti peccino dentes.

224 *Altera nam prelis*] Mart. 2. 46. 3.

Sic tua suppositis pellucet prela lacernis.

Claudian. in epithal. Pallad. & Celer. 101.

..... *prelisque soluta*

Mira dionæa sumis velamina tela.

Senec. de tranq. anim. c. i. = *Placet non ex arcula prolata vestis, non mille ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa, sed domestica & vilis.*

250 *latiaque calenda*] Inter latias calendas olim martiæ erant solemnes romanis matronis: iis enim *matronalia* celebrabant (de quibus Ovid. 3. fast. 170. & seqq.) & munera invicem missitabant, & a viris accipiebant, servis cœnas ponebant, similiaque iis faciebant, quæ viri per *saturnalia*.

255 *ipse Cato*] M. Porcius Cato antea *Priſcus*, postea *Major* appellatus, ex tusculano municipio primus Roman se contulit amicitia & suasionem *Valerii Flacci*. Fuit *Africani* superioris & *Q. Fabii Maximi* æqualis: summa severitate censuram gessit, unde *Censorius* dictus. Annos natus 86. obiit U. C. 604. ant. Chr. 149. Ex ejus scriptis, quæ sæpe laudat *Cicero*, maxime in *Bruto* c. 18. solus superest lib. *de re rustica*. Is ceterique *Catonæ* ea gravitatis atque integritatis laude florere, ut, quicumque post vir gravis, severus, constans, integrisque moribus esset, *Cato* dictus sit.

Heraclicus] vel, græca diphtongo, *Heraclesus*, philosophus fuit ephesius, *Blysonis*, vel (ut alii malunt) *Horacini*, vel, ut apud Laetium, *Horacionis* fil. 69. olymp ante Chr. circiter an. 590. floruit; celebris perpetuo fletu, quo res huma-

nas prosequeretur: quare *senebricosus* dictus, & *plorator*: & quidem *senebricosus*, non tam ex tristi ejus ingenio, quam ex obscura involutaque ejus doctrina.

266 *santa quod quarstis arte*] Guarinius in fabula, cui titulus: *Pastor fido* pag. 57. edit. venet. 1602.

*O come è indegna e stomachevol cosa
Il vedersi salor con un pennello
Pinger le guance, ed occultar le mende
Di natura e del tempo; e veder come
Al livido pallor fai parer d'ostro,
Le rughe appiani, e 'l bruno imbianchi, e togli
Col diserto il diserto, anzi l'accresci.
Spesso il filo incrocicchi, e l'un de' capi
Co' denti afferri, e con la man sinistra
L'altro sostieni, e del corrente nodo
Con la destra fai giro, e l'apri e stringi,
Quasi radente forfice, e l'adassi
Sull'inequal lanuginosa fronte;
Indi radi ogni piuma, e sveli insieme
Il mal crescente e temerario pelo
Con tal dolor, ch'è penitenza il fallo.*

306 *acerra*] *Thuris* & *acerræ* usus in sacris perantiquus: ut ex divinis literis, n'ultisque præterea poetarum locis. Vid. *Pisise v. thur.* Erat autem apud veteres, teste Festo, *acerra* aliquando ara, quæ ante mortuum poni solebat, qua odores incenderentur: & lege XII. tabular. octava cavebatur, uti ne *acerra* adhiberentur: aliquando erat arcula, in qua thus reponeretur, ex Ovid. *de Pont.* 4. 8. 39. & Horat. *od.* 3. 8. 2. Meurs. *de funer.* c. 6. Guther. *de jure man.* 1. 16. August. *ad leg. XII. tabular.* §. 43. Voss. *lex. etym.*

Cau-

Caufæus (La Chauffe) inscript. Pontif. Max. tab. 8. Stuck. de sacrif. p. 81.

401 *urgere veredum*] Procop. *de bello persic.* 11. *Equis publicis vectus, quos veredos appellant.* Erant velocissimi cursus *veredi*, qualibus utebantur veteres in venatione, ex Martial. 12. 14. 1.

Parcius utaris moneo rapiente veredo,

Prisce; nec in leporem tam violentus eas.

Turneb. *advers.* 18. 1. Buleng. *de equis c.* 8. Inde *veredarius*, (*postiglione*) qui equis certo loco positis (unde *posta*) maxima quamcelerrime itinera conficit. Quare Paullinus lepide initio *epist.* 9. *ad Severum* = *Vestor epistolarum nostrarum veredarius pedes, aut bipes veredus.*

410 *multitia candida*] De *Cresica* iudice delicatissimis vestibus induto Juven. *sat.* 2. 66.

..... *cum tu multicia sumas,*

Cresice .....

443 *Cornelia*] Fuit P. Cornelii Scipionis Africani superioris fil. Ti. Sempronii autem Gracchi uxor, Tib. & Caii Gracchorum mater: cui (teste Plin. 34. 6.) statua Romæ in publica Metelli porticu posita fuit cum inscriptione: *Cornelia Mater Gracchorum.* Ejus ingenium laudatur, latinique sermonis nitor in epistolis, quæ in manibus habebantur, a Cicer. in *Bruto c.* 58. & Quintiliano l. 1. cap. 1. quarum epistolarum particulae duæ leguntur inter Cornel. Nep. fragmenta. De illius in calamitatibus constantia Senec. *de consol. ad Marc. c.* 16. Utinam nostræ matronæ hujus *Cornelia* aliquid haberent: quæ (uti Valer. Max. l. 4. c. 4. narrat) *cum campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo sæculo pulcherrima ostenderet, traxit eam sermone, quousque e schola redirent liberi; & hæc, inquit, ornamenta mea sunt.* Filios au-

tem (Plutarch. in *Tib. Graccho*) tanto studio educavit, ut cum in confesso sit neminem romanorum iis bonitate ingenii praestitisse, melius tamen instituti, quam nati ad virtutem existimentur.

445 *aquilas*] Aquilæ effigies ex argento vel auro, summæ perticæ insistent, alis expansis, alteroque pede fulmen aureum tenens, erat totius legionis, atque adeo romani imperii signum. Lips. de *milis rom.* 4. 3. Causæus, alias *la Chausse*, de *sign. milit.* apud Græv. *thes. ant. rom.* vol. 10. pag. 1528 Quare *aquilifer* alius erat a legionis signifero, qui propriæ legionis signa portabat.

signa] Signum primis rom. reip. temporibus fuit scæni manipulus perticæ colligatus; post vero fuit hasta, cujus in vertice transversum ligneolum, quasi ad crucis formam, ut passim in nummis monumentisque. Sæpe manus eminebat, quæ certe veteris *manipuli* vocem in memoriam revocaret. Infra crucem autem adnexi erant orbiculi quidam, seu clypeoli, qui deorum primo, imperatorum deinde virorumque principum, imagines referebant. Fuit aliquando in summa hasta pila vel globus. *Signa* cohortium & manipulorum fuerunt: *vexilla* vero (quæ erant quadrata, auro purpuraque contexta, longoque conto suspensa, in iisque principis nomen vel forte imago, stante autem republica animalia depicta) olim non nisi equitum. Pitisc. v. *signum*, & v. *vexillum*.

450 *Pacorum*] *Orodis* parthorum regis filium, qui, una cum *Monasi* illustri ex ea gente potentique viro, post *Cæsaris* necem turbata rep. bis clade romanos affecit: quorum alter tandem a duce *Ventidio* fusus interfectusque; alter cum *Phraates*, occiso *Orode* patre fratribusque, crudelissime imperaret, ad *Antonium* transfugit. *Horat.* l. 3. od. 6. 9.

Tam bis Monases, & Pacori manus

Non auspiciatos contudit impetus

Nestros . . . . .

Ubi Scholiast. *edis. hackiana* 1670. *Lugd. batav. & Roterod.* male scribit *Monasim* Orodis filium ac Pacori fratrem. Habes enim ex Plutarcho in *Antonio*, & Appiano de bello parth. fuisse unum e parthorum ducibus, non autem regis filium. Postquam autem (ita Appian.) Phraates, Orode patre necato, regnum invasit, non pauci profugerunt, quorum unus *Monases* vir illustris ac potens ad Antonium se consulit.

Pyrrhōnque] Epirotarum regem, qui pro tarentinis quadriennio contra romanos strenue pugnavit: cujus illa vox apud Flor. l. 1. cap. 18. n. 18. = o quam facile eras orbis imperium occupare, aut mihi romanis militibus, aut me rege romanis! De tarentino bello cum Pyrrho rege Liv. 12. 13. 14. Plutarch. in *Pyrrho*. Agell. 17. c. ult. Iust. 18. 1. alique.

451 *Es cui bellacos*] De Hannibale verissime dictum: quantum intra diem post cannensem victoriam epulari in Capitolio potuisse; si quemadmodum scires vincere, sic uti victoria scisset: &, Capuam Hannibali Cannas fuisse: &, cum victoria uti posset, frui maluisse. Flor. l. 2. c. 6. de sec. bell. punico. Liv. tota dec. 3. Plutarch. in *Fabio*, *Scipione*, *Marcello*, *Hannibale*. Sestanus certe hic ad *Valer. Max.* lib. 8. in *extern.* n. 1. locum illum respexit: ac tum demum fracta & confusa punica feritas est, cum seplasia ei & albana castra esse ceperrunt. Ea enim vigilantissimum ducem, atque exercitum acerrimum, dapibus largis, abundante vino, libidine, unguentorum fragrantia ad somnum & delicias evocavit.

452 *lallares*] Proprie nutrix lallare dicebatur, cum nœniam canens puero somnum conciliaret: quod nos: *far la*

nanna. Nam sæpe ingeminabat *lalla lalla lalla*, quod erat *lallum* facere. Pers. *sat.* 3. 18.

. . . . . & *iratus mamma lallare* recusat.

Ubi *mamma* aliis est dandi casus, ut qui ad *iratus* referatur; aliis gignendi, qui ad *lallare*. Utrumque placet: potest enim bene legi: *iratus mamma*, & *lallare mamma* h. e. *lallum* *mammæ*, seu nutritiæ, idest somni conciliatricem *næniam*. Sed & *lallare* dicebantur pueri, cum *lalla* imitari vellent, sed perfecte non possent: quem ad sensum accedere potius videtur *Seëtanus*. Pitisc. v. *lallare*.

462. *bullatus*] Jam diximus *bullam* auream aut argenteam nobilium puerorum prætextatorum fuisse insigne, collo ante pectus suspensum, quod non in cordis formam erat (ut nonnulli *Macrobius Saturn.* 1. 6. male interpretati affirmarunt) sed cordis effigiem sculptam, vel alio quovis modo expressam, habebat. Scheffer. *de torquib.* c. 5. Prætextam an. æt. 16. deponentes *bullam* diis domesticis consecratam affigebant, ut nupturæ virgines Veneri suas pupas.

495 *bellua gaetula*] Turrato elephante in præliis veteres utebantur. Elephantos (scribit *Plin.* 8. 6.) *Italia primum vidit Pyrrhi regis bello*, & *boves lucas appellavit in lucanis visos ann.* U. 472. Romani ejusmodi bestias in bellum primum eduxerunt bello philippico *P. Sulpicio Galba*, *C. Aurelio Costa* Coss. an. U. 553. ex *Liv.* 31. 36 Ante aciem collocabant ad perturbandos & perrumpendos hostium ordines, aliquando vero ad tergum, ut incæpta pugna, patefacta per ordines via, immissi subito aspectu hostes & equos perterrefacerent, *Appiano* teste de *hispan. bell.* In circum quoque introductos esse an. U. C. 502. *L. Cæcilio C. fil. Metello* Pont. Max. & *C. Furio C. fil. Pacilio* coss. habet *Plin.* 8. 6. Et quod magis mirere, funambuli dati sunt in spectaculis *Neronis* tempore,

pore, ex *Sueton.* in *Nerone* 11. & in *Galba* 6. *Xiphil.* 61. *Plin.* 8. 2. ubi = *postea & per funes incescere* = & *cap.* 3. = *mirum maxime, & adversis quidem funitus subire, sed regredi magis utique pronis.* Ex antiquo autem numismate intelligitur, elephantos, cum divaricata nescirent in uno funiculo colligere crura, duabus chordis parallelis incedentes duxisse choreas.

531 *Es per Junonem*] In viris per *Junonem* jurare erat effœminata mollitie dissilvere: ut apud *Juvenal. sat.* 2. 98.

Es per Junonem domini jurante ministro.

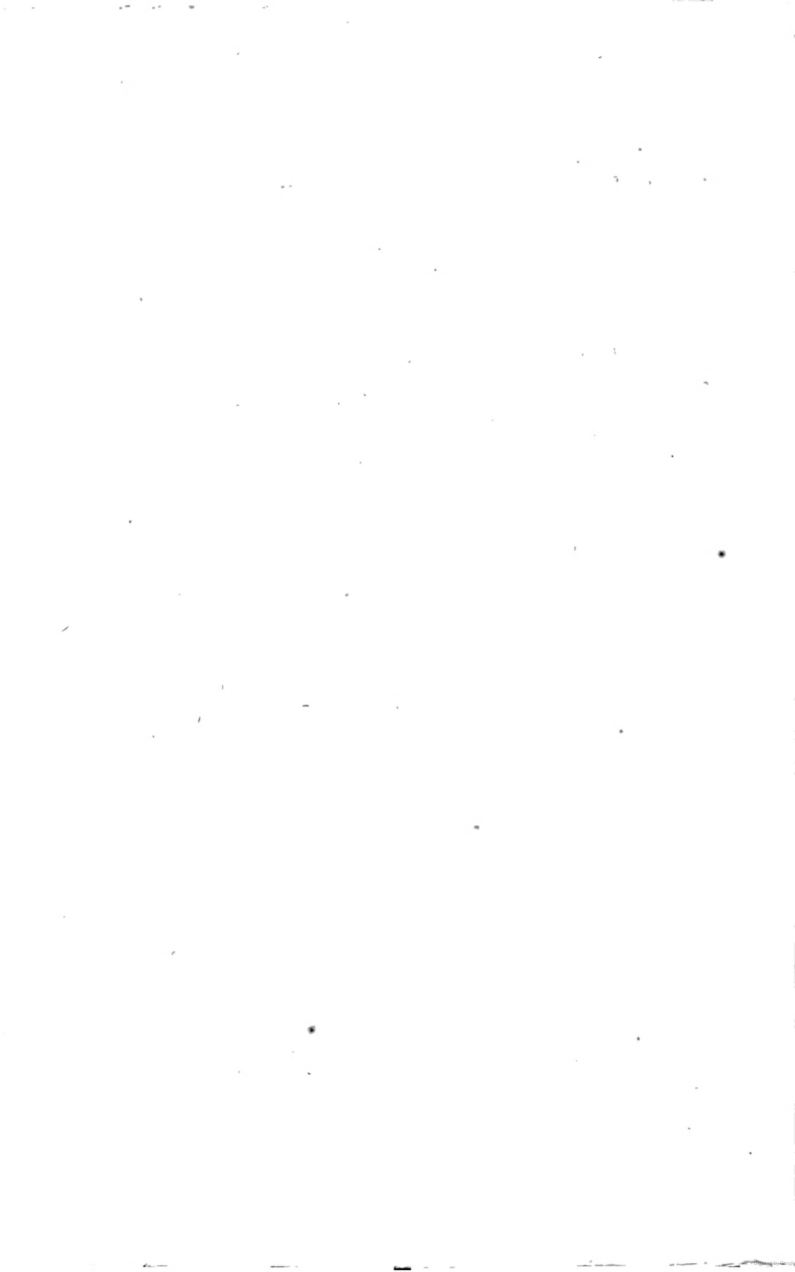
Ubi servus adeo mollis est, ut (more sui domini) juret, tamquam ancilla, per *Junonem*. Sic *Quartilla* apud *Petron. Junonem meam iratam habeam, si &c.* *Varallus* igitur *Seslano* est mollis & effœminati nomen.

541 *Ida, suis si lata foret sententia filvis*] Notissima *Paridis* historia, seu potius fabula; qui *Priami* atque *Ecuba* filius, furtim nutritus a pastoribus in monte *Ida*, quod in dirimendis controversiis æquissimus haberetur, orta inter deas *Junonem*, *Palladem*, & *Venerem* disceptatione de forma, propter aureum pomum a *Jove* cœlitus demissum, in quo scriptum erat = *deus pulcherrima* = ab eis iudex constitutus, secundum *Venerem* pronunciavit, quæ pulcherrimam ei foeminarum promiserat, neglecto regno, quod *Juno* pollicebatur, & contenta, quam *Pallas* offerebat, sapientia. Quare *Virg. æn.* 1. 31.

..... *manet alta mente repositum*

Judicium Paridis, spreteque injuria forma.

Quo ex judicio, raptaque a græcis *Helena*, bellum trojanum secutum est, Trojæque tandem excidium.

SATYRA XVII.

ARGUMENTUM.

QUatuordecim satyras cum scripsisset Sæctanus, en tibi in Urbe typographus, qui, eo prorsus infcio, pessimis typis committit, & supra quam credibile sit, mendosas evulgat. Qua ille injuria exasperatus imperitum impudentemque bibliopolam acri stilo appetit, eique meritas temeritatis pœnas imprecatur. Mox, laudata veterum scribendi ratione, commemorat quæ typographicam consecuta sint incommoda ex immoderata libidine qualiacunque scripta edendi, plerunque inepta ac ridicula, sæpe etiam perniciofa. Immani perterritus librorum numero, qui in diem emittuntur, a gallis præsertim, græcos, latinos, italicos ad vernaculum sermonem transferentibus, tria tantum volumina, quæ si verses nocturna diurnaue manu, vere doctus fieri possis, Sacra Biblia, Tullium, Virgilium, legenda proponit. Luxum deinde sumptusque procerum in exornandis bibliothecis, chartarumque sarcinas & verborum merces irridet, quæ a batavis gallicisque institoribus in Italiam importantur. Non a librorum congerie, sed a recta conscientia doctrinam sibi plane aliam a Deo immortalis auspicatus, lascivos poetas & amatorias cantiunculas perstringit. Theologos quoque aliquos morum doctrinam tradentes insectatur; quod, de re conjugali maxime agentes, sordibus cœnoque fluant, legesque, in reipublica perniciem, & animarum of-
fen-

fendiculum, conjugibus imponant. Causidicos præterea, & Juris Interpretes, quaque utuntur, vocabulorum barbariem vellicat. Neque facere potest, quin eos vituperet, qui divinarum precum, psalterii, sacrique faciendi volumina in hæreticorum officinis excusa sibi comparant. Denique ad Innocentium XII. P. M. se convertit, eique suadet, ut omni cura ac sollicitudine typographos librariosque eliminet. Excitata enim de Confucianis ritibus controversia, tam multis utrinque editis libellis, offensionem imperitis, ac de religionis veritate dubitationem creari posse putat; neque librorum copia opus esse, ut doctrina nostris e cathedris purissima proficiscatur. Elegans profecto satyra, rerum ubertate admodum copiosa, & pulcherrimis fontibus derivata. Vides quid quantumque inepto typographo debeamus, qui novæ ac vivacissimæ satyræ causam & argumentum obtulerit.

Bibliopola, mihi tecum res. Dic age: natas
Forte tuas posita si quis discurrere palla

Co-

- 1 *bibliopola*] Quatuordecim *philodemicas* Satyras, *Seclano* proflus insciente, typographus quidam Romæ dederat in lucem an. 1693. sed sensibus, verbis, metro, orthographia, typis, charta, (ut videre est) vitiatissimas. Vid. *enarrat.* Multa esse in hac satyra vel mutata, vel addita vel expuncta, in antecessum monemus.
- 2 *palla*] propria veste ac decente.

Latinis *palla*, græcis *peplum*, erat exterior feminarum vestis, quasi *pallium*, quam supra tunicam, seu stolam, induebant, ejusque parte in humerum sinistrum rejecta, altera sinistro brachio subducta, in rufas contrahebatur, sed tamen ad talos descendebat. *Serv. in Virg. æn. 11. 576. Palla proprie est muliebris vestis deducenda usque ad vestigium.*

Cogeret, & latæ nudas se ostendere plebi,

Nonne jecur subita tibi bile tumeret, & atrox

5 Jam delata foret Prætori injuria? Credo,

Si quicquam cordis, minimumque pudoris haberes.

At mihi bis septem fuerant de conjuge musa

Prognatæ, teneræ ætatis, timidaque puellæ,

Præcipue incomptæ: neque enim crispare capillos,

10 Aut medicare genas, nuptis didicere latinis.

Simplicitas erat in pretio; formosaque forsan

Progenies poterat, donec latuisset, haberi.

Hanc

3 *latæ*] romanæ. *nudas*] feminudas, male vestitas. *Nudus* enim non semper sonat quod *omnino nudus*. Virg. 1. *georg.* 299. *Nudus ara, fere nudus* ...

4 *nonne*] nonne irarum plenus rem ad judicem continuo deferres?

6 *cordis*] boni sensus, & amoris.

7 *bis septem*] Puellarum nomine quatuordecim a se scriptas Satyras significat allegoria prorsus elegante, qua pulcherrime immoratur.

8 *teneræ ætatis*] paucis ante annis natæ. nam *Señanus* XIV. illas Satyras intra decennium ante ann. 1694. dederat. Quare quod, non modo nondum bene forma-

tæ essent ac limatæ, verum etiam, partim auctoris celeritate, partim ex scriptorum incuria, mendis scaterent, ideo *teneras, timidæ*, præsertim vero *incomptas* belle dicit; publicamque propterea lucem reformidantes.

9 *præcipue*] Bene *præcipue*: nam vanis feminis extremum fere malorum est, si incomptæ cogantur prodire. *neque enim*] Occasionem præbet allegoria romanas nuptas carpendi, quæ mulieres erant in capillis comendis, & facie lucanda.

12 *donec latuisset*] Idem de carmine dicendum, quod de *femina*; aliud esse, si domi se continent; aliud, si in publicum prodeat.

Hanc ego sollicitus, quin & secretus, alebam,

Ut confirmato tandem per compita gressu

13 Iret, & innumeros vultu torqueret amantes.

Neve patri officeret proles incesta, docebam

Virginei sancte leges servare pudoris,

Fingebamque rudes. At tu temerarius ausus

Filiolas patriis laribus divellere, frustra

20 Clamantes, nigri prostare ad scrinia Corvi,

Et

13 *alebam*] Jam tum *Sextianus* Satyras sollicitus secretusque limare ac perpolire coeperat, ut perfectum ad unguem castigatæ in lucem venirent; quales, multis sive mutatis, sive additis, ex novissimo *autographo* tandem aliquando, magno reip. litterariæ bono, nunc primum veniunt.

14 *confirmato*] & ad puellarem elegantiam composito. Vides enim quotidie, quanta sit fœminarum vanitas in molli fractoque incessu.

15 *innumeros*] & sine numero haberent amatores. Habuerunt mediis fidiis, semperque habebunt, dum litteræ in honore erunt, hominibusque sapiet palatum.

16 *neve patri*] Cum *Sextianus* poetico furore percitus Satyras aliquando fudisset potius, quam scripssisset, eique propterea, quod

minus castum videretur, aliquid excidisset, statuerat, ne sibi decori damnoque essent, depurgare: quod quidem fecisse constat. Vid. *enarr.* [*incesta*] h. e. Satyræ alicubi forte impudentiusculæ minusque pudicæ.

18 *fingebamque*] vel ornabam, vel metaphorice a belluis, quæ lingua catulos, pullosve suos formant.

19 *patriis laribus*] paterna domo, ubi, me jubente, se in occulto continebant, repugnantes rapere, h. e. Satyras nondum bene tornatas, invito auctore, evulgare ausus es.

20 *prostare*] venum vili pretio expostas in libraria taberna Romæ celebri sub signo *Corvi*: unde librarius ille alibi *Corvinus* dictus.

Et vili mercede jubes vulgare pudorem.

Infelix soboles multum dilecta parenti,

O quam te aspicio! Fluxerunt ore lepores;

Et decus, & nivæ succisa est gratia frontis.

25 Vos minus odisset forsan Philodemus, & ipse

Nasica; obstipus quamvis similisque jubenti

Ambulet, & domina feriat mihi lumina gemma.

Talia non patiar, nostræ propola camænæ,

Nec pretio lætus furtiva peculia chartis

Au-

22 *infelix soboles*] Perstat in amœnissima aptissimaque allegoria.

23 *o quam*] Ea *Trifonis* editione, uti diximus, nihil profecto itedius, minusque *Scellano* dignum excogitari potest.

25 *vos minus*] Philodemus ipse, ejusque amici, præsertim Nasica, (*Crescimbenius*) si minus deformes vidissent, minus forte odissent.

26 *obstipus*] quamvis transverso, despiciente, imperiosoque supercilio incedat. Videtur certe *Nasica* ex iis fuisse, qui *Scellani* Satyras contra gravissimorum virorum judicium, quod & posteritatis fuit, semperque erit, atpernabantur. Vid. *enarr.*

27 *domina*] Nasica Arcadiæ Cu-

stos sibi placens, annulo (uti alibi) pellucidam gummam gestabat, omniumque oculis ingerebat: quam *dominam* dicit, quod ejus in Arcadia dominatus index esset. Vid. *enarrat.*

28 *propola*] nostræ camænæ, h. e. nostrorum carminum, seu Satyrarum, valissime venditor. Nam proprie *propola* est, qui minore pretio empti majore postea vendit, nobis: *rigattiere*, *rivendutiolo*: cujus generis sunt, qui in trivis atque in foris libellos habent venales, atque alienis laboribus proficere student; iidem fere, qui a *Statio* 4. *Silv.* 9. 21. *libelliones dicti = de capsa miseræ tabellionis.*

- 30 Augebis. Pèreat clausa tibi nummus in arca;
 Aufugiatque tua male parta pecunia dextra;
 Aut, turbæ immixtus cum publica sacra frequentas,
 Illa crumenifecis pateat; vulnusque latentis
 Pelliculæ attonita contrectes, improbe, palma.
- 35 Seu potius mentito Principe & ære reperta
 Te laqueo addicat, petasusque obnubat hetruscus,
 Dum traheris lenta vulgi inter murmura rheda.
 Atque utinam solus quererer, crimenque pusillum
 Sola foret nobis scribendi causa: libenter

Ista

- 30 *percat*] Male avido propolæ male precatur.
- 32 *cum publica*] Occasionem crumenifecæ (*borsjuoli*, *tagliaborse*) nummos surripiedi captare solent in sacris anni celebritatibus, tum cum frequentissimus sese populus urget.
- 33 *vulnusque*] Elegante tropo significat pecuniam corrasam; quasi pellicula, h. e. crumena e pelle, fuerit vulnerata.
- 34 *attonita*] Nam ut quisque, præsertim si tenuis sit fortunæ, crumenam sentit esse imminutam, aut inanem, attonitus tremulusque crumenam ipsam, vix sibi credens, contrectare solet.
- 35 *seu potius*] Adulterata pecunia tuo in loculo deprehendatur; atque inde reus criminis plusquam capitalis in crucem rapiaris.
- 36 *petasusque*] Florentinorum sodalitus stipatus ad laqueum funesto curriculo, lentoque gradu veharis. Nam de *S. Joannis* florentinorum societate, qui capite damnatos comitantur, eorumque expansis pileis, quibus infelices quasi obnubunt, iterum iterumque alibi diximus.
- 38 *atque utinam*] A typographo ad universam typographicam stilum satyricum convertit. Leve (ait) est hoc, quod queror: multo graviora sunt, de quibus, quod reipublicam attingant, pro merito satis conqueri nequeo.

40 *Ista darem, patererque meas quocunque mereri*
In trivio satyras, crebraque in corpore menda.

Sed quis erit, doctæ placeant cui Palladis artes,
Qui non litterulas doleat didicisse, velitque
Quod pistor sapere, aut lanio, gelidæque magister,
 45 *Cum videat tantis laxari pulpita libris,*
Quorum vix titulis ætas humana legendis

In-

40 *mereri*] Vides, unde ducta sit metaphora. Sensus est: paterer meas Satyras in trivis & angiportis sœdatis plurimis mendis prostrare.

42 *sed quis*] Quoniam doctum hominem vel prima elementa didicisse non ita poeniteat, ut pistoriam, lanienam, gelidæque aquas ministrandi artem arripuisse male, quam litteras, si viderit, quæ typographicam consequuntur incommoda? Quod quidem satyrica prorsus emphasi dictum accipias.

44 *gelidæque minister*] qui gelidam, h. e. nive concreta forbilla, conficit, vel ministrat: nos: *forbetti*.

45 *cum videat*] Ingentem librorum numerum minime ferendum putat *Sedanus*. Quid si per hosce annos viveret, eumque numerum, in tanta typographiarum ac-

cessione, fere infinitum videret, ut omnino opprimamur? Quam vere, quam sapienter ille! *Initio nostri hujusce sæculi maxima librorum copia prodire cepit: utilitatem, quos tradidit antiquitas, legemur*. Nam innumera quidem volumina: quæ vero quæque, aut rei novitate, aut reip. bono, commendanda emittuntur? Contra vero quam multa sive inutilia, sive, quod deterrius est, perniciosa! Ea forte est propria sæculi nostri fabes, quod pro ingeniorum libidine tam multa hodie vulgentur, quæ errores furoremque, maximo bonorum omnium dolore, mentibus injiciendo, pestem reip. moliantur. Pudeat sæculum, in tanta, quantam ostentat, litterarum luce, non dicam laudare, sed aliquantulum ferre (cetera ut omittamus) *Peltarianas* nugas. Vid. *enarrat.*

Integra sufficeret? Felicia sæcula! tunc cum
 Scriptor in arabico sudabat cortice; & alte
 Littera ceratis hærebat fida tabellis;
 50 Palmarum foliis tunc cum crescebat Ulysses
 Mæonius, damnoque gregis: nam pellibus agnæ
 Tradidit historiam Priami, teucrumque labores

Cæ-

47 *felicia sæcula!*] Illorum temporum felicitatem laudat, tunc cum neque ita facilis erat, ut nunc, scribendi ratio, neque nisi doctissimi scriberent. Varias autem attingit vetustissimas scribendi rationes. Vid. *enarrat.*

48 *arabico*] Poetice potius quam historice: nusquam enim invenire est, solos apud arabes aliquod fuisse arboris genus, cujus in cortice scriberetur. *sudabat*] non sine multo labore scribebat. *cortice*] Pernegant *Masseius* & *Martorellius* in arborum corticibus scriptitatum unquam esse. Sed distinguendum. Si pro cortice exteriorem crassioremque accipias arboris tunicam, jure pernegant: si vero interiorem tenuissimam, quæ est inter corticem & lignum, qualis præsertim in *tilia*, qui negent, si vox *liber*, quæ initio hanc ipsam interiorem tunicam proprie significabat, translata etiamnum viget?

49 *ceratis*] Per ceratas tabellas scriptionem raro fuisse in usu strenue confirmat *Martorellius*, etiamst *tabella* & *stilus* &c. passim in scriptoribus maxime latinis occurrant, raro *calamus*, & *atramentum*.

50 *palmarum*] Remotioribus ætibus in palmarum aliarumve arborum foliis litteras mandatas esse legimus. Quod & hodie fit in *Ceylano*, & *Maldivis* insulis. *Chambersius dizion. univ. &c.* vol. 2. v. *carta*.

51 *Mæonius Ulysses*] Homeri *Odyssea*, sive de *Ulyssis* erroribus. *Mæonius*, seu *Mæonides*, a *Mæone* patre dicitur Homerus. *damnoque gregis*] ovium caprarumve. Nam aliquando in belluinis pellibus, maxime ovillis, (unde *cartapeccora*) scripserunt veteres; quæ pelles ad id concinnatæ post *pergamene* dictæ: Vid. *enarrat.* 47.
 52 *historiam Priami*] Homeri *Iliadem*, sive de bello trojano.

Cæcus adulator. Quid enim? perrarus & idem
Maximus audebat versus tunc pangere vates.

- 55 Scribere nam caro constabat; paucaque odoro
Digna videbantur seruari carmina cedro,
Et quibus excisa ploraret silva cupressu.

At postquam didicit sollers industria linum
Frangere, & infusis macerare indussa lymphis,
60 Inque leves abiit bis trita subucula chartas,
Quemlibet infanum scribendi urtica momordit.
Nam pennæ anseribus vulsæ, minimoque paratur,

Tom. III.

Q

Quæ

53 *cæcus*] Homerus, de cuius cæ-
citate in *Sat.* 12. *enarrat.* 255.
[*adulator*] Nam græcus poeta
nimium græcis illa in *Iliade* adu-
latus est. *perrarus*] Nostra vero
ætate, si habendi sint, qui sibi
videntur esse, poetæ fungorum
instar nascuntur.

55 *caro*] non modo pretii, sed
etiam laboris, habita ratione.

56 *digna*] immortalitate. Hor. art.
poet. 332. = ... *speramus car-*
mina fingi = *Posselinenda cedro,*
& levi servanda cupressu ? Nam
succus cedrinus cariem, cupres-
sus blattas tineasque arcebat.

57 *excisa*] ad capsulas cupressinas
conficiendas.

58 *postquam*] ex quo chartæ e li-
neis scrutis maceratis pinsisque
distendi cœperunt. Vid. *enarr.*

59 *indussa*] Indusium interior ve-
stis, carnibus adstricta, nunc e
lino vel cannabe, *Varroni*, non
ab *induo*, sed ab *intus*, *intusum*.
Forte fuit olim propria aliquan-
do mulierum, ut *subucula* viro-
rum : nos : *camicia*.

61 *urtica*] prurigo ac libido. *Scri-*
binus indocti doctique, ait *Horat.*
2. epist. 1. 117. Ne dubites ad-
dere : *scribinus infani sanique*.

62 *pennæ*] Anserum aliarumque
avium pennæ *arundinibus*, seu
calamis scriptoriis, succedere : Vid.
enarration. [*minimoque*] pretio.

Quæ nigris folium percurrat, sepia, guttis:
 Mox stimulos animo & fatuæ calcaria menti
 65 Præstare typi. Vanos, hac arte reperta,
 Quisque suos audet passim vulgare labores,
 Proque uno cudit mille exemplaria versu,
 Quæ videant feros, quamvis indigna, nepotes.
 Hinc est quod crescunt numerosa volumina, & ipsæ
 70 Pondere rumpuntur capsæ, pluteique fatiscunt.

Gra-

63 *sepia*] atramentum: de qua voce vid. *fat.* 11. 48. Ad multa sane scriptitanda nil re commodius nostris chartis, calamis, & atramentis, nil etiam pretio vilius.

64 *mox stimulos*] Insanam scribendi libidinem multo deinde magis extimulavit artis typographicæ percommodum hoc & admirabile inventum. Vid. *enarr.*

65 *typi*] fuit litteræ, vulgo *characteres*, in quibus typographicæ summa est. *hac arte reperta*] quo tempore, & a quo reperta, vid. *enarrat.*

66 *labores*] Quicquid plerique scripserint, sæpe vanum; vel quod sine luco sit, sine delectu, sine pondere; vel quod sit crambemale repetita: unde rei litterariæ

atque hominum generi commodi admodum nihil accedat.

67 *mille exemplaria*] Tunc cum libri manu exarabantur, quod maxime operosum erat, hæc ita facile propagari poterant: sed inventa typographica vides, quot quantaque celeritate prædeant & circumferantur exemplaria. Optime ita quidem eorum perpetuitati consultum est: utinam vero plurima volumina nunquam primam quidem lucem aspexissent. Ante typographicam improbus fuit plurimum cœnobiticorum hominum labor libros exscribere: quare multa iis habenda gratia, si præclarissima veterum scripta ab interitu vindicata ad nos pervenire.

Gratulor ingeniis, & nostro gratulor ævo,
 Quod tantum crevit librorum annona, typisque
 Formandis misso non sufficit Anglia plumbo.
 Nam veluti docto forderent scripta palato,
 75 Quæ veteres olim donarunt luce latini
 Atque itali auctores, cunctos sibi mater adoptat
 Gallia, & invitos multo molimine cogit
 Non sua verba loqui. Gallus Plato, gallus Homerus,
 Et Cicero, tuscumque rigat tibi Sequana Dantem.

Q 2

Quin

71 *gratulor*] Ironica gratulatio, nostræ huic ætati millicies iteranda. Duodecim hosce versus non habes in editis.

72 *annona*] vox a re cibaria ad literariam eleganter translata.

73 *plumbo*] Nam typi, seu *characteres*, duobus præcipue metallis constantur, *ære* & *plumbo*, cum viginti aut vigintiquinque *æris* pondo facta centum *plumbi* admixtione. Constandi rationem videsis apud *Chamberfium Dizion. univers.* vol. 4. v. *Fonderia di lettere*. Plumbo autem maxime abundat Britannia.

74 *forderent*] veluti gallis hominibus, qui docti sint, insipida & insuavia essent veterum latinorum, nostrorumque italorum scripta.

77 *Gallia*] Vellicat immoderatum gallorum studium externos scriptores, quam possent plurimos, suum in sermonem transferendi: ut omnes veluti Galliæ adoptivi gallico loquerentur. *invitos*] Multa siquidem sunt, quæ, nisi sit peritissimus interpres, ad alienam linguam ægerrime veniunt. *multo molimine*] multa violentia. Nam sæpe non vertunt interpretes, sed vi detorquent. Vid. *enarrat.*
 78 *gallus Homerus*] O miserum Homerum, si gallice ita redditus esset, ut hetrusce a *Salvino* durissimo interprete!

79 *rigat*] poetice dictum, ut significet *Dantem* nostrum gallice versum. Nam *Sequana* (*Senna*) fluvius Lutetiam parisorum intravit.

- 80 Quin etiam sacris divina oracula chartis
Tradita in exoticas voces conversa leguntur;
Collisæque Deum fauces garrire laborant.

Ecquis erit calamo tandem modus? Undique libris
Obruimur; stringuntque oculos, jugulantque legentes.

- 85 Rara olim fuerat, tamen hæc satis ampla, supellex
Vix duo, vel tres codiculi, sed pollice multo
Attriti, longoque usu, testisque lucernæ,
Conspicui fumo. Circum mea tempora laurus

Ab-

80 *quin etiam*] Sacra ipsa Biblia ad suam linguam transferunt, h. e. ad *exoticas*, seu peregrinas, voces. Vid. *enarrat.*

82 *collisæque*] Vocem *Deum* in gallicam *Dieu* conversam ægre collisis e faucibus mittit, maxime qui aut gallus non sit, aut pronunciationem illam non calleat; ut iccirco quasi garrire videatur. Lepide in gallicæ vocis sonos vides joculari.

33 *ecquis*] Tantæ scribendi imprimendique libros libidini ac furori quis, quandoque tandem, ponetur modus?

84 *stringuntque*] vel lædunt, vel pro *perstringunt*: nos: *offuscant*, *confundunt*: præsertim si (ut nostra hæc scholia) minutis typis sunt excuss.

85 *rara*] Pauci olim, sique exiguae molis, libri; sed qui diu noctuque contrectati vere doctum efficerent. *Plinii* enim illud (*lib. 7. epist. 9.*) immotum animo sedebat: *Tu memineras, sui cuiusque generis auctores diligenter eligere. Ajunt enim: multum legendum esse; non multa.* = quare cessit in proverbium: *unum qui attrivit librum, ne provoces.*

86 *codiculi*] diminut. a *codice* pro volumine. Donabis *Señano* novam voculam. Nam pro parvo *codice*, seu *tabella*, latini habent *codicillum*.

87 *lucernæ*] cum vel de nocte evolverentur.

38 *circum*] Qui sequuntur, viginti quinque versus non habent edita exemplaria. Sensus est: nulla me

te-

- Abſint, & tituli: tamen hæc ſi vana placerent,
 90 Æquaret libros ſolus mihi Tullius omnes,
 Quos immenſa tenent doctæ tabulata Minervæ.
 Hic etenim latæ fulgent miracula linguæ,
 Hic leges, magnumque ſophos, cauſiſque tuendis
 Grande latus roburque, & vena perennis honeſti;
 95 Romana ut mirer quonam reſpublica fato,

Q 3

In-

tenet titulorum ambitio: ſed ſi poeta dici cuperem, aut orator, ſoli mihi ſufficerent *Cicero, Virgilius* &c.

90 *æquaret*] Eſſet mihi inſtar omnium Cicero.

91 *quos immenſa*] libros omnes, quotquot continet Romæ ampliffima bibliotheca *Minerviana*, alias *Cafaſanatenſis*. [*Minervæ*] A D. Maria ſupra *Minervam* dictæ, a veteri *Minervæ* templo, quam nonnulli *Chalcidicam* putant; quod a Cæſare Auguſto dedicatum eſſe meminit Dio. lib. 51. pag. 605. edit. lugdun. 1559. Bene doctæ; ubi litterarum litteratorumque celebre domicilium.

92 *hic etenim*] in Tullii ſcriptis. Ciceronem (de quo *Velleius* l. 2. c. 66. Clitius in mundo genus hominum, quam nomen Ciceronis cadet) mirificam latialis linguæ elegantiam & dignitatem, ſummam legum peritiâ, nervoſiſſi-

mamque eloquentiam, ſententias præterea honeſtiſſimæ ſaniſſimæque doctrinæ perpetuo plenas, jure ac merito collaudat; ut unum ſi legas, multæ ſcientiæ eſſe poſſis.

93 *magnumque ſophos*] acclamationes & plauſus Tullio cauſas oranti datos, pro ipſis orationibus. De voce *ſophos* ſat. 3. 122.

94 *grande latus*] grandis & robuſta eloquentia. Nam in lateribus ſunt vires & robur. Cic. de ſenect. cap. 5. ad fin. = Cum legem Voconiam voce magna & bonis lateribus ſuaſiſſem. Quintil. l. 9. c. 2. = Illa adhuc aulaciora, & majorum, ut Cicero exiſtimat, laterum. [*& vena*] perennis optimarum doctrinarum fons. honeſti] honeſtatis, adjectivo, ajunt grammatici, in ſubſtantivum abeunte: ut in ſat. 1. 15. & ſat. 10. 218.

Incolumi, potuit, tanto Oratore, perire.

Addo & Virgilium, pleno qui fonte fororum

Ore bibit; tenerum seu carmine mulcet Alexin;

Seu potius graviore tuba canit *Arma virumque*;

100 Aut cum fœcundæ committit femina glebæ.

Præterea pura divisas luce tenebras,

Stel.

96 *incolumi*] Cicero cum summus esset & philosophus, & orator, & civis, in ejus unius incolunitate salus publica contineri videbatur. *Jul. Cesare* interfecto, proposita *Æmilia*, quæ quantæque moverit, ut rempublicam restitueret, ex historia, ejusque maxime epistolis habemus. quamquam nisi eo pereunte non perit respublica: neque ignotum, quo fato perierit. Abjēta hinc legum sanctitate, luxuria illinc debacchante, qui stare poterat? Ubi omnia corrupta sint ac depravata, quid summus faciat orator, philosophus, civis? Aliquantisper torrentem sustinebit; qui tandem aliquando victis aggeribus exundabit.

97 *Virgilium*] Post *Tullium* oratorem ac philosophum, poetam sibi seligit celeberrimum *Virgilium*. [*fororum*] musarum, quæ novem sorores.

98 *tenerum*] Trinum indicat Virgilii carmen: *bucolica*, quæ III.

georgica, quæ VII. *æneida*, quam XI. annis perfecisse fertur: quare illud . . . *cecini pascua, rura, luges*. Primum de re pastoritia, humili stilo; alterum de agricultura, medio; tertium, de *Æneæ* erroribus ac bellis, sublimi scripsit. *mulcet Alexin*] In bucolicorum ecl. 2. *Corydon* pastor inducitur, qui *Alexin* ardet, ejusque animum demulcet.

99 *graylure tuba*] sublimiore stilo, heroumque gestis conveniente. *arma*] *Æneidos* prima verba sunt = *Arma virumque cano*.

100 *committit femina*] De segetibus ferendique ratione agit in *georgicis*.

101 *præterea*] Postremum ponit librorum omnium librum *Sacra Biblia*: quem tamen ceteris omnibus (quod necesse erat) præponit: modo quippe subdit: = *affiduo in primis studio versare memento*. [*pura divisas luce*] divinam *Genesis* historiam: ubi cap. 1. v. 3. *diviso lucis a tenebris*.

Stellarum facies, atque incunabula mundi,
Et sacro exposuit quæcunque volumine Moses,
Assiduo in primis studio versare memento.

- 105 Hæc fœcunda Deo saturabit pagina mentem;
Veraque ab hoc uno manat sapientia fonte.
Esse quid hoc dicam? Vano perquirere nisu
Ducimur, an ranæ scisso nascantur ab ovo,
Seu putri: humanæ fuerit quæ mentis origo,
110 Qua nostrum fragili constet compagine corpus,
Primaque ab astuto mulier decepta colubro,

Q 4

Ple-

103 & sacro] & alios, quos *Moses* scripsit libros, cum *Genesi* quinque, idcoque *Pentateuchum* dictos: videlicet, *Genesim*, *Exodum*, *Leviticum*, *Numeros*, *Deuteronomium*.

105 saturabit] Nihil saturat mentem, nisi veritas, his autem, quæ sacris in libris continentur nihil verius.

106 veraque] In sacris Scripturis non philosophus aliquis, sed Deus docet. Verissima igitur sapientia, ubi ipsa loquitur Sapientia.

107 esse quid] Quid istoc rei est? inutilia quærere; scitu dignissima ignorare: quæ sunt extra nos, ut multa in physicis, investigare; quæ autem intra nos sunt, nosse

proxime attingunt, negligere; ut plerique nesciant utriusque nostræ substantiæ originem, naturam, concretionem, concordiam; quæque de causa primi nostri parentes a Deo defecerint, atque a beatissimo illo innocentie statu exciderint.

108 an ranæ] Vilia quædam animalia, maxime vero vermiculi, ex ovo ne, an ex putri, gignerentur, inter physicos disceptatum est. Ex ovo nasci credo jam omnes persuasum habere.

111 primaque] Heu a serpente decepta, ut est in *Genesi*: unde maiorum origo & colluvies. 2. *Corinth.* 11. 3. = *serpens Hëvam seduxit astutia sua*.

Plerique ignorant. Codex tibi sufficit unus:
 Ultra quo tendis? Vixit sapientia quondam
 In tegete & baculo, vilique legumine. Nudi
 115 Doliolum Cynici, veluti Dodona, superbo
 Ductori responsa dabat. Nunc splendida solis

In

112 unus] qui non potest esse nisi
sacrorum biblicorum volumen: ex
 quo duo illa, a quibus cetera pen-
 dent, maxime assequimur, divi-
 nam potentiam, divinamque vo-
 luntatem. Neque vero unum pu-
 tes esse *Sectanum*, qui unum hunc
 librum proponat. Sed & pro li-
 brorum, eadem etiam de re dis-
 serentium, copia sua sunt argu-
 menta. Vid. *D. Aug. de Trinit.*
l. 1. c. 3. & *Barth. de libr. leg.*
differt. 1. pag. 8.

113 vixit sapientia] Admodum pau-
 cis contenti erant veteres illi phi-
 losophi, præsertim Cynici de *An-
 tisthenis*, & *Diogenis* hæresi;
 quorum supellex tegetes (*stuoja*) &
 baculus, cibus legumina.

114 tegete] ex *Juven. sat. 9. 140.*
 = *A tegete & baculo* . . . h. e.
 à mendicitate: ubi *teges* est casa
 mendici e tegetibus scirpeis, vel
 sparteis. Alias *teges* (a *tego*)
 proprie est straguli genus ex ul-
 va, palma, scirpo, sparto &c.

in lodiciis (*coltre*) similitudinem,
 quo viliores utuntur. *nudi*] male
 vestiti.

115 Cynici] *Diogenis*, de quo ad
sat. 12. enarr. 161. Sensus est:
Diogenes, etsi summa in pauper-
 tate viveret, tantæ tamen erat
 auctoritatis, ut ejus, e dolio illo
 testaceo, in quo habitabat, re-
 sponsa pro dodonæis oraculis ha-
 buerit *M. ille Alexander.* [*Do-
 dona*] oraculum *Jovis dodonæi.*
 Vid. *enarr.*

116 ductori] *Alexandro M. nunc*
 Contra nostris temporibus doctus
 esse non posse propemodum vide-
 tur, qui pecuniosus non sit, co-
 piosamque iccirco non habeat bi-
 bliothecam, & sumptuose exstru-
 ctam, & eleganter dispositam,
 suis cum voluminibus nitide ve-
 stitis, aureisque litteris a tergo
 inscriptis. Ubi vides præcerum,
 maxime romanorum, in bibliote-
 cis exornandis luxum falso deci-
 diculo esse.

In oculis habitat facundia. Longa librorum
 Ordinibusque decem compacta catena decorum
 Ostendat tergum, quibus aurea littera signet

120 Auctoris titulum, rauco si murmure vulgi
 Tangeris. Hinc procerum domibus spectanda videbis
 Hæc duo, chartarum seriem, instructamque culi-
 nam.

Nempe putat famam numerumque augere virorum,

Gran-

117 *longa*] si plausus famamque ti-
 bi apud vulgus (imperitum) con-
 ciliare velis, fac magnificam do-
 mi habeas bibliothecam.

118 *ordinibusque*] pluteis: nos:
scansie, scaffæ.

120 *auctoris*] Libris compactis,
 vulgo, *alla francese*, aureis litte-
 ris inscribitur a tergo nomen au-
 ctoris. *rauco* si] si vulgi admira-
 tionem cupis.

122 *hæc duo*] bibliothecam, & cu-
 linam; quibus tertium addas e-
 quile. Sed hoc sæpe discrimen:
 quod culina & equile maximi
 sint & plus quam quotidiani
 usus, bibliotheca vero aut ovi-
 lius, aut certe quidem rari.

123 *virorum*] Septem in Græcia
 virorum, qui consensu omnium
Sapientes appellati: iique *Thales*
Milesius, *Solon* atheniensis, vel

Salaminius, *Chilon* lacedæmonius;
Pittacus mytilenæus, *Bias* pira-
 næus, *Cleobolus* lindius, *Perian-*
der corinthius. Septimum vero
 locum alii *Anacharsidis*, alii *Eu-*
menidi tribuunt. Vid. *Auson.* in
Ludo Sapient. Sensus est: si quis
 multa pecunia transalpinis volu-
 minibus comparatis bibliothecam
 instruxerit, is sibi tandem, si diis
 placet, *septem Sapientum* nume-
 ro addendus videtur. Ubi *Sedra-*
nus (quod vulgo fit) *sapientiam*
 pro *scientia* usurpare videtur:
 quæ tamen duo longe sunt diffi-
 milia: ut optime enarrat *Mat-*
thæus noster in v. 9. ps. 110.
initium sapientiæ timor Domini.
 Est quippe *sapiens*, qui probus
 est; *sciens*, qui doctus. *Hæc est*
enim vestra sapientia (ita *Moy-*
ses Deuter. 4. 6.) & *intellectus*

Grande quibus fecit temeraria Græcia nomen,

125 Si quis trans alpes, & multis millibus, emit

Scripta, peregrino tantum vulgata labore.

Delectant tituli nimirum, & margine largo

Littera, purpureæque notæ, crebræque figuræ,

Quas curvus graphii sculpsit moderator in ære:

130 Quodque videretur patribus fugienda latinis

Bar-

coram populis, ut audientes un-
versi præcepta hæc dicant: en po-
pulus sapiens & intelligens.

124 *temeraria*] Quasi temere se-
ptem illos viros *Sapientis* nomi-
ne ornaverit. Respexisse videtur
ad *Stoicorum* doctrinam (quibus
Sapiens erat alter quasi deus, u-
nusque beatus, isque non geo-
metra, non physicus, non orator
summus, sed optime moratus ho-
mo, sibi que omnino imperiosus)
& ad *Cic. lib. 3. de offic. c. 4.*
= *Nemo enim horum sic sapiens,*
ut sapientem intelligi volumus:
nec il, qui sapientes habiti sunt
& nominati, M. Cato, & C. La-
lius, sapientes fuerunt; ne illi
quidem septem . . . & de amic.
cap. 2. = Qui septem appellantur,
est, qui ista subtilius quærant, in
numero sapientum non habent.
Cicero autem ex *Stoicorum* do-
ctrina discessit.

125 *peregrino . . . labore*] exteris
typis preliisque.

127 *tituli*] voluminum frontes, no-
bis: *frontispizj*: qui tituli sæpe
grandia fallio promittunt. Plus
igitur, quam res ipsæ, delectant li-
brorum ornamenta.

128 *purpureæque notæ*] litteræ ver-
sulque aliquot ex unio. *figuræ*] in
ære insculptæ, quas iccirco
dicimus: *rami*.

129 *curvus*] ex *Juven. sat. 9. 145.*
= *Sit mihi præterea curvus cæ-*
lator . . . Cælator enim dum
operi incumbit, se incurvat: vel
curvus, qui assiduus in opere sit.
graphii] *Graphii* moderator est
qui nobis: *incisore*. *graphium*
proprie fuit ferreus stylus, quo
ceratis in tabellis scribebant ve-
teres: valet hic scalpelli genus,
quo quis in ære sculpsit, quod
Plinio est *viriculum*, nobis: *be-*
lino, vel *bulino*, vel *ceffello*.

- Barbaries, decus est pretiumque nepotibus. Ergo
 Quærimus hoc unum, cellas implere capaces
 Codicibus chartisque novis, quas Gallia mittit.
 Sedula nugarum cultrix, atque arbitra luxus;
 135 Vel quas hollandis mercator callidus undis
 Invexit Romam, ceu piscis dolia falsi,
 Alecisque cadum, Mutantur opuscula, tanquam
 Rugosum piper, atque Asiæ bombycina. Littus
 I pete tyrrhenum: jam portat nautica pinus
 140 Verborum merces. Scripto tibi sacculus auro
 Si crepat, evades Cicero, Plato, Virgiliusque,
 Et quicquid cupies: at si jejunos anhelat

Ju-

- 134 *nugarum cultrix*] Ex Gallia enim ad nos plurimum quotidie veniunt nova vanitatis, præsertim femineæ, inventa; quæ certe nihil sunt nisi nugæ.
 135 *callidus*] Bene *callidus*, qui transalpinos libros, sæpe inutilis, vel Romæ tam facile distrahit, quam asellum salitum, & aleces: *il baccalà, e l'aringhe*.
 137 *mutantur*] Mutare merces ex *Hor.* 1. sat. 4. 29. & *Virg. georg.* 3. 307. est quod nos: *cambiare, negoziare*. Sæpe enim mercatura fit merces permutando.
 138 *bombycina*] proprie *serica*: vocem nonnulli & ad gossipium (*bambagia*) extendunt.
 139 *i pete tyrrhenum*] ubi Centumcellarum (*Civitavecchia*) portus; unde mari advecta merces Romanam asportantur.
 140 *scripto*] Si multæ tibi fiat permutationis litteræ, vulgo: *cambiali*, vel *lettere di cambio*: h. e. si bene nummatus sis, ut multa emere possis volumina, doctissimi tibi famam comparabis: perinde quasi libris abundare idem plane sit atque doctus fieri. Contineas ironia.
 142 *at si*] Contra, si nihil habeas in oculis, illiteratus indoculusque eris quam qui maxime. *anhelat*, *Perf.* 2. 51. *suspirat*.

Julius, atque animam ducit moriturus in arca,
 Protinus ignoras vel prima elementa; tibi que
 145 Figitur ignavæ cervix aurita tabellæ,
 Victaque Carthago. Miseris facundia nulla est;
 Semper & indoctus pauper. Nam divite censu
 Est opus, ut terra natus videare pelasga,
 Conducasque ædes amplas, lucisque benignæ;
 150 Duraque pro tenui solvenda est pensio sole;
 Ne superimpositis digesta volumina tignis
 Blattarum fiant epulæ. Multum quoque oportet
 Ut caveas rimas, queis se de pulvere Romæ
 Insinuat caries, librorum occulta senectus.

Præ-

143 *julius*] argenteus nummus: respondet italico: *non hai un giulio in sacco*: ubi eleganter *julio* actionem tribuit hominis animam jam jam efflantis; ut pecuniæ angustias significet.

145 *ignavæ*] Alicubi in scholis tabella caput asini repræsentans crassioris minervæ discipulis affigi solet, ut eo pudore affecti excitentur. *ignavam* dicit tabellam; quod *ignavis* significatio simul & pœna sit.

146 *victaque Carthago*] Duo quoque in agmina, romanorum &

carthagenensium, partiti discipuli inter se decertant: qui victi cesserint, in eos appenditur titulus: *Carthago victa*.

148 *natus*] ut græce doctus videaris, tanquam in Græcia natus esses.

149 *benignæ*] ædes multa luce illustres.

150 *duraque*] cara: ædes quippe, vel pro sitis natura, majore aut minore pretio conducuntur. *pensio*] quam nos: *pigione*.

153 *Romæ*] Ut pluvialibus diebus stercore, ita sicis pulvere Roma est infamis.

- 155 Præcipue fædo vigilet muscipula lardo,
 Decipit occulto cupidos quæ carcere mures:
 Nam secus ad pictam membrana exesa *Carinam*
 Ibit, *marmoreumque Pedem*; delataque nunquam
 Ad caros poterit doctrina migrare propinquos,
 160 Hoc quoque divitibus præstat fortuna, tabellis
 Scilicet extremis virtutem tradere natis
 Cognatisque suis. Miranda potentia nummi!
 En sapit infanus lurco, madidusque popino
 Fit rhetor, Scribæ cum testamenta resignant.
 165 At sannæ interea hæredem risusque sequuntur,
 Cum

155 *vigilet*] Semper contenta in murium permiciem.

157 *Carinam*] pro *Navim*. nam in Urbe *Navis*, a depicta navi, & *Pas marmoreus*, loca celeberrima, ubi libri venales Sensus igitur est: alias libri corrofi venum ibunt; neque ad hæredes transmitti poterit doctrina. *delataque*] Sunt nimirum magnates, qui bene instructam filiis bibliothecam relinquentes, eos putent in magnos eruditosque viros statim evasuros, licet plerumque sint ineptissimi.

160 *tabellis*] testamento. Divites libris quidem instructos, sed im-

perissimos diverberat; qui cum voluminibus doctrinam legari posse credunt.

161 *virtutem*] scientiam.

162 *miranda*] Ironice miratur tantum pecunias miraculum.

163 *en sapit*] Urget falsa ironia. *en* subitum prodigium exprimit. *lurco* & *popino*: nos: *ghiotto*, *taverniere*, *crapulone*. Quin cum crapula doctrinæ societatem miferis? *madidusque*] vino madidus.

164 *Scribæ*] qui nobis: *Notari*: ad quos pertinet testamenta tum scribere, tum resignare: *aprica*.

Cum tenet inverſa ſpecioſum fronte libellum;
 Nec ſatis agnoſcit nigrum quid diſtet ab albo.
 Quam ſpeculo cæcus gaudet, quam peſtine calvus,
 Quam ſonitu ſurdus, paſtor mare, navita aratro,
 170 Tam Flaccus libro. Cujum, mi Flacce, volumen,
 Quod teris? Inſpiciam titulum. Nondum tibi viſus?
 Non ſane: quid enim? præſtat ſuxiſſe medullas
 Auſtorum: titulos aliis nomenque relinquo.
 Belle equidem: dic ſaltem, num ſermone ſoluto
 175 Ambulet, an certis numeris oratio conſtet.
 Nugaris, ſi vana hæc & puerilia credis.
 Me noviſſe. Papæ! ſatis eſt: tibi dexter Apollo
 Hoc, Flacce, ingenium ſemper fortunet; & illud
 Aſſequere, ut ſcriptum manibus teneasve matellam
 Igno-

169 *mare*] pro *mar*i eſt in latinis.

170 *Flaccus*] Nomen commentitium
 nobilem quemdam juvenem deſi-
 gnat, cui copioſſima forte reli-
 qua fuerat bibliotheca: atque ita
 margaritæ porco projectæ. *Cu-
 jum*] Belle dialogum inſtituit,
 quo *Flacci* ejuſque ſimilium craſ-
 ſum ſtupidumque ingenium deſcri-
 bitur.

174 *num ſermone*] num proſa, num
 verſu, ſcriptus ſit liber.

176 *nugaris*] Quid ad *Flacci* ſto-
 liditatem jam amplius addi poſſe
 videtur?

177 *papæ!*] admirantis vox. *ſu-
 tis eſt*] Inſcitæ monſtrum tan-
 dem dimittit *ſcælanus*, eique A-
 pollinis favorem per ridiculum
 precatur, quo poſſit eo ſcientiæ
 venire, ut matellam & librum
 minime diſcernat, h. e. littera-
 rum nihil admodum ſciat.

- 180 Ignores. Iusta posthac se temperet ira,
 Si poterit, quisquam, videat cum nullius usus
 Librorum sumptus, &, tanquam pendula muro
 Serica, vel tabulas pictas, & frigida signa,
 Servari a domino. Accipiat quicumque vocatus
- 185 Ex testamento doctrinæ turbidus affem,
 Et dives mediis sedeat ficulneus Argis.
 At mihi si Superi vellent indulgere precanti,
 Non hæc obveniat septem signata sigillis
 Doctrina, & totidem succensis cauta lucernis.

Cor

- 180 *iusta*] Quis non jure irascatur, tantam librorum vim tanta pecunia comparatorum apud imperitissimum hominem esse, ideoque nullius omnino usus, vel, ut maxime, ad ornatum, non secus ac aulæ, (*parati*) tabulæ, (*quadri*) mutaque signa, (*statue*).
- 184 *accipiat*] Qui doctrinam ita ex testamento, quasi hæreditatis affem, h. e. totam summam, accipit, divitiis quidem *turbidus* erit; sed inter doctos sedebit stipēs, nec qualiscunque, sed *ficulneus*.
- 185 *turbidus*] arrogantia elatus, superbiq; tumens. Virg. æn. 10. 648. .... *animo spem turbidus hausit inanem.*
- 186 *ficulneus*] h. e. truncus ligni, quale est ficulneum, maxime fragilis, nullamque ad rem utilis. Horat. L. 1. sat. 8. 1. = *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum.* = [*Argis*] pro tota Græcia; hæc autem pro doctorum virorum cœtu.
- 187 *at mihi*] Mihi quidem, si Deus maxime propitius esse velit, nunquam ejusmodi doctrinæ hæreditas obveniat.
- 188 *septem*] Septem sigilla, septemque ardentes candelæ pertinent alicubi ad testamenti solemnitatem.
- 189 *cauta*] constituta. nam latinis *testamento cavere* est testamentum jubere, constituere.

190 Cor docile imprimis, & corporis incola sani

Mens bona contingat, nullique obnoxia culpæ.

Dent quoque ab invidia tutum, & formidine mortis

Fortuna maiorem animum. Dent vivere parvo,

Et

190 *cor docile*] quod a Deo petit
Salomon 3. *Reg.* 3. 9. = *Dabis*
seruo tuo cor docile, h. e. obe-
diens præceptis ac legibus Domi-
ni. Quibus ex votis vides, qua-
lis fuerit *Sethanus*, & ut a na-
tura & institutione comparatus.
Hominem quippe vides rectum,
generosum, fortem, sibi fortunæ-
que imperitantem, vitiorum ho-
stem, & candidi pectoris, veræ-
que sapientiæ amatorem. *fani*]
Juven. sat. 10. 356. = *Orandum*
est, ut sis mens sana in corpo-
re sano = *Vid. enarrat.*

191 *mens bona*] Bona mens est sa-
na recta & iusta, perfectus ra-
tionis usus. *Senec. epist.* 10.
= *roga bonam mentem, bonam*
valetudinem animi, deinde corpo-
ris. *Perf. sat.* 2. 8. = *Mens bo-*
na, fama, fides, hæc clare, (a
diis petuntur) & *ut audiat ho-*
spes. Simile *Horatii* votum *l. 1.*
od. 31. 19. .... *at precor inte-*
gra = *Cum mente nec turpem se-*
necliam = *Degere, nec cithara ca-*
rentem. = *Vid. enarr. [nullique]*

h. e. bona conscientia; id quod ad
mores pertinet, & ad vitæ integri-
tatem. *Bonam mentem* vides me-
minisse *ethnicos* illos; bonam con-
scientiam non item.

192 *dent quoque*] Det mihi Deus
animum a vitiis liberum, præ-
sertim ab invidia, quæ ut est ho-
minum societati insensissima, ita
& invido ipsi teterrima: nam, ut
Hor. 1. epist. 2. 58. = *Invidia*
seculi non invenerunt tyranni =
Majus tormentum. [*formidine mor-*
tis] animum præterea, qui nec
fortunæ injuriis, nec mortis ti-
more frangatur: *Juven. sat.* 10.
357. = *Fortem posce animum,*
mortis terrore carentem.

193 *vivere parvo*] idest mediocri
fortuna contentum esse; vel vita
frugali & sobria uti. *Hor. l. 2.*
sat. 2. 1. & 110. & *l. 3. od.* 16.
13. *Vivitur parvo bene:* h. e. be-
ne beateque vivit, qui parvo
contentus, & ab omni cupidita-
te liber, tenui victu, & modi-
co apparatu sustentatur. Num-
quam enim in magnis opibus ac
po.

Et coluisse pares, & respondere superbis.

195 Hæc me delectat sapientia cordibus alte

Scripta Dei digito, quam nec librarius udas

Ad statuas vendit, tacitum nec devorat ævum,

Nec metuit scombro. Abaci, pluteique, valet,

Tom. III,

R

In

potentia otium & tranquillitas. *Senec. epist. 123. Necessarium est parvo assuescere.* Nostræ ergo nos cupiditates miseros faciunt.

194 *coluisse pares*] Ad hominis in hominem officia pertinet *pares* & *equos colere*, iisque *beneficere*. Sæpe apud latinos hæc duo *colere* & *amare*, seu *diligere*, conjuncta sunt. Est autem *colere*, aliquam cura, studio, obsequio prosequi; id quod sine amore fieri ex animo non potest. *respondere*] adversari, obistere, repugnare: ut *Horat. 2. sat. 7. 85. respondere cupidinibus* & *1. ep. 1. 68. fortune respondere superbis*. Viri boni, qualis esse cupit *Scævanus*, respondent superbis non ex pravo animi impetu, vel ulciscendi studio, sed ut se ceterosque pares a superborum supercilio, violentia, vexationibus defendant.

195 *sapientia*] scientia, quæ vere sapientem esse docet.

196 *scripta*] nobis natura conge-

nita, ideoque *lex natura* dicta: quæ scientia non a librariis emittitur, neque subit chartarum fatuum, quæ vel falsamentis vendendis sæpe damnantur, vel carie corroduntur.

197 *ad statuas*] Prope celebrem *Bernini* fontem in foro agonali, ubi insignes statuae, veneunt libelli: vulgo: *a' banchetti di Piazza Navona*.

198 *metuit*] poenam obvolvendi scombro, sive falsos pisces, quam subeunt libri nullius pretii, nulliusque usus. *abaci*] Poetice abacis pluteisque, h. e. libris, valet dicitur: non quod litterarum studia, quæ *Scævanum* impense coluisse constat, hic reprehendat: sed quod librorum sæpe perniciosorum, sæpissime inuicium, lectionem vituperet: quod colligere est ex illorum, quos mox nominat, genere & natura. Libros ergo non omnes abjiciendos, sed diligenter deligendos suadet.

- In quibus insanit studiorum cura, diesque
 200 Perdimus, & longas brumali tempore noctes.
 Num melior fiam? crescet num parvula cordis
 Uncia, si toto vellem pallere decembri?
 Pande librum, mediam qui nobilis occupat arcam,
 Et nitidis tunicis & lævi fronte superbit.
 205 Quæ nos ille docet? Miserum insanire. Furores
 Cypridis, & laceros morientis *Adonidis* artus
 Explicat, & fœdo marcescit pagina luxu.

Hinc

201 *cordis*] sapientiæ: nam *cor habere est sapere, sapientem esse*. Cic. 2. de Fin. 2. 8 = *Hoc est non modo cor non habere, sed ne palatum quidem*.

203 *pallere*] librorum lectioni incumbendo per totas, easque longissimas, decembris noctes.

203 *pande*] Exemplum affert eorum librorum, quos rejiciendos putat.
qui nobilis] qui bene polita beneque ornata membrana vestitus superbit videtur.

205 *miserum*] misere insanire, miseram insaniam.

206 *Cypridis*] Veneris: quæ cum *Adonidem* unice adamaret, vicissimque adamaretur, Mars rivalis ferum aprum in eum immisit, a quo dente petitus, dum venare-

tur, laceratusque est. Inde *Veneris furores*; inde laceri adolescentis *artus*. Ovid. *metam.* 10. Macrobius *Saturn.* 1. c. 21. Quam fabulam Joannes-baptista *Marinius*, insignis ille neapolitanus poeta, idemque translatorum audacia styli corruptor, italicis versibus descriptam *Ludovici XIII.* gallorum regis nomine Lutetiæ parisiensium primum edidit: cui titulus = *l'Adone*. Hunc primo libellum notat *Scævanus*. Nat. *Marinius* xv. cal. novembr. 1569. ob. Neap. viii. cal. april. 1625.
 207 *marcescit*] Fœda in *Adonide* regnat verborum sententiarumque mollities: quare merito libellum S. R. E. proscripsit.

Hinc teneros *Pastor* modulatur *Fidus* amores.

Discordes sensus & duplex *Celia* vulnus

210 Illinc corde fovet. Scatet abdita pestis ab omni
Syllaba, & enervi titillat carmine lumbos.

Sed demus hanc veniam peccandi impune Poetis,

Et cui præcipuus labor est, ut corda legentis

Pelliciat, blandaque lue contaminet aures.

215 Illud majori rhoncho dignumque putarem

R 2

Ju-

208 *Pastor*] Notissimam deinde velli-
cat Joannis-baptistæ *Guarinii* fer-
rariensis fabulam inscriptam: *Il*
Pastor fido. Nat. 1538. Venetiis.
obiit 1613.

209 *discordes*] diviso inter duos,
Nisum & *Amintam*, amore. Fa-
bulam pastoritiam tertio carpit
Guidonis Ubaldi *Bonarellii* urbi-
natis, quæ *Phyllis scyria*: h. e.
Filli di Sciro: cujus maxima
pars est *Celia* æquo in *Nisum* &
Amintam amore flagrans, quod
æqua utriusque ope ac periculo
fuerit a *Centauro* liberata. *Bo-*
marellius nat. viii. cal. januar.
1563. obiit Fani v. id. januar.
1608.

210 *scatet*] Omnis fere syllaba il-
lis in fabulis molliem redolet,
qua male sana pruriunt corda,
& ad lasciviam proritantur. *ab-*
dita] sub verborum teneritudine.

211 *enervi*] molli, effœminato.

212 *sed demus*] A Poetis ad no-
stros *Moralistas* transit. Cum ve-
ro dicit *demus veniam*, non ideo
dicit, ut eam veniam poetis ve-
re dandam putet; sed ut signifi-
cet, id, quod vituperat, multo
turpius esse in iis, qui *theologi*
appellantur.

213 *cui præcipuus*] Non quod præ-
cipuus esse debeat, sed quod mi-
sero poetis, divinæ artis, fato,
ac pravo quorundam poetarum
more, præcipuus esse videatur.
Vid. *enarrat.*

215 *illud*] Qui de moribus scri-
bunt, quod obscœnis verbis ob-
scœna pandant, multo magis sa-
tyra verberandum, atque adeo
publica censura & poena notan-
dum puniendumque, *Scæano* vi-
detur. *rhoncho*] irrisione: de
qua voce alibi.

- Judicio, & trochlea plectendum forte peruncta;
 Scilicet obscœna chartas implere fagina
 Illos, humanæ qui vitæ exempla daturi
 Frontibus inscribunt: *Censura & regula morum*.
 220 Est sacer hic titulus: Scriptori plaude: sed intus,
 Si caute inspicias, quantum carbone notandum,
 Quantaque repperies, quæ casto tincta rubore
 Audiat ipsa Thais, ne dicam filia virgo,
 Ingenuusque puer! Quasdam, lascive, figuras
 225 Hic melius disces, quam si, . . . sed mittere præstat.
 Scri-

216 *trochlea*] nos: *carrucola*, *gir-
 rella*, quæ ut celerius fune cir-
 cumacta feratur, perungi solet.
 Sæpe Romæ fontes trochleæ &
 funis pœna plectuntur, vulgo;
la corda.

217 *fagina*] Obscœna verba itali
 dicimus: *parole grasse*.

218 *illos*] Scriptores illos, qui vul-
 go: *Moralisti*. [*vitæ exempla*]
 qui integerrima tum vivendi tum
 scribendi ratione optima vitæ
 exempla, pro sua conditione, ce-
 teris hominibus debent.

219 *inscribunt*] Plurimum illorum
 volumina interibuntur: *Theologia
 Moralit*: qui titulus sane sacer,
 quo scribere solent, foetido sty-
 lo parum certe convenire vide-

tur. Vid. *enarrat*.

220 *sed intus*] multa sunt ita ob-
 scœne dicta, ut ansam inde, per-
 verse quidem, *heteroduxi* homi-
 nes arripuerint nos nostraque ir-
 ridendi, Vid. *enarrat*.

223 *Thais*] infamis alexandrina fœ-
 mina.

224 *quasdam*] Bene *quasdam*: nam
 vel nominare pudet.

225 *sed mittere*] omittere, vel *mit-
 tere dicere*. Prudente reticentia
 sententiam abruptit, ne, quod vi-
 tuperat, id ipse peccare videat-
 ur. Sed quid sit, quod silentio
 premit, conjectare licet ex *Ser-
 gardii* epist. XIV. ad *Couccium*,
 quæ est in hoc ipsum argumen-
 tum. En tota sententia; melius

Scriptores morum, calamo quo tenditis? & quid,

Dicite, quid tandem spurca hæc facundia confert?

Aut quid proficitis tanto molimine? Nempe

Ut pedicas subeant & mille pericula nuptæ;

230 Utque pater nemo posthac sine crimine fiat;

Atque expectato sterilecant pignore lecti.

Non hercle hoc vestro Decios fortesque Camillos

Jure olim & Brutos matres peperere latinæ;

Nec sic audaces genuit Cornelia Gracchos.

235 Tunc etenim sancte valuerunt jura mariti;

R 3

Nec

in quorundam *Moralistarum* libris
obscena discas, quam si lasciv-
as veterum statuas, tabulasque
contempleris, aut loca olface-
res execrandæ libidinis plena.

226 *Scriptures*] Ad *Moralistas* ne-
scio quos iratum sermonem con-
vertit: & quid (ait) vobis con-
siliū est? quid animi in *obscanis*
subtiliter pertractandis? quid in-
de commodi? quid fructus? quid
tanta de *matrimonio* voluminum
mole proficere posse putatis?
Nempe ut nuptis nulle dubitatio-
num scrupulos & laqueos inji-
ciatis; quibus propterea res ple-
na periculi sit conjugium, sterile
isque thalamus fiat. Vid. *enarr.*

228 *tanto molimine*] tanto nisu,
tantaque *disputationum*, *tracta-*

tum, *questionum*, *sectionum*, *ca-*
pitum, *articulorum* &c. conge-
rie.

230 *sine crimine*] A quibusdam enim
non bene cordatis Theologis pas-
sim peccandi timor injicitur.

232 *non hercle*] Excandescens ro-
manas olim matronas tanto foc-
cundiores ideo fortissimos viros
peperisse affirmat, quod non isto
aliquorum *theologorum* jure, idest
opinionum sententiarumque tricus,
tenerentur.

234 *nec sic*] h. e. ex vestris placi-
tis. Sensus est: nec audaces
Gracchos genuisset *Cornelia*, si ad
vestram doctrinam conjugio usa
esset.

235 *sancte valuerunt*] Poetice po-
tius dictum, quam historice,
vel

Nec tunc uxori distentum ostendere ventrem
 Dedecori fuerat, torto nec fune piandum
 Conjugium. Hæc soboles primi trans flumina Nili
 Imperium tibi, Roma, dedit; populumque poten-
 tem

240 Nutribas fœcunda sinu: nunc legibus istis

Orba gemis; nuribusque tuis præbere Luperco

Quan-

vel de aliquibus, non de pluri-
 mis. Ut enim veteres de con-
 jugii castitate ac fide inviolate
 servanda salubres leges sanxissent;
 eas tamen in leges sæpissime pec-
 catum est, tenebrosissimis illis
 temporibus, quibus cum cætera
 vitia, tum maxime libido debac-
 chabatur. Ut multo igitur me-
 lius, ex christianæ religionis in-
 stitutis, de matrimonii sanctita-
 te cautum est; ita multo plures
 inter nostros sunt, qui, divina
 ope, conjugii jura sancte custo-
 diant.

236 *nec tunc*] Insipientissimam car-
 pit quarundam nuptiarum levi-
 tatem; quas ventrem Dei mune-
 re plenum gestare pudet; quod
 formæ atque elegantiae periculum
 timeant.

237 *torto*] tormento aliquo in con-
 jugii pœnam decreto.

238 *hæc soboles*] Ejusmodi fortes

viri ab ejusmodi conjugii proge-
 niti romanum imperium bellica
 virtute amplificaverunt. *primi*] Æ-
 gyptum invaserunt, expugnato pri-
 mum *Canopo* insula & urbe ad
 primum *Nili* ostium: septem enim
 sunt ejus fluminis ostia: *cano-
 picum*, quod primum ab occasu
 occurrit, *bolbircum*, *sebeniticum*,
phanniticum, *mendesum*, *taniti-
 cum*, *pelusiacum*.

240 *legibus istis*] doctrinis quo-
 rundam *Moralistarum*, quibus
 conjugii jura coarctantur. Quam-
 quam non una hæc infœcundi
 aut infelicitatis ventris causa. Mul-
 to plura, multoque graviora sæ-
 culi vitiis, novisque moribus tri-
 buenda sunt: in quibus latissime
 satyra exspatiari potuisset.

241 *orba*] sine natis, sine propa-
 gine: *nuribusque*] tuis nuptis.
præbere Luperco] h. e. steriles
 omnino sunt, abscissa fœcundi-

Quantumvis palmas vani est jactura doloris.

Quod si post septem tandem vix concipit annos

Torquati Flaccique uxor, quas projicit offas!

245 Lucinam accusat genitrix, queriturque pudendum

Sanguinis hæredem, quem Curatoris egere

Edixit Prætor. Lippum, & talis male fultum,

Et simum videas, calvumque, & dente carentem.

Si sapit, & cœtus fugiat, nec multa loquatur:

R 4

Nam

tatis spe. *Juven. sat. 2. 142.*

= *Nec prodest agili palmas præbere Luperco.* = Nam *Lupercis*

(qui *Luperci*, græce *Panis Lycæi*

erant sacerdotes) per urbem di-

scurrentibus steriles fœminæ pal-

mas scutica cædendas offerebant,

credentes ea verberis supersti-

tione fieri posse fœcundas. Vid.

enarration.

242 *vani est*] frustra dolorem a

Luperci verberibus perfers: sem-

per siquidem sterilis es, & in-

fœcunda.

243 *post-septem*] si tandem aliquan-

do concipiat, fœtum dat miserum

ac male tornatum.

244 *Torquati*] Nobiliores ut indi-

cet romanas familias, veteres il-

las *Torquatorum* & *Flaccorum* no-

minat. *offas*] non fœtum bene

formatum, sed informis quasi car-

nis frustum, h. e. infantulum ma-

le effictum, inelegantem, vitio-

sum. *Juven. sat. 2. 33. de Ju-*

lia... & *patruo* similes effun-

deret *offas*.

245 *Lucinam*] quam puerperit præ-

sidem diximus *sat. 2. 186.*

246 *sanguinis*] familiæ successorem,

a quo sit generis propagatio. *Cur-*

ratoris] Qui rei suæ administran-

dæ sunt inepti, iis Curatores,

judicis edicto, decerni solent.

247 *lippum*] Ejusmodi filium de-

scribit, oculis, pedibus, naso,

capite atque ore fœde vitiatum.

male fultum] distortum: *scian-*

cato.

248 *simum*] simis, h. e. pressis &

repandis naribus, quales habet

simia, ita inde dicta.

249 *si sapit*] Utinam hoc multi

ejus generis stipites saltem sa-

pererent, ut cœtus vitarent, & in

sermonibus ne quidem hicerent.

Cor.

- 250 Nam corvi melius, picæque, & missus ab indis
 Psittacus eois reddet tibi verba. Quid ultra
 Quærimus? ignavo torpescens sanguine nescit
 Se præstare virum. Sic longo stemmate clarum
 Occidit Æmilium nomen, Brutique propago;
 255 Et Licinus, gravibus centum quæ findit aratris,
 Jugera, jam sterilis fieri patrimonia cernit
 Religiosa domus. Fasces fellamque curulem

Ac-

Corvorum enim, picarum, psittacorumque cum vix habeant loquelam, deridiculo sunt.

250 *corvi melius*] Romanos plebiumque blæfos (*scilinguati*) fama fert.

252 *ignavo*] Causam offert, cur tam male comparatus parum possit ad sobolem procreandam. *nescit*] frequens nimium per ea tempora romanæ juventutis vitium.

253 *sic longo*] Ita fit, ut generis antiquitate & gloria nobilissimæ familiæ, ingenti reipublicæ damno, ad interitum veniant; earumque propterea bona opulentissima (qualia locupletissimi illius romani *Licinii*, aliis *Stolonis*, aliis *Craffi*, fuere) ad ea, quæ dicimus *Loca pia*, transferantur. Ubi familiarum potius factum dolet *Sellanus*, quam domi-

nili commutationem, novosque possessores. *longo stemmate*] longa majorum serie.

256 *jugera*] amplissima prædia multis aratris scindenda. *sterilis*] domus. Ad *sterilem domum* bona venire dicimus, quotiescunque ad *Loca pia* veniant: cum enim hæc perpetuo vivunt, atque successione spem omnem abscindunt, tum penes ea bona quasi moriuntur: unde vulgo *mani morte* esse dicuntur.

257 *religiosa*] refertur vox ad *patrimonia*. [*fasces*] h. e. primas dignitates, quarum apud romanos insignia erant *fasces* & *sella curulis*. Queritur *Sellanus*, nobilissimis familiis extinctis, vilissimi generis homines ad amplissimos honores irreperere: quod est alterum maxime reipublicæ incommodum.

Accipient posthac lenones & parasiti;

Illotaque manu moderabit fræna Quiritum

260 Institor e media jussus prodire taberna.

Hæc numerosa typi pepererunt damna, supino

Judice, & attenta populis palpatibus aure

Censores, dubioque ortas a crimine leges.

Nec minus irascor tibi, barbara Curia, (quamvis

265 Majestate nova videam splendere Tribunal,

Et sanctis augusta palatia moribus æques)

Cum

260 *institor*] nos: *ministro di bottega*.

261 *typi*] typographiæ: quibus qui præsumt severius agere deberent, ne libri in animarum perniciem ederentur. Utinam & in moralibus fecissent. *supino*] negligente & incurioso.

262 & *attenta*] Credulum sæpe hominum vulgus quorundam, quos vere *theologos* putant, attentis auribus opiniones excipiunt, ac pro legibus dubium crimen pro certo statuentibus habent; atque adeo auctores plaudendo venerandoque palpat: quod quidem malum minus late sine typographica pervagare potuisse arbitrat *Sestianus*.

263 *Censores*] morum, h. e. quosdam *Moralistas*: quorum aliqui,

nescio quo fato, nimis augent, alii nimis minuunt peccatorum numerum.

264 *nec minus*] Transiit ad *Curie*, h. e. Fori, & Jurisconsultorum in explicandis legibus causisque tractandis barbariem: de qua *Satyr.* 7. 249. & *Sat.* 13. 279.

265 *majestate*] Indicat *Curiam Innocentianam* in monte *Citatorio* (de qua ipso in initio *Satyræ* 14.) non multo ante ab *Innocentio XII.* exstructam.

266 & *sanctis*] Judices *Innocentianæ Curie* laudat, eorumque morum sanctitatem, quam splendidiſſimarum, ubi sedent, ædium majestati parem esse, magnifice affirmat. Quæ tamen laus ad Optimum Pontificem *Innocentium* precipue pertinet, qui vitiosas judicio-

- Cum repeto miseri tot commentaria Juris,
 Audacesque manus, quæ glossas margine toto
 Micturiunt, spurcantque tuas novitate rubricas.
 270 Jam nulla a calamis secura est sanctio; nulla
 Effugit indoctos jam Clementina cucullos.
 Pontificum decreta sacris veneranda papyris
 Tenduntur, veluti morfu cerdonis alutæ;
 Plusque sapit, qui plus audet corrumpere leges.
 275 Auribus o longe nostris *authentica* = *Res quæ*,

Ca-

ciorum corruptasque consuetudines emendavit.

267 *Cum repeto*] Quosdam vellicat legum Interpretes, qui tota commentariorum & glossarum volumina in leges scripserunt, & novis cavillationibus leges ipsas spurcarunt potius quam illustrarunt: quare miserum *Jus* dicit.

268 *glossus*] Glossa quid jam fuerit, quidque nunc sit, diximus ad *satyr.* 6. 83. [*marginæ*] Glossas sive interpretationes, italice *chiosse*, libri seu *textus* margini apponere solebant Interpretes.

269 *micturiunt*] Eleganti metaphora festinationem, temeritatem, confidentiamque significat. *rubricas*] leges, aut legum titulos. Vid. *satyr.* 7. 252.

270 *a calamis*] ab interpretationi-

bus, quibus aliquando verus legum sanctionumque sensus male habetur.

271 *clementina*] Constitutiones Clementinæ pro toto Jure pontificio: quod *Señanus* queritur a *cucullatis* maxime hominibus cavillando detorqueri. Verum ne putes id commune fuisse eorum hominum vitium. Nam fuere, nostraque sunt ætate, & in hoc ordine prudentes Juris pontificii Interpretes, quos, quod notissimi sunt, nominare prætermittimus.

273 *aluta*] ex italico: *tirar la pelle*, o *la bazzana co' denti*: quod solent futores, translato ad Interpretum cavillationes.

275 *authentica*] Usitatiores formulæ, & positiones passim a *Pragmaticis* usurpatæ. *Authentica*, quæ

Castrensis documenta tui, cautelaque Ubaldi:

Nec ferar invitus toties audire = *vocati*

Censentur positi sub conditione nepotes.

Quid mihi vobiscum scelerata vocabula? Quare

280 Causidicus dici nequeo, si forte latine

Eloquar? An non & causas divinus agebat

Tullius, & densis placuit facundia Rostris?

Credo equidem: tamen hæc migravit ab aure voluptas,

Ro-

quæ incipit = *Res quæ* = est in *Cod. Commun. de Legat.* qua statuitur, quod *res, quæ restitutioni subsistent, possint aliquando irrevocabiliter alienari.*

276. *Castrensis*] Documenta *Castrensis* sunt quæ vulgo: *requisita* Pauli *de Castro* ad lucrum cassans, & ad usuræ labem removendam pertinentia. Sunt autem 1. *mora debitoris*: 2. *præsens occasio pecuniam occupandi debitori denuntiata*. 3. *quod creditor fuerit lucrari solitus*. De *Castrensi* vid. *enarrat.* [*tui*] vox *tui* refertur vel ad Curiam, ad quam v. 264. sermonem convertit, vel ad Causidicum, quem se compellere fingit.

277 *vocati*] Contra Glossam in *L. Lucius Dig. de her. instit. statuto*

Urbis firmatum est, quod filii ac nepotes, a Testatore in conditione positi, ejus ultimæ voluntatis vi ad hæreditatem *vocati* censentur.

280 *Causidicus*] Potest hercle & Causidicus, abjecta barbarie, latine eloqui, & scribere: sed latini sermonis vim nitorem elegantiamque callere inultæ est operæ: quam quotuscunque non fastidit?

282 *densis*] plurimo auditorum numero confluyente. *rostris*] Quid romanis *rostra*, diximus *satyr.* 8. 199. & *sat.* 9. *enarr.* 105.

283 *voluptas*] Quid sane auribus jucundius, quam rotundi Oratoris vox, ac priscae illius eloquentiæ magnificus ille numerus? Contra vero quid Insuavius, quam, quibus quotidie obcondimur,

Roma, tua, postquam Cautores & Legulei
 285 Civica tot nugis sædarunt jura, decusque
 Bis senis Tabulis Rabulæ eripuerè forenses.
 Disce novas artes; nec Procurator haberi
 Amplius ipse velis, librorum millia quinque
 Si non emisti. Quicumque novissimus exit
 290 In pretio Auctor erit. Multum Decisio confert
 Illa volans, & dummodo cusa recenter. Habere
 Est opus in promptu compendia longa Sabellj

Et

mur, barbararum formularum vocabulorumque hiulca ista congeries, quæ tam asperum sonat?

284 *cautores & legulei*] de quibus vocibus *sut.* 13. 156.

285 *tot nugis*] verborum, cavillationum, formularum &c.

286 *bis senis*] Romanas ponit XII.

Tabularum leges pro toto Juris

corpore. Vid. *enarrat.* [*Rabula*]

Rabula est vilis caufidicus, locutulejus, blatero, &c, ut ait *Gell.*

l. 19. c. 9. *clamator tantum, &*

jacundia rabida jurgiosaque pol-

lens: vel ut est apud *Senec.* in

Herc. fur. 172. *qui clamosi ra-*

biosa fori jurgia vendens impro-

bis, iras, & verba locat.

287 *novas artes*] decipiendi, imponendique.

288 *librorum millia*] Ille sæpe in-

ter Caufidicos negotiosior est, cui numerosior sit bibliotheca: perinde ac, quæ in libris dormit, aliorum doctrina doctum faciat.

289 *novissimus*] Morder nostros Jurisperitos, qui, ut quisque recentissimus est auctor, ita eum maxime probant & sequuntur.

290 *Decisio*] Quæ a romano Judicum collegio (vulgo *Rota Romana*) ante decretoriam sententiam *responsa* prodeunt, suis argumentis munita, *Decisiones* appellantur, quæ foliis primum, ut ajunt, *volantibus* singulæ emissæ, post in volumina colligi solent.

291 *habere*] Pergit ironice docere, quid factò opus sit, ut Caufidicus imponendo nomen sibi famamque conciliet.

292 *compendia*] Est operi titulus = *M.*

Et Tuschj flores. Valeant Digesta vetusti
 Codicis; aut gravidæ medicato sulphure chartæ
 295 Festivas pariant centum per inane favillas,
 Cum ferus accepta pallescit clade Tyrannus,
 Expectatque Tibris Lunæ vexilla bicornis.

Sci-

= *M. Antonii Sabellii Mutillanensis M. E. Ducis Rotæ criminalis Auditoris Summa diversarum Tractatum &c.* Lepide autem ac false dicit *compendia longa*, quod ut summation a multis ICris tractata complexus sit, tamen nisi quinque magnis voluminibus rem non expedierit.

293 & *Tuschj*] Dominicus Cardin. *Tuschius* regienſis, Episcopus tiburinus, octo ingentis molis voluminibus, quoddam quasi (ut ajunt) juris *repertorium*, edidit ordine alphabetico, inditoeque titulo = *Prædicarum Conclusionum Juris in omni Foro frequentiorum*. Credo autem *Scætanum* false & ironice *flores* dicere quod verius *ſylvas* liceat appellare. Prope Regium in Insubris natus ix. cal. sept. 1534. Romæ decessit vi. cal. april. 1620.

294 *Codicis*] *Codex Justinianus*, veterumque ICtorum responsa inter rancida & inutilia habentur; ut ex iis fieri possint chartacea ni-

trati pulveris involucria, (*razzi*) quæ festis quibusdam diebus Romæ e mole Hadriani accensa crepitare solent, vulgo: *la girandola*. [*medicato*] Vastis rebus admixtis, pulvere *pyrio*, carbone, sulphure, ferrea scobe, &c. conficiuntur *pyroboli*, vulgo: *razzi*; quorum componendorum ratio ad *pyrotechniam* pertinet,

296 *Cum ferus*] Turcarum Imperator. Cum per ea tempora inter Christianos Turcasque teterrimo bello arderet Pannonia, si quid inde nuncii de accepta a Turcis clade afferebatur, statim per omnes fere Italiam urbes festis illis ignibus publica edebatur gratulatio.

297 *expectatque*] Insignem aliquam victoriam ubi nostri reportassent, captarum exuviarum aliquid, præcipue signorum, Romam gloriæ monumentum, mittebatur ad Romanum Pontificem, ut periculum, ita & felicitatis, eo maxime participem ac socium, quod & chri-

Scilicet hoc primum quærit nasutus ille
 Cirratusque Cliens, num sit tibi magna recensque
 300 Bibliotheca domi. Curanda negotia nunquam
 Mandabo, si rara tibi meritoria servit
 Pagina, quantumvis Paulo sis doctior. Hoc est
 Etatis vitium, virtutem verba putare:
 Cum virtus animo fideat, non garrula chartis.
 305 Sed graviora queror, Numeros, Regisque dolentis
 Orga-

christiani nominis principatum teneret, & ingenti pecuniæ vi bellum illud sustentaret. Quare an. 1683. Vindobona liberata, *Joannes III.* polonorum rex maximum Turcarum vexillum ad *Innocentium XI.* perferri iussit. Vid. *enarr.* Mirum autem quanto studio partæ victoriæ argumenta illa nostri exspectarent, quantoque lætitiæ fremitu exciperent. *Luna*] Notissimum est Lunam bicornem idem esse Turcis, quod jam Romanis Aquila, h. e. imperatorium insigne.

298 *nasutus*] nos: *saputello*, *faccentino*.

299 *cirratus*] coma nitens cincinnata.

301 *meritoria*] unde lucrum capias. Si multos habeas libros, multum tibi inde nominis, & quod consequens est, lucri: se-

cus vero si paucos.

302 *Paulo*] *Julius Paulus* celebris Ictus sub initio III. christiani sæculi, cujus responsa passim in *Pandectis* leguntur. *Lamprid.* in *Alex. Sever.* c. 26.

305 *graviora*] quippe quæ ad sacra pertinent. Queritur *Señanus*, vehementerque reprehendit, *psalmodiam*, vulgo *Breviario*, sacrorumque librum (*Messale*) in *hæreticorum* typographiis excusum in ipsam religionis principem Urbem inferri, ac vulgo præ manibus haberi. Nullus jam a pluribus annis queritionis locus. Nam Venetiis, Romæ, Neapoli, novissime vero Senis, sacra isthæc volumina typis, & quidem nitidis, mandata habemus. *numeros*] *psalmos* græce, latine *cantus*, hebraice *hymnos*, numeris poeticis scriptos. *Regisque*] *Da-*
VI.

Organa, & attriti divina piacula cordis,
 Non aliis recitare notis librisque solemus,
 Quam quos perjuris Basilea infida papyris
 Edidit. Hos sacrum nostras facturus ad aras
 310 Myſta legit, totas batavo diſtante rubricas.
 Proh pudor! hollandæ pereant ſi forte tabernæ,
 Noſtri deficiunt ritus, mutuſque Sacerdos
 Non habet arma, quibus ſuſpendat Numinis iram;

Et

vidis regis, qui regius *Pſalter*, ſeu *Pſalmographus*, per antonomafiam dicitur, quippe qui po- tiſſimus fuerit *pfalorum* auctor. *dolentis*] qui ſuis ſæpe in *pfal- mis* admiſſa crimina dolet plorans coram Domino.

306 *organa*] *pro pfalms*, quos ad muſica instrumenta concinebant. *Organum* enim valet muſicum in- ſtrumentum. *attriti*] In aliquibus *pfalms*, iis maxime, qui *pœni- tentiales* dicuntur, contritum pœ- nitentia peccator regius *Pſalter* æ- ſtro prorsus divino enuntiat ad culparum expiationem.

308 *perjuriſ*] ideo *perjuriſ*, quod inde plures prodierint libri contra *catholica* religionis veritatem: quam qui oppugnant chriſtiani, merito perjuri habentur, quod pejerando a Fide deſcendant.

Basilea] urbs in helvetiis.

310 *Myſta*] Sacerdos. græca vox ſonat ſacrorum aut myſteriorum peritum. *batavo*] Nam & a ba- tavis, ſeu *hollandis*, typographis ſacra ejusmodi volumina excude- bantur. *rubricas*] ſacri faciendi ordinem, qui rubris typis diſtin- gui ſolet: quare quicquid ad ſa- cros ritus pertinet, *rubricam* di- cimus.

311 *tabernæ*] typographicæ.

312 *noſtri*] Vides, quæ poetica hy- perbolicaque vi rem lamentatur.

313 *arma*] instrumenta. Optime: nam præcipua divinæ iræ pla- candæ ratio eſt incruentam im- maculati Agni victimam offerre, deinde preces ad Deum funde- re, quæ *contriti* & *humiliati* cor- dis ſint gemitus.

Et cælum tacita frustra demulcet acerra.

- 315 Interea sapiens Rullus, Calaberque modestus
 Quidquid delirat vita donare perenni
 Nititur, & solidis nugis, taboque cerebri
 Torcular ausonium, romanaque prela fatigat.
 Quin olitor, custosque nucum pannosus, & ipse
 320 Præco cucurbitulæ, redeunt cum festa quotannis,
 Ridiculis properant sua nomina tradere fastis
 Majori speciosa nota, quam *Claudius*, & quam

Con-

314 *tacita*] nullam inter thura adolenda præcationem pronunciando, quæ, sicut incensum, in conspectu Domini dirigatur.

315 *Rullus*] En tibi ex improvviso *Rullus* & *Philodemus*; quorum alterum sapientem, alterum modestum ironice dicit. Redeunt tamen quasi sponte in satyram, quippe qui essent quicquid scriberent typis edendi avidissimi.

316 *quidquid*] *Rulli* & *Philodemi* scripta poetice deliramenta esse dicit, *solidas nugas, tabum cerebri*.

317 *solidis*] quæ meræ, sive omni ex parte, nugæ sint: quod nos: *frossole*, aut *spropusiti massicci*. [*taboque*] quasi tabidi corruptique cerebri putidis fecibus.

319 *olitor*] Magna Romæ salario-

rum, olitorum, & fructuum herbarumque venditorum celebritas in templo Deiparæ Virginis, quam vocant ab horto (*S. Maria dell orto*) in regione transtiberina, ubi olim (ut ferunt) *prata Mucia*, ita dictæ ab illius depictâ imagine, quæ supra proximi horti ostium erat. Ibi festi curatores, i *Festajunli*, homines diobolares majusculis litteris inscribuntur. Vid. *sat.* 18. 345.

320 *redeunt cum festa*] Redeunt vi. id. septembr. die Deiparæ natalibus sacra.

321 *ridiculis*] fastis, h. e. tabellis: ubi, non sine risu, infimorum hominum nomina tanto titulorum fastu insignita ostentantur.

322 *majori*] Sua nomina proponere gaudent prægrandibus litteris, ex-

cu-

Conspicius legitur phariis *Agrippa* columnis.

Hi *Domino* Umbricio meriti solvuntur honores,

325 Hi *Domino* Antullæ. Dum bacchanalia fervent,

Si quid festivo ructat turba improba plaustro

Judicis ante fores lauri distincta corona,

Mandamus vesana typis dicteria, mense

Augusti obscœnis latura incommoda muscis,

330 Dum levibus permixta volant impune flabellis.

Scilicet his tricis meliores frangimus horas

Tom. III.

S

Con-

cusa, quanta (hyperbolice) non sunt, quæ veteribus in lapidibus leguntur, ut puta CLAUDIUS, AGRIPPA &c.

323 *phariis*] ægyptiis, h. e. ab Ægypto advectis. Indicat *S. Maria Rotunda* (olim *Pantheon*) porticum, cujus in fronte; M. AGRIPPA L. F. COS. TERTIUM FECIT.

324 *Domino*] Rideas. Ejusmodi in tabellis tenues pannosque homines honoris causa *Domini* titulo ornantur. *Umbricio*] Nomina sunt duorum ejus generis hominum *Umbricius*, & *Antulla*.

325 *dum bacchanalia*] Diebus bacchanalibus romana plebs agitat ludicra, plaustro vecta (ut in *satyr.* 13. 33.) gerrasque mille ac tricurras (*grosse buffonerie*)

effutit; quæ post typis mandata in æstivis flabellis leguntur.

127 *Judicis*] Ante prætorianas mædes ludicra illa inchoari jam solita. *lauri*] Plebecula bacchatur lauro coronata.

329 *obscœnis*] immundiis. *latura*] flabellis agglutinata muscas abactura.

330 *impune*] Quod typis flabellisque commissa dicteria illa, sæpe turpia, circumferrentur, impune non esse debuisset. *permixta*] Superiorum permixtu.

331 *tricis*] Nugis, quas nos: *boje*, *frastuere*. [*meliores*] quæ libris, utilibusque rebus agendis dandæ essent. *frangimus*] terimus, consumimus. *Frangere diem* Horat. 2. od. 7. 6. est actiones curasque intermittendo diem vel-

la.

Continuosque dies. Testis quicunque supinus.

Volvit anagnini ridenda poemata Rauli,

Atque Adriani rhythmos, historicamque poesim.

335 Hæc sunt romani non ultima gloria preli,

Queis nostrum cochlea defudat torcular uncta:

Talia nec vigili prohibentur Iudice monstra

Paf-

luti rumpere, & genio poculisque
indn'gere = . . . *sepe diem mero*
= *Fregi* . . . . . quod I. ad.
I. 20. dixerat: *partem solido de-*
mere de die.

332 *continuosque*] quod est homi-
num nihil omnino agentium, quos
hic vellicat. *supinus*] oscitans,
desidiosus, otio disfluens.

333 *Rauli*] *Raulus* anagninus, &
Adrianus notissima erant per ea
tempora duorum, non poetarum,
sed scurrarum nomina; quorum
insulsiissimi versus, & durissimi
rhythmi (*rimacæ*) apud plebe-
culam celebres.

334 *historicamque poesim*] Solent
plurimum ineptissimi ejusmodi ver-
sificatores facinus aliquod pericli-
pe crimine supplicioque horrendum
peccatis carminibus narrare: po-
cellus autem attonitus legit, me-
moriam mandat, & cantitat.

335 *hæc sunt*] Ejusmodi dæteria &
nugæ. *non ultima gloria*] ironi-
ce. *preli*] *romani* typographiæ.

Prelum diximus torcularis esse
partem; trabem nempe, quæ de-
pressa comprimit: tamen inter-
dum proniscue ponuntur.

336 *cochlea*] Typographicum tor-
culum describit; cujus potissima
sunt *prelum*, & *cochlea*. A simi-
litudine testæ, seu conchæ, qua
tortili & turbinata notum animal
est inclusum, dicitur *cochlea* li-
gnum teres in torculari erectum,
canaliculis circum oblique cava-
tis striatum, quod in similiter ca-
vatum lignum immisum, dum ver-
titur, *prelum* vel attollit, vel de-
primit: ut autem facilius mol-
liusque circumagatur, oleo aliave
re perungi solet. Lignum hoc e-
rectum & versatile italice dici-
tur: *vite*: quod vero manet im-
mobile: *madreyite*. In typogra-
phico vero torculari, primum est
ex ferro & chalybe, alterum ex
aurichaleo: *a'* *ottome*. [*defudat*]
laborat, exercetur.

337 *vigili*] vigilante, attento. *mon-*
stra]

Passim luce frui. Non est quod Roma queratur,
Si mordent italas feriuntque diaria musas,

340 Lipsia quæ cudit, braccataque Gallia, Nautæ,
Credite, plus sapiunt batavi, flavique sicambri,
Celtiber, & potus de sanguine farmata equorum,
Quam nos, quos cæli nutritiv bacca latini,
Albanæque jecur lavimus dulcedine testæ,

345 Atque Orbis domina sanctaque moramur in Urbe.

S 2

Si-

fra] nugarum, quæ typis passim committuntur.

338 *non est quod*] Sensus est: cum talia a romanis typographiis edantur, immerito queritur. Roma, si transalpina *ephemerides*, præsertim *lipsienfes*, & *gallicanæ*, mordent italicum nomen; quod apud nos insulsiſſima carmina prodeant.

340 *braccataque*] quæ & narbonensis. *nautæ*] non docti homines, sed vel ipsi nautæ.

341 *plus sapiunt*] Quia nimirum, apud exteras transalpinaſque nationes ejusmodi nugæ in lucem edi prohibentur. Indignatione æstuans plus sapere dicit remotas illas, neque ita, ut nunc, exultas gentes, batavos, theutonos, celtiberos, farmatas, quam nos, qui in ipsa litterarum parente & altrice Italia, atque adeo in ipsa

orbis terrarum principe Urbe, ac sanctitatis sede, nati sumus atque nutriti. *sicambri*] Vid. *sat.* 5. 15.

342 *celtiber*] qui nunc: *aragoneſe*. & *potus*] Vid. *sat.* 12. 206.

343 *bacca*] h. e. fructus & cibi latini, ex *Juven.* *sat.* 3. 84. *Uſque adeo nihil eſt, quod noſtra infantia celum = Hauſit Aventini bacca nutrita ſabina?* id eſt: nihil ne juvat, quod Romæ nati atque educati romanum aerem hauſimus?

344 *albanæque*] & albanum bibimus vinum dulce ac generoſum. *Teſtum*, vas olim ſicile vinarium, pro vino ponit; & *jecur*, more græco & latino, pro *corde*, quod vino exhilaratur. *lavimus*] a *lavere* horatianum eſt, & præſentis hic, non præteriti temporis.

Sinarum audaces populi, rituque profano
 Impia & a nostro penitus gens diffita mundo,
 Vos primi hanc pestem fonti duxistis ab arte
 Ingenioque malo. In nitidas fluxisse patellas
 350 Plumbea debuerat, quæ primum, littera, chartas
 Torfit, & in nigrum sese convertere theta
 Figendum capiti auctoris. Fortasse doleres,
 Roma, minus; Tamefisque potens & flumina Rheni

Mi-

346 *Sinarum*] In sinenses (*Chineses*)
 invehitur, ex opinione, quod ab
 eis typographica primum inventa
 ad nos usque navigarit. Quam
 quidem artem apud sinenses mul-
 to esse vetustiorē satis constat:
 sed a nostra, qualem habemus,
 longe differt: tabellis siquidem
 ligneis sculptis, non mobilibus
 nis typis, ut chartas luforias te-
 lasque, ita libros imprimunt. Et
 ut initio non videretur absimilis;
 tamen, quando nullum omnino
 erat tum temporis europæorum
 cum sinensibus commercium, in-
 de ad nos transferri non potuis-
 se credimus. Qua de re copiose
Chamberfius Dizion. univ. vol.
8. v. Stampa. [*rituque profano*]
 Eos sorte respicit ritus Confu-
 cianos (de quibus paulo post)
 unde tantum in christiana repu-
 blica turbatum esse, omnes ad

fastidium norunt.
 347 *diffita*] Est quippe vastissima
Sinarum regio in ultima Asia ad
 orientem solem.
 348 *hanc pestem*] typographicam.
 350 *littera*] h. e. primi illi typi
 metallis conflati.
 351 *torfit*] Apte *torfit*, quod pre-
 mēte torculari chartæ quasi tor-
 quentur, h. e. signantur. *nigrum*
theta] apud græcos damnatio-
 nis littera. Vid. *satyr.* 5. 170.
 352 *capiti*] non nomini, quod græ-
 ci solebant, sed fronti illius fi-
 gendum, qui typographicam in-
 venit, ut ea nota inustus ad
 supplicium raperetur.
 353 *Roma minus*] Sine typographi-
 ca minus Roma quereretur tan-
 to controversiarum æstu animos
 agitados, publicamque tranquilli-
 tatem turbatam: multa siquidem
 scripta, pessimi seditionum se-
 mi-

Miscerent socias patrio cum Tibridæ lymphas.

355 Magne Pater, mundi Præses, qui proxima Divis

Jura tenes, regnumque tuum partiris olympo,

Cujus iuleæ capiti nascuntur olivæ,

Et senium virtute levas potiore juvena,

Fas mihi non lubricos, te vindice, plectere mores:

S 3

Non

miles, minus late pervagassent.

Tameisq[ue] Cum Romana Ec-

clesia britanni germanique homi-

nes, abjectis erroribus, forte

convenirent, si tanta opinionum

varietas atque contentio non ita

res misere permisceret. Accedit

etiam asper ille atque inturbanus

stylus, quo præservidi ingenti

scriptores quidam utuntur, illud

secum minime reputantes, qui

in tenebris & in umbra mortis

sedent; eos confutandos quidem

esse, ita tamen, ut commiseran-

dos putes, non exasperandos.

potens] optibus, commercio; ma-

nitimoque impetio.

355 *Magne Pater*] Ad Innocentium

XII. P. M. se convertit. *proxi-*

ma Divis] ex sacratissimis ad Pe-

trum JESU CHRISTI verbis *Matt.*

16. 19. = *Et tibi dabo claves*

regni calorum; & quodcumque li-

gaveris super terram, erit liga-

tum & in calis; & quodcumque

solveris super terram, erit solu-

tum & in calis.

357 *iuleæ*] regales; augustæ. Vid.

enarr. Oliva olim tum victoriæ

tum pacis symbolum. Ideo au-

tempacificas *Innocentii* capiti na-

sci dicit olivas, idest dignum es-

se augustum caput ut regali oli-

va coronetur, quod sapientissimo

Illius consilio Italiæ pax restituta

fuerit an. 1696. *Murat. annal.*

Ital. ad an. 1696.

358 *senium*] Annum enim primum

supra octogessimum agebat *Inno-*

centius.

359 *non lubricos*] qui, occasionem

præbendo in vitia erroresque pro-

labendi, non sunt lapides offen-

sionis. Totius sententiæ ratio est:

Prævos quosdam mores, sed qui

tamen ceteris peccandi vias mi-

nime præstunt, satyra plectendos

tuo tutus patrocinio ipse susci-

piam. Ad hæc enim vitia, quæ

aut leviora sunt; aut minus per-

niciofa, tuæ non est dignitatis

oculos animumque convertere.

tuas.

360 Non hæc digna tuos oculos mentemque morari,
 Et rerum dominam curis urgere Tiaram.
 Principe te majora petit tua Roma, manusque
 Protendit lacrymans, & anhelò supplicat ore,
 Ut faciem immundam librorum, & codice multo
 365 Exitium mentis latitans depellere cures
 Urbe procul. Nostris de finibus exfulet impos
 Scribendi rabies, aut ægro in corde senescat.
 Nonne vides quantis miscetur pugna libellis

Con-

tusque in ea gravissimas curas
 dividere. Illud vero tua provi-
 dentia dignissimum est, si libris,
 qui veneno & insania pleni pe-
 stem inferunt, Urbem purgari ju-
 beas, tamque immanem scriben-
 di furorem coerceas: quod cer-
 te fiet, ubi typographica interdi-
 cta, haud ita facile tantus exem-
 plarium numerus in vulgus ma-
 nate ac serpere possit.

360 *non hæc*] quæ nos satyrarum
 scutica cædimus.

361 *Tiaram*] pontificiam istam di-
 gnitatem, in qua constitutus uni-
 verso terrarum orbi præesse ac
 prospicere debes.

365 *exitium*] In tanto librorum nu-
 mero, latet alicubi occultum vi-
 rus, quo hausto mentes misere
 corrumpuntur, animique in per-

niciem ruunt. O si stricto flagel-
 lo revivisceret *Señanus*!

366 *impos*] insana.

367 *rabies*] impotens libido acsu-
 ror. *aut ægro*] aut in insana fu-
 riorum scriptorum mente desi-
 ciat & contabescat; ut inde e-
 rumpere pestiferi sensus non pos-
 sint.

368 *nonne*] Ut mali typographi-
 cæ usus exemplum asserat, &
 quidetu præsens, de *sinensibus ri-
 tibus* controversiam illam christia-
 næ rei maxime incommodam pro-
 ponit, qua fervente pugnae ac
 seditiosi quotidie emittebantur li-
 belli. *nonne vides*] Videbat uti-
 que Optimus Pontifex, & plus
 quam vellet videbat. *pugna*]
 Qua nescio an pertinacior alia
 umquam fuerit, in eorumdandam
 ani-

Confucii caussa? Damnat pars altera ritus,

370 Altera civiles reputat, statuique tabellas

Inscriptas *sedes animæ* permittit ad aras,

S 4

Im-

animis atrociter obfirmatis, ut supersticiosos ritus illos cum christiana religione per fas & nefas confociarent.

369 *Confucii*] ad quem *finensium* aliqui ritus singulariter pertinent.

Vel pro universa *finensium* gente ponit summum illum totius *finicae* doctrinae magistrum; qui an. circiter ante chr. 550. natus fertur. Controversiæ illius, quæ ab anno 1645. exorta tantum negotii Romanis Pontificibus, ab Innocentio X. ad Benedictum XIV. accessit, longa nimis & molesta historia. *damnat*] Et jure ac merito damnavat, quod Romani Pontifices, præsertim vero *Clemens XI.* Constitut. *Ex illa die* 19. Martii 1715. & *Benedictus XIV.* Constit. *Ex qua* 11. Jul. 1742. & Constit. *Omnium sollicitudinum* 12. septemb. 1744. postmodum damnarunt. Quibus in Constitutionibus totius molestissimæ rei seriem habes luculenter enarratam.

370 *altera*] Qui caeremonias illas minime religiosas, sed mere civiles asserbant, ut cum nostra

religione convenire possent, contra omnem veritatem asserere audebant: ilique iccirco erant, qui turpiter errantes, tot identidem emissis falsis protervisque libellis, typographica pessime abutebantur.

371 *Inscriptas*] Inter cæteras *finensium* superstitiones a S. R. E. damnatas sunt tabellæ quædam in majorum sepulcris, aut privatis in ædibus, ad illorum memoriam cultumque appendi solitæ, *finicis* notis inscriptæ, quæ sonant. = *Thronus*, seu *sedes*, *Spiritus*, seu *Anima*, N. *defuncti*. = Credunt quippe illorum animas evocatas ad ejusmodi tabellas venire; ibique, veluti in throno consistere, atque vivorum oblationes precelque excipere, eorumque votis annuere. *Confucio* autem quæ sacræ sunt, tabellæ singulari inscriptione distinguuntur = *thronus*, seu *sedes* *Animæ sanctissimi & superexcellentsissimi Protomagistri Confucii* [*permittit*] Qui pro finicis ritibus stabant, vides quid permitterent, nempe apertissimam superstitionem.

Imbuit obscæno quos victima fœda cruore.

Divide commissos calamos, & mutua bella

Verborum, nostras ne mentes occupet error,

Cæ-

372 *imbuit*] Indicat, quæ apud *finenses* fit, primæ puellaris purgationis celebrationem. Videbis *Turnonii* Cardin. decretum finicorum rituum damnatorium apud *Benedictum XIV.* in allata Constit. *Omnium sollicitudinum* in ejus *Bullar. rom. edit. 1747. pag. 400.* & *Lucinium* in libro (rom. edit. 1729. pag. 253.) cui titulus: *Esame e difesa del decreto Ec. del Cardinale di Tournon.*

373 *divide*] Innocentium XII. hortatur, ut damnosissimam controversiam dirimat, ac pugnx obstinatissimæ finem asserat: quod quidem faciebat vigilantissimus Pontifex; ut ex Constit. *Benedicti XIV. Ex quo.* Vid. *enarration.* [*commissos*] inter se concertantes. *calamos*] scriptores libellorum.

374 *verborum*] Digladiabantur utrinque scriptores, non de mero verborum sono, sed de vero illorum sensu ad *finicum* mentem: ut inde posset certo definiri, an ulla subesset superstitionis & falsæ impureque religionis labes. Exemplum proxime subjicit. *er-*

ror] dubitatio, quæ certe christianæ fidei esset injuriosa. Sensus est: quæstiones pontificia sententia abscinde, ne simplicibus imperitisque hominibus occasio injiciatur dubitandi, an cælum, an cæli Creator sit adorandus.

374 *calumne*] Inter ceteras apud *finenses* illa ferbuit quæstio: num permitti posset tabella inscripta *King Tien*, h. e. *Calum colito*: aliis idololatricam esse affirmantibus, aliis vero negantibus. Sed damnavit *Clemens XI.* Constit. *Ex illa die*; ubi & vocem *Tien Chû*, h. e. *Cæli Dominus* ad verum Deum O. M. finico vocabulo significandum, quando ibi europæo non potest, admittendam esse decernitur; nomina vero *Tien* (Cælum) & *Xang Ti* (*Supremus Imperator*) penitus rejicienda. Nam *finensis* vox *Tien* est quidem *Calum*, sed hoc aspectabile & sensibile cælum, vel ad summum (ita enim dividunt) purior quædam cæli tenuior vividiorque materies, seu vis rerum omnium dominatrix, non vero invisibilis immensus æ-

ter;

- 375 Cælumne, an cæli Factor sit thure colendus,
 Et dubitent vera de religione pusilli.
 Utque mali causæ pereant, excinde nocentes
 Ure typos, prelumque reum: *Navisque*, nigerque
Coryus de vacua meritoria signa taberna
 380 Pendere incipiant: aut longum fallere tempus
 Doctum molle cicer, vilis madidusque lupinus
 Veneat hic potius: stomacho res ista nocebit,
 Non animo. Quanto librorum rarior usus,
 Tanto candidior populos lux alma beabit,
 385 Puraque ab aufoniis veniet doctrina cathedris.

ENAR-

ternusque Cæli Creator ac Do-	veneant.
minus. Purior autem cæli mate-	379 <i>meritoria</i>] quæ emptores mor-
ries illa visque dominatrix est eis	nendo invitandoque lucro sunt.
<i>Tien Xang Ti</i> , h. e. <i>Cæli Supre-</i>	380 <i>fallere tempus</i>] Romæ cicer
<i>mus Imperator</i> .	adhuc virefcens suoque folliculo
376 <i>Et dubitent</i>] & pusillis, h. e.	inclusum otiosis vendi solet, scur-
imperitis, dubitandi periculum	ra venditore multum vociferan-
crectur.	te: <i>ceci spassa tempo</i> .
377 <i>utque</i>] Suam rem urget <i>Se-</i>	381 <i>molle</i>] vix maturum, ac nu-
<i>banus</i> .	per avulsam.
378 <i>Navisque</i>] <i>Navis</i> & <i>Coryus</i>	383 <i>quanto</i>] sententia prorsus ve-
duo Romæ tabernarum signa, ubi	ra concludit.
libri venales. Sensus est: aut	384 <i>lux alma</i>] veritatis.
pendeant ante vacuas tabernas;	385 <i>aufoniis</i>] italicis.
aut ubi libri, ibi cicer lupinusque	

ENARRATIONES

IN SATYRAM XVII.

1 *bipliopola*] Ineptus ille typographus ita libellum inscripserat = *Q. Sestani Satyra nunc primum edita apud Trifonem bibliopolam in Foro Palladio 1694*. Ubi vides imperitissimum hominem vel nomen ipsum, quod sibi assumpsit, male scripsisse, *Trifonem* scilicet pro *Tryphonem*: quo nomine fuit *bipliopola* ille, ad quem *Quintiliani* epistola *Oratoria Institutioni* præposita. Quare & nos *Trifonem* tum hic tum alibi scribere necesse fuit, ut nomen, prout jacet, scriberemus. Ejus præterea aut impudentiam mirare, aut lucelli cupiditatem. Nihil *Sestani* non modo querela, sed ne flagello quidem motus, biennio post duas alias secundæ editioni 1696. nihilo minus deformi satyras subtexit, quarum altera (quod vix credi posse videtur) hæc ipsa est in eum & in typographicam scripta.

12 *donec lasuisset*] Horatius *art. poet.* 388. nonum in annum premi jubet quidquid scripseris. nam

Membranis intus positis delere licebit

Quod non edideris: nescit vox missa reverti.

Quam in rem vulgatum quadrat proverbium ex græco: *canis festinans cacos paris casulos*. Extemporalia sunt immatura; adhibendaque maturitas, ut res quasi longa mora concoquatur, nec edatur cruda. Ita *Nannius* in eum *Horatii* locum *edition. hackiana* 1670.

16 *neve patri*] Res, uti diximus in adnotatione, ita sese habuit. Nam cum plurima ultimis curis ultimaque lima addidit,

didit, tum nonnulla expunxit: quod videre est in novissimo autographo, & in exemplari editionis pseudocolonicensis 1698. ejus manu partim mutato, partim emendato: quæ duo exemplaria eadem omnino Auctoris manu scripta ab ornatissimo Viro *Lactantio* Marchione *Biringuccio*, qui idem est ac *Fabius Sergardius*, Ludovici nostri ex Fratre nepos, humanissime tradita sub oculos, dum hæc scribimus, nos habere sancte testamur.

26 *Nasica*] Nil mirum si *Nasicæ* (*Crescimbenio*) parum probaretur *Seffanus*; quando *Philodemus* amicitiae causa tantum *Nasica* tribuerat, ut dixerit: *Musas eo suaviore esse non posse*. Utrumque tamen de satyris senserit, facere non possumus; quin clarissimi Viri, si minus hac de re sententiam, at memoriam veneremur. Aliquot vero post annos in turbulentissima illa secessione, (de qua in *satyr.* 18.) quæ auctore *Philodemo* Arcadiam & Custodem *Crescimbenium* vehementer afflixit, ut scire vellem, quomodo *Philodemus* & *Nasica* essent alter in alterum animatus.

27 *gemma*] Eadem, credo, erat gemma, Arcadiæ insigne *syringam* septem cicutis compactam forte fortuna referens, quam in nobilissimo suo museo habebat *Leo Strozzius*, & *Crescimbenio* dono dedit. Placuit autem Arcadiæ ejusmodi insigne lauro pinoque coronatum assumere, quod Pastorum concordiam, geminamque poesim, heroicam & pastoritiam, belle significare videretur.

45 *cum videas*] Quam de eloquentia in ipso de *Inventione* libri primi limine attingit Cicero = *boni ne an mali plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentia studium* = eadem de arte typographica quæstio est instituta. Nos quid sentiamus ex eo intelligis, quod Cl. *Hieronymi Tiraboschii* Bibliothecæ Mutino-atestinæ Præfati ipsa
hic

hic verba exscribenda putavimus ex accuratissima elegantissimaque historia de re litteraria italica vol. 6. parte altera, edition. neapol. 1780. pag. 121. = *A me non si appartiene l'entrar quì a decidere la contesa, se essa (la Stampa) sia stata al costume non meno che alle scienze utile, ovver dannosa : perciocchè io scrivo da Storico e non da Filosofo . Dirò solamente, che chi a provare i danni, che la stampa ha recati, vi mette innanzi una patetica descrizione dell'abuso, che di essa fanno non pochi, potrà provar similmente, che dannoso è il commercio, dannosa l'istituzione de' tribunali, dannosa ogni sorta di governo, anzi dannosa la libertà stessa, e lo stesso ingegno dell' uomo, e perfino dannosa la religione; poichè di tutto ciò abusano sovente gli uomini; e non vi ha cosa ottima, che non possa, presa su questo aspetto, comparir pessima.*

De immodico librorum, plerumque inutilium, numero vetus querela. Nam Nicolaus Perottinus pontifex sipontinus (di Manfredonia), qui in Umbriz oppido Jufico (Sassoferrato) natus sæc. xv. doctrinæ laude floruit, Bessarioni Cardin. acceptissimus, quam ad Franciscum Guarnierium in Plinii præfationem ad suos naturalis historiæ libros, arte typographica vix apud italos nata, scripsit, epistolam ita exorditur. *Volebam nuper atati nostra gratulari, mi Francisce, quasi magnum quoddam ac vere divinum beneficium hac tempestate adepti essemus ob novum scribendi genus e Germania nuper ad nos delatum. Videbam enim tantum uno mense ab uno homine hoc tempore imprimi litterarum posse, quantum vix toto anno scribi alias a pluribus potuisset. Quod uno versu Campanus noster (Joannes Antonius a pago Cavella in Campania prope Gallusium, apud quem aperto in campo natus, Campanus dictus, & ipse Bessarioni Cardin. eximie carus) aprutinus (di Terramo) pontifex elegantissime scripsit = Imprimit ille die quantu*

tum non scribitur anno = Ex qua re tantam brevi tempore librorum copiam sperabam, ut nullum superfuturum esset opus, quod vel ab inope atque egeno homine posset amplius desiderari. Hinc fore existimabam, ut vigerent in dies magis ingenia hominum, & florerent studia litterarum, omnesque ad capeffendas præclaras artes tanta librorum commoditate allicerentur. Jam vero (o vanas hominum cogitationes!) longe aliter, quam sperabam, video rem succedere. Nam cum liceat unicuique pro libidine animi sui quacumque velit imprimere, fit, ut & omiffis sæpenumero, qua optima sunt, ea scribant placendi gratia, qua obliterari potius ac deleri ex omnibus libris deberent; & si quid scribunt boni, ita pervertant atque corrumpant, ut melius fit his libris carere, quam in exemplaria mille transcriptos per orbis omnis provincias mittere; ne scilicet studiosis occasio detur tot mendacia legendi. Quippe satius est vera ignorare (aurca sententia) quam falsa discere; quemadmodum scire verum minus peccatum est, quam mentiri. Quid sane hac epistola nostro cum Sættano magis convenire posse videtur?

Ad nostram quod proximo ætatem attinet, nullo modo hic prætermittendus Lilienskalius de Macchiavel. litzcr. §. 4. qui sic habet. Nimirum in sæculo vivimus, quo, ut non nemo lepide pronuntiavit, eunuchi gignunt, & mulæ pariunt, id est, ubi scribendi ista prurigo multos adeo corripuit, ut sibi persuadeant, erbi erudito ingenti detrimento futurum, si cogitationes suas, quibus mire sibi placent, privatorum parvasum carceribus includant. Adeoque singulis fere mensibus concipientes se ipsos, nemine urgente, precipitant, cacosque catulos pariendo in hoc solum gloriantur, nullis sibi doloribus oneros factus confisisse: in hoc unica intenti, ut in officinis lib-

Braviis chartarum suarum facies, in catalogis vero librorum nomina sua infausta conspiciantur.

47 *felicia secula! sum cum*] De varia veterum scribendi ratione Goguetius (*Goguet*) italice redditus *edition. lucens.* 1761. vol. 1. *Delle arti e de' mestieri* lib. 2. cap. 6. a pag. 135. ad pag. 150: & *Jacobus Mariorellius de reg. theca calamar.* qui eruditissimos quosque evolvit ea de re scriptores, *Pancirolium, Herman. Hugonem, Vossium, Calmetium, Eschembachium, Bariffonium, Schwartzium, Montfoconium, Jo. Clericum, Funcium, Trotzium, Salmasium &c.* ideoque omnino legendus. Neque legere pigeat *Melchior. Guilandinium Medicum borufsum de membran. papyr. seu Comment. in tria Plinii major. de papyro capita 11. 12. 13. lib. 13. edition. venet.* 1572. & qui acerrime in eum scripsit, *Josephum Justum, sive Julium, Scaligerum = Animadvers. in Melchioris Guilandini Commentar. &c edit. hamburg.* 1682. inter lectiones bibliothecar. memorabiles *Rodulphi Capellii*: denique *Scipionem Maffium*, qui contra *Scaligerum, Vossium, & Harduinum* defendit *Guilandinum* in *art. diplom. l. 2. Biblioth. Ital. vol. 2. pag. 248.*

Nobis quidem tantum nos minime arrogamus, ut rem difficillimis quæstionibus implexam, & ab eruditissimis viris varie tractatam retractemus: præsertim quod ad *Seclani* verba sententiasque illustrandas supervacuum videatur. Satis sit ad rem nostram dixisse, in eo inter Scriptores convenire, ut dicant, primam, in qua homines scripserunt, materiem *saxa & lateres* fuisse, ex *Josepho antiq. judaic. 1. 4.* deinde quorundam arborum (palmarum præsertim ex *Plinio 13. 2. 11.* qui *M. Varronem* affert, & *Isidoro 6. 12.* malvarumque) *folia*; unde nos membranas chartasque, seu duplicem plagulam, *folia* vocitamus: post arborum, (maxime *tiliæ*) corticem

cem inter & lignum, tenues libros, h. e. interiores tunicas; teste præ cæteris *Plin* lib. 13. 12. = *In foliis primo scriptisatum, deinde quarundam arborum libris* = quare, vetustissimo nunquam abjecto nomine, volumina nostris ex chartis etiamnum *libros* tropice dicimus. Maxime vero in usu fuerunt *papyri* (quæ & *Ægypti biblus*, seu potius *byblus*) *phylæ*, h. e. membranæ tenuissimæ. *Plin.* 13. 11. de *papyro* = *Preparantur ex eo chartæ, diviso acu (al. scapo) in præternues, sed quamlatissimas, philuras.*

Quandoque etiam in *ceratis tabellis* scriptitatum est, non ita tamen frequenter, ut vulgo creditum est. Multo enim communius fuit, vel a remotissimis temporibus, calamo potius & atramento, quam stilo & incisione, apud hebræos, ægyptios, græcos, romanos, scriptitare: ut optime confirmat *Martorellius* de *reg. sbec. calam.* lib. 1. cap. 3. de *sua scribendi materie &c.*

Adhibitæ etiam quamræpissime sunt *membrana*, seu pelles, plurimum ovillæ, ex quibus libri *Ulpiano* l. 52. dig. de leg. 3. sunt libri *in corio*, contra ac sentit *Guilandin.* *papyrac. membr.* 3. n. 50. Dictæ etiam *pergamena*, non quod primus *Eumenes* (ut ait *Plin.* 13. 2. ex *Farrone*) Pergami rex, orta circa bibliothecarum æmulatione, chartas *Ptolemæo* *Ægypti* rege supprimente, repererit; sed quod primus ingentem *membranarum* copiam, ad suæ bibliothecæ volumina, confici iusserit. Nam multo antiquiorem fuisse *membranarum* usum satis constat,

Memorantur & *plumbea volumina*, & *libri lintei*, qui tabulæ erant lintea tela inductæ; *libri elephantini*, h. e. ex secto elephanto, sive ebore; qui propterea *Ulpiano* l. 52. dig. de leg. 3. *codices eborei*. Sed ejusmodi scribendi ratio multo infrequentioris fuit usus.

Poste-

Posterioribus vero temporibus inter papyros & membranas (ut ita dicam) nostrasque has chartas locum habuit *charta lancea* & *bombycina* (*di bambagina*): de qua *Montfalcon. Palæogr. græc. l. i. c. 2. p. 17. & Maffei in Ist. Dipl. Bibl. Ital. vol. 2. pag. 252.*

Denique charta hæc nostra, vulgo *europæa*, quæ fit ex maceratis pinisq; lineis scrutis, consequuta est, perpetuo, credo, apud omnes gentes ideo duratura, quod ea nihil aptius nihilque commodius excogitari posse videatur. Chambersium (*Chambers*) videas, si lubet, *Dizion. univers. vol. 2. v. Carta*; a quo cum plures habes, qui hæc de re scripserunt, tum multa scitu digna, præsertim quæ ad varias variarum chartarum præparandarum conficiendarumque rationes pertinent.

58 *at postquam didicis*] Chartas ex lineis scrutis circa xiv. sæc. medium inventas esse bene conjectat Cl. Hieronymus Tiraboschius *Stor. della Letterat. Ital. vol. 3. lib. 1. cap. 4. v. 4. edition. mutinens. 1779. pag. 76.* Primus autem inventor fuit (ut in patavina *Cortusorum* historia eo ipso sæculo scripta ad ann. 1340. & in adnotationibus Andreæ Rodussii), apud Patavium Tarvisiumque, *Pax* quidam *de Fabiano*. Quare ann. 1366. xiv. calend. septembr. Senatus Venetus decrevit = *quod pro bono & utilitate Artis cartarum, quæ fit in Tarvisio, & maximam confert utilitatem Communi nostro, ordinetur, quod nullo modo possint extrahi strasse a cartis de Venetiis pro portandis alio quam Tarvisum. Vid. & Chambers. V. charta.*

62 *penna*] Plin. lib. 16. 36. = *Charsis*que *servius* calami, *ægyptii maxime*, (qui Apulejo *nilotici*) *cognitione quadam papyri. Probatores tamen gnidii, & qui in Asia circa avaisicum lacum nascuntur.* Erant autem junci, seu arundines quædam aquaticiles. Quare *juncus scriba* in versione *Aquila* legitur, quod

quod in *psalm.* 44. 2. est lingua mea calamus scribae. Bene Petrus Opmeerius (*Opmeer*) init. *Chron.* = In pugillares scribunt filii ferreis, in papyro. autem arundineis calamis, et postmodum etiam avium pennis.

65. *hac arte reperta*] Eruditissimus Tiraboschius superius enarrat. 45. allatus de typographica inventa hæc scribere pergit = *la non debbo parimente entrare nella famosa quistione, a chi debbasi propriamente l'invenzione della stampa. E' certo che l'Italia non vi ebbe parte: e a me perciò è indifferente, se Magonza, o Harlem, o Strasburgo, ne debba esser considerata come la patria. Le Opere del Maistaise, del Chevallier, della Caille, del Marchand, del P. Orlandi, dello Schoepflin, e di altri, potranno in ciò istruire chi brami deciderne. Ma soprattutto meritava di esser letta la Origini Tipografiche di Gherardo Meermann stampate all'Aja nel 1765. che più esattamente di tutti ne ha scritto, e che con prove assai convincenti ha dimostrato, che a Lorenzo Costero di Harlem doess propriamente il merito di questa invenzione; che egli verso l'anno 1440. n' ebbe la prima idea; e che fu il primo ad usar caratteri mobili, benchè solo di legno; che poscia lui morto un famiglia involatosi segretamente di Harlem insieme co' caratteri fuggisseno a Magonza; ove fu poscia perfezionata quest'arte col sostituire a' caratteri di legno que' di metallo; che il primo libro, che in caratteri mobili ivi si stampasse fu la Sacra Scrittura pubblicata nel 1450. della quale edizione tre copie solo si sono sinora scoperte, una nella Real Biblioteca di Berlino, una nel Monastero de' Benedettini in Magonza, e una nel Collegio Mazzarini in Parigi ec. Che dall'Alemagna passasse prima in Italia, che in altre provincie è certo. Ma vi è contesa fra le Città Italiane, a quale di essa si debba in ciò il primato, Venezia, Milano, Subiaco, e Roma,*

La più antica Stamperia Italiana, di cui si conservino libri, è quella del Monastero di Subiaco in Campagna di Roma. Il primo libro stampato non fu Lattanzio, come comunemente si crede; ma fu il Donato, o sia la Grammatica così detta; come prova chiaramente il Meermann, e come affermano i medesimi Stampatori Sweinheim e Pannartz nel memoriale a Sisto IV. l'anne 1472. premesso alla Chiesa di Niccolò da Lira sopra la Bibbia; ove annoverando i libri da lor impressi, cominciano da questo, ed affermano, che fu il primo Donati puerulus, ut inde principium dicendi sumamus, unde imprimendi initium sumpimus. Al Donato succedette il Lattanzio compito a 29 Ottobre 1465; poi nel 1467 de Civitate Dei di S. Agostino; e finalmente i libri de Oratore di Cicerone. Nel 1467. da Subiaco passarono a Roma, e l' primo libro, che vi stamparono, furono le Lettere familiari di Cicerone. Vid. etiam, si placet, Chambers. vol. 8. v. Stampa.

77 Gallia] Tantum, credo, scriptores externos in suum sermonem vertendi studium ideo gallos incessit, quod una lingua suos assequi posse putarent quicquid unquam ab externis scriptum esset. Præclare quidem; sed apud eos multo majorem fuisse reor, quam apud nos, bonorum interpretum copiam. Quotusquisque enim nostrorum est (aliquos si exceperis, quos nostra hæc ætas protulit) qui quæ monet *Huetius* abrincentum (*d' Avranches*) pontifex *de optimo genere interpretandi*, & novem illas *Lestangii* leges (quibus decimam *cap. 15. pars. 2. de Stud. Monast. addidit Mabillonius*) omnino sancteque servavit? Galli plurimum liberiores, nostri contra verborum servi. In alterutro si peccandum sit, malim cum gallis peccare. Quid enim *Davanzius*? quid *Dulcius*? quid *Salvinus*? quem iterato *Xaverius Matthæus* noster jure carpit, in eoque homericos versus dicit voce catulliana, *inficere*

rure infcitiores. Habes ne ab eis *Tacitum*, *Ciceronem*, *Homernum*? an potius exilem quandam illorum umbram?

De Scriptoribus interpretandis bene sciteque differit Hieronymus *Carlius* senensis in Præfatione ad selectas *Tibulli*, *Propertii*, & *Albinovani* elegias a Francilco *Corfettio* pariter senensi tanta elegantia translatas, ut pauci admodum interpretes cum eo comparandi videantur, anno autem 1745. Lucæ editas: ubi pag. xxi. Joannem *Lamium* affert in vita *Salvini* commemorantem, Antonium *Maliabechium* non sine risu affirmare solitum fuisse, nullo modo se ab exteris quibusdam eruditis hominibus obtinere potuisse, ut *Salvini* græcorum poetarum interpretationes non prosa oratione, sed versibus, scriptas crederent.

80 *quin etiam*] Cavit *Ecclesia*, ne Sacra Biblia vernaculas in linguas verterentur, quod *heretici* pro arbitrio pravoque animo verterent. Cæterum exstant Biblia polonica ab Jacobo *Wscchio* jussu Gregorii XIII. translata, Cracoviæ autem, probante Clemente VIII. edita: exstant teutonica *Emserii*, & gallica *Sacy* (alias *de le Maître*). Non enim improbat, quod christiani homines sacram historiam divinasque res commodius noscant; sed jubet non circumferri versiones, nisi si ab *Apostolica Sede* fuerint probatæ, aut annotationibus ab Ecclesiæ Patribus sanisque & catholicis Interpretibus desumptis illustratæ. Quod & idib. januar. 1757. S. C. auctoritate Benedicti XIV. decrevit. Qua de re videt. Cl. *Matthæium* vol. 2. *Della Tradizione e Conservazione de' Libri Sacri, e dell' autorità delle Versioni*, sub finem.

75 *rara olim fuerat*] Legenda omnino hanc ad rem elegans ac nervosa Hieronymi *Lagomarsinii* Oratio prima: quæ tota in eo est, ut *multam dandam esse litteris, at non multis operam* confirmet. De immâni librorum numero commode *Cham-*

bersius in *Dizionar. univerj.* vol. 5. v. libro; *Schufnerius* Dissert. acad. de *multitudine librorum*; & *Laufferius* Dissert. ad-
versus *nimiam librorum multitudinem* apud *Jour. de Sav.*
vol. 75. p. 572.

§6 *vix duo vel tres codiculi*] Qui doctrinam non profitea-
tur, ei tres tantum libros proponit *Cardanus*; primum, qui
clarorum sanctitate ac virtute hominum vitas complectatur;
alterum, qui poeticis venustatibus animum recreet; tertium,
qui doceat quicquid ad civilem vitam bene instituendam per-
tinet. Fuerunt etiam, qui unum omnino *Sacrarum Scriptu-
rarum* volumen præ manibus habendum censuerint, ut Dei
Q. M. in rerum omnium creatione potentiam, in legibus
voluntatem noscas. Sed est modus in rebus. *Sextanus* autem
noster tribus tantum se libris contentum si serio dixerit, ad
æquitatem est revocandus. Quamquam qui serio dicere po-
tuit, cum quæ scripsit multos eum legisse satis ostendat?
Utique non librorum copia, sed delectus doctum facit: de-
lectus autem fieri nequit nisi in multorum numero. Cl. Joa-
nes Vincentius *Gravina*, acri quo erat judicio, bibliotheca-
m sibi, non ita quidem contractam, sed paucorum certe
voluminum constituit. ea tibi quæ quantaque erat.

SACRA BIBLIA

CORPUS JURIS CIVILIS.

Heliodus	Plautus
Sophocles	Terentius
Euripides	Lucretius
Aristophanes	Virgilius
Pindarus	Horatius
Herodotus	Ovidius
Thucydides	Catul. Tibul. Prop.

PLA-

PLATO. HOMERUS. CICERO.

Xenophon	Cæsar
Aristoteles	Sallustius
Demosthenes	Nepos
Isocrates	Livius

Divina quisquis & studet mortalia,
Velit loquela quisquis omnes vincere
Civile Corpus Juris & Sacros Libros
Platona. Homerum, Tulliumque perperam
Evolvat, illis & frequenter additos:
Dostos adibit ceteros per cecum.

91 *tabulata Minerva*) Minerviana Bibliotheca, præclarissimi *Prædicatorum* Ordinis, non tam litterariis opibus, quam doctissimorum per omnem ætatem virorum laudè, percelebrata; *Casanatensis* post dicta est ab Hieronymo Cardinale *Casanata* S. R. E. Bibliothecario, Neapoli nat. idib. jun. 1620. Romæ denat. 11. cal. apr. 1700. qui suam bibliothecam illi Ordini testamento reliquit.

115 *Cynici*] Philosophi ab *Antisthene* profecti, teste *Cic.* 3. *de Orat.* c. 17. *Cynici* dicti sunt a *Cynofarge* gymnasio, ubi sectæ auctor versabatur; vel a græco *κύων*, *canes*, quasi *canini* a canina mordacitate, qua in hominum vitia nullo discrimine invehebantur; sive quod canum more omnia in propatulo facere non dubitarent. Hi *Physica*, *Dialectica*, *liberalibusque artibus*, maxime *Geometria* & *Musica* repudiatis, soli innitebantur *Morali*. *Stoica* inde hæresis nata,

Dodona] urbs *Epiri*, juxta quam nemus glandiferum, & templum *Jovi* ac *Veneri* sacrum. Circa templum immanis

erat quercus, ex cujus radicibus fons manabat, qui suo murmure, deorum instinctu, oracula reddebat, eaque anus *Pelias* interpretabatur. Multos annos oracula illa steterunt; donec, quercu ab *Arce* latrone illyrio excisa, conticuerunt. *Scholias.* *Virg. in an.* 3. 466. *edition. hackian.* 1666. Alii putant, oracula illa petentibus dare consuevisse columbas de nemoris arboribus. *Scholias.* *Virg. in Georg.* 1. 149. *ejusd. edition.*

190 *corporis incola sani*] Respexisse videtur ad totum *Juvenalis* locum *sat.* 10. 356. & seqq.

Orandum est, ut sis mens sana in corpore sano.

Fortem posce animum, mortis terrore carentem:

Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat

Natura; qui ferre queat quoscunque labores;

Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores

Herculis arumnas credat, savosque labores

Et Venere & cænis & pluma Sardanapali.

Monstro, quod ipse tibi possis dare. Semita certe

Tranquilla per virtutem patet unica vita.

191 *Mens bona*] Bonæ menti opponebatur mens mala: quæ erat insania, dementia. *Tibull.* l. 2. eleg. 5. 103.

Et se jurabis mente fuisse mala.

Quem in locum J. Scaliger enarrat, malam mentem habuisse, fuisse formulam, qua veteres veniam petebant illatæ injuriæ. Erat enim (scribit) in more positum antiquis, ut si quis vel dicto vel facto contumeliam alteri flagitiumve fecisse argueretur, is, satisfactione pœnitentia præsentis, gratiam delicti fieri postularet sibi . . . illud insuper verbis conceptissimis adjurans, malam se mentem habuisse &c. *Senec.* 3. de Benef. 27. de Ruffo senatorii ordinis: = cum malam mentem habuisse se pridie jurasset.

209 duplex *Calia vulnus*] *Phyllidis Scyria* act. 2. sc. 2.
edition. elzevir. 1678. pag. 67. ita *Serpilla Calia*.

*Invan, sì dico, invano
Tenti rimedio, ove 'l contendo il cielo.
Egli è ben ver, che mentro
Fra i miei scuri pensieri
Vado talor fuor di me stessa errando,
Par che quasi di furto Aminta o Niso
A se tutta mi traggia.
Ma appena io dico allora,
Son tua, che di repente
Sorge l' altro, e mostrando
Per mia cagione anch' egli
Squarciato il petto e i panni,
A forza di pietà me li risoglia.
Così in perpetua guerra
Alternando fra loro
Brevissima vittorie,
Non so a cui dar la palma:
Ma lascio ad ambidue
Povera preda ed infelice il core:*

213 *præcipuus*] Non ideo inventa poësis, ut hominum pe-
ccata corrumperebuntur; sed ut ne aspera legumlatorum ac phi-
losophorum præcepta ac monita ad vitam recte instituen-
dam, carminum dulcedine mollita, fastidirent. Quare (ut egre-
gie *Mabilienius* part. 2. cap. 15. *de Stud. monastic.*) suo nom-
care fructu poësis, ea præcipue utentibus, quatenus speciosio-
res vividioresque veritates, quæ majoris sunt momenti, adum-
brantur, virtutes illustrentur, vitiorumque horror egregiis ima-
ginibus, (quod eximie factum vides in hisce *Sectani* satyris)
figuris, vocibus, & periodis exprimat: inquit enim *Tullius*

primo Tusculan. o præclaram emendatricem vitæ poeticam !
Verum hoc opus, hic labor est &c. Et sane, ex *Horatio art. poet.* 343. ille præstantissimus poeta, qui dulcis pariter & utilis.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci

Lectorem delectando pariterque monendo.

Idemque v. 391. & seqq. belle memorat quomodo antiquissimi illi poetæ *Orpheus* & *Amphion* poësi usi sunt; qui præcepta moralia suis carminibus complexi, homines a cædibus victuque ferino ad communem civilis vitæ societatem cultosque mores blanda quasi fascinatione attraxerunt.

Utique ex eodem *Horatio* ad metam voluptatem quædam scribuntur carminum genera: sed voluptatem intelligas, quæ innocua sit, quæque nullam animis labem inferat. Cæterum quosdam christiani nominis poetas pudeat, *Virgilium* tam caute prudenterque versatum esse quibusdam in rebus, eumque vita, ore, & animo tam fuisse probum, ut vulgo, a virgineis moribus, *Parthenias*, seu *Parthenius* diceretur.

219 *censura & regula morum]* In tanto moralistarum numero, nil mirum, si non omnes pari scripserint iudicii acumine, doctrina, prudentiaque; neque pari propterea auctoritate & fama floreat. Aliqui certe sunt (quid enim dissimulemus?) qui multo satius fecissent, si de moribus ne unam quidem quæstiunculam unquam attigissent. Multa apud eos sæpe detorta; multa temere allata; multa subtilius, quam par esset, disputata; multa (quod *Sextianus* vituperat) obscæno verborum circuitu explicata. Serio autem hic *Sextianum* rem detestari colligitur ex ejus epistola xiv. *Victori Felici Conuicio* data pag. 205. ubi vulgarissimæ excusationi responderet; quæ obscæne traduntur *Confessariis* esse necessaria, nec tradi ad eruditionem legenda. *Theologia*, (inquit) *quam mo-*

rilem vocant; eo, fatali quodam litterarum senio, redacta est; ut etiam atque etiam cavendum sit, ne illam probi adolescentes, aut integerrimi juvenes attingant; alioquin orationis lenociniis pellecti surpibus pedicis implicabuntur, & nomen dabunt improbitati. Quas enim scditas morales auctorum libri, qua decorata publice non exponunt? Qui unquam tam sordidi centones, ut illorum paginas aquare possint? . . . . . Scio te respondurum Confessariis ista necessaria esse, non tradi ad eruditionem legenda. Quasi videlicet ante hoc factum, in quo nata est hac sordida scribendi farrago, nullus esset penitens, nemo Confessarius, nullus concupiscentia fomes &c. Neque minus vehementer J. V. Gravina vol. 2. edit. Venet. 1758. pag. 205. in opusculo inscripto = *Hydra mystica, sive de corrupta morali doctrina*. Afferre prætermittimus, quod clarissimi Viri libri obvi sint.

220 *sed intus*] Crêdo equidem idêo multa apud moralistas obscœna esse, quod minus latine sciat cum qui scribunt, tum qui legunt, multi; ut qui scribunt legentium ignorantia suam prætexant. Neque Augusti vivimus ætate, qua quidquid de quacumque re, etiam didascalica & morali, scriberetur, eleganter scribebatur, habita non tam sententiarum, quam verborum ratione. Res sententiasque maxime curandas prædicant nostri: verba, ac locutionis quasi vestem negligunt. At qui res biteant sine verborum lumine ac delectu? A Cl. Antonio Genovesio illud ipsi Neapoli accepimus = *ita plane: Scientia sunt filo venusta*: atque ut ipsa illius verba afferamus: non c'è che dire: lo stile è quello che fa belle le Scienze.

226 *scriptores*] Præclare admodum Theologi aliquot de matrimonio scripserunt, qui celebratissimi sunt. Nonnulli vero eam rem ita versarunt, easque leges nuptis imposuere, ut primum certe conjugii publicoque bono profuerint, ne dicam obfuerint, eorum libri,

241 *Luperc*] Luperci a *Lupercalibus* dicti. *Lupercalia* autem festa erant & sacrificia, quæ februantibus romani juvenes *Pani Lico* offerebant; vel ab *Evandro* ex Arcadia allata; ut *Liv.* 1. 5. & *Justin.* 43. 1. 6. vel a *Romulo* & *Remo* instituta propter factam sibi a *Numitore* avo potestatem condendæ Urbis in monte Palatino, ubi servati fuerant; ut *Val. Max.* 2. 2. 9. In iis *nobiles juvenes* (*Plutarch.* in *Cæs.*) *frequentes, & magistratus, nudi* (non tamen omnino, & cur nudi habet *Ovid.* 2. *fastor.* 283.) *per Urbem discurrunt, hirsutis senticis obvios per lutum & jocum cadentes.* Mulia quoque principes *samina ex composito offerunt se illis, ac manus ferientibus, sicut in ludo litterario, offerunt, creduntque id ad facile puerperium pręnantibus, & insaciandis proficere ad conceptum.* Quare *Ovid. Fast.* 2. 425.

Nupta quid expectas? non tu pallentibus herbis,

Nec prece, nec magico carmine mater eris.

Extipe sacunda patienter verbera dextra,

Jam socer optati nomen habebis avi.

Ubi & originem habes, non ex *Evandri* adventu, sed plurimos post annos raptasque Sabinas moris in Urbe recepti. *Lupercorum* autem duo fuerunt ordines, *Fabianorum*, & *Quintilianorum* a *Fabiis*, & *Quintiliis*: quibus additus tertius *Julianorum* in honorem *C. Julii Caesaris*, ut est apud *Sueton.* in *ejus vita*. Primo pastores fuere: paullatim nobilissimi civitatis, adolescentes præsertim, iis sacris initiari soliti sunt. Hinc *M. Antonium* fuisse *Lupercum* habet *Cic.* 2. *Phil.* 34. Ita eras *Lupercus*, ut te *consulem* esse meminisse deberes.

276 *Castrensis*] *Paullus di Castro*, ita a patria *Castro*, oppido in *Faliscis* (non in provincia *hydruntina*, ut male *Morerius*) dictus *sec. xv.* ita *Jurisprudentiæ* laude floruit, ut
de

de eo dicerent homines : si *Bartolus* non esset, esset *Paulinus*.
Florentiæ, Bononiæ, Ferrariæ, Senis, Patavii docuit.

286 *bissenis Tabulis*] Romanarum legum duodecim tabulis æneis nil celebrius. Annis fere viginti post exactos Reges, cum populus romanus incerto potius jure moribusque regeretur, quam certis legibus, postulante per suos tribunos plebe contra patriciorum dominationem arbitriumque, ut communis aliqua ferendarum legum ratio iniretur, Scutum, auctore *Tit. Romilio* viro consulari factum est, & plebiscito confirmatum; ut legati Athenas & Lacedæmonem, duos quasi Græciæ oculos, ceterasque in Græciæ civitates mitterentur, qui cognitis illarum institutis legibusque, exemplum inde caperent, ac Romam deportarent. *Mull. Sp. Posthumius Albus, A. Manlius, & Serv. Sulpicius* ex *Liv. lib. 3. c. 31.* qui totum in legatione triennium consumpserunt. Placuit exinde Senatui post longam disputationem ac sententiarum varietatem, ut ex senatoribus Decemviri ferendis legibus crearentur, qui cum summa potestate essent; neque ab eis ad populum liceret provocare. Creati sunt an. U. C. 301. comitiis centuriatis; eorumque nomina refert *Livius lib. 3. c. 33.* Compositas tandem leges absolutasque, & decem (pro numero auctorum) tabulis æneis (eboreas vult *Pomponius*) scriptas maxima solemnitate promulgarunt, & comitiis centuriatis universi populi rom. consensu confirmari curarunt: ut apud *Dionys. 10. & Liv. lib. 3. cap. 32. 33. 34.* Altero autem post hanc promulgationem anno iterum creati Xviri, qui duas novas tabulas addiderunt, ut ex x. fierent xii. quæ pro Rostris positæ post in Capitolio asservatæ sunt. *Ritterhus. proleg. in xii. tabul. leg. Manus. de leg. rom. c. 2. Augustin. de legib. in thei. antiq. rom. Græv. vol. 2.* Eas in leges qui aliquid scripserunt, ex veteribus fuisse *Sext. Aelius, M. Porcius Cato, Serv.*

Serv. Sulpicius, Antifilius Labeo, Tit. Cajus; Sexti. Pompejus Festus, M. Tullius Cicero; ex recentioribus, præter allatos, Aymarus Rivallius; Joannes Oldendorpius, Valentiniæ Forsterius, Franciscus Balduinus, Antonius Contius, Franciscus Hotomanius, Jacobus Ravardius, Joannes Crispinus, Joannes Rosinius, Stephanus Vinandus Pighius, Theodorus Marcilius, Franciscus Pithæius, Hadrianus Turnebius, Justus Lipsius. A Justo Lipsio, Ludovico Charondio, & Theodoro Marcilio collectas exhibet Demsterius, Paralipom. in Rôsn. Antiq. rom. 8. 6. His autem omnibus addas Jacobum Gathofredum, & Joannem Vincentium Gravinam, qui in secundo libro Originum juris civilis XII. tabul. leges interpretatus est.

Rabula] Vocem *rabula* latini grammatici, sive a *rava* voce ex nimio clamore contracta, sive a *rabie canina*, qua latrare potius quam orare videntur clamosi quidam vilesque causidici, sive a *radendo* (quod minus probabile) litigantium peculio, interpretati sunt: Sed primam eamque veram originem non ex latino, sed ex hebraico syrove sermone arcessit eruditissimus Mazzochius in *Vossii etymolog.* ad v. *Rabula*, edit. reg. neapol. utique legendus: qui & illud præclare animadvertit, vocem *rabula* causidicum certe qualemcumque significasse, sed, ex malorum causidicorum vitio, cœpisse in deteriorem partem sæpe accipi. Nam est apud *Cicer.* in *Bruto* = *Rabula* sane probabiles P. *Antifilius*. Erant igitur *rabula* tam inepti quam probabiles causidici.

294 *gravida* . . . *charta*] *Pyrobolos*, vulgo *razzi*, belle describit *Carolus de Aquino* in *lex. militar. part. 2. edition. rom. 1724. pag. 222.* quem afferimus = *Longe frequentior est hujus vocis usurpatio apud recentes scriptores pro genere ignium missilium, sed fere innocuorum, & erraticis suis flexuosisque motibus per aerem urbes exhilarantium, cum insigniores incidunt die-*

rum solemnitates celebranda. Papyraci autem sunt & cylindrici tubi, pyrio pulvere confisati, probe refficulis adstrati illigatique in capitisbus. Exstat in longum prominens virgula arundinea, quæ Infortii jaculi iser per aerem dirigit. Applicito ad fomitem igniculo chartacea continuo evolant facula, scintillasque longo sulco euomentes, miris iucundisque per noctem & obsequium aerem flexibus & meandris excurrunt. Ex iis simul adnexis machina, statue, & omnia figurarum genera consciuntur. Incenduntur mox illa admoto ordinatim igno: prorumpentesque subinde cum festiuis fragoribus tubuli confertum populum latissimum spectaculo detinent oblectantesque. Razzi matti, girandole, fuochi artifiziiati.

297 vexilla] Primarium illud Turcarum vexillum, quod Joannes III. polonorum Rex ad Innocentium XI. misit, arabicis litteris inscriptum, Ludovicus Maraccius lucensis Congreg. Matris Dei, qui fuit Innocentii a confessionibus, qua erat orientalium linguarum peritia, interpretatus est, edita Romæ typis Komarekian. libro 1683. in fol. cui titulus: *Lo Stendardo Ottomanico spiegato: ouero Dichiarazione delle parole arabiche poste nello Stendardo Reale preso dal Serenissimo Re di Polonia Giovanni III. al Gran. Visire de' Turchi, e dal medesimo inuiato per tributo della sua pietà alla Santità di nostro Signore Papa Innocenzo XI.* Pluribus præterea docte diligenterque scriptis, ut qui græce, hebraice, chaldaice, syriace, arabice, & latine sciret (arabice iccirco linguæ professor in romano Archigymnasio ab Alexandro VII. P. M. an. 1656. designatus) præsertim vero *Sacrorum Bibliorum arabica versione, Alcorani pariter versione & censura, & Laminarum Granatensum itidem censura*, iussu Innocentii X. elucubrata, sui nominis memoriam æternitati commendavit: *Marraccius nat. prid. non. octobr. 1612. non. autem febr. 1700. denat.*

357 *iulea*] Vox *iuleus* proprie valet aliquid ad *Julam* pertinens, vel ad aliquem e gente *Julia*, præcipue ad *C. Casarem*, aut ad *Augustum*: deinde vero universim ad quemcumque *Casarem* prolata est. Quare *Martial.* 9. 36. 9.

Cujus iulea capiti nascentur oliva.

ubi *iulea* idem sonat ac *casarea*: sensus quippe est: scis cui *Cæsar* (*Domitianus*) daturus sit coronas. Nam (annotat *Domitius Calderinius*) victores in quinquatriis albanis oleagina corona auro expressa *Cæsar* donabat. Iterum *Martial.* 9. epigr. 102. 18.

Solus iuleas cum jam retinoret habenas.

quem imitatus *Seffanus* sat. 15. 483 *iuleas qui non meditetur habenas*, h. e. imperium cæsareum seu romanum. *Adrianus Turnebius adversar.* 17. 9. *Latantium*, in carmine de *phœnice*, canoros hujus avis modulos appellansem *iuleas voces* ita interpretatur, ut *muscas* & *canoras* intelligat; quales erant musicorum, qui ab Imperatoribus (quos *Iulos* interdum dicunt poetæ) in triplici certamine quinquennali Jovi capitolino instituto, gymnico, scenico, musico, (teste *Sueton.* in *Domitiano* c. 4.) mittebantur: quod ut confirmet, allatum *Martialis* locum, & quidem, quo diximus, sensu profert.

370 *statuitque tabellas*] In funebri pompa apud Sinenses, jussu Imperatoris, Mathematico suo *Joanni Adamo Schaalio* (*Schaal*) christiano atque adeo sacri Ordinis homini celebrata, ei, præter splendidas oblationes ceteraque ad linicum morem, tabella suspensa est, inscripta: *Sedes spiritus Patris Joannis Adami Schaal*. Elogium quoque additum; in quo defunctum ipse compellabat Imperator, hisque verbis concludebat: *Et quando is es, qui etiam nunc percipis sensum animi mei, potes utique venire, & qua offerimus suscipere.* Hæc ex gallico libello italice reddito, cui titulus: *Difesa del giudizio formato dalla*

dalla S. Sede Apostolica nel dì 20. Novembre 1704. &c. intorno a' Riti e Cerimonie Cinesi. In Torino 1709. Appendice prima, n°. VII. pag. 99.

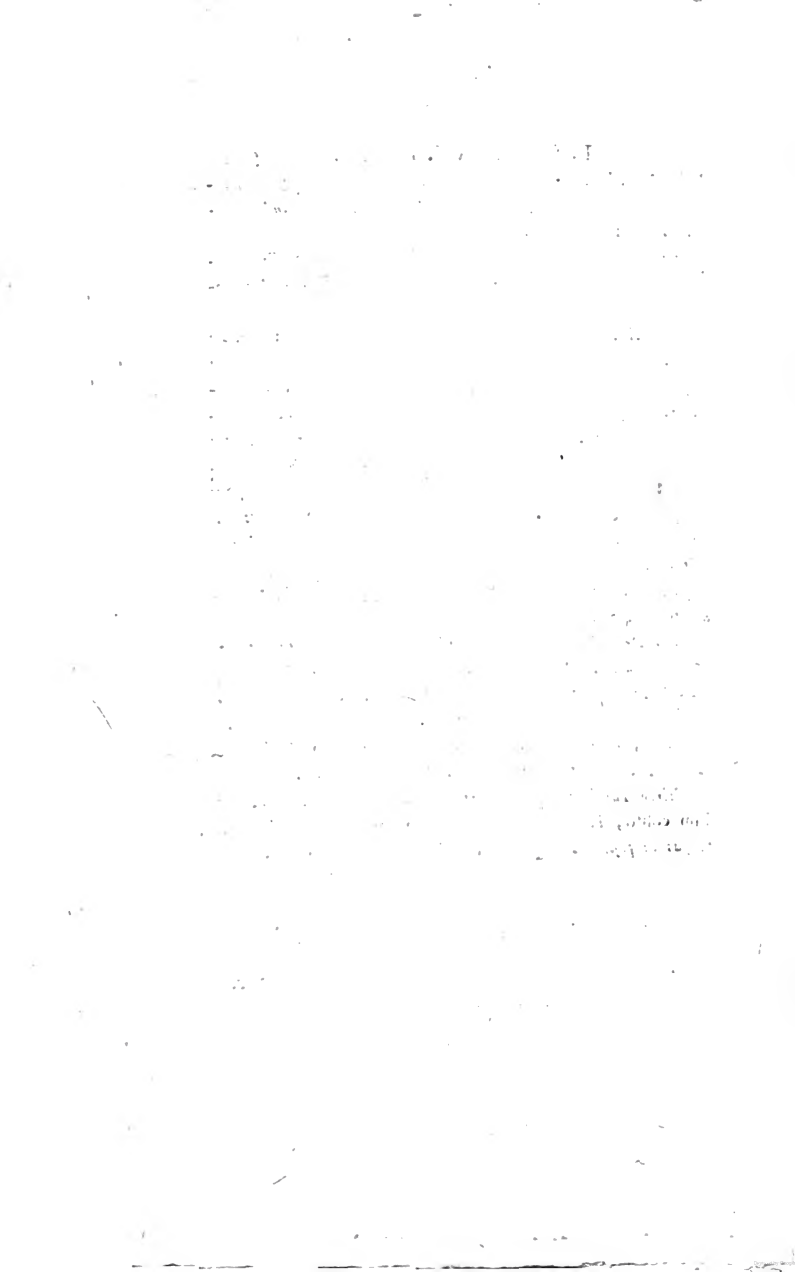
373 *divide commissos*] Ita Benedictus XIV. in Constitutione. Ex quo §. 5. *De his autem absurdis certior factus Innocentius Papa XII. Prædecessor noster, id muneris sui omnino esse putavit, ut perniciosus adeo diffidiis finis daretur: proinde exactam maximeque accuratam huius controversiæ discussionem Sacra Inquisitionis Congregationi commisit. Cumque nihil intentatum reliquisset, quo sinceram facti notitiam obtineret, firmata quoque fuerunt de illius mandato summa cum diligentia quesita, quæ per eandem Sacram Congregationem resolverentur.*

§. 6. *Quæstorum illorum examen Innocentii Papa XII. mors intercepit. Clemens autem XI. qui successit, Prædecessoris sui zelo plenus, coram se quæstorum eorundem examen fieri voluit &c.*

374 *calumne an cali*] In Constitut. Clementis XI. Ex illa die hæc habentur decreta.

Cum Deus O. M. congrue apud Sinas vocabulis europæis exprimi nequeat, ad eundem verum Deum significandum vocabulum Tien Chu, hoc est Cæli Dominus, quod a sinensibus Missionariis & Fidelibus longo ac probato usu receptum esse dignoscitur, admittendum esse; nomina vero Tien Cælum & Xang Ti, Supremus Imperator, penitus rejicienda.

Idcirco Tabellas cum inscriptione sinica KING TIEN, Cælum colito, in Ecclesiis Christianorum appendi, seu jam ap₂ pensas in posterum inibi retineri permittendum non esse.

S A T Y R A XVIII.

ARGUMENTUM.

Innocentio XII. P. M. extincto, gravioribus forte curis implicitus a satyris in novo regno diu Sectanus abstinuit. Singulari autem Clementis XI. beneficio factum tandem est, ut & ultimum hoc ederet clarissimi ingenii monumentum. Nam a quirinali ad vaticanas ædes Maximus ille Pontifex animi causa cum venisset, Sectanum adhibuit; eique pomaria, porticus, statuas, & ambulacra a se regio splendore ornata ac restituta summa, qua solebat, benignitate perlustrandi copiam fecit. Itaque domum reversus secumque reputans eximiam clementissimi Principis humanitatem, sumptusque in Urbis decus & principatus majestatem positos, præclaram inde cepit scribendi occasionem. Tota igitur satyra in Clementis ferme laudibus versatur. Ac primo pietatem & leonianam facundiam in sacris inter Misarum solemnia orationibus habendis prosequitur. Deinde Raphaelis picturas in Sixti fornicibus, & aula constantiniana vetustate labefactas, antiquum, præterea Pantheon in pristinam pulchritudinem revocatum, additoque obelisco aream exornatam, aliaque egregia opera tota Urbe sive exornata, sive opportune reparata, pro dignitate commemorat. Liberalium artium Academiam in capitolinis ædibus institutam laudat: Arcadium vero ab insano turbulentorum furore vexatam ut suam in fidem recipiat, certaque attributa seles

tueatur, Pontificis liberalitatem obsecrat. Principum regumque facta, quantumvis magnifica & immortalis nomine digna, temporis non voracitatem effugere; nec diu quicquam in hominum memoria duraturum, nisi ope ac præcipuo scriptorum præsidio. Quare Clementem hortatur, ut bonarum cultores litterarum præmiis fortunisque augeat, præsentique amplectatur patrocínio, si rerum gestarum perennitati consultum velit. Bellorum demum christianos inter reges incendiá, Turcarum in nostram perniciem apparatus, ceterasque assiduas curas, quibus optimus Pontifex diu noctuque premebatur, commiseratus, prospera ei cuncta & fausta præsagiente animo vaticinatur. Habes uno in carmine duo inter se maxime diversa, satyram & panegyrim, tanta nexus concinnitate conjuncta; ut nescias virtus ne gravius copiosiusque commendata, an vitium acrius confossum, Scripta videtur satyra ineunte anno MDCCLXVII, cum Turcæ maximo bello, quod cum Cæsare & Venetis terra marique gessere, accepta ad Sarum flumen clade, Temesvariam deditione amiserant, & a Corcyra in ionio mari insula obsidione premenda destiterant. Ut autem multa existerent manu exemplaria scripta, nunc tamen primum typis mandatam habes,

I Talia spes una, Deo vicina Potestas,
Magne Pater, mundi Præses, tutelaque rerum,
Cujus adoratis devolvor in oscula plantis,

Si

1 *Italia*] De hac Satyra ne pigeat legere *enarrat*. Postquam Turcarum classis ann. 1716. Corcyram

obsedit, tota Italia trepidatum est. quare Clemens XI. P. M. ut a Venetis atque Italia formido.

Si pateris, solitæ torquebunt nablia chordæ;

- 5 Optatumque diu romanas carmen in aures
Descendet. Vitiis sancto sub Principe semper
Irasci tutum; verique assertor & æqui
Nil intermissum dubitet tractare flagellum.

Sed de sæce Numæ quamvis distringere mores

- 10 Ardor agat, latoque feges curvetur in agro;

V 2

Vir-

dolosissimum bellum averteret, Cæsari persuasit, ut novo cum Venetis instaurato sædere, arma Turcis inferret, Venetos classe, comæatu, quodque est præcipuus belli nervus, pecunia illos & Cæsarem juvit. Ejus hortatu complures christiani Principes naves, argentum, milites contulerunt. *Unam propterea spem Italia Clementem* dicit; cujus auctoritate consilio & ope nobilissima provincia tæterrimæ prædonis faucibus erepta fuerat. *Deo vicina*] Romani Pontificis, qui sacratissimas Christi vices gerit in terris, potestatem divinæ esse assinem, prima ipsa in Petro dignitatis institutio demonstrat.

- 4 *si pateris*] Principis animum demulcet; seque nisi bona cum ejus venia non satyras scripturum proficitur. *nablia*] reposuimus pro *cymbala*, ut in *sat.* 8. 1.

5 *optatumque*] Quas sub Innocentio XII. vulgaverat, universæ Urbi satyræ placuere. Itaque diuturnum viginti circiter annorum silentium pati amplius non poterat, *optatumque diu carmen* efflagitabat.

6 *vitiis sancto*] Præclaræ optimi Principis laus, qui quam maxime virtutibus ipse excellit, tam maxime putat emendari oportere hominum vitia. Nullum igitur sibi periculum creat, qui bono sub Principe pravos hominum mores flagellet. Contra periculosum sub malis Principibus vitia reprehendere; quod male sibi consilii nihil non in sui contumeliam in satyris dictum suspicari soleant.

9 *de sæce Numæ*] romanorum mores, a *Numa* secunda eorum rege; *sæx Numa* est romana plebs.

10 *latoque feges*] Pulchræ victorum

la-

Virtutes nomenque tuum divinaque facta
 Præteriisse nefas. Lacrymis in limine regni
 Suspiciant alii vittas madidamque tiamam,
 Dum triduo immoti penderent vota Senatus;
 15 Et magnæ attoniti stypeant novitate repulsæ.
 Me potiora trahunt, tunc cum dicturus ad aram,
 Et latio grajoque simul spectandus amictu,

Pa-

late succrescentium luxuriam segetem, & quidem gravidam, dicit, satyrica falce quodammodo demetendam.

12 *lacrymis*] Constat, ad æternum Romanæ Ecclesiæ nomen & gloriam, *Clementem XI.* summo omnium *Cardinalium* consensu delatam sibi maximam potestatem a se, tanquam calamitatem aliquam suppliciumque, repulisse: sed frustra deprecantem, & mœore gemitibusque ac macie toto triduo tabescentem, *Cardinalium* tandem constantia victum, lacrymis uberrime fufis, apostolici muneris opus, tum maxime grave, fustulisse. Vid. *enarrationem*.

14 *dum triduo*] Anceps expectatione arrectis animis, triduo cunctatum est; dum doctrina ac probitate gravissimi tres Viri (vid. *enarr.*) quos consulendos censuit, Joanni Franciſco Cardin.

Albanio responderent: num sine culpa & Numinis indignatione posset Pontificatum recusare.

15 *novitate repulsæ*] quæ tantum ubique excitavit admirationem, ut ipsi *hæretici* laudibus vel publicis extulerint, præsertim vero norimbergenses, qui eam ob rem punisnata aurea & argentea cuderunt, eorumque aliqua illo ex *Claudiano* epigrammate apte inscripserunt. SOLUS MERUIT REGNARE ROGATUS. *Guarnacci. in Clem. XI. edit. rom. 1751. pag. 3.*

16 *me potiora*] Mirentur alii tuas illas lacrymas, tantamque repulsam omnium linguis & calamis celebratam: majora mihi sunt, quæ mirer; ac primo divina in *homiliis* facundia.

17 *& latio*] Augustioribus pontificiis vestibus ornatus inter sacrorum solemnium homilias recitabat *Cle.*

- Pascis oves docilemque gregem. Quæ copia fandit
 Quantaque flexanimis manat facundia labris!
- 20 Par quoque sermoni vultus; gestuque sequaces
 Demulces animos, & majestate peroras.
 Niliacæ excisæ labentur rupe columnæ,
 Signaque & æra cadent, & marmora longa Syenes,
 Et quæcunque vides, quibus Urbs hæc alma superbit:
- 25 Non tamen occulto tentabit dente vetustas
 Eloquii monumenta tui; serosque nepotes
 Institues dictis, longumque docebis in ævum
 Pastor perpetuus, primaque e sede Magister.

V 3

At

- Clemens XI.* quæ vestes ex latino simul & græco ritu, quales supremo utriusque Ecclesiæ Maximoque Præsidi conveniunt.
- 23 *pascis oves*] Homilias intelligit sacra eloquentia præclaras, quas pascendo gregi dixit in basilicis vaticana & liberiana.
- 20 *per quoque*] Tantus in *Clemente* fuit vultus honor & dignitas, tam fluvis aptaque pronuntiatio, ut res ipsæ non magis oratione, quam oris majestate ac gestus concinnitate, commendari viderentur.
- 22 *niliacæ*] h. e. ægyptia. Sensus est: marmoreæ atque æreæ statuar, columnæ, atque obelisci e marmore ægyptio, aliaque ejusmodi Urbis ornamenta interibunt: homilia vero istæ tuæ æternum vivent.
- 23 *marmora longa*] obelisci. *Plin.* 36. 8. = *circa Syenen vero* (quæ fuit urbs Ægypti in finibus Æthiopum, hodie *Asna*) *Thebaidis syenites* (lapis) *quem ante pyrrhopacilon vocabant.* *Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes Solis numini sacratos.*
- 28 *Pastor perpetuus*] tuis homiliis, litterarum immortalitati traditis, totam divino verbo pascis posteritatem; ideoque perpetuus vis pastor ac magister.

- At cui cor fervet, lævaque in parte mamilla
 30 Rite salit paullum, thufcis tua scripta camœnis
 Commisisse, & Pindi nugis temerata profanis
 Ferre nequit; quamvis Cirrhæ de fontibus auctor
 Delibasset aquas. Quoties te, Maxime Princeps,
 Est audire datum (prohibent nam sæpe cuculli
 35 Densî humeris) rapior supra mortale, tuoque
 Pendet ab ore meæ quæcunque est portio vitæ:
 Et voce & nutu mentis moderaris habenas.
 Attamen inverfos tusco dum carmine vultus

In-

29 *at cui cor*] qui bono utitur sensu. *Perf. sat.* 3. 111. *cor tibi rite salit* ... *Vid. sat.* 10. 228.

30 *thufcis*] Alexander *Guidius* in plurimis pertractandis majestate ac dignitate præclaris argumentis felicissima audacia magnæque cum laude versatus est: sed *Clementis XI.* homilias, *hetrusca* paraphrasi versibus concinnata, reddidit impari laude.

31 *Pindi nugis*] Poeticæ venustates & flosculi præ sacri illius eloquii gravitate ac majestate sunt quasi nugæ profanæ, quas illa quodammodo commaculatur.

32 *quamvis Cirrhæ*] Ut ex *agannippe* fonte large biberit *Gui-*

dius, h. e. egregius fuerit poeta, eum tamen reprehendit *Sectanus*, quod *hetruscorum* carminum molitie sacras Pontificis Maximi orationes contaminarit.

34 *prohibent*] *Agrestem* Cucullatorum morem notat, qui nullo ad quemquam vel primarium virum habito respectu, ultra quam par esset sese inferre solerent, & commodioribus locis obsessis confertissimi ita antestare, ut *Sectanus* dicentem Pontificem tum videnti tum audiendi spe prorsus destitueretur.

38 *inverfos*] *inversas* homilias, & quidem duplici inversione, sermonis & numerorum.

- Intueor, notæque fugit me gratia formæ,
 40 Exclamare libet: quæ tanta audacia fuco
 Cœlestis faciem matronæ obnubere? non est
 Fas tibi ridiculas in templum adducere pupas,
 Aut centum . . . . Cineri sed parcat musa sepulto.
 Quin tumultum spargam foliis, quæ Phœbus amavit,
 45 Perpetuaque rosa; dum non tam dira cupido
 Sollicitet manes, Torquato ut proximus esse

V 4

Car.

39 *notæque*] latinas non video, quales natæ sunt, non minus gratia quam gravitate decoras.

40 *fuco*] Stomachatur pigmentis & fuco poeticæ suæ eloquentiæ inquinatum a *Guidio* splendorem, divinumque os cœlestis matronæ poetarum meretriciis quodammodo coloribus illitum.

41 *non est*] Ad *Guidium* indignatus convertitur.

42 *pupas*] musas intelligit, quas *Guidius* a se hospitio exceptas multis in locis suorum carminum gloriosius prædicavit.

43 *aut centum*] Mens erat dicere centum equos: sed pulcherrima reticentia sermonem abruptit; ne cum *Guidii* memoria nimis asperere agere videatur. Centum equos alii instructos sibi præsto esse poetice gloriabatur *Guidius* (ut in

sat. 4. 222.) quorum ope heroas humo sublatis in cælum laudibus tollere: Respicit autem ad odem *En-lymioni* præmissam, ubi: = *Cultor son io dell' altrui bella lode*, = *Cui levo in alto co' sonori versi*; = *Ed ho cento destrieri* = *Sulla riva ec. . . .* = *cineri*] Hæc dum scriberet *Seſſanus* obierat *Guidius*. Negat propterea sollicitandos manes Viri ceteroquin egregii; quem, etsi in eo erravit ut sacras *Clementis* homilias calamistris inureret, debitis tamen laudibus fraudandum non putat, quas pulcherrimis aliis carminibus promeruit; dignumque existimat, cujus tumultus rosæ & lauro spargatur Phœbo dilecta.

46 *Torquato*] Jubente *Clemente XI.* Alexander *Guidius* in *S. Ilonaphr.*

Carminibus, socioque velit contendere busto,
Et paribus miserum titulis incidere saxum.

Sunt alii, qui grande putant operæ pretium, si
50 Sermones græca studeant convertere lingua.
Ingenium laudo, quoniam jejunus aquai
Sum, fateor, nullaque trahor dulcedine kappa,
Nec siculum aufoniis Diodorum exponere verbis
Ante stolatarum cathedras nitor. Faciant hoc
55 Discipuli audaces Jani calabrique Bionis,

AF.

phrui templum in Janiculo transf-
latus prope magnus (ut in vo-
tis habuerat) Torquati *Taffii* ci-
neres conquisivit, addito elogio,
quo utpote lyricæ poësis cultor
celeberrimus prædicatur. Hinc
certe anam sumit *Sectanus* cum
carpendi, quem tamen & *Cle-*
mens ipse XI. & alii præclaris-
simi Viri suspexere.

49 *sunt alii*] Fuere, qui eas homi-
lias in græcum sermonem conver-
terint. *Sectanus* putat longe fuif-
se melius futurum ab ejusmodi
versionibus abstinere : græcam
siquidem linguam, dulcem illam
quidem ac suavem, non posse ro-
mani sermonis viam & majestatem
repræsentare.

51 *jejunus aquai*] græcæ linguæ :

ut *sat.* 13. 214.

52 *kappa*] quod est græcum ele-
mentum, pro tota lingua.

53 *nec siculum*] Diodorum sicu-
lum posuit pro quocunque græ-
co scriptore. Putidam quorum-
dam vanitatem vellicat, qui ut
ad gloriam vulgicæ famam si-
bi viam sternant, primum nobi-
lium matronarum opinionem ca-
piant, & si quæ sapientes vide-
ri velint, gravem scriptorem ali-
quem græcum latinumve ad eas
afferunt, legunt, enarrant, seu ve-
rius nugas adjunt. Vid. *enarr.*

54 *stolatarum*] matronarum scellas,
ut alibi. *faciant hoc*] Philode-
mum, ejusque discipulos ea uti
solitos arte iterum iterumque di-
xit in superioribus satyris.

Assueti nebulis fumoque adfiscere pondus.
 Certe ego putidulis quamvis lactatus iotis
 A puero, mediisque forem nutritus Athenis,
 Nil tale auderem. Quid tu, quem trita fatigant
 60 Lexica? quæris opem, verboque moraris in omni
 At postquam duro versa est tibi syllaba nifu,
 Non bene respondent numeri, junctura, modusque,
 Et longe archetypo distans balbutit imago.
 Nonne vides quanta se majestate latinus
 65 Sermo ferat, quantaque fluat prædivite vena
 Largus opum, tumidisque nihil mendicet ab Argis?

Hunc

56 *nebulis*] vanis verbis res levissimas inflare. *Hor. 1. epist. 19.*

42 .... *et nugis addere pondus.*

57 *lactatus*] et si græcam linguam in Græcia natus cum lacte suxissem.

59 *nil tale*] Clementis homiliarum græcam versionem: quam qui aggredditur, postquam duro labore lexicorum ope verba verbis respondentia invenerit, quid tandem consequitur, si latini illi numeri, nexus, & colores desiderantur?

63 *et longe archetypo*] Duplici eaque perel-ganti utitur metaphora. Versionem ejusmodi balbutientem

dicat imaginem, quæ nec veram exprimat formam, nec expeditos reddat linguæ sonos. archetypæ homiliæ sunt quasi vox, versiones autem quasi vocis imago, (*eco*) sed imperfecta balbutientque.

65 *sermo ferat*] Latinum si legas *Clementem*, regium quasi flumen habes; si veto græcum, habes quasi rivum inter saxa strepentem. Vides quid inter archetypum, & imaginem intersit.

66 *tumidisque*] nativa majestate grandis nihil mendicet a tumore græco,

- Hunc ego, divini si porticus alta Platonis
 Staret adhuc, legerem cunctis exemplar achivis.
 Ecquis enim dubitet Romam præferre Corintho,
 70 Vera ubi præcipuum posuit sapientia regnum?
 Tempore non alio summa ad fastigia crevit
 Gloria romulidum: neque enim facundus & idem
 Maximus Orator bibulas tantum imbuis aures
 Eloquio, & plenæ moderaris fræna coronæ;
 75 Sed magno pulchras artes dignaris honore,
 Amplexuque foves. Hinc alta palatia, sedes

Prin-

67 *hunc ego*] Clementis sermones
 ipsi græcis omnibus, vel si maxi-
 me eloquentiæ laude floreret Græ-
 cia, ut Platonis ætate, exemplar
 proponerem.

70 *vera ubi*] Ibi vera sapientia, u-
 bi vera religio: veræ autem re-
 ligionis præcipua sedes Roma,
civitas sacerdotalis & regia, per
sacram beati Petri Sedem caput
orbis effecta, latius præsidens re-
ligione divina, quam dominatione
terrena; ait D. Leo *serm. 1. in*
natal. Apost. Petri & Pauli.

71 *tempore*] Nunquam gloriosior
 felicioque Roma, quam te re-
 gnante, qui non modo aurea elo-
 quentia animos regis, verum et-
 iam ingenuas pulcrasque artes

honore afficis, patrocinio foves.
 73 *bibulas*] te audiendi avidissi-
 mas.

74 *coronæ*] auditorum frequentissi-
 mæ.

75 *sed magno*] Litteras & artes,
 ut illius regni monumenta testan-
 tur, honoribus, præmiis, tutela
 tam *Clemens XI.* auxit, quam qui
 maxime.

76 *alta palatia*] Vaticanum pala-
 tium a multo jam tempore non
 habitabant Romani Pontifices:
 inde factum est, ut picturæ squa-
 lerent, parietes paullatim fatisce-
 rent, viridaria, ambulacra, alia-
 que ejusmodi amœnitatis & ma-
 gnificentiæ ornamenta dilaberent-
 tur. *Clemens XI.* pulcherrimas
 sedes

Principis, & longo paries consumptus ab ævo,

Urbinas olim quem delinivit Apelles

Prodigiis, senio exutus renovare juventam

80 Cernitur. Albani quamvis veterisque falerni

Plufquam mille cados fitiens pictura propinet,

Artifici multum tua se debere fatetur

Urbs æterna, cui famam & decora ampla tueris.

Cuncta nitent, meliorque dies, & purior aura

85 Ventilat immensas ædes urbemque secundam.

Ipse quoque Antinous, Cytheræa, & nudus Apollo

Lao.

ædes nitore suo restituit, picturasque *Raphaelis Sanctii*, vulgo *Urbinate*, toto terrarum orbe clarissimas, pluvia pæne corruptas, turpi deterfo situ, expoliri iussit.

79 *prodigiis*] Quot enim ibi *Raphaelis* picturæ, tot artis miracula & prodigia.

80 *albani*] & *falerni*, h. e. vini. Et si artifex eas picturas detergere iussus, eis in expoliendis tantum vini insumptum rationibus intulerit, quantum vix cuiquam credibile sit; plurimum tamen Urbs illi se debere fatetur ob artis miracula ab interitu revocata.

81 *plufquam mille*] Indefinite. Memoriam autem pro certo traditam

est, vinum illud in rationes inductum esse ad cados (*barili*) octingentos. *propinet*] Facete ait picturam artificis tantam vini vim propinasse: eamque sua largius præcordia, quam depictos parietes, proluisse non injuria suspicatur *Seftanus*.

84 *meliorque dies*] ab absterfis nitidisque parietibus lætior nitidiorque lux resultans meliorem facit diem.

85 *urbemque secundam*] Vaticanæ ædes justæ urbis magnitudinem æquant.

86 *Antinous*] Pulcherrima signa *Antinoi*, *Veneris*, *Apollinis*, *Laoconis* ventos antea imbresque perpeffa circa cavædium prope

pa-

Laocoon, parioque rigens e marmore Truncus,
 Reliquiæ Imperii, atque artis monumenta pelagæ,
 Quos animæ hibernæ, pluvizque, & tempora brumæ
 90 Mordebant, priscæ revocant miracula formæ:
 Et, quæ cæsareos minuit serpente triumphos,
 Deformis nuper guttisque perennibus uda,
 Insculpto gaudet solvi sibi carmine honores.
 Ut fileant rigeantque, vocant te marmora patrem
 95 Auctoremque novæ, rapiunt quam sæcula, vitæ.
 Advena contractis miratur singula rugis,

Et

palatium vulgo di *Belyedere* (quod
 iccirco *cortile di Belyedere*) sua
 quodque in ædícula oclusum *Cle-*
mens collocari iussit, ut consum-

87 *parioque*] statuæ truncus quod-
 vis superans pretium, vulgo: *il*
Torso di Belyedere.

39 *anima*] h. e. venti ex *Horat.*
 4. od. 12. 2. = *Impellunt anima*
liutea Thracia. =

91 *Et quæ cæsareos*] Cleopatrz
 signum, quam, ubi comperit se
 ad triumphum ab *Octaviano* Cæ-
 sare reservari, ne tantam pate-
 retur ignominiam, sibi aspide, ad-
 moto lethum conscivisse, notissi-
 mum est.

93 *insculpto*] Ubi longissimum in Va-

ticano ambulacrum conseceris,
 gradibus aliquot conscensis, ar-
 cus occurrunt duo, super quos
 lacunar suspenditur. Pilarum (*pi-*
lastri) citeriorem arcum susti-
 nentium dextra habet pulcherri-
 mum de *Cleopatra* Balthassaris
Castillonii carmen, sinistra Augu-
 stini *Favoritii* itidem carmen ejus-
 dem argumenti non inelegans,
 utrumque Pontificis iussu marmo-
 re insculptum. Ulteriore sub ar-
 cu jacet exanimis *Cleopatra* si-
 gnum.

94 *ut fileant*] Quamvis elingues
 sint & rigentes statuæ illæ mar-
 moreæ, tamen patrem te suum
 vocant, quod novam sibi dederis
 vitam.

96 *contractis*] contracto supercilio
 quod est adnigantis.

Et tabulas statuasque attollit laudibus, & quas

Egregias ædes habitator maximus implet.

Sola dolet viridis maculisque aspersa lacerta,

100 Et vaticano jussi discedere mures,

Attalica postquam longum regnavit in aula

Barbaries, multaque decorus cæde Tyranni

Marmoreum vidit Cæsar fumare caminum,

Avertitque oculos unctæ nidore culinæ.

105 Quid memorem excitum lembis navale fabinis,

Fal-

99 *sola dolet*] Magnificentissimis in ædibus cernere erat serpere lacertas, & mures discurrere, qui suam propterea dolent expulsiōnem.

101 *attalica*] aula, pro *Attali* opulentissimi regis splendore, exstructa & ornata.

103 *marmoreum*] Erat in quirinali & vaticano certa quædam pars ædium eam ad rem assignata, ut qui Neapolim Regis vice functuri mittebantur, si Romam venirent, a Romano Pontifice hospitio exciperentur. Bilem profecto moveret audire in ædibus toto terrarum orbe laxissimis nusquam a libi culinam ejusmodi hospitio instrui potuisse, quam in aula nobilissima, ubi admirabili opere summus ille pictor *Julius* roma-

nus pugnam depinxit, qua *Constantinus* cum *Maxentia* ad pontem Milvium de Imperio dimicavit. Quare bene ait *Sestianus*, diu barbariem ea in aula regnasse. *Cæsar*] *Constantinus*, qui *Tyrannum Maxentium* superavit.

104 *avertitque*] Poetice profus.

105 *excitum*] excitatum, exstructum. Portus *Clementis XI.* jussu ad sepulcrum Cæsarum in Tiberis ripa, gradibus e tiburino lapide in quosdam flexis elegantissime instructus, qui navis bajulisque percommodum præbet adscensum, quo annonæ e fabinis & hortana ora in Urbem exportata facillime expeditissimeque exponitur; vulgo: *il porto di Ripetta*.

- Falcatosque gradus stratumque e marmore clivum
 Augusti ad tumulum, quo tam Tiberis unda superbit,
 Annonamque suæ securius invehit Urbi?
 Atque utinam contis trabibusque atque aggere multo
 110 Doctus iter cymbæ pateretur pondera dorso
 Usque ubi fecundos Augusta Perusia campos
 Et pingues agitat glebas. Hæc gloria, Princeps,
 Est ævo servata tuo. Post sæcula vesçi
 Altilibus liceat populo gentique togatæ;
 115 Nec stomachum vappa nec putri semper aceto
 Vexet, & invisis ponatur mensa lupinis.
 Te non decipiant toga serica, flavus & idem

Pin-

107 *Augusti*] Fuit enim ibi *Augusti* mausoleum obelisco illo ornatum, quem contractum restitutumque in area Basilicæ Liberianæ *Sixtus V.* erigi iussit.

109 *atque utinam*] Ait se maxime cupere superiorem Tiberi navigationem ad Perusiam usque restitui: quod fieri posset, si aggeribus hinc inde flumen coerceretur.

111 *Augusta*] Id nominis vetustissimæ clarissimæque urbi inditum, ab instauratore *Augusto*; sub quo, post obsidionem & incendium, iterum quasi nata.

112 *pingues*] Perusinus ager frugi-

fer & ferax.

113 *post sæcula vesçi*] Si per superiorem Tiberis tractum vectoriis navibus navigandi copia daretur, villior in Urbe esset annona; & non modo *gens togata* h. e. qui dicuntur *curiales*, verum etiam *tunicata* h. e. infima plebecula, quæ nunc lupinis mucidoque vino sustentatur, tunc altilibus, & mollissimis suavissimisque vinis famem sitimque depelleret.

115 *vappa*] vino languido & nullarum virium.

117 *te non decipiant*] Et si plerisque fere omnes optime vestitos cin-

Pinguescens largo pompejo crinis, alutæ
 Molliculæ, veras imitataque fibula gemmas.

- 120 Confluit e volsçis, gabiis, vejentibus, umbris
 Turba frequens, sequiturque forum lactata dolosæ
 Illecebris Aulæ. Nigros jam stulta penates
 Odit, & errantes vicinõ in monte capellas;
 Affuetamque manum refugit protendere aratro;
 125 Et docet inducto callum mitescere lardo.

Stat Tiberis tentare vadum: vocat aurea Circe

Ro.

cincinnatos comptos unguentatos
 ornatosque vides, ne tamen erres.
 Princeps optime: nam domi sum
 miserrimi & inanissimi fame &
 siti premuntur.

- 118 *largo pompejo*] largo unguento
 delibutos. Per hypallagen, ut
 alibi, ponit *Pompejum* nobilem
 unguentarium pro unguento. *alu-*
tæ] calcei e mollissima pelle:
scarpette sine, calcetti.

- 119 *fibula*] qua collucent calcei e
 falsis sed nitentibus gemmis: *di-*
brilli.

- 120 *confluit*] E. vicinis volscorum,
 vejentum gabiurum marforum &c.
 agris plurimi fallaci opum hono-
 rumque spe ducti Romam con-
 fluunt; ac vix primis jurispru-
 dentia cognitis elementis in tur-
 bam & barbariem forensensem sese

conjiciunt, causarumque civilium
 patrocinio suscipiendo misere in-
 hiant. Interea, donec cliens oc-
 currat aliquis, cujus marsupium
 exenterent, arido ac prope ferino
 victu vitam tolerare coguntur.

- 122 *nigros*] domum, in qua nati,
 fumo sædam, & pastoritiam agre-
 stemque vitam oderunt.

- 125 *docet inducto*] Cum probro sibi
 esse putent quicquid agrestis sui
 generis indicium sit, facete com-
 miniscitur *Sedanus*, eos lardo il-
 lito callum manibus tractando il-
 lionem obductum committigare.

- 126 *stat*] Propositum lis est *tentare*
vadum, h. e. fortunam in roma-
 nis sive foris sive aulis. Est enim
 multis Roma quædam quasi Cir-
 ce, quæ incantantis spei venefi-
 cii attrahit ac tenet.

Roma. I, nate, & contractam quocunque modo
rem

Auge propitiis fati avibusque secundis.

Nil tibi turpe puta; nec majus crimen habeto,

130 Quam si contigerit vacua rediisse crumena.

Sic, marso genitore & matre hortante sabella,

Scribarum tabulas rimantur, pulpita turbant;

Protinus in manibus chartæ; putamque loquuntur

Rubricam, patrio tanquam succreverit hortæ

135 Inter serpyllum, cognataque olentibus herbis.

Sed, post concussum rauco clamore tribunal,

Maxima pars horum patina cœnare canina

Co-

127 *I, nate*] Verba, quibus pater
rusticus vel mater filium nativo
in agro Romam, ut de nihilo
crescat, proficiscentem alloquitur.

128 *avibusque*] bono ac felici omni-
ne, ex veteri superstitione in a-
vium servando volatu.

129 *nil tibi turpe*] *Pater!* egregium
monitum! sanum consilium! quo
quidem faceret Deus, ut minus
multi uterentur; atque utinam
paucorum esset angustas res per-
fas & nefas augere.

131 *marso*] montano ac rustico.
Marfi, nunc parte dell' Abruzzo,
circa lacum Fucinum, di Celano.
[*sabella*] e fabulis montibus.

132 *scribarum*] Porenibus se tu-
bis immiscent, & scribarum acta
pervolutando, cavillando, trias
nequendo, rixando, omnia mo-
vendo, subsellia ipsa, tribunalia,
prætoria perturbant.

134 *rubricam*] legis titulos, ipsas
pro legibus. *patrio tanquam*] *Salse*
irridet horum tabularum
arrogantiam & temeritatem, qui
aratro nuperrime dimisso, vixque
excussis glebis, nil nisi leges & ru-
bricas crepant.

137 *canina*] patina vilissima, h. e.
vilissimum cibum cœnat, qualem
canis. Prandium caninum apud
Gellium est prandium sine vino.

Cogitur, & de pertusa fartagine vivit,

Algida castaneas cum mittit silva recentes;

140 Ac totos uno fallit quadrante decembres.

Nec miseri meliore lavant præcordia musto:

Namque illis premitur talo vindemia sardo

Aspera, per Tiberim pigro devecta phaselo,

Quæque veliternis sordet calcata bubulcis

145 Uva, meum (procul o) nunquam tinctura labellum.

Quin clavo suspensa tenent vicina matellæ

Tom. III.

X

Do-

138 de pertusa] Sunt Romæ, qui
vergente autumno in hiemem pas-
sim, caminis ferreis expositis,
adhibitaque fartagine (*padella*)
perforata, castaneas assant. Ra-
melicum hoc, quod describit, ho-
minum genus inde ait, *Señanus*
sibi cibum coemere, ac totum in
decembrem unico quadrante vi-
tam prorogare.

139 Algida] Silva in Algido (*mon-
te Aegio*) castanearum feracissima
in Latio, ubi castellum: *Rocca
di Papa*.

148 totos uno] Vel per hyperbolem
dicit unico quadrante (*quattri-
no*) totos decembres transigere:
vel singulis diebus uno quadrante
prandium ita illis parari intelli-
gas.

141 nec miseri] Vilis miseris non
modo cibus, verum etiam potus.

lavant] Bene lavant: nam de
vino vulgari & infirmo dicimus.
itali quod ventrem eluat: *sciace-
għa budella*.

142 namque illis] Vinum e Sardi-
nia insula aspericimum Romam
devehitur. talo] nam pedibus
uvæ calcari solent, quorum ro-
bustior pars talus.

143 pigro] quia adverso flumine
devecta.

144 veliternis] Vinum veliternum
(*di Velletri*) nullius saporis ac
prorsus ignobile.

145 procul o] Ejusmodi vinum a-
verfatur *Señanus*.

146 quin clavo] aliquot œnophora
(*fiaschi*), quæ joculariter appel-
lat dolia, una cum matella clavo
in parietem adactæ suspensa. 10.

Dolia, quæ vili fornax mercede paravit;
 Et leo candescat, vel plumbeus ingruat auster,
 Testaceæ frustra suspirant frigora cryptæ,
 150 Aut sitiunt positam sub vectigalia brumam.
 Interea laxas nodo revocante lacernas

Spe-

taui vinariam cellam conficiunt
 hisce hominibus; quorum habes
 imaginem in *Codro* illo, ut malo,
 ita & pauperrimo poeta Domi-
 tiani tempore, apud *Juvenal. sat.*
 3. 203. & seqq.

147 *vili fornax*] Fornax, quo vi-
 trea vasa constantur, lagunculas
 seu cenophora, illis præbuit u-
 nus alijs pretio.

148 *& leo*] Diebus canicularibus
 (*sollione*) & flante austro, qui
 Romæ sunt, æstu præfocari quo-
 dammodo videntur. *plumbeus*]
 elegans ex *Hor. 2. sat. 6. 18.*
 adjunctum ab austri effectu, qui
 humiditate pigros & quasi plum-
 beos homines facere solet.

149 *testaceæ*] Tumulum esse Romæ
 ad portam ostensem alibi dixi-
 mus, qui mons testaceus: *monte*
reflucio: sub quo cryptæ com-
 pures, ubi ænopolæ (*osti*) vina
 incunte vere, ne vitium con-
 trahant, condere solent. Huc, qui
 se nitidiuscule curant, per æstatem
 ventitant, vinctoque frigidissimo inde

deprompto se ab æstu recreant.
 Frustra miseris illis ejusmodi pa-
 tent cenoplia.

150 *sitiunt positam*] Frustra, qua
 vinum refrigerent, argento omni-
 no vacui, nivem cupido appe-
 tunt. Nix Romæ carior, quod
 vectigal illi impositum a redem-
 ptore exigitur: & in *appalto*.

151 *interea*] interea fame & siti e-
 nectos suimet eos pœnitet. Non
 jam arcus magnifice excitati, non
 porticus late patentibus, non ele-
 gantissimæ b. silicæ, non laxissimæ
 & nitidissimæ ædes, non picturæ,
 non signa, & alia Urbis orna-
 menta, quæ stomachi tumultum
 sedare nequeunt, non denique
 Romæ pulcherrima facies eorum
 animum tangit. In oppidulum
 quantumvis ignobile secederent,
 modo ibi meliuscule se haberent.
nodo revocante] Serici pallii collo
 circumligati dum venter antero-
 rem partem ante se demissam
 videt, posteriorem vero a tergo
 undantem audit fluitare, famis,
 quam

Speſtat, & a*tergo ſentit ſuſtantia venter

Serica, jejunuſque togæ maledicit & Urbi.

Jamque magis ſtomacho, Tibur Fruſinoque placere

155 Incipiunt, gelidumque Nemus, vacuæque Bovillæ,

Et quæcumque tepet ſubtili villula ſumo,

Quam cochlides ſculptæ, & pendentæ arcubus hermæ,

Et gemini Fratres, & æneus Induperator,

X 2

Qui

quam veſtis elegantia ne tantil-
lum quidem ſibi levare ſentit, ſti-
mulis agitat, in togam & Ur-
bem maledicta congerit; quaſi
dicat: quid mihi ſerici pallii ſplen-
dor, quid Urbis, magnificentia
prodeſt, ſi fame pereor?

154 Tibur] urbs in Latium ad Anie-
nem fluvium (*Tivoli*). [*Fruſino*]
oppidum, al. urbs, in Hernicis.

155 gelidumque Nemus] oppidum
in Latium, hodie *Nemi*, ideo *geli-
dum*, quod opaco umbroſoque
aricino nemori proximum ſit; at-
que ejuſmodi nemus *gelidum* ab
Horat. dicatur 1. *od.* 1. 30. *Bo-
villa*] vicus ad XI. lapidem via
Appia ita dictus, quod aliquando
in *albano* monte taurus jam con-
ſecratus ab ara cum effuſſet,
ibi comprehenſus eſt. *Clodius* ibi
a *Milone* interfectus. *Vacuuſ* pu-
to dici, quod ſit habitatoribus
inſrequens locus, *Perſ.* ſat. 6. 55.

= . . . . . accedo *Bovillas* =
= *Clivumque ad Virbi* . . . . .

156 ſubtili] incollarum tum infre-
quentia, tum paupertate.

157 cochlides] Columnæ duæ in-
ſtar cochleæ intus cavatæ: qua-
rum altera figuris rerum primo &
ſecundo bello dacico a *Traiano*,
(unde *Trajana*) altera bello
marcomannico a *M. Aurelio An-
tonino* geſtarum, (unde *Antoni-
niana*) anaglypho opere (*a baſſi
rilleyi*) ornata. *hermæ*] herma,
ſive *hermes*, eſt, *Mercurii* ſignum
ſine manibus ac ſine pedibus a-
pud *Juven.* ſat. 8. 53. accipitur
autem & pro quocunque ſiano,
quod capite tantum ac pectore
conſtet, nobis: *buſti* . . . . .
. . . . . at tu = Nil niſi *Ce-
cropides*, truncoque ſimiliſſimus *Her-
ma*. =

158 gemini Fratres] *Caſtoris* &
Pollucis ſtatue ante capitolinam
arcem

Qui statua Romam spectat sublimis equestri.

160 Nempe silent cathedræ; rari macrique clientes;

Et nimium longo intermissa negotia bello.

Quis neget? At ligures quoties e pyxide sortes

Ducuntur, quanti tibi constat sponsio? quanti

Somnia nutricum, vetulaque interprete noctes?

165 Est etiam astuto numeris erecta cucullo

Py-

aream positæ. *aneus Induperator*] M. *Aurelii* statua equestris a *Paulo III.* in centro arcæ capitulinæ locata.

160 *nempe silent*] Verba rabulæ Roma abire cogitantis. Silent ætuariorum pulpita; rara negotia; nulla his profertur in forum; nullus pecuniosus, qui emungi possit, cliens.

161 *nimum longo*] inter armorum strepitus silent cûria, forum, leges. Flagrabat bello Italia, ipsique *Clementi XI.* arma sumere, atque aliquandiu in armis esse necesse fuit.

162 *quis neget?*] Respondet rabulæ *Scellanus*. [at *ligures*] Ironice homini suadet, quo e sua emergat inopia, ut in ludo genuens (de quo *sat.* 16.) vulgo nunc *lotto*, qui Romæ jam, multisque aliis in urbibus, inducta ab hominum furore necessitate, in-

stitutus est, fortunæ periculum faciat. Docet exquirenda muliercularum somnia; consulendas aniculas, quæ quam ad sortem, seu quem ad numerum, unumquodque somnium attineat, ariolantur; adhibendam numerorum seriem in pyramidem dispositam (*cabalam* vocant) cucullatorum ingenio astute quæstus causa excoGITATAM; aliaque deliramenta commemorat, quæ in vulgus spargi solent. Ennius. = *Superstitiosi vates impudentesque arioli*, = *Aut inertes aut insani, aut quibus egestas imperat.* =

163 *quanti tibi constat?*] nempe pauci admodum: quare, hinc impendii levitate, illinc lucri magnitudine proposita, lardi homines maximas in spes eriguntur: interim vero, qui miseri sunt, lenta ista quasi febris consumpti sunt miserrimi.

Pyramis: hæc nunquam fallit; tria nomina fume:

Nil dubita, & siccis quantumlibet utere ternis:

Sed cave ab electo vilis minimique lucelli.

Nec pudor obstat quin pilea thusca sequaris,

X 3

Cum

166 *nunquam fallit*] Ironice *Settlanus* iisdem utitur verbis, quibus astuti pyramidis auctores, qui certissimam ejusmodi sortis regulam venditant.

167 *nil dubita*] Certus de pyramidis regula aude; & neglectis binionibus ex quibus minus lucri, ternis siccis sponde, unde major fructus. In ejusmodi enim ludo qui sibi meliustule consulunt, nomina, seu numeros, quos sibi collibuerit, seligunt, & in iis non *terniones* tantum, (i. *terni*) quæ possunt haberi, sed *biniones* etiam (*gli ambi*) coeunt: Plurimi vero (quæ sunt hujusce ludi præstigiæ) rem utiliorem gerere putant, si repudiatis binionibus (quod plus pretii requirant, lucri autem minus affeant) solis ternionibus sint contenti, pretii vilitate & præmii magnitudine illecti. Terni autem ita soli sine binionibus *feci* vocantur: *terni a secco*, vel *terni secchi*.

168 *cave ab electo*] Electum nomen dicitur *magnum* aliq. e quin,

que urna extrahendis. Pulchre Poeta per ironiam damnosissimum ludendi modum suadet per ternarios, & a minime omnium damnoso ludo deterret, qui sit singularibus nominibus coemendis. In hunc enim modum lepide irridet ludorum ignorantiam & ætatem; qui nesciunt in ejusmodi ludis rationem habendam esse præcipuam, quæ cuique collusorum expectatio sit, & quanti æstimanda.

169 *nec pudor*] nec pudebit damnatos ad supplicium sequi &c. Nam mulierculæ blennique homunculi quidam superstitionibus dediti, quidquid damnatorum capistrum olet, vel illuc quoquomodo pertinet, nescio quo tandem pacto, ad divinandas sortes plurimum conferre putant. Itaque se fore perbeatos crederent, si funiculi, quo reus necatus est, compos fierent, aut si eum digitulo tangendi sibi copia daretur. Quod si reus ipse sibi per noctem adesse visus esset, tam læti, quam qui maxime, gaudere

- 170 Cum cervix triplici rapitur devota tigillo.
Tende manus cupidusque roga: tetigisse capistrum
O saltem liceat, quando oscula ferre negatum.
Funiculus quantum confert rationibus! O si
Cannabe suspensus prima me nocte bearet
- 175 In somnis! Deliria sunt cruciare pusillos
Impransum loculos. Oleo meliore perunge
Cauliculos, & frange prius civiliter offam;
Inde tibi placeant Nigrones, Spinula, Flisci,
Et certus mota prodire Cataneus urna.

Quo-

- certissimaque spe triumpharent.
pilea thufca = Romæ (quod iterum iterumque monimus) capitali poena plectendi florentiorum nationi traduntur, qui miseris illis vivis mortuisque omnia, quæ christiani hominis sunt, officia diligentissime præstant. Pulati, lateque patentes pileos obnupto capite gestantes, bim longo agmine præeunt, hominemque ad supplicium deducunt.
- 170 *triplici*] h. e. turcæ, quæ triplici ligno constat.
- 175 *deliria*] Ironiam mittit. Deliramenti certe genus est raudusculum (*que pochi soldi o bajocchi*) quo famem depellere possis, in ejusmodi ludum insu-
- re. *cruciare loculos* est hic crumenulam excutere, exhaustire.
- 176 *impransum*] prandio carere malle, quam non ludere. *oleo meliore*] pelliculam tuam prius cura meliore jusculo ac pane meliore: dementis enim est famelicum ventrem cibo fraudare, ut ipem alas inanissimam. Ubi famem pane minus mucido, & brassica meliori oleo condita depuleris, tunc, si collubet, de iudo cogites.
- 178 *placeant Nigrones*] placeat ludus ille gebucensis. *Nigrones &c.* nomina sunt primorum in genuensi republica, quæ in sortem conjiciuntur.
- 179 *certus mota*] Et si in eo ludum conjectando & ratiocinando as-

180 Quorsum hæc? Da veniam, mentes si fallit avaras

Pulchra lucri facies. Libeat convertere musas,

Qua plebi infirmæ longo molimine surgit

Hospitium, claudisque lares & tecta parantur,

Urbanique foci, ne posthac turpis haberi

185 Contingat Romæ paupertas. Tua numina sentit

Hæc quoque: nam limen cellasque habitabit inemptas,

Quas ambit multo non vilis porticus arcu.

Ast ego (parce, precor, Pater optime) bile redundans

Porto jecur, nigrumque velim præfigere theta

X 4

Ne-

assequi possis; cur hic vel ille numerus educatur; sunt tamen plurimi, qui nomina, quæ per inanes quasdam somniorum conjunctiones, aliasve hujusmodi ineptias, selegerint, proxima sortitione certissime proditura affirmant, eaque vulgo prædicant: *nomi franchi, certi, securi*.

180 *quorsum*] Hisce dimissis, quos speciosa decipit lucri facies, ad *Clementem XI.* ejusque splendida opera redit.

183 *hospitium*] *Ædes S. Michaelis* ad ripam Tiberis (*S. Michele a Ripa*) ab *Innocentio XII.* (ut fat. 40. 39.) suscipiendis pauperibus excitatas *Clemens XI.* magna accessione amplificavit.

184 *ne posthac*] ne pauperes per

vias discurrentes altius Urbi probro ac molestiæ sint. *tua numina*] tui regni fruitur beneficentia.

187 *non vilis*] stabili enim fornice concamerata est.

188 *parce*] Bene veniam petit, & quid in opere reprehendendum putet. *bile redundans*] Jure *Sejanus* architecti imperitiam iratus exagitat. Utinam videre possent maxime Principes, cui nam architecto opera committunt. Plurimi quidem eam artem ostentant; sed quoruscunque vere peritus? Qua in arte, quod plerumque irrevocabiles sint, minus ferendi sunt errores.

189 *nigrumque*] velim capite denotare. Nam *theta* græcis litteram:

190 Nescio cui, sacri qui tantum perdidit auri,
 Colligat ut tenebras, latebroſaque fabrica crefcat.
 Labitur ante Tiber ſpecioſo in margine; pone
 Hortorum ſpatia ampla; & circum lucidus æther:
 Attamen (o Fabri ingenium!) ſplendore maligno
 195 Circumfuſa domus ſordet, poſcitque lucernas:
 Et ſol.e in medio, niſi te candela præret,
 Erudiatque pedes obſcura per atria, poſſes
 Veſtibus frontem gradibusque impingere naſum.
 Non ita fraudatur regnantis cura Tiaræ,
 200 Porticus Agrippæ qua ſe protendit, & uno
 Con-

ram condemnationis, ut latinis
 C fuiſſe alibi diximus.

190 *neſcio cui*] ut bene noti archi-
 tecti nomen prudenter reti-
 ceat. *sacri*] ſacro ex ærario de-
 prompti.

191 *colligat*] ut tenebroſum faciat
 ædificium.

192 *labitur*] Locum deſcribit ædi-
 bus luculentis aptiſſimum.

194 *attamen*] Magnum architecti
 illius, ſeu potius tenebrionis, in-
 genium, magnamque ſollertiam
 fuiſſe oportuit, qui in apri-
 co longe lateque patente, ubi pu-
 taſſes niſi domum luculentiffimam

ædificari non poſſe, ita ædifi-
 cium diſpoſuit, nihil ut illo ſit
 tenebricoſius. *maligno*.] dubio,
 languido, ut Virg. *ſub luce ma-
 ligna*: nos : *luce ſcarſa*.

199 *non ita*] non ita vel imperi-
 tum vel indiligentem fuiſſe ait archi-
 tectum a *Clemente XI.* ad-
 hibitum reconcinnando poliendo
 ornandoque celeberrimo delubro,
 quod *Pantheon* appellatur. *tiaræ*]
 h. c. Pontificis.

200 *Porticus Agrippæ*] Templum
 illud, unicum romanæ potentie,
 cui ſive temporis, ſive hominum
 vis ac barbaries pepercit, mo-

Contenta est oculo facies pulcherrima templi.

Hic etenim assiduo deterfum pumice marmor

Romanas ostendit opes, populi que potentis

Regnatricem animam. Phrygias laudare columnas,

205 Quas sulcat stria longa, juvat, flavumque colorem

Et maculas. Non quæro tectum aut nobile tignum,

Cæca quibus rabies, & vandala flamma pepercit:

Quandoquidem innocuis olim resoluta caminis

Ænea

numentum, *M. Agrippa* magnifica auxit porticu immixtus cæcæ syenite lapide columnis innixa.

201 *facies*] Faciem hic intelligas interiorem templi formam, quam uno ait oculo contentam, quod ejus structura latior ab imo paulatim incremento operis in arctus coacta superne in unicum foramen terminatur, unde lumen admittitur.

203 *romanas ostendit*] Pulcherrimæ columnæ pulvere ac squalore oblitæ quanti essent faciendæ vix parebat. Beneficio *Clementis XI.* deterse atque expolitæ admirandas romanorum opes ostentant.

204 *regnatricem*] quod hos: animo veramente reale. [*phrygias*] columnas striatas (*scandalate*) æ phrygio marmore solidas, vulgo, *di giallo antico*, & a parietibus ad circuitum recedentes,

quibus testudo sulcitur.

206 *non quæro tectum*] Sensus est. Non desidero trabes æneas tegulasque tecto sublatas, quæ barbarorum direptionibus superfuerant. Eas probe scio inde amotas novo & augustiori muneri successisse. Ex his enim constata est ab *Urbano VIII.* ære maximæ ænea moles SS. Apostolorum tumulo (vulgo *la Confessione di S. Pietro*) in templo vaticano superstructa: opus magnitudine sua, materię nobilitate, exquisitissimi artificii elegantia, plane admirandum.

207 *vandala*] Vandalorum furor in urbis direptione.

208 *innocuis*] non enim prædæ causa amota est ac fusa, sed ut in sacros, quos diximus, usus abiret.

Ænea defluxit meliores tegula in usus;

210 Jamque hiemem & fœdas avertere nata procellas
Thura bibit, tegiturque tholo, quo major in orbe
Assurget nunquam, nec fabra insignior arte.

Me revocet, medium quæ nuper, concha, theatrum
Aucta tenet posito squalore & prodiga lymphæ.

215 Non lactuca forum, fungique, & sectile porrum,
Nec tiburtinis servatæ in collibus uvæ
Ornabunt posthac. Labro mareotica fontis

Sur-

210 *thura bibit*] quotiescumque in sacris sollemnibus ad aram maximam thus adoletur. *tegiturque tholo*] sive testudine, vel hemisphærio(*cupola*) vaticanæ basilicæ amplissimo, ac toto terrarum orbe celeberrimo: de quo *Algarottius*: = ... *nè ancor ayea* = *Michelagnolo al ciel curvato e spinato* = *Il miracol dell' arte in Vaticano*. = Erat is Michael Angelus *Bonarrotius*, trium illud optimarum artium quasi numen.

213 *revocat*] ad spectandum invitat. *concha*] Fons in medio areæ, unde antea tenue manabat aquæ filum, uberrime auctus. *theatrum*] pro area.

215 *non lactuca*] submotis ultra fontem vicibus uvæ tiburtinæ,

(vulgo *pergole*) olerumque vendentium tabernis, quæ, pulcherrimi deiubri intercluso aspectu, aream etiam turpiter deformabant.

217 *labro*] quod superius *concha*, a *labro*, vase prægrandi in balnearum usum. *mareotica saxa*] ægyptium obeliscum (*a Marcotide* Egypti provincia ac palude) quem S. *Nachuti* appellabant, juxta D. Bartholomæi Bergomatium templum (S. *Bartholomeo de' Bergamaschi*) quod & DD. *Alexandro M.* ac *Nachuto* britonum Pontifici sacrum est, jacentem antea, sedē communem a prætercuntibus, omnique sordium genere inquinatum, us deteritis, fontis illi Pontifex imponi jussit.

- Surgere faxa vides variis signata figuris,
 Arcanisque notis, quæ victo ablata Canopo
 220 Vexere ultrices tiberina ad littora proræ:
 Quæque diu latuere irrifa, & vilis habebat
 Angulus obscenæ suffusa pudore latrinæ,
 Erecta fanum decorant cervice vetustum,
 Albanoque micat radiatus fidere vertex.
 225 Sed quis prætereat tarpeja in rupe Camœnas
 Auditas, festumque diem, quo dona parantur
 Artibus ingenuis, & habet sua præmia Virtus?

Tunc

219 *arcanisque*] hieroglyphicis pro ægyptiorum more. *victo Canopo*] domita Ægypto, cujus urbs *Canopus* ad Nil. oritur.

220 *ultrices*] quæ injurias populo romano illatas ultæ sunt, victis hostibus, & suam in potestatem redeunt.

223 *fanum*] Pantheon, cui nunc ornamento est obeliscus ille.

224 *Albanique*] Stella tribus imminens montibus stemma est *Albanorum* gentis ut unum: iecirco ænea stella auro illita in obelisci vertice intixa, quæ cum faxum ornaret, tum finis restructorem monstraret.

225 *tarpeja*] in Capitolio. Ut statuarum, pictura, & architectura

fructus ferrent uberiores, capitulinam Aeademiam instituit *Clemons*, in qua, qui ad eas artes studia sua conferrent, eorum animos gloriæ cupiditate censuit incendendos. Quare ternæ singulis artibus attributæ adolescentium classis. Initio quotannis certamine, duplex de suo quisque ingenio industriaque specimen exhibebat, alterum domo allatum, alterum in ipso rei discrimine. E singulis autem classibus terni juvenes, qui se plurimum profecisse probassent, in magna hominum celebritate & frequentia a sacri Senatus purpuratis Patribus in aula capitolina, post collaudatas ab egregio aliquo Oratore,

Tunc pictura loqui, vellent tunc signa moveri,
Et Domini curva vestigia lambere fronte.

230 Quos animos addis, quoties operosa juvenus

Accipit a sacro regale numisma Senatu,

Laudarique suos sperat te iudice nifus?

Nec minus esse puto, quod celsa palatia pandis,

Tresque jubes pulchras illic habitare sorores,

235 Cæsar ubi domito labaris victoribus orbe,

Exuviis regum trabeaque insignis & ostro,

Jura dabat populis: nam splendida facta quiritum,

Et

re, poetarumque præconiis, tres
illas pulcherrimas artes, argen-
teo maximi moduli numismate cum
Pontificis Maximi imagine per-
cusso donabantur.

228 *pictura loqui*] Pictura & Scul-
ptura *Clementi*, suo tamquam Patri
ac Domino, gratias quasi agere
gestiunt, ejusque pedes exoscu-
lari.

230 *quos animos*] Nil magis ad glo-
riam juveniles animos accendit,
quam Principum beneficentia ac
dona. Tellis præcipue Floren-
tia *Mediceorum* non immemor li-
beralitatis.

233 *celsa palatia*] ædes capitoli-
nas.

234 *tresque*] tres illas, quas dixi-

mus, liberales artes: quæ, in-
stituta ibi academia, illis in ædi-
bus domicilium quodammodo ha-
buere: ubi actio triumpho Cæ-
sares jura populis dederunt.

235 *labaris*] pro cæsareo exercitu.
Nam labarum fuisse vexillum mi-
litarium omnium, signorum præ-
stantissimum diximus, quod autem
imperatores ferri & a militibus
adorari moris erat.

236 *trabeaque*] regia sive impera-
toria purpurea veste: de qua
sut. 8. 177.

237 *nam splendida*] Provido consi-
lio in Capitolio academiam illam
constituit *Clemens*. Nam aer ipse
capitolinus gloriola egregie facto-
rum memoria quasi gravidus ani-
mum.

Et locus atque aer mentes accendere honestas

Occulta virtute solet. Venere pelafgis

240 Urbibus artifices olim, cum Rōma labori

Castrorum assueta, & fulcos proscindere aratro,

Agresti palea cellas & fana solebat

Incrustare fimo, madidamque inducere cretam,

Pendebant ocreæ muro galeæque minaces.

245 Pro tabulis pictis: nullus cum Mentore crater;

Nec mensæ numidis radiabant dentibus orbes.

Ipsi

num accendit honestis adolescentibus, grandiaque inspirat.

239 *venere pelafgis*] Artes, maxime liberales, a græcis ad latinos venisse ex historia notissimum est.

240 *cum Rōma*] Veterum romanorum plerique vel solo rei militaris studio, ceteris gentibus imperitandi cupiditate fragrant, vel uni præterea agrorum culturæ dediti, elegantiarum ferre omnium incuriosi fuerunt ad ætatem usque *L. Mumii Achaici*, quem adeo fuisse rudem tradit *Paterculus* lib. I. 13. ut *capta Corintho cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas ac statuas in Italiam portandas locaret, juberet prædici conducentibus, si eas perdidissent, novus reddituros.*

242 *palea*] Tanta erat architecturæ infantia.

244 *ocreæ*] Cum toti essent in re militari, erant domus ornamenta non picturæ, sed militaria instrumenta. *ocreæ* h. e. tibialia ex chalybe: *gambiere d' accinjo*.

245 *cum Mentore*] nullum poculum, sive aliud quodcumque vasculum, *Mentoris*, aut cujuspiam egregii artificis manu cælatum. *Mentorem* summum fuisse in argento cælando artificem tradit *Plin. hist. nat.* 33. 2.

246 *nec mensæ*] Nemo de gente illa hispida & agresti accumbere mensis ex ebore orbiculatis. *dentes numidicos* intellige dentes elephantorū in Africa. *radiabant*] vel nitebant; vel radiis ex ebore insertis ornabantur.

Ipsi etiam tripodes faciesque angusta deorum
 Informi e trunco: stabat sine fulmine nuda
 Juppiter ædícula, nec non ficulnea Juno;
 250 Et taciti coſſis morſus mureſque timebant.
 Tunc Urbi populoque rudi verſutus & acris
 Græculus ingenii ſtatuas pictaſque tabellas
 Monſtravit primum; mox & mercede parata

Me-

247 *ipſi etiam*] Quæ ad ſacra per-
 tinerent, ea quoque, atque ipſa
 adeo deorum ſimulacra, vili erant
 e ligno. *tripodes*] Tripus vas,
 ſeu ſella, ſeu menſa tripes. Præ-
 cipue eſt apud græcos ſella tri-
 pes in templo *Apollinis* delphi-
 ci, in qua *Pythia*, ſeu *Ithabas*
 mulier ſacerdos ſedens reſponſa
 dabat. Placet hic ita interpre-
 tari *tripodes*, ut ſint *olæ* ſeu *le-
 betes*, ſeu *crateres* illi, qui græ-
 ce *anathematici*, h. e. qui orna-
 tus gratia in templis dicati ſubli-
 mes appendebantur, vel *apyrii*,
 qui igne intacti eſſent, id eſt non
 ad aquam calefaciendam compa-
 rati: atque hi certe lignei eſſe
 poterant. *faciesque anguſta*] Sic
 deos lib. 1. eleg. 10. alloquitur
Tibullus = *Nec pudeat priſco vos
 eſſe a ſtipite ſactos.* = & apud
Propert. lib. 4. eleg. = *Stipes*

*acernus eram properanti ſulce do-
 latus.* =

249 *Juppiter*] *Tibull.* lib. 1. eleg.
 10. = *Stabat in exigua ligneus
 ade deus.* =

250 *Et taciti*] Erant cariei & te-
 redini obnoxii illi dii, utpote li-
 gnei. *Coſſis*, ſeu *coſſus*, idem eſt
 ac teredo (*tarlo*) quæ tacite li-
 gnum corodit.

251 *tunc Urbi*] Architecturam, pi-
 cturam, ſtatuariam, plasticam, æ-
 riſque fundendi artem docet e
 Græcia Romam commiſſiſſe. *Ho-
 rat.* lib. 2. ep. 1. = *Græcia ca-
 pta ſerum victorem cepit, & ar-
 tes* = *Intulit agreſſi Latio...* =
verſutus] Græci ut ingenio, ita
 & verſutia inſignes: quare ada-
 gium; *græca ſiler*; verſutus autem
 præcipue in quæſtu faciendi.
 Reſpexit, credo, ad *Juvenal. ſat.*
 3. 60. & ſeqq.

Metiri circos & fundamenta theatri,

255 Atriaque, & pharias docuit servire columnas

Porticibus. Molli varios hinc fingere cœpit

Argilla vultus; ductumque ex ære Tonantem

Armavit triplici telo; castæque Dianæ

Expressit liquidis mistisque coloribus ora.

260 Inficia turba Remi laudat miracula, & artes

Educatur hinc grajo servatum in sæcula nomen,

Artifici. Claras doleo periisse Mycenæ,

Et Spartam, & doctas, nil præter rudera, Athenas.

Quam cuperem solito floreret Græcia fastu,

265 Et studia atque artes posset spectare latinas!

Nempe ego cum ligures video decrefcere montes,

Ut

254 *metiri &c.*] quæ ad architecturam pertinent.

255 *pharias*] ex ægyptio marmore pro quocumque.

256 *molli varios*] quod ad plasticen spectat.

257 *ductumque*] statuas fuso ære conflavit.

259 *expressit liquidis*] Respicit *(credo)* ad vermiculata, seu segmentata, seu tessellata emblemata: *picturæ a musaico*.

260 *inficia*] Inde romani illarum o-

mnino artium imperiti eas discere & colere cœperunt.

262 *doleo*] Quam vellem etiamnum stare Græciam, camque florere, ut olim, optimis artibus: quæ si videret, quo progressa sint latinorum ingenia, minores spiritus gereret.

263 *nil præter*] quæ (*Athenæ*) jam nihil sunt nisi rudera.

266 *nempe ego*] Cum video e carriacensis, sive, ut olim, lunensis, nivo marmore ingentes statuas tau-

Ut delubra sacris ornentur prima colossis,
 Scalpra quibus centum longo sudore dederunt
 Effigiem atque animam, & tantum non posse moveri,
 270 Cum crepitu danaos procul hinc migrare juberem,
 Et Spartæ tabulas, & reddi signa Corintho,
 Ut nihil incultis posthac Urbs alta pelagis

De.

to artificio ab ætatis nostræ sculptoribus elaboratas, ut nihil abesse diceret, quin ex spirent & moveantur, græcos (quibus nunc nihil nobis est opus) cum crepitu ventris dimissos hinc abire juberem, & signa, tabulas, aliasque id genus elegantias in Græciam, unde advectæ sunt, asportari; ut uni tibi, Princeps optime, Roma debeat, quod pulchritudine, magnificentia, omnique ornamentorum genere, ceteris urbibus antecellit. *Figures* [latomias, seu lapidicinas, in montibus lunensibus olim in Liguria: *cave di Carrara*.

267 *delubra*] Delubra *prima* vocat lateranensem seu constantinianam basilicam, omnium Urbis & Orbis *ecclesiarum* matrem & caput, cujus medietas utrinque parietes *Clemens XI.* a nonnullis regibus ejus efflagitatu ad septuaginta aureorum millia collato ære, SS. XII. Apostolorum statuis immanis magnitudinis, idest palmorum undec-

viginti, e lunensi marmore, ornavit.

268 *centum*] indefinite pro multis sculptoribus, multaque illorum opera.

269 *atque animam*] ut spirare videantur. *tantum non*] pro quasi; ut sensus sit: & quasi motus vim ac facultatem dedere.

270 *cum crepitu*] nempe ventris; quod est maxime despicientis & aspernantis. Ceterum poetico id furore dictum accipias, & ut *Clementis* laudes exaggeret. Nam, ad statuariam quod pertinet, si græca signa Romæ dempseris, quæ præclarissima sunt, ei demptæ existimes: quandoquidem nihil illis pulchrius, nihil mollius tot seculis unquam vidit. Testis *Hercules*, *Taurusque*, ut multa aliæ præteream, in Farnesiorum ædibus.

272 *incultis* [quæ gens cultissima fuit, est omnium fere nostra ætate incultissima.

Debeat, atque tuo crescat decus omne favore.

Crescet io! tantum capitolia celsa frequentent

275 Arcades eximias artes laudare parati;

Nec bifores rumpat discordia livida cannas;

Aut gelidos fontes & prata virentia dirus

Vastet aper, calabroque furens e littore turbo

Custodem & pecudes & acuta mapalia vellat.

280 Scilicet & tempus venit, quo Musa libellos

Tom. II.

Y

Di-

274 *tantum*] pro *si*, vel *dummodo*.

Hortatur Pontificem, ut poetarum Arcadum faveat cœtui, qui quotannis in solemnî pictorum, sculptorum, architectorumque capitolino certamine nobilissimis artibus egregiisque artificibus laudandis adhibentur. Inde enim plurimum animorum sument juvenes artifices.

275 *Arcades*] Vid. *enarrat.*

276 *discordia*] Pontificem obsecrat, ut suo nutu comprimat & extinguat coortam tunc temporis atrocem in Arcadia seditionem, quæ florentissima Academia ad interitum ruere videbatur. *cannas*] calamos seu fistulas, fontes, prata, mapalia, intellige Arcadium, *bifores* dicit cannas Arcadiæ stemma, ut simpliciolem modestioremque Arcadiæ stylum, & a sequen-

ti tumore audaciæque remotum exprimat.

278 *aper*] *Bionem*, seu *Philodemonem* indicat in Bruttis natum, quæ provincia nunc: *Calabria*. Licium enim fuisse fatorem putabat *Scellanus*. [*turbo*] dissipum ab homine calabra excitatum.

279. *custodem*] Pastoritio cœtui bene pastoritæ voces respondent. *acuta*] acuto culmine.

280. *scilicet*] Atrocis inter Arcades discordiæ historiam vide in *enarratione*. [*quæ musa libellos*] O tempora! o mores! quis unquam animo sinxisset, musas, h. e. poetas, libellos, idest actionem, dictaturos, atque tabulis immixtos forensium vocum barbarie genus hominum politissimum uluros? Atque & hoc tulit. temporum in-

Discitat, &, rabulis immixta, vocabula mœrens

Non audita prius discit, magnumque clientem

Judicis ante fores irridet Curia Phœbum.

Dicite, causidici, quænam majore tumultu

285 Actio romanum subiit famosa tribunal.

Nempe Bion, prisca qui pollet origine juris,

Quique suis titulis & pulchro nomine totas

Implet ephemeridas itales, venetumque fatigat

Tor-

juris. Ea enim discordia illa processit, ut res ad civilium causarum iudices deducta fuerit.

283 *irridet Curia*] Proh dedecus! Phœbus, poetarum numen, spectatissimus cliens, lite illa contestata, omnibus ludibrio fuit. Est enim incredibile dictu, quantos ea causa in romana Curia risus excitaverit.

284 *dicite*] Quotus enim quisque Romæ tuum temporis fuit, qui in eam causam se non demiserit, aut alterutrius factionis non se studiosum declaraverit? In viis, in circulis, in conviviis, in familiaribus colloquiis, pervulgato de illa causa sermone omnium aures terebantur: quodque perridiculum fuit, viros etiam graves in re ludicra levissimaque vidisses accurata disputatione multis horas consumere, & interdum non

sine jurgio atque altercatione contendere.

286 *nempe Bion*] *Sestianus*, ut qui ab adversis partibus staret, *Bionem* hic exagitat, quasi tantum ille excitasset ac nutret incendium. Ceterum in ea contentione pro *Bione* legis verba (ni fallor) sonabant. *prisca qui pollet*] Ediderat Bion libros *de origine & progressu Juris civilis*: in quibus mirantur nonnulli cum puritate & gravitate sermonis pulcherrimarum rerum copiam aptissime pueras in paginas coniectam.

287 *suis titulis*] quorum certe nulum potuit prætermittere homo ventosus. *pulchro nomine*] h. e. *Janus*: ironice.

288 *implet*] Opus illud *de originibus juris* in epitomen redactum diarii veneti scriptores retulerant in volum. vi.

Torcular, finem Arcadiæ postremaque fata

290 Indixit. Nemo jurisconsultus in orbem

Quid sibi vult didicit. Magna est infania leges,

Quas ego fancivi tabulis e marmore sectis,

Ponere sub trutina, tortisque infringere verbis;

Abfit & interpres, me dictatore, rubricæ:

295 Sic placitum nobis. Satis hoc. Sententia labro

Digna tuo triplicis referatur in acta latrinæ

Ad græcum Taurum, qua cernit ab imbre madentem

Y 2

Ju-

289 *torcular*] prelum typographi-
cum.

390 *nemo jurisconsultus*] Verba
Bionis, qui ut doctrina valeret,
paullo tamen arrogantior, se omni-
bus præferendo atque omnes de-
spiciendo, quamplurimis offen-
sioni fuit, utinam non & *Seſtano*.
in orbem] Lex Arcadum tertia
sic habet. *Custodi Vicarius &*
Collegæ XII. adſunto. Eorum ſin-
gulis annis Cuſtos, conſulto uni-
verſo Cætu, novos ſex in orbem
eligito, ſex veterum reſtincto.
Quæ lex eligendi *in orbem*, ne-
gligi certe videbatur, cum col-
legæ jam creati iterum crearen-
tur, nec *in orbem* ſingulis Paſto-
ribus, magiſtratus ille mandaretur.
291 *magna eſt*] Ita ſane videtur:
tamen *Bionem* ſic pronunciantem
ridet *Seſtanus*.

292 *quas ego*] Leges arcadicas ſcri-
pſerat *Bion*, quæ marmore in-
ſculptæ ſunt. Nemo igitur ea
melior interpres, qui dictarat.
Ille autem, re ad eum delata,
Collegas, qui jam fuerint, iterum
creari, reſpondit *non licere*.

294 *me dictatore*] me conditore,
vel me, qui dictavi, interprete.
rubricæ] legis.

295 *ſic placitum*] Vides quo tumo-
re ſententiam pronunciantem in-
ducit, ut *Bionem* ſibi ſemper ſimi-
lem faciat. *ſatis hoc*] Interpellat
Seſtanus, eamque ſententiam de-
ridet.

296 *triplicis*] In ædibus *Farnæſo-*
rum eſt ſubdialis area, in qua
latrina triplici pateus foramine,
vulgo: *il cacutojo di Farnefe*.

297 *ad græcum Taurum*] Plin. lib.
36. cap. 5. In *Pollionis Aſinii mo-*
nu

Julia Manducum. Poterunt divertere & illuc
Tullia & Andromede, quas tu vestire cothurno

300 Aufonio... Quid ego hæc? Steriles, Pater optime, tricas
Rumpe manu, qua cuncta potes, ne carmina desint
Artibus, & toto resonent Capitolia Pindo.

Quid

numventis sunt . . . . Zethus &
Amphion, & Diſce & Taurus,
vinculumque ex eodem lapide,
Rhodo adyella opera Apollonii &
Taurisci. In ædibus Farnesiorum,
præter pulcherrimum illud & elé-
gantissimum atrium, est etiam sub-
dialis alter locus ad adversam do-
mus partem: quo in loco sunt
statuæ, de quibus Plinius, ex uno
eodemque miræ magnitudinis sa-
xoeductæ, vulgo: *il Toro di Far-
nese*. Dices fabula notissima.
Græcum dicit a græcis illis scul-
ptoribus.

297 Julia] h. e. via ab Julio II.
P. M. dicta. Manducum] Fere
adversum triplicem illam latrinam
via Julia manat aquæ fons ex
hiante ore Manduci erumpens,
vulgo: *il mascherone di Farnese*.
Erat latinis Manducus larva quæ-
dam, seu persona a mandendo di-
cta, quæ in ludis, præsertim
atellanis, circumferebatur, capi-
te humano larvato, maxillas im-
manes vastique dentibus arma-
tas habens, qui oris biatu, den-

tiumque crepitu sese in utramque
viæ partem cum flesteret, riden-
tem turbam vertebat in fugam.
299 Tullia & Andromede] binas ita-
licas tragœdias e quinque ad
græcarum exemplum a Bione scri-
ptis & in vulgus editis. Tulliam
& Andromedam Sectanus in eam
latrinam amandari ac detrudi vel-
let. Vid. enarrat. [vestire co-
thurno] a græco tragico stilo ad
italicum transtulisti.

300 aufonio . . .] præclarum quid
existimasti, ex quo laudem ha-
beres. Hoc enim, vel quid simile,
in animo erat dicere: sed senten-
tiam abrumpit, ne ejus generis
multis Pontificem morari videat-
ur, atque ut ad obsecrationem
potius sermonem converterat. *ste-
riles*] Pontificem igitur obsecrat,
ut arcadicas discordias de nullius
momenti re, summa, qua est po-
testate, dirimat. Ita enim, tran-
quillitate parata, pergunt Arcades
pulcherrimas artes, in Capitolio
celebrare, ubi erit iccirco alter
quasi Pindus.

Quin procul a patria carisque penatibus actis
Da proprium pecori fontem, & Pastoribus umbram.

305 Non Licini campos, Crassi non poscimus ædes,
Atque palatinos, quos olim habitavimus, hortos:
Non ea vis animo, quem fors averſa fatigat.
Tres platani, buxusque virens, & virginis undæ
Unciola, & lævi conſtrata ſedilia muſco

310 Sunt ſatis Arcadiæ; magnus cui cenſus arundo,
Mulſtraque, fiſcellæ, & cophinus pretioſa ſupellex.

Y 3

Nec

303 *quin procul*] Arcades in hortis *Farneſorum* in palatino monte ſtos antea conventus celebrabant. Inde neſcio quam ob rem pulſi ſedem ſtabilem certumque domicilium non habebant. Id igitur a Pontifice preceatur.

305 *non Licini*] non ſpatioſa rura petimus, non magnificas ædes, non ipſos, quos jam habitavimus, *Farneſorum* hortos in palatino. *Licini*] ex Perſ. ſat. 2. 36. = *Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.* = Licinius *Stolo* ob poſſeſſi. cum filio agri jugera c10. damnatus eſt. *Crassus* aliis eſt *Marcus Crassus*, aliis *Licinius Crassus*. Uterque apud latinos divitis famoſus.

307 *non ea vis animo*] adverſæ fortunæ caſibus fracti non eo ſumus animo, ut majora petamus.

Quos inter caſus præcipue reſpicit ad expulſionem ex palatinis hortis juſſu *Farneſi* parmenſium Ducis.

303 *tres platani*] Quod Arcades, ex eorum legibus, ſub dio vernis æſtiviſque ſeriis convocantur, ideo umbriferas petit arbores, quæ patulis diſſuſæ ramis locum opacent. *virginis undæ*] quæ copioſiſſima, forte quæ nunc: *acqua di Trevi*. Petit ex ea fonticulum. Bene *unciolam*: quod olim modulis, digitis, unciis privatis diſtribueretur. *Hor.* 1. *epiſt.* 10. 20. Ibiſque *Scholiaſt.* in *edit. hak.* 1672.

310 *arundo*] ſitula paſtorica.

311 *mulſtraque*] a *mulgeo*, vas, quo lac excipitur inter mulgendum: *ſecchiello* [*fiſcella*] crates apud *Tibullum* l. 2. 3. 13. vimineæ, orbiculata, quibus caſeus coq.

Nec tua villosus moveat fastidia thorax,
 Et ferrugineo male picta subucula filo;
 Aut si cœnosæ calcaneus intulit Urbis
 315 Partem aliquam, armatæ servant ubi limina barbæ.
 Rustica turba fumus, sed quæ mulcere loquaces
 Scit calamos digitis, & scriptis imperat annis;

Ne-

constringitur & figuratur. *cophi-*
nus] alias corbis: *corba*, *cestone*.

312 *nec tua*] nec nostrum vilem
 ac pastoritium amictum fastidias,
 qualis est villosus thorax: *giub-*
bone di pelliccia ec. Tota sententia
 sic est: agrestes quidem sumus:
 inculta vestis & horrida: hærent
 calceis sordes: nec rheda nec cur-
 ru vecti huc in palatium forte
 pedibus e via cœnum intulimus:
 ne nos tamen aspernere. Non
 probro paupertas, non divitiarum
 honoris essu debent. Divitibus for-
 tunatissime multis, qui auratis bi-
 gis vehuntur, jure nos præfere-
 dos putes. Neque auro nec libi-
 dini obnoxii, sola freti virtute &
 innocentia, colimus bonas artes,
 musarumque præconiis clarorum
 virorum egregia facinora, relique
 præclare gestas posteritati com-
 mendamus

313 & *ferrugineo*] In aliquibus Ita-
 liæ regionibus rustici homines

subuculæ manicas ad extremam
 oram filo ferrugineo intexto in
 modum phrygii operis (*di rica-*
mo) rudi ornatu distinguunt.

314 *cœnosæ*] bene cœnosæ, quæ
 ingruentibus imbribus cœnosissi-
 ma est.

315 *armatæ . . . barbæ*] Principis
 ædes intellige, quas palatium di-
 cimus, helvetiorum militum præ-
 sidio munitas, qui pilos labii su-
 perioris pascunt, qui a græco
myllax vulgò: *mustacchi*, alias
bafette, seu *bassi*.

316 *rustica*] ex instituto quidem,
 non ex fortunæ necessitate. Nihil
 enim in romana *Arcadia* nisi ad
 pastoritios mores accommodatum.
sed quæ mulcere] sed apollinei
 concentus periti, h. e. poetæ,
 egregia canimus facta, nostrisque
 scriptis in omnes ætates domina-
 mur, ea immortalitati conse-
 crando.

Nescia corrumpi popano, nec murmure vanæ
Gloriolæ, rectique tenax, semperque parata

320 Auro virtutem & vitæ præponere honestum.

Hoc redimit rastrum, moresque excusat agrestes;

Hoc bigæ præferre juvat cunctisque quadrigis,

Quas agitat loro pubes generosa latino

Docta per angustos temonem flectere vicos.

325 Plurima sunt equidem, nostro quæ tempore Ro-
mam

Arcadia invexit bona. Gothos undique & hunnos

Y 4

Lit-

318 *nescia*] gens nostra non mune-
ribus corrumpitur, non vana glo-
riæ aura ducitur. *popano*] quod
tenuis placentiæ orbiculatæ genus
fuisse monuimus: quasi dixerit:
non si prende al boccone.

321 *redimit rastrum*] Integritas,
inquit, modestia, temperantia, do-
ctrina tanti sunt, ut cum iis vir-
tutibus conjunctos æquo animo
ferre possis agrestes mores & im-
politos.

322 *hoc bigæ*] Virtutes istæ merito
quibuscunque divitiis, lautoque
bigarum quadrigarumque appa-
ratui præferendæ.

323 *quas agitat*] Vellicat (quod
non semel alibi in *satyris*) roma-
norum nobilium aurigandi mo-

rem. *pubes generosa*] patricia ro-
manorum juvenus.

324 *per angustos*] Ibi enim major
requiritur aurigandi peritia; quam
probe callent suæ conditionis ob-
liti nobiles quidam juvenes pla-
ne inconsiderati.

326 *gothos*] Intellige barbaros su-
terioris sæculi oratores & poe-
tas; qui fuerunt litteris, quales
moribus gothi & hunni. Inter
plurima ab Arcadia Romam in-
vecta bona præcipuum est, quod
litterarum barbariem expulerit. In
Italia enim ventosa quædam, ut
ait *Petronius*, & enormis loqua-
citas oratores poetasque pestilen-
ti quodam sidere afflaverat. Tu-
more rerum, verborumque vanis-
simo

Litterulis primum evertit, lateque vagantem
 Barbariem. Quis enim manantes rore poetas
 Audire, & croceum redolentia verba cubile

330 Auroræ poterat quocunque in carmine? regnum
 Quis ferret tumidum Æoliæ, jaculumque trifulcum,
 Antraque tergemino semper latrata molosso?
 Quodque magis doleas, rarus de pegmate sacro
 Ora-

Amo strepitu magniloquentiam sibi tandem affequuti videbantur. Poetæ, præsertim in tropis, figuris, imaginibus, modum omnem excedentes cum maxime divino furore correpti videri volebant, tum maxime pueriliter nugabantur. Rara denique, sive soluta, sive numeris vineta, oratio prodibat, ubi bonam non mentem desiderares. Post institutam Arcadium academiam sana eloquentia, quæ mutatis sedibus hinc ad transalpinos transmarinosque aufugerat, in Italiam tandem aliquando remigravit.

328 *manantes rore*] Superioris sæculi poetas notat, qui suis in carminibus eadem semper ad nauseam crepabant, puta croceum roscidumque auroræ cubile, Æolum ventis imperitantem, Neptunum tridentis maria regentem, Cerberum trifauci rictu ombras apud inferos appetentem, perpe-

tuoque latratu territantem; aliaque ejusmodi tralatitia ac sæpe inopportuna, ut horatiana cypressus; quibus commemorandis si poetæ illi prohibiti fuissent, jam prorsus eos obmutescere oportuisset.

331 *Molla*] In lipareis insulis contra Sicilian, unico nomine Æolia dictis, Æolus ventorum rex fingebatur regnare. *trifulcum*] Neptuni tridentem.

332 *antraque*] inferna. *molosso*] cane Cerbero trifauci.

333 *quodque magis*] Quod poetæ ineptirent, magis erat ferendum. Quid quod sacri Oratores, quorum est de gravissimis sanctissimisque rebus agere, eadem laborabant infania & barbarie? *rarus*] Sacros etiam oratores ita habes illa infecerat, ut si quid argutulum audiretur, solerent homines dicere: *c'est un bel ditto per lui*

Orator cupidæ miscēbat pharmaca plebi;

335 Quæ non inficerent nugæ, stultique colores

Dicendi. Excissis visa est sacundia nervis

Quærere trans alpes, quos nutrit Sequana mores,

Aut potius Tamefis consistere transfuga ripis.

Nunc pudor a calamo dextram subduxit: & albæ

340 Parcere si nequeunt chartæ, vel funera regum;

Vel portenta canunt stupido vendenda popello;

Quæ-

la predica. Nunc vero quisque nostrum & loqui & scribere maxime expetimus ad veteris eloquentiæ exemplum. Ad sacros oratoris quod attinet, *Paullus Sengerius*, barbarie depulsa, primus romanam eloquentiam restituit. Qui autem secus fecisset, qui se ad *Ciceronis* & *Christophomi* exemplum componere conatus est? *de pegmate*] valet hic quod nos: *pulpito*.

334 *pharmaca*] Elegans translatum: sunt enim, aut esse debent, facri oratoris dicta quasi pharmaca animæ vulneribus curandis.

336 *excissis*] Æneris apud italos facta eloquentia ad gallos & anglos transfusa v. t.: nam *Sequana* (*Senne*) Galliæ fluvius. *Tamefis* (*Tamigi*) Angliæ seu Britanniæ.

339 *nunc pudor*] nunc jam pudet ea stili barbarie scribere.

340 *parcere*] Si quis vero nullo pudore captus pergat etiamnum eo stilo chartas conspurcare; nam ille nugæ quas aut carmina fatilitatis plena memini, nisi circulatoribus, jam potest obrudere, regum funera, portentaque &c. describendo. *funera regum*] Romæ si Pontifici M. vita sancto, vel si cui Regi, magnifice, ut par est, parentetur, continuo erumpunt passimque veniunt putidæ ac triviales narratunculæ, eujusmodi cenotaphio, quibus imaginibus, quibus exequiis, pompa laudatione juxta peracta fuerint.

341 *portenta*] Sunt qui victum sibi quæritant cantandis vendendisque infimæ plebeculæ octonis carminibus, quibus incondito rhythmo narratur vel gravis eujuspiam & miserabilis casus, vel ostentum aliquod aut prodigium, aut quiddam de-

Quæque etiam auriti recitent in pontibus orbi,

Ut trita eugubium captivent pyxide nigrum,

Transiberina colunt latiae cum festa puellæ.

345 Hæc ubi deficient, suspensa cucurbita templi

For-

niq̃ue eorum, quæ atrocia sunt, miseranda, & incredibilia.

342 *auriti*] Cæci ad mendicitatem redacti certo quodam loco, ferme vero in pontium aditu, auribus adsistant semper arrectis, ut incessum audiant prætereuntium, a quibus stipem petant.

343 *eugubium*] asses æreos, vulgo *bajocchi*, qui Eugubii (*Gubbio*) cuduntur. Est autem hyppallage, qua pro moneta ponit locum, ubi ea percütitur. *trita pyxide*] b. e. capsula longò usu attrita, qua obolos colligit mendicans. *nigrum*] nigros dicit asses, h. e. fædos, quod in minuto commercio a spurcis vilibusque fartorum olitorum laniorumque manibus atretantur.

344 *transiberina*] Cum ad aliquam sacram ædem festus dies Romæ celebratur, illuc videas omnes Urbis puellas lepide ornatas, ut suis amatorculis sese præbeant spectandas, magna frequentia concurrere. Si trans Tiberim templum, ubi sit celebritas, adeun-

dum sit, cæci pontibus insident manu vasculum gestantes, quo a misericordibus denarioli per rimulam demittuntur. Cantuunculas quæque suas plerumque concinunt, quas puellæ semioboli pretio concinere solent.

345 *hæc ubi deficient*] Ubi hæc, quas diximus, argumenta scribendi, cauendique desint, poterunt isti barbari stili amatores epigrammata italica (*sonetti*) scribere pro molitoribus, fartoribus, pomariis, olitoribus, aliisque vilissimarum ejusmodi artium corporibus, quæ in æde B. Mariæ sacra trans Tiberim, vulgo *la Madonna dell' orto* (ubi olim *Prata Mutia* a *Mutio Scaevola*, cui ob egregium in *Porphenam* facinus donata fuisse) singulis festis diebus ad sacra conveniunt. Sua cuique corpori pars ædis ornanda fuit. Itaque inolitores parietes egregiis lapideis incrustarunt; olitores lacunar opere ornandum inaurandumque curavere &c. Sane delubrum ornari non po-

Fornice, & a domino cæpa incrustata metallo,
 Et residens Maculo Umbriciusque tapetibus altis,
 Carminis ampla seges. Nil ultra; & contineant se
 Intra ridiculum: sedes non aptior illis.

350 Certe ego nil dubito præsentî numine factum,
 Tempestate tua ut cœtum coalescat in unum
 Flos itali ingenii, vanis discingere natus

Ser.

potuit magnificentius. Sed, quod
 ridens, sua quæque illarum ar-
 tium collegia voluerunt posita in-
 signia in suæ magnificentiæ pie-
 tatisque monumentum. Quare in
 lacunari videas cucurbitam deau-
 ratam, molam in parietibus ex
 alabastro, hic cæpam æneam auro
 illitam, illic stateram, petasoneum,
 lucanicam &c. Cum vero dies B.
 Mariæ natalis summa pompa co-
 litur, IIviri, IVviri; aut Vviri
 eliguntur, qui curent solemnia,
 dicti vulgo: *Sagrestani della festa*.
 Hi tetradecastici (*sonetti*) in B.
 Virginis, interdum etiam in sui
 laudem, a compitalitiis poetis inea-
 pistimis coemunt, quæ non ca-
 rius constant, quam perna aut far-
 cimen &c.

346 *domino metallo*] auro, quod in
 omnia, atque adeo in hominum
 mentes, dominatur.

347 *Maculo*] Duumviri solemnitas

tibus celebrandis, qui dum sa-
 cra peraguntur in edito subsellio
 tapetibus vestito iurgidi sedent.

348 *ampla seges*] multa materies.
nil ultra] tentare, scribere au-
 deant; nec ad seria & grandia
 se conferant.

349 *illis*] qui ad corruptum sæculi
 stilum scribere pergunt.

350 *certe ego*] Factum esse ait pro-
 pitio numine, h. e. divina vo-
 luntate ac nutu; ut præstantissi-
 mi italorum ingenia sub optimo
 Principe in Arcadia coaluerint,
 qui deterfis adventitiis extraneis-
 que coloribus, quibus germa-
 næ eloquentiæ nativum candorem
 superioris sæculi nugatores infe-
 cerant, res a tanto Principe præ-
 clare gestas incorruptis littera-
 rum præconiis commendatas pos-
 teritati tradent per omnium sa-
 culorum seriem laudandas.

351 *flos itali*] præclarissima italo-
 rum

Sermonein phaleris. Nam quamvis grandia, Princeps,
 Suscipias, famæque sonum merearis amicæ;
 355 Ni tibi præcipuus calamus succurrat, & atræ
 Invidia clypeum opponat; tacitæque senectæ,
 Non pelago objectæ moles fluctusque tumentes,
 Deposita jussi tua littora lambere arena,
 Nec refluxum ad Centumcellas decurrere flumen
 360 Edoctum; & longo suspensæ fornice lymphæ

Te

rum ingenia *Arcædiæ* vel primis
 annis nomina dedisse ex *Arcædiæ*
 ipsius monumentis satis constat.
discingere] metaphora ducta ab
 equorum supellectile. h. e. vanis
 ornatibus eloquentiam expedire.

355 *præcipuus*] Nisi præcipue valens,
 h. e. scriptores tuæ famæ
 perennitati consulant, tuasque res
 chartis mandando, te, quasi op-
 posito clypeo, a temporis invidia
 & voracitate defendant; earum
 rerum licet maximarum, quales
 sunt, quas statim assert, memo-
 ria interibit. *tacitæque*] quorum-
 cunque vel præclarissimorum fa-
 ctorum fama sensum ac tacite se-
 nescere solet.

357 *non pelago*] Etsi magnitudinem
 animi tui splendoremque luculen-
 tissime declaraveris in *Trajani*
 centumcellensi portu (*porto di*

Civitavecchia) molibus maris obje-
 ctis, & uberrimis salubris aquæ
 fontibus per cuniculos immanef-
 que substructiones e *Tulpha* mon-
 tibus in eam urbem deductis:
 horum tamen memoria paullatim
 ipsa vetustate quodammodo at-
 teritur & confenescit; tandemque
 deleta ad feram usque posterita-
 tem nunquam perveniet, nisi ab
 aliquo poeta, vel quovis alio pro-
 bato scriptore, ab oblivione vin-
 dicetur.

359 *nec refluxum*] Imperitia artifi-
 cum, seu potius redemptorum
 fraude, quibus *Innocentius XII.*
 opus illud aquæ Centumcellas de-
 ducendæ locaverat, factum fue-
 rat, ut rivus non sitis declivi
 fluens itinere, turpissime reslue-
 ret.

360 *suspensæ*] longo ductu arcubus
 sustentato derivatæ,

Te letho eripient; venturaque nesciet ætas,

Quæ modo romuleos implent, tua nomina, fastos.

Diruta templa vides Solymæ testantia cladem,

Quamvis barbaricis fuerit suffulta columnis

365 Testudo; præcepſque Titi dilabitur arcus,

Artis opus mirum; quæque occupat æthera, moles

Flavia pendenti laudatur clara ruina;

Vix.

361 *te letho*] tui nominis memoriam ab intentu vindicabunt.

363 *diruta*] Magnificentissima quæque mortalium facta tandem peritura exemplis, & quidem oculis quotidie propositis, confirmat. Idem *Plin.* ad *Trajanum* in pænig. n. 55. *arcus enim & statuas, aras etiam templaque demolitur & obscurat oblivio &c.* Diruta templa accipias templum *Pacis*, cujus insignes adhuc exstant reliquæ, a *Vespasiano* Augusto obdeletam, ut *Sedanus* putat, *Hierosolymum*, ædificatum. Plures templi fornicem sustinebant immanes columnæ, quarum unam in arca ante vestibulum *Liberiæ* basilicæ *Paullus V.* locavit. Illuc inferri *Vespasianus* iussit, teste *Josepho*, candelabrum, ceteraque templi hierosolymitani vasa & ornamenta. Sub *Commodo* magnificentissima ædes tota in-

cendio conflagravit.

365 *arcus*] Non longe abest a *Racis* templo arcus triumphantibus (quod plerique opinantur) *Vespasiano* & *Tito* dicatus, qui vetustate exesus ita labefactus est, ut nihil propemodum absit, quo totus dilabatur.

366 *opus mirum*] maxime ob ea, quæ anaglyptico opere exhibet representata: inter quæ candelabrum templi hierosolymitani. *occupat æthera*] h. e. moles sublimissima.

367 *Flavia*] Amphitheatrum *Flavianum*, vulgo *il colosseo* (de quo alibi) inter admiranda romanorum ædificia sane maximum, cujus pars magna diruta, quodque ex eo superest aliquibus in locis fatiscens ingentibus rimis jam jam ruinas agere videtur: *laudatur*] Tanta moles jam ea quodque de causa celebratur, quod rui-

- Vixque datum magni vestigia visere Circi,
 Auratæque domus, Regis monumenta superbi,
 370 Scilicet immitti longæva perambulat ætas
 Cuncta super gressu, spargitque oblivia Lethes.
 Sola manet Virtus, fatique ignara per ævum
 Extendit nomen: nec splendida facta peribunt,
 Scriptor ubi æternæ stillavit balsama vitæ.
 375 Hanc igitur foveas, hanc amplexare, latini

O de-

- ruinam jamdiu minitetur impen-
 dentem, nec tamen edat.
 368 *Circi*] Circus maximus a C.
Cæsare Dictatore exstructus lon-
 gitudine stadiorum trium, seu
 palmarum nostratum 2500, lati-
 tudine unius, cum ædificiis jüge-
 rum quaternum, ad sedem 260 mil-
 lium, occupabat: quaterna autem
 jugera palinos conficiunt romanos
 recentes 1730. Ejus hodie vix,
 ac ne vix quidem apparent ve-
 stigia.
 369 *auratæque*] Nero domum a
 palatio ad exquillas fecit, ut tra-
 dit *Tranquillus*. Mox incendio ab-
 sumptam restitutamque *auream*
 nominavit; de cujus immanis la-
 xitate, incredibili magnificentia, &
 sumptibus in eam factis usque
 ad insaniam, vid. *Tranquillum* i-
 psu in *Neron. c. 31.* de qua
 domo diximus ad *sat. 16. l. ver-*
siculos illos prodiisse: = Roma
domus fict: Vos migrate, quiri-
tes: = Si non & Vexos pervenit
ista domus. =
 370 *immitti*] Velis nolis, vetustas,
 quoddam quasi numen inexorabi-
 le, omnia pessum premit, conterit,
 & oblivione spargit.
 371 *Lethes*] inferni fluminis, cu-
 jus aqua potas oblivionem o-
 mnium rerum ingerere notissima
 fabula.
 372 *fatique ignara*] mori nescia;
 cujus nomen ac fama æterna.
 374 *balsama*] Elegante translato,
 quæ Scriptor egregius suis scrip-
 tis posteritati tradit illustrium
 virorum monumenta, balsama vi-
 tæ appellat: inde siquidem per-
 petuo vivunt in omnium ætatum
 memoria.
 375 *hanc igitur*] Doctos igitur ac
 virtute præditos, optime *Clemens,*

O decus imperii, donisque augere paratis

Ne pigeat, positumque putes in fœnore munus.

Magna quidem tetigi; sed tu majora capaci

Mente agitas. Duro volvuntur sæcula ferro

380 Aspera, & insomni nondum lux una Tiaræ

Af-

fove, amplectere, ac donis & honoribus auge.

377 *positumque*] Ab utili Principem hortatur, ut viros virtute scientiaque claros alat, sustentet, augeat. Quorum enim vera & solida est, non adumbrata, doctrina, si Principis beneficentia aucti, parta illius nomini suorum scriptorum monumentis immortalitate, veluti fertiles agri, multo plus allaturi sunt, quam quod acceperint. Scribebat hæc *Seclanus*, dum florentibus Arcadiæ rebus ex omni disciplina Theologi, Philosophi, Geometræ, Oratores, Poetæ, antiquitatis cognitione, linguarum peritia, multiplici doctrina excellentes Viri in eam Academiam plerique adscribebantur. Quod omnino monendum censuimus: ne hæc pertinere ad se posse putent vaniloqui versificatores, leves rhetorisci, impudentesve trasones, qui, quasi omnia noverint, in quamcunque disciplinam nihil non attentant, ut Græculus ille apud *Juvén.* sat. 3.

378 *magna*] ut magna sint, quæ cursim hic commemoravi, majora sunt, quæ magno animo agitas.

379 *duro*] sæcula habemus ferrea, non quidem si litteras spectes & artes, sed si mores, tantasque rerum perturbaciones.

380 & *insomni*] [semper vigilantibus] *Tiara*] pro pontificio regno. *nondum lux una*] una dies. Constat *Clementem XI.* sæpe solitum fuisse dicere: ex omnibus diebus (neque paucis) quos in summa vixerat potestate, nullam sibi diem non aliquid molestiæ, & angoris attulisse. Quotusquisque vero Pontifex Romanus fuit, cui hoc idem dicendi querendique multæ non fuerint causæ? Eam credo esse omnium, qui regnant, conditionem, ut non sine gravissimis curis regnent. Quid vero de Romano Pontifice, cui tanta rerum moles imposita est, quanta umquam nemini? Ita maxima cum dignitate maximæ sollicitudines conjunctæ.

Affulsit rapidæ non fœta tumore procellæ,
 Ut Sinas taceam, stultæque piacula gentis,
 Et sola indignas resolutas morte catenas,
 Te Fidei tangunt gemitus, regumque potentum
 385 Diffidia, & totum commissâ duella per orbem.
 Te Patrem appellat, nudat tibi vulnera mille
 Europa, & lacero venit ad tua limina peplo,
 Scis.

381 *non fœta*] non tumidis procellis grvida.

382 *ut Sinas*] Decreto, quo ritus quosdam Sinicos, ut qui cum christiana religione convenire non possent, *Clemens* damnaverat, nonnulli apud ejus gentis Imperatorem gratia florentes acerrime adversabantur. Ex ea re afflictisque ac prostratis catholicæ religionis rebus Pontifex gravissime animo angebatur. Longa nimis ejus rei ac molesta historia, eademque ex iis, qui ad hos fere annos scripti sunt, libris notissima. Vid. *fat. superiorem ad fin.*

383 *& sola indignas*] Carolus Thomas Cardinalis *Turnonius*, ad Sinenfes cum Legati, ut vocant, *de latere* potestate a *Clemente* missus, ob strenue propugnatain catholicæ fidei puritatem adversus Sinarum illarum cæremoniæ

labein Amacai (*Macao*) in carcerem conjectus, nisi morte, tanto sane Viro indigna, seu potius sanctis illis vetustæ Ecclesiæ christianis dignissima, vinctulis non est liberatus, vi. id. jun. 1710.

384 *te Fidei*] Gallicanæ Ecclesiæ quibusdam Episcopis obstinato animo Apostolicæ Sedis decretis parere detrectantibus, quantum inde catholica fides detrimenti caperet Pontifex magno dolore intelligens quotidie tanto malo ingemiscebat. Vid. his-
 toricos.

385 *diffidia*] Bellis per ea tempora atrocissimis tota fere ardebat Europa, ut in annalibus.

386 *vulnera mille*] tot tantasque tibi suas calamitates ostendit, ut paternis interpositis officiis succurras.

387 *peplo*] superiore matronali seu
 po.

Scissa comas, fletuque genas perfusa tepente.

Proh fatum! nostro fumant saturata cruore

390 Arma, quibus perfæ melius scythæque perirent.

Mille rates in bellâ ciet, rostroque superbo

Jam gravis Italiæ cupida spe devorat Urbem

Impius, & spoliis jam nunc exultat opimis.

Sed non odrysis semper fortuna tyranno

395 Vela dabit, nostrumque cadet sine vulnere telum.

Auspice te quanta festinat mole geritque

Tm. III.

Z

Cæ.

potius regia veste: dicerem *man-*
te; licet non hoc omnino sonet
vox: bene autem *lacro*, vel ad
doloris indicium, vel quod bel-
lico furore quasi discissum fuerit.

389 *nostro fumant*] Infensis inter
se armis christiani reges decerta-
bant, quæ multo. utilius præ-
clariorque conjunctis viribus in
reterrimos christiani nominis ho-
stes convertissent.

390 *perfæ*] Scythas ponit pro
thraces, vulgo *turcis*.

391 *mille rates*] maritimum in Ve-
netos bellum. formidolosissimum
thraces & gerebant & para-
bant.

392 *Jam gravis*] partim sumpti-
bus, quod Italiæ Principes, cum
maxime Pontifex, pecuniam, mi-
lites, commearus, rates suppedi-

tarent; partim timore, quod pel-
cherrimam regionem, ipsamque
adeo Urbem, hostia crudelissima
inhiaret.

394 *odrysis*] turcarum. tyranno.

395 *vela dabit*] prosperis ventis
pandenda: h. e. non semper erit
propitia: quod poetice dictum
accipias: nihil enim non Dei u-
niversa regentis nutu fieri crede-
bat *Scitæmus*.

396 *auspice te*] Clementis XI. su-
asionibus & hortatu *Carolus VI.*
Cæsar cum Venetis instaurato fœ-
dere ingentem belli molem in Pan-
nonia anno 1716. pro christiana
republica in turcas moyerat res-
que gerebat clarissimus. ille *Eu-*
genius Princeps a *Sabaudia* dictus.
in quo summa rei. militaris scien-
tia, virtus, auctoritas, felicitas.

Cæsar bella Dei, causamque tuetur olympi
 Nec tantum precibus cælum gemituque fatigas,
 Udaque flexanimis turgescit palpebra guttis;
 400 Sed vires auges studiis, &, in arma feroces
 Dum properant aquilæ, fulvo tuæ dextra metallo
 Militat ad Savi ripas; undaque fideli
 In mare jam totus te vindice labitur Ister,
 Ultorique vado pallentem provocat Hebrum.
 405 O quot thessalicæ numerabunt funera matres,
 Cum primum gladius sacras lustratus ad aras
 Ful-

398 *nec tantum*] Res non modo
 precibus lacrymisque ad Deum su-
 sis, verum etiam officiis studiisque,
 potissimum vero pecunia, juvabat
 Optimus Pontifex.

401 *aquilæ*] arma Cæsaris ab equi-
 la militari romanorum signo. *ful-
 vo*] auro. Pecunia sua Pontifex
 sumtus belli sustentando bellum
 adversus turcas quodammodo ge-
 rebat.

402 *ad Savi*] vulgo *la Sava* in re-
 gionibus panonicis, vel Panno-
 niæ, nunc *Hungariæ*, sinistimis.
undaque fideli] a christiaporum ar-
 mis subactæ gentes circa Istrum,
 nobis *Danubium*, superstitione ab-
 jectæ, ad Christi fidem converten-
 tur. Non enim adhuc tantum boni
 consequuta erat christiana respu-

blica, sed futurum auguratur *Se-
 banus*: nec frustra, nisi fuisset,
 qui inter nobilissimas *Eugenii* vi-
 ctorias Cæsaris res turbasset. Vid.
Muratorium italicorum annal. vol.
12. ann. 1717.

404 *ultorique*] Istrum cæsariani mi-
 lites, turcicarum injuriarum for-
 tissimi ultores, seu vado seu pon-
 tibus trajicientes provocant *He-
 brum*, h. e. thraces tantæ irru-
 ptione perterrefactos. *Hebrum*]
 flumen in Thracia, hodie *Mu-
 riza*. Vides quam poetice o-
 mnia.

405 *o quot*] Pergit prospera quæque
 ominari, bellum præclarissimo ad-
 ministrante imperatore. *thessalica*]
 turcicæ.

406 *gladius*] Egregii imperatores,
 qui

Fulguret! Isinarcas rumpent tua dona phalanges;
 Inviſtque Ducis, manibus poſt terga retortis
 Braccati reges, & barbara virgo ſequetur,
 410 Quales non egit, Roma plaudente, triumphos.
 Nec Marius victis aſris domitoque Jugurta,
 Nec qui deleta retulit Carthagine nomen.
 Felices properate dies: impune licebit
 Sacratos Solymæ colles urnamque capacem

Z. 2

Nu-

- qui adverſus chriſtiani nominis ho-
 ſtes ſtrenue pugnaverint, militari
 pileo atque enſe a Romano Pon-
 tifice, ſacra quadam adhibita cæ-
 remonia, donari ſolent. *Eugenium*
 ob res ad Petrovaradinum & Te-
 meſvariam fortiffime geſtas, miſſo
 ad id Præſule *Ruſponio*, Clemens
 XI. ejuſmodi honore auctum vo-
 luit. Sacro igitur enſe ac pileo
 Jaurini (a *Glavaria*) vi. id.
 novembr. an. 1716. ornatus eſt.
luſtratus] Enſem illum (vulgo
ſtocco beneiletto) natalitia D. N.
 J. C. nocte luſtrandi ritus a Ro-
 mano Pontifice peragi ſolet.
- 407 *iſmarcas*] turcicas ab *Iſmaro*
 monte in Thracia. *tua dona*] enſis
 ille, quo eſt a te donatus.
- 409 *braccati*] barbari, qui longio-
 ribus braccis utuntur, pro orien-
 talium more.
- 411 *nec Marius*] C. Marius arpi-
 nas eques romanus, qui ſepties
 conſulatum geſſit, ſummus ille
 imperator, *Jugurtham* regem in
 Africa ſuperavit. *Juven. ſat. 8.*
245. Plutar. in Mario.
- 412 *nec qui*] P. Corn. *Scipio Æmi-
 lianus Africanus* minor, qui Car-
 thaginem Numantiamque delevit.
- 413 *felices*] Vota facit *Seſſanus*,
 ut aliis ſuper aliis partis victoriis
 turcarum quamprimum everteretur
 imperium: ut inde ea, quæ mox
 commemorat, bona chriſtianis
 conſequantur. *impune*] ſine pe-
 riculo & impendio.
- 414 *sacratos*] vulgo *il Calvario*,
 ubi reparationis noſtræ myſteria
 divino maſtato Agno, peracta
 ſunt. *urnamque*] Chriſti Redem-
 ptoris ſepulcrum.

415 Numinis ore pio cupidisque invadere labris:

Et patriam, dulcesque focos, & cara relinquet

Pignora longinqua properans regione viator,

Primaque deposita solvet formidine vota,

Jam Libani saltus transcendere & ense juvabit

420 Scribere odoratis belli discrimina truncis.

O quoties cæso, Clemens, tua nomina cedro

Discinctus patrii mirabitur incola montis!

Et parvis uxor narrabit garrula natis

Historiam, inque omni te cortice pastor amabit;

425 Atque Parens Orbis, pacisque vocabere Princeps.

PRO.

419 *Libani*] montis in Syria, unde oritur Jordanis, pro *Palestina*, in qua Verbum Patris JESUS CHRISTUS homo factus nasci, vivere, mori dignatus est. Vides qua poetica majestate concludit.

420 *truncis*] cedrorum, quæ sæpe in sacris litteris memorantur, in *Libano* olim frequentissimæ, nunc vero infrequentes.

422 *discinctus*] Ad animi laxamen.

tum ac remissionem pertinet hic vox *discinctus*; ut *discinctus* dicatur, qui animo remisso est, & ab omnibus curis soluto. Hor. 2. sat. 1. = *Nugari cum illo, & discincti ludere, donec = Decoqueretur olus* . . . . .

424 *amabit*] Pastores maxima cum animi delectatione in omni cedrorum cortice tuum nomen scriptum legent.

ENARRATIONES

IN SATYRAM XVIII.

Italia] Pulcherrimam Satyram a multis exscriptam typis committere quatuor vel quinque suum ante obitum annis, regnante *Innocentio XIII.* in animo *Seftanum* habuisse, plaga quædam, ipsa illius manu exarata, demonstrat, quam (quod gratissimum fuit) in autographo volumine, separatam tamen, invenimus. Delineatam, multisque lituris intercisam complectitur *Typographi ad Lectorem* præfatiunculam, quam Satyræ præponere statuerat. Ex qua præterea est intelligere, Satyras omnes, quales nunc prodeunt, in lucem emittere propositum habuisse. Ne quid autem tanti viri intercidat, ita, uti est, afferimus.

TYPOGRAPHUS LECTORI BENEVOLO

Pervenerat ad manus meas forte fortuna quoddam carmen ignoto auctore exaratum, sed tanta verborum rerumque ubertate fecundum, eoque lepore ac latini sermonis elegancia concinnatum, ut auro sæculo natum productumque facile credidissem, nisi Clem. XI. naperrimo gesta, res, moresque nostros utraque pagina contineret. Doctissimis in Urbe Viris, quorum consuetudine familiariter utor, illius copiam feci: & a frequenti corona non semel perpenso, consensere omnes scribendi felicitatem, & styli robur nitoremque uni Q. Seftano tribuendum; meque, ut publica usura facerem, communibus votis impulerunt.

Parvi libentissime. Atque utinam integrum Anonymi Auctoris opus auctum emendatumque meis cudendum typis contingeret. Haberes sane respublica illustre documentum nostra aetate, licet senio confecta, vigeret adhuc latinum sermonem: & romana eloquentia dignitatem, modo cultura adhibeatur, a longo interitu revocari posse fateretur. Hanc tamen exigua partis editionem totius Operis futuram praeludium alacri animo mihi polliceor. Quoties enim mecum reputo regnantis Pontificis Innocent. XIII. praeipuum in politiores litteras amorem, & conquisitis undique codicibus amplissimam in aedibus suis constatam bibliothecam, in spem erigor, Romano Principi gratum acceptumque fore, si Q. Sestiani carmina in lucem prodeant, ne Urbis aeterna decori ac fama invidisse quodammodo videatur. Dempso siquidem Satyrarum titulo, quo pusilli jejuniique ingenii homines plerumque commoveri solent, & acerbitate nuncupationis mitiori vocabulo delinita, conatus laboresque meos etiam superioribus auribus placituros maxime confido. Aedilem meum inopia nugaque frigidissima, qua italos Auctores, non sine bonorum more, transalpinis gentibus sapius ridendos exhibent. Verum elucubrationes communi Litteratorum consensu probatas, & a quibus severam flagitiorum censuram, honestique moris imitationem, haurire datum, prelo committere e re publica, nedum opportunum, meo iudicio videtur. Vale, amice Lector; & hac tenui libatione pleni poculi desiderium interim solare.

[12 lacrymis] De illa Clementis XI. repugnantia & lacrymis ex multis clarissimorum Virorum testimoniis, Joannis Vincentii Gravina verba maiestatis plena, quæ sunt in nuncupatione ad Clementem XI. potissimum placet proferre. = Talis enim tua fuit Pontificatus recusatio, ut nihil humani penitus in egregia illa moderatione animi deprehendatur. Neque enim cum sensu modestia metus hostium christiani nominis ad-

mi-

*misceretur, non tyrannorum atrocitas, non ecclesie vexatio;
 non pericula, non cades, nulla strages, nulla seditio, commo-
 tio nulla honorum fugam incitabat. Et tamen ad culmen di-
 gnitatum omnium inuitus atque reluctans, mœrore ac tristitia
 squalidus, lacrymans, & gembundus, e cubiculo, ubi se con-
 diderat, velut ad crucem aliquam evocabaris..... Dum
 enim amplissimi Patres ad te conseritim ibant, ut paratum di-
 vinitus delatumque ad te a collegis omnibus Pontificatum ma-
 ximum reciperes; tu illum ad seniores constantissime remittebas,
 unanimesque preces lacrymis abunde manantibus refutabas. Cum
 igitur nemo, quin esses unice creandus, ambigeret, præter unum
 te, a cujus modestia, cum illi magis contenderent, minus ex-
 pugnant, idemque diffusus viribus copiam suffragiorum undi-
 que te ambientium averteres, ac solus petitioni omnium repu-
 gnares; certe non tam comitia illa fuere, quam lis & judi-
 cium inter te ac sacrum Senatum institutum, cœlestique senten-
 tia direptum, ac definitum sacrorum librorum oraculis; que
 voluntatem pervicere tuam, ac te astinnere dilabentem; ut di-
 vinam in Pontificia creatione præsentiam, quam nobis adhuc
 religionis auctoritas persuasit, nunc in mirabili creatione tuâ
 oculis prope deprehenderimus. Qua enim humana ope negotia il-
 la, quæ suapte natura levi qualicumque aura veruntur, tam-
 diu constitissent, nisi vis divina optimorum Patrum voluntates
 in te incumbentes ex alto rexisset; eorumque suffragia, ne aliorum
 sum deficerent, totum illud gloriosissimum sibi, longum vero
 atque anxium ceteris mortalibus, striduum admirabiliter suffi-
 nuisset? Quæ cum populi totius trepidatio fuit! quæ sollicitudo
 bonorum! quales angustia doctorum ac piorum hominum! quan-
 ta fluctuatio Ecclesia universal! quæ dum retraheres manus a
 gubernaculo tibi porrecto, portum hic, illis scopulos, hac fere-*

nitatem, illac tempestatem prospectans, a te unice petebas, ut in tranquillum conferretur &c.

14 dum iridno] Reluctantem *Clementem* tandem vicit trium pietate doctrinaque gravissimorum Virorum unanims sententia; qui, magna e theologicis doctrinis collecta argumentorum vi, contra *Clementis* perrari exempli modestiam pronunciarunt. Fuere autem *Thomasius* (*Tommasi*) Teatinorum, *Alfarius* (*Alfaro*) Jesuitarum, *Massolius* (*Massoli*) Prædicatorum, *Barresius* (*da Varèse*) Franciscanorum Ordinis. Neque hic prætereundum, Josephum M. *Thomasium* tum cum *Cardinalatus* dignitatem a *Clemente XI.* oblatam constantissime recusaret, sua ipsius doctrina ab Optimo Pontifice expugnatum esse.

43 cineri] Sexagesimo tertio ætatis anno decessit *Alexander Guidius*. Mortis autem causa fuisse fertur, quod cum prid. id. jun. an. 1712. rheda vectus Tusculum peteret, ut inde Pontifici Maximo ad *Castrum Gandulphi* rusticanti ejus *Homilias* a se versibus hetruscis datas, magnificisque typis excusas, splendidissimaque membrana intactas susteret; atque inter viam in volumine evolvendo delectaretur, in typographicam mendam inopinato incidit, quæ forte una incredibilem peritissimorum orthographorum diligentiam fefellerat: quare ea fortuna fraudatus, quam hercle nemini unquam contigisse credo, bile subito exarsit, non quidem immodica, sed tamen multa præ ut mite illius ingenium ferre posset, tantaque, ut torpore correptus paullo post contra *Ciceronis* villam expiraverit.

45 Torquato] Cum *Guidio* sepulcrum *Tassii* cineribus proximum statui jussisset *Clement XI.* Pontificem ipsum quasi ejus ambitioni, quam vivus declaraverat, nimium indulgentem pungere videtur *Seclanus*: quod forte causa fuit, cur de hac

Sa-

Satyra seu carmibꝛ typis committendo nisi post *Clementis* oblitum, & in novo regno, non cogitarit.

54 *ante stolarum*] Interea dum litteratuli græcum latinumve auctorem ante matronas interpretantur, illæ pinguntur, communturque, singulisque periodis seria gravisque de stola, de redimiculo, de calantica, nonnumquam etiam atrox inter ancillas & dominam de lapso cinctino, rixa interjicitur. Quamobrem litteratulus librum seponere cogitur, intermissaque lectione concertationem dirimit, dominæ animum demulcet; post ad librum redit. Quicquid illa dixerit, ingenium, argutias, sublato supercillio, laudat, admiratur. Ita matronam sublandiundo, argutando, garriendo, assentatiunculis inflat, sibi que demeretur. Ad hunc modum non unus fuit, qui res suas fortunatus mirifice auxerit, & ad honores sibi aditum patefecerit. Vid. *Terent. Eunuch. 2. 2.*

78 *urbinas . . . Apelles*] Raphael *urbinas* ann. 1482. *fer. vi. in Parasceve* natus, sacra eadem die vii. id. april. ann. 1520. æt. 37. esse defuit. In *S. Maria ad Martyres*, vulgo *della Rotonda*, quod olim *Pantheon*, ejus videre est monumentum, ubi legitur elogium, quodque sequitur, distichon a *Petro Bembo* scriptum.

Ille hic est Raphael, timuit quò sospite vinci

Rerum magna parens, & moriente mori.

Muretus pariter & *Castilionius* perelegantibus versibus memoriam posteritati commendarunt.

93 *Inscriptio*] Utrumque de *Cleopatra Castilionii*, & *Favoritii* carmen est in volumine Operum *Balthassaris Castilionii* edition. *patav. cominiana* 1733. alterum pag. 339. alterum 359.

225 *sed quis prætereas*] De liberalium artium Academia illa ann. 1702. a *Clemente XI.* instituta hæc habet in vita Joannis Marii

Marii *Crescimbenii* Cl. Franciscus M. *Mancurtius* forocorne-
 liensis : cujus ex Fratre nepos hic noster *Dominicus Carretius*
Mancurtius (*dal Carretto Mancursi*) mihi, qua est humanita-
 te, benevolus, tam belle jurisprudentiæ severitatem cum mu-
 sarum amœnitate conjungit. = In questo medesimo tempo il
 Massimo Pontefice Clemente XI. a cui le lettere tanto debbono,
 e per cui le buone Arti risorsero in Roma, istituì la celebre
 Accademia del Disegno in Campidoglio, ed appoggiò altresì la
 cura della celebrazione della medesima alla nostra Adunanza:
 perlochè gli Arcadi poi sempre la resero chiara co' loro discorsi,
 e poetici componimenti stampati. Il primo de' gli Oratori, che
 vi recitasse, fu l'Avvocato Gianbattista Felice Zappi, onore
 dispensatogli dallo stesso Pontefice; e onore altresì non conce-
 duto poscia, se non a Prelati eloquentissimi; e furono questi:
 Monsignor Lodovico Sergardi; (cujus pulcherrima Oratio est
 in nostra edition. ejus Oration. & epistolar. volum. pag. 20.)
 D. Annibale Albani, oggi amplissimo Cardinale; Monsig. U-
 lisse Giuseppe Gozzadini, poscia splendore della Sacra Porpora
 e Vescovo d' Imola; Monsig. Camillo Cyba, Principe per la
 sua rarissima pietà e dottrina oggi decoro del Senato Apostoli-
 co; Monsig. Cornelio Bontivoglio Cardinale anch' egli letteras-
 sissimo; Monsig. Vincenzo Santini; Monsig. Domenico Riviera;
 Monsig. Filippo Maria Monti; Monsig. Niccolò Forteguerra;
 Monsig. Carlo Majella; e Monsig. Giovan-Vincenzo Lucchesini a
 ciascuno de' quali per lo spazio di dodici anni illustrò la detta
 Accademia, allora quando mercè del magnanimo genio e della
 munificenza del medesimo Sommo Pastore facevano in Roma
 pompa di se stesse le Arti cospicue della Scultura, Pittura, e
 Architettura.

275 *Arcades*] Quoniam iterum de Arcadia incidit sermo,
 ac, quod in *enarrations* 2. ad 2. *satyr.* scripsimus, errandi
 occa-

Occasione sit, illud hic monendum censemus, *Arcadiam* quidem sub auspiciis *Christinae Alexandrae* suecorum reginæ natam dici posse, non verò, dum adhuc ea viveret, congregari coëptam: nam superiore anno 1689. xlii. cal. maj. decesserat. Augustæ autem Fœminæ originem primæque suæ dignitatis fundamenta debere *Arcadiam* Michael Josephus *Moretus* Procustos in *Orat. de laud. Clem. XI. vol. 4. Vis. Arcad. illustr.* prædicat = *e Cristina la gran Regina di Svezia, la nostra immortal Basilissa, quella, dal cui regal genio riconosce Arcadia e la sua origine e il fondamento di sua grandezza et....*

Præterea *parrhasium* nemus (ut in *enarrat. 12. ad eand. satyr.*) ab *Arcadiæ* regione *Parrhasia* dictum omnino volumus, non vero a *parrhasia* urbe: quod ex invita interpretatione *Pauli Alexandri Maffei* (de quo in *enarrat. 188. ad satyr. 4.*) imprudenter posuimus; quem post suis in annotationibus ad *Sellanum* infirmæ quandoque fidei esse novimus, & antiquariorum fere communi labe infectum; qui cum plurima properantes negligentesve scribunt quadrata sæpe miscent rotundis.

280 *scilicet ex tempus venit*] *Arcadiæ*, quæ ann. 1711. exarsit, seditionis causas pro vario partium studio alii in alios congerunt. Eorum, qui ab *Arcadia* secesserunt, sequæ novo nomine *Quirinos* appellantur, qui partes defendunt, tem ita narrant. In *Arcadia* *Alphesibæus Caryus* (*Crescimbenius*) summum magistratum gerebat, quem contra jus fasque ad extremum vitæ spiritum retinere voluit. Est enim secunda inter *Arcadum* leges = *Custos rebus gerendis ex procurandis singulis Olympiad. a Communi creator, minusque idoneus removetur.* = Custodi adesse *XIIvirum Collegium* tertia lex jubet. Hos pro lubito suo Custos potest adsciscere, ita tamen, ut consulto universo *Cœtu* singulis annis novos sex eligit, lex

sex veterum retineat. *Alphesibæus*, ut sibi viam muniret ad regnum, quos consuetudine, familiaritate, sensibus sibi conjunctissimos habebat, aut vario officiorum genere obnoxios fecerat, eos tantummodo Collegas creare, iterumque eligere, nec in orbem singulis Pastoribus cum magistratum mandare, idoneos complures præterire, ac præsertim, odio & factione intercedente, juvenum aliquot nullam rationem habere, quorum carmina in solemnibus Arcadiæ conventibus clamore & plausibus probabantur. Hi e *Bionis* disciplina fere omnes poetica laude maxime florescentes, cum se contemni diutius pati non possent, lege agere cœperunt. Lex enim tertia ita se habet = *Custodi Vicarius & Collega duodecim adsunto. Eorum singulis annis Custos, consulto universo Cœtu, novos sex in orbem eligito, sex veterum retineto* = Tergiverfantem *Alphesibæum*, legemque interpretando rem extrahere tentantem ad inimicitias redegerunt; ipsum arcadicarum legum perscriptorum (*Joan. Vincent. Gravinam*) vehementer flagitantes, ut, quam ipse expresserat, legem explicaret. Quare cum quæreretur, an ex formula *in orbem eligito* liceat semel vicem suam functum Collegam, præteritis idoneis aliis nondum electis, iterum eligere, perscriptor legis ab universo Cœtu consultus respondit: *non licere*. Tum vero maxime iræ exarserunt. Qui ab *Alphesibæo* stabant dictitare cœperunt, *Bionem* seditiosorum nutricolam juvenes ingenio quidem & poetica facultate non contemnendos, sed juveniliter ferocientes, ad Academiam evertendam excitasse. Res tandem ad judices civilium causarum deducta est, qui gnari genus esse irritabile vatum, & utri partium causam adjudicassent, obreftationem invidiamque subituros, judicium protrahendo expectabant, dum leniente animos die deferverescerent iræ. Et sane restincto paullatim animorum ardore, cum sua quemque quies & re-

missio

missio delectet, de re nullius momenti, & qua nemo, nisi modice, tangebatur, utraque factio desit disputare.

Exstat autem hac de re eruditionis ingenique plena *Jean. Vincentii Gravina*, qui secessionis illius auctor habebatur, ad Scipionem *Maffium* epistola italice Romæ data mens. septembr. 1782. *Guidii* carminibus apposita.

Contra vero *Alphesibæus* ipse, quique ab eo stabant, suorum rationum pondere arcadici tumultus a se culpam avertunt; idque potissimum pro se afferunt, frequentissimo cœtu xxi. cal. sextil. an. 1711. congregato, sexagenis quaternis suffragiis *Bionis* interpretationem illam rejectam fuisse. Ne longiores simus, adeas ad *Mancurium* in Vit. *Crescimbenii*, & *Crescimbenium* ipsum, in compendiaria Arcadiæ historia quinto ejus de italica Poesi librorum volumini annexa.

299 *Tullia & Andromeda*] Tragedias quinque italice scripsit *Philodemus*, quas primo Neap. edidit an. 1712. Sunt autem; *Il Palamede*; *l' Andromeda*; *l' Appio Claudio*; *il Papiiano*; *il Servio Tullio*. Iis autem ita sibi ad *Sophoclem* & *Enripidem* proxime visus est accessisse; ut eas perfectum in exemplum subjiceret; seque nihil præclarior scripsisse, & imperitissimos diceret, qui reprehenderent; atque adeo tragicæ apud italos se conditorem prædicaret. Sed ut tam magnifice de iis ipse ejusque amici sentirent; tamen multa objicientes improbarunt quamplurimi; quorum sanè judicium apud posteritatem viciisse videtur. Neque eum alium inde cepisse fructum comperimus, quam quod odio fere publico Romæ flagraverit, novo invidiæ, quam turgida quædam ingenii ferocitas jam ante in illum incenderat, oblato argumento. Cujus profecto invidiæ socium & hæredem habuit carissimum egregiumque alumnum *Petrum Metastasium*. Quare acerrimus idemque lepidissimus *Julius Cordarius* (*Ab. Giulio Cordara*

dara di Calamandrana) (latinis italicisque musis; universis-
que litterariæ reip. jucundissimum nomen) in parentali ora-
tione ad Academicos *Immobiles* Alexandriæ Statiellorum de
laudibus *Petri Metastasi* VII. id. jul. superioris an. 1782. ha-
bita, secundisque prelis hoc anno Romæ edita, pag. 11. & 12.
hæc habet: = *Uscito felicemente da' primi studj elementari
della puerizia ebbe, non so come, l'incontro di farsi conoscere
da Gian Vincenzo Gravina, uno de' più grandi Uomini in
lettero, che allora vivesse, ma per certi suoi essenzialissimi
pregiudizj odiato comunemente e giustamente in Roma. Il Gra-
vina rapito dalla bell' indole del Giovinetto Trapassi, che più
bella ancor compariva in un bel volto, e scortolo dal versag-
giar che faceva all'improvviso, d'ingegno oltre modo pronto e
serace, si prese a coltivar nelle lettere greche e latine, ma
specialmente nella tragica poesia, di cui egli stesso avea dato
più saggi al pubblico, poco però dal pubblico applauditi, e dalla
penna licamea del celebre Q. Settanq. anche derisi. Non è cosa
nuova, che chi sa dare ottimi insegnamenti in qualche facoltà
non sappia poi eseguirli. Ciò vale specialmente nella Poesia,
di cui parlando Orazio, io farò, dico, come la cote, la quale
aguzza il ferro e lo rende tagliente, eppur essa non taglia.*

..... fungar vice cotis, acutum

Reddere quæ ferrum valet, exors ipsa secandi.

Pag. deinde 16. = *Morì frattanto il Gravina nel gennajo
del 1718, e lasciò erede, come de' suoi beni, così anche in
gran parte delle sue odiosità il suo diletto discepolo Metastasio.
Questi, che di poco oltrepassava i venti anni di età, ben si
accorse, che i nemici del suo Maestro erano ancora nemici suoi,
e che il vento di Roma non gli spirava a seconda. Per togliersi
dunque dagli occhi di un popolo, che tutto vede, di tutto par-
la,*

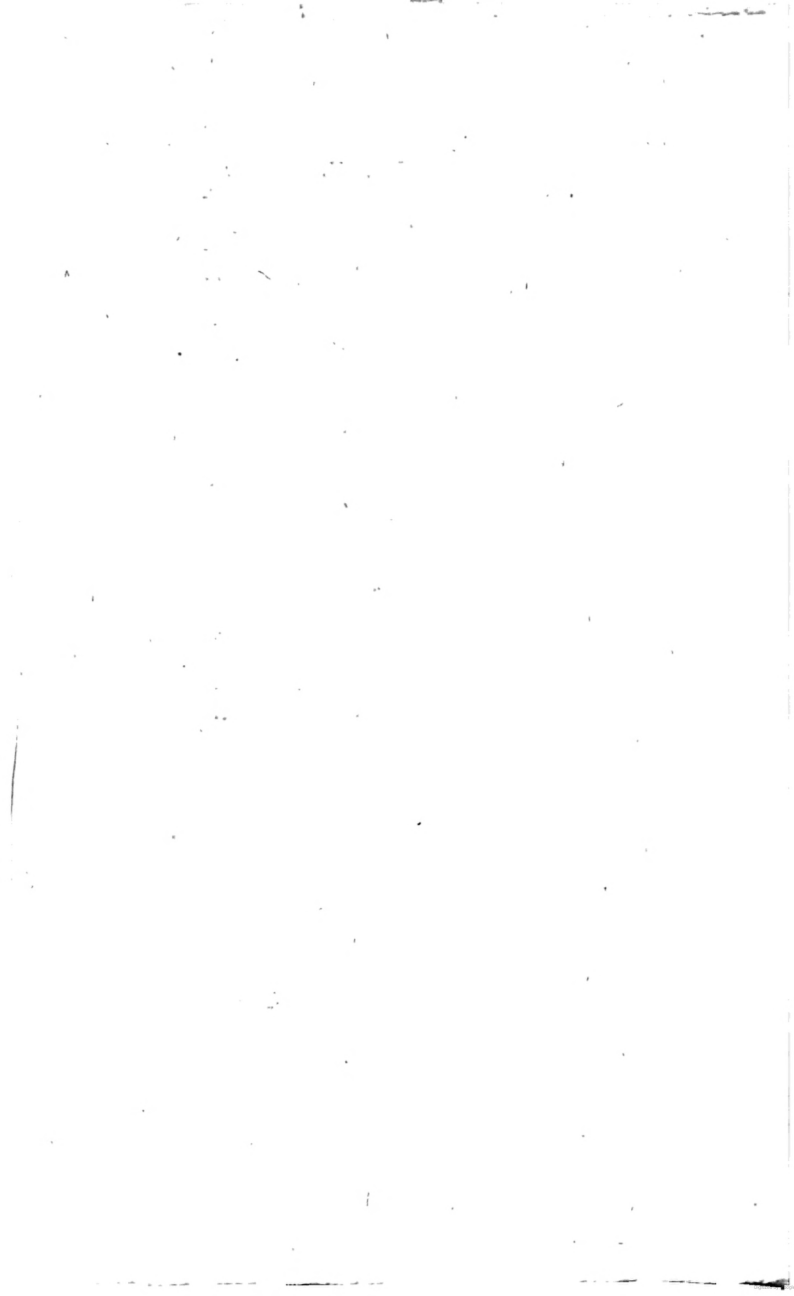

la, e niente perdona, trovandosi alquanto al largo per l'acquistata eredità prese il partito di fare una corsa a Venezia &c.

Pag. autem 19. = In fatti l'anno seguente 1729. l'Ab. Metastasio fu chiamato a Vienna in qualità di Poeta Cesareo: e Roma, che dianzi applaudiva ad Artino, e se l'avea caro, come Poeta, per non doverlo sempre rimirar di mal occhio, come discepolo dell'odiato, benchè dottissimo, Calabrese, di buon grado sel lascia toglier dal seno, e gliene dà il congedo.

Denique pag. 30. & 31. Della sua Patria non lagnossi giammai; mai non racciolla o d'ingiusta, o d'ingrata: essendosi ben accorto, che Roma gli avea reso giustizia come a Poeta; e se l'avea lasciato partire come allievo e discepolo del Gravina, non gli avea fatto alcun torto.

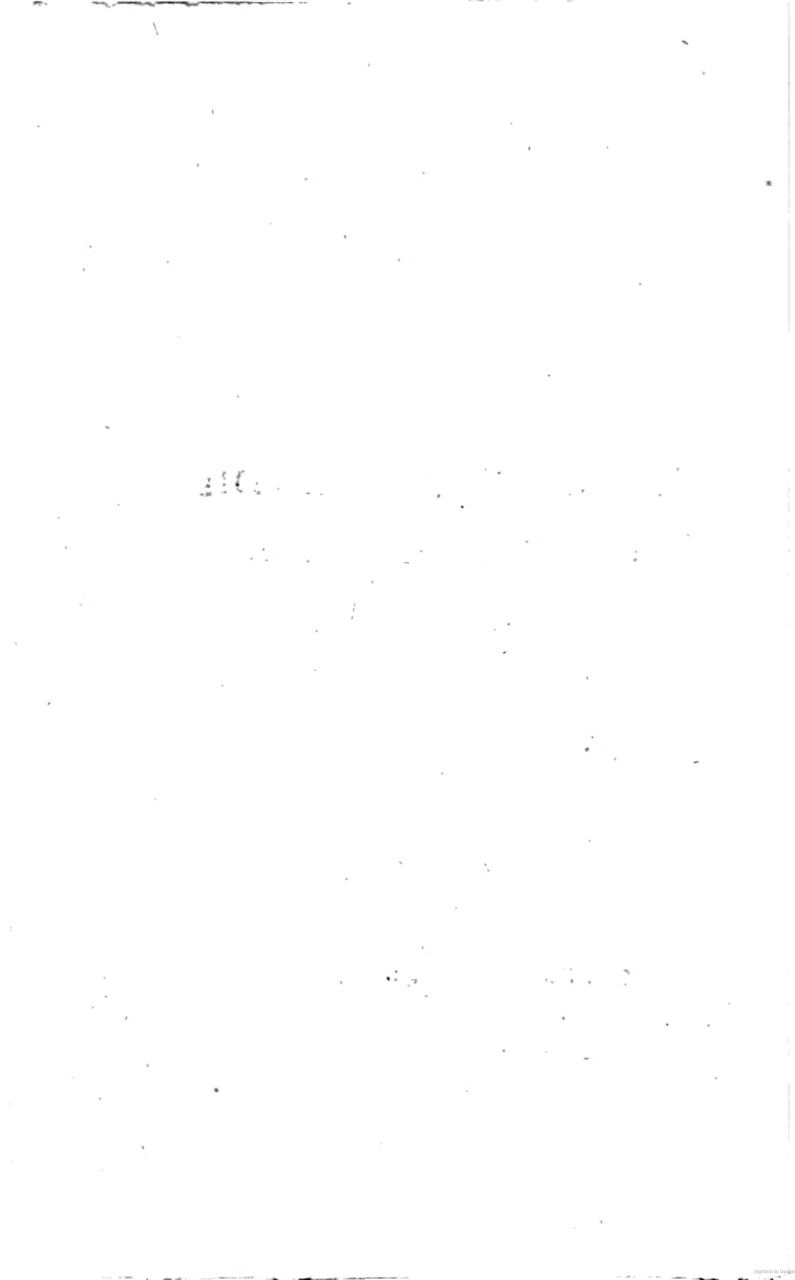
Neque tandem præterire ullo modo possumus *Philodemum* suis tragædiis, & quodam præterea de tragædia scribenda libello, apud *Nicolaum Capassum* in regia neapolitana Academia primarium Legum Antecessorem, festivissimum illud ingenium, ita offendisse; ut perlepidis neapolitanis versibus & librum & auctorem diverberandum censuerit; quibus certe, præ sermonis indole, & *Capassii* amœnitate, nihil jucundius. *Varie Poësie di Niccolò Capassi adit. neapol. 1761. pag. 112.*

LUDOVICI SERGARDII
CARMINA INEDITA.

Tom. III.

42

C A R M E N.

D. Philippi Nerii pudicitia, quam Cæsarea famosa meretrix blanditiis expugnare frustra conata fuit, ansam dedit poeticæ fabellæ, qua invicti Herois laudes heroico carmine delibarem. Fingimus itaque profanum Amorem, ægre ferentem Nerii virtutem, exorare Cæsaream, ut insensissimum sui hostem aggrederetur. Protinus hæc, simulando pessimam valetudinem, imagine Pietatis Lasciviam adornat, coegitque Philippi caritatem fornicem subire, ut, dum periclitanti divinam opem afferret, incautus labaret. Vos interim astus profani Amoris, Cæsareæ lenocinia, Lasciviæ fraudem, postremo Philippi victoriam gratis auribus accipite. Ita Sergardius,

B Landa lues animi, mentique timenda voluptas,
Cypri vane Puer, quid cuspide sæva nocenti

Exeris & molli delinis tela veneno?

Non tibi dardanius Simoentis margine Pastor,

Non feriendus Hylas: procul hinc infomnia vatum:

Pellaces dextræ lusus tua despicit arma

NERIUS, & stultos ridet sine viribus ausus.

Scilicet incestæ frustra tibi sulphura tædæ

Lascivo fulgore micant, ubi flamma supernæ

Sedis adorato perstrinxit lumine pectus.

At tu, sancte Pudor, tu Cyrrhæ trade canora

Pocula Virginitas, defuetaque nabilia plange.
Sic pia turba tuas semper procumbat ad aras;
Liliaque e calathis pueri, innuptæque puellæ
Depromant, niveoque comas tibi flore maritent.

Forte Amor exultans spoliis, lacrymisque superbus,
Quas domito blandus collegerat orbe tyrannus,
Ibat, ut Aufoniæ dira face perderet oras:
Ibat, & a tergo mentis male sana sequuntur
Gaudia, sollicitique metus, & pallor amantum
Decolor in viola: curæ, ferique dolores
Non longe immeritos laniabant ungue capillos,

Jam steterat Latio, qua serpit littore flavus
Tibris, & alpinam resupinat turbidus urnam:
Captus & innocuo properantis murmure fluctus
Deposuit pharetram; tingitque in gurgite primo
Corpora. Subsidunt undæ, labroque fluenti
Oscula delibant nudo spumantia talo.
Et vos, o Nymphæ, tiberino e margine, Nymphæ,
E gelidis caluistis aquis; Dryadesque puellæ,
Haufistis caram sitienti lumine pestem.

At non, illectus vultu regionis, amica
Torpet Amor sponda: sedet altum in pectore vulnus,
Quod requiem jugulat curis: nam fama per Orbem
Detulerat Cypri regno nova bella parare

In.

Insignem pietate Virum; cui plurima fronte
Ridebat Charis; & mores candore nivali
Vincere cælestis potuissent lilia veris;
Quin etiam assyrio fumare altaria costo
Sacra Pudicitia, audierat quæ NERIUS, alto
Excivit pretiosa tholo, nubemque sabæam
Non parcis devota manus libabat acerris.

Indoluit, germen tenera de matre, Cupido;
Quasque gerit tædas geminis ardoribus ira
Ventilat, atque dolor: pulchro dolor ore placebat,
Iraque mellito in vultu potuisset amari.
Quid faceret? Tepidum subiit centone lupanar,
Subdola ubi incautæ medicabat philtrea Juventæ
Cæsarea: hanc adiit mœrens; tamen uda loquuntur
Lumina: vultus agit causam, lacrymæque perorant.

Ecquid, ait, longum semotis otia curis
Lenta bibis? Mundi spoliis, formosa, triumphas?
Restat adhuc uno vincendus pectore mundus.
Tela vides, mea tela, manu fabricata Cyclopum,
Quæ metuunt superi? scidit hæc mortalis. Inane
Numen ero posthac, si tanta potentia terris
Bacchatur. Floræ almus honos, (quo sospite numquam
Lætus ero) nostros insultat frigidus ignes:
Et pateris? Frustra crinis tibi rorat amomo,

Ni refugos animos vincis, mentemque pudicam
Illecebris captas. His utere fortius armis,
Si juvat, & totam consume in bella pharetram.
Sic tibi nostra parens rugas avertat aniles;
Sic vernali capiti flores, & gratia labro.

Vix ea, cum subito in flammam tenuatur imago
Fallacis Pueri: fervet; notæque favillæ
Cæsaream furiis implent: Turpissima pellex,
Longius haud pateris stimulos; sed fraude magistra
Excogitas ignava dolos, artemque pudendam,
Qua Virtus vitio cedat mactata, suumque
Lugeat amissum violata mente decorem.

Illius ante fores stabat Lascivia, nardo
Uncta comas: petit hanc Meretrix, risumque procacem
Comprimit, & monstrum Pietatis imagine velat.
Mox larvam properare jubet, limenque Philippi
Sollicito tetigisse gradu; mandataque dictis
Addidit: illa volat scelerum haud ignara, dolumque
Arte juvat: nam ficto incedit pallida gressu,
Et querulo interdum ducit suspiria corde.

Jamque aderat tectum, quod lucis verberare puro
NERIUS implebat: subit intus callida, & hostem
Aggreditur dictis, Lascivia. Desere limen,
Si pietas te tangit, ait: lacrymabilis orci

Si

Victima, lethali febris torquetur ab æstu
Cæsarea infelix: jam pleno stamina rumpit
Parca colo. Erranti vitiorum tramite curvo
Monstret iter tua dextra poli; vitæque nocentis
Abluat elicitus lutulenta piacula fletus.

Dixerat hæc simulans: at ficto credulus ori
NERIUS ardet amans: quamvis mentita placebat
Virtus, & tenero strinxit præcordia sensu.
Egreditur vana ductus Pietatis ab umbra;
Festinatque gradu, qua vecors fornice turpi
Venalem præbet Circe romana pudorem.

Carpserat interea peregrino vere colores
Cæsarea; exornatque genas, & consule vitro
Nativæ pretium formæ, lumenque juventæ
Addidit; & liquido fucantur labra pyropo.
Divisit crinem: lambit pars lactea colla,
Pars in fronte micat; vario quam subdola gyro
Castigat, buxoque comas tortore flagellat.
Hic cultus formæ: mox & miscere repulsæ
Blanditias, precibusque minas confundere discit.
Ipse etiam molli spirabat marcida luxu
Aura necem, furiasque sinu lactabat Amoris.

Ut stetit ante oculos Meretrix, fœdumque cubile
NERIUS ut subiit, turpes patuere resecta

Fronte doli: vultu demit Lascivia larvam,
Visa prius Pietas, blandisque leporibus ora
Docta movet, tremulumque jubar vibravit ocelli
Cordis in exitium. Quæ tunc mens, qui tibi sensus,
Dive, fuit? Veluti pressit qui calcibus anguem
Incautus, dat terga fugæ, pulchramque Megæram
Devovet. Aurata jam spicula conde pharetra,
Improbe Amor: vicisti: hostis fugit: effeda cursu:
Largus age, & magnos victor molire triumphos.

Infelix! Cæco non est penetrabilis ista,
Quæ fovet Empirei genium, quæ Numine plena,
Cratibus abruptis, cordis brevis urna, laborat.
Nulla tibi posthac placeat mucrone sagitta,
Stulte Puer: jaceat lacrymoso squallida fumo
Fax, stygiique lacus putrida moriatur in unda.
At tibi, cui pulchra ridet victoria lauru,
Gaudia sint plausus, tarpeja limina olympus.

C A R M E N

AD LECTOREM

S E R G A R D I U S I P S E.

Cogitanti autumnalibus feriis desuetas musas ad jocos revocare obviam mihi præbuit materiem carminis Maximilianus Emmanuel Bavarix Dux Serenissimus, qui suffis apud Dravum Turcarum copiis, valloque superato, sub regali hostium tentorio eadem nocte placidissime decubuit. Somnus ille triumphalis & nihil molle spirans desidia impulit animum meum, ut inter arma, & tubarum clangores auderem officioso laudum munusculo Augustalem Septemvirum interpellare. Daturus itaque nugis meis colorem aliquem poeticum finxi, audita tantæ cladis fama per Orientis plagas, illico Auroram catenis gravem petiisse Pannoniam Bavari Heróis auxilium imploratura. Ingressitur castra sollicita Virago; dormientem Ducem in somnis alloquitur. Excitus ille nocturna imagine ardet pugnae desiderio. Larvæ plorantis se vindicem spondet, & jam spe successus præcurrente futura victoriæ præludit. Quisquis hæc legis da veniam feriato calamo, mentique delinita deliciis, quibus me in amœnissimo Aricæ otio Excellentissimus Farnesii Princeps Patronus meus amantissimus regali donavit munificentia. Licet enim

Carmina secessus scribentis & otia quærant; tamen (pace Apollinis sacrarumque Virginum) plus sapiunt dulcia Matronarum colloquia, ludi geniales, quæque

il-

*illic omnia jucunda expertus sum, quam sterilis Parnassus
genius, & imaginaria Musarum voluptas. Vale.*

Scriptum est Carmen feriis autumnalibus an. 1687. ut
ex Sergardii epist. xv. ad *Felicem Couccium* Rom. iv.
non. jan. an. 1688. data.

M Agnanimos ausus, formidatumque Tyranno
Robur idumæo, furiisque ultricibus actas,
EMMANUEL, depone minas. Ventura nepotum
Sæcula si longos impleri fastibus annos
Exoptas, nil supra aliud mortale labores.
Laudibus immodicis frigescit, & inclita famæ
Sæpe nocet Virtus. Præstat fecisse minora,
Quam justas ævo causas præbere futuro
Culpendi annales. Bavaræ mavortia dextræ
Posteritas jam facta negat; facilisque putabit
Historiæ prostasse fidem, nummisque coemptum
Mendaci nomen late crevisse papyro.*
Nam cum jam premerent hostes, viresque domaret
Rara Ceres, morfaque agmen decresceret herba,
Jamque Aquilæ pigro sequerentur castra volatu,
Tu stimulos addis pugnæ, vultuque laceffis
Impavido Martem: unus tot discrimina contra
EMMANUEL: tu cæde rubens, & pulvere belli
Decolor, ismarias qua cingit linea turmas

Ir.

Irruis armatus vallo, cuneisque revulsis
Securum sub castra paras inimica cubile.
Pro cithara armorum sonitus gemitusque cadentum
Conciliant somnum. Tenero non margine lectum
Pestana stravere rosæ, non lana; puellæ
Assyriæ pensum, sed fuscis rapta maniplis
Signa, leves arcus, & torto barbara lino
Fascia, & infidis jaculis viduata pharetra.
O Asiæ metuenda quies! Resoluta sopore
Dextra minatur adhuc, & nullo lumina motu
Stragibus adspirant. Cæcum petit ocyus antrum
Cimmeriæ noctis, timuitque papavere. Somnus
Lambere, quæ dæro crepitabant; tempora, ferro.
Stant circum Imperii Numen, Geniique minores
Pannoniæ; cilicumque animas, umbrasque vagantes
Massagetum, quas ille orco dimisit inultas,
Propellunt strato; placidasque teporibus auras
Grataque lethæis admittunt somnia valvis.

Protinus ut thracum largo tumuisse cruore
Danubium celeri retulit vaga fama volatu,
Anxia longævi thalamos Aurora relinquens
Conjugis, armatas Istri tendebat ad oras.
Non qualis Latmi caros visura recessus
Induit auratos cultus, capitiq; decoro

Di-

Disponit violas grato pallore micantes;
Sed laxos discincta sinus fletuque tepentes
Languida vix tardo torquebat lumina gyro;
Neglectisque comis marcebat odora rosarum
Purpura; nec niveis certabant lilia membris.
Ante levi cursu lusuque innixa procaci
Quassabant udam moritura crepuscula tædam,
Et matutino mulcebant rore capillos.
Attigit ut tandem metam, gressuque trementi
Castra Ducis subiit, fotamque tapetibus altis
Europæ vidit placide dormire salutem,
Restitit; & partis nitidum mirata trophæis
Pulvinar, precibus sic miscuit illa querelas.

O mundi communis amor, quem livor, & atra
Invidiæ pestis, timidus quem diligit hostis,
Quem moriens laudat crimen, gaudetque tyrannis
Ense perire tuo: plebejo livida nexu
Et motu confusa comas, & pallida vultu
Ante oculos Regina tuos procumbit Eoi.
Quod si nulla mei vestigia clara decoris
Adspicis, & priscae dilapsa est gratia formæ,
Illa ego sum, sceptro quæ quondam fulta potenti
Jura dabam populis, atque altæ splendida Romæ
Æmula sidonio saturavi murice pallam.

Nunc

Nunc damnis celebrata meis, & nobile fati
Ludibrium, magnæ demonstror pulchrâ ruinæ
Testis; & exitii cumulat quoque fama dolorem.
At non longa meos fulcabit lacryma vultus,
Altaque bistoniæ venerari cornua Lunæ.
Serva diu cogar, si te, Fortissime, tangit
Gloria, si tenero non spectas lætus in ore
Singultus, messasque placet decerpere laurus.
Abstineo precibus: neque enim tua pectora flectunt
Blanditiæ, sed causa movet, qua justior ulla
Nusquam erit. Hæc te regales contemnere sedes
Hæc docuit molles, Augusta Conjuge, somnos
Castrorum vigili lætum mutare labore.
Cumque coronati radiarent lumine postes,
Permissisque jocis leniret casta voluptas
Magnanimas, cruda quas lactas indole, vires,
Vix tibi selecta libavit cuspide pectus
Cæcus Amor; potuit vix carpere parva minacem
Oscula per galeam Conjux, timuitque leonem
Tangere, qui summa pandebat casside rictus,
Gentilesque jubar fulvo crispaverat auro.
Nec te seu propriæ fecere pericula vitæ
Sollicitum, seu Rheni gens inimica per undas,
Quæ regno excidium patriæque extrema pararet;

Sed

Sed furias tibi corde pias, & nobile calcar
Addidit alma Fides, & læsi causa Tonantis.
Et cum tranquilla populos ditione teneres,
Et patrium crebra floreret limen oliva,
Bella geri placuit solo virtutis amore;
Casurisque novus pavidò succedis olympos
Alcides astris. Utinam mihi fortia facta
Non tantum longas delata audire per oras,
Sed liceat vidisse oculis, atque oscula dextræ
Figere, dum nostras rumpit generosa catenas.
O quot thessalicæ deserto in littore matres
Floribus occurrent, lætisq; adolenda favillis
Thura dabit panchæa cohors, quacumque feroci
Vestus equo laxa monstrabis casside crines,
Et populi cladem facili solabere vultu,
Quosque dedit letho ferrum, tua lumina vitæ
Restituent! Cassum non flebit sponsa maritum,
Non raptos genitrix crudeli funere natos,
Dum te conspiciant. Jam multa clade fugatum
Pannoniæ cogis discedere finibus hostem,
Et turmas numerare breves; undaque fideli
In mare jam totus, te vindice, profluit Ister.
Ergo quid dubitas? Victori concute ferro
Perfidia sedes, alteque in viscera regni

Odry.

Odrysii penetrasse juvet. Gynœcea pudendis
Non latebris monstrum excipient; turpique cruore
Efflabit molles, quas spirat, barbarus auras.
Scilicet illecebris luxuque solutus inertī
Alcides thracum non una torpet Iole,
Aut solam teneris infamat lufibus Œten,
Sed conforte ſui numerofa pellice lecti
Marcet, & aſſyrio crinem pollutus amomo
Vilia fœmineo circumdat colla monili.
Non enſes ſtrinxiſſe manu, non ſpicula nervo
Cydonio laxare juvat, niſi perlitus auro
Barbarica mucro ditarit luce ſagittas,
Infundatque neci pretium. Proh ſidera! Eorū
Urbes ignavi patientur fræna Tyranni?
Captivæque diu mœrebit Boſphorus unda?
Non ita. Abydenæ figent in culmine turris
Romanæ nidos Aquilæ; roſtroque minaci
Helleſpontiacam turbabunt limine regni,
Te ductore, feram, Bavaro mucrone peribit
Tot populis quondam pollens ſceptriſque ſuperbus
Regnator; capitiſque minor, truncuſque relictus
Europæ atque Aſiæ pacabit funere manes.

Dixerat; & multo quamvis reſperſa ſopore
Dextra Ducis nitidi capulum tendebat ad enſis,
Clau-

Claudere & impavidos quærebat casside vultus.

Hoc nisu discussa quies; animoque recurrant

Iusti singultus, & vindice digna querela,

Et crebri gemitus, læsæque injuria formæ.

Ergo avida hostiles jam jam spe devorat urbes;

Incusat damnatque moras, & prælia miscet

Mente ferox, galeaque bibit jam pronus Orontem.

Ac veluti sonipes fœcundæ filius auræ,

Qui prope graminei ripas lasciviat amnis,

Exsilit, & tentas animosus porrigit aures,

Audito clangore tubæ, ventosque laceffit

Hinnitu, nitidisque cupit spumare lupatis;

Sic pulchra flentis correptus imagine larvæ

Destituis plumas, pingitque ferocia vultus,

MAXIMILIANE, tuos. Pietas tibi candida virgo

Accingit lateri gladium; cristasque comantes

Jungit Honos capiti: preno Victoria fræno

E stabulis educit equum; Pallorque Metusque

Colla manu plaudunt, & motæ murmure virgæ.

Quam bene regali majestas mixta furore

Emicuit; mediaque decor formosus in ira

Terrebatque simul, simul & meruisset amari!

Interea croceis Aurora in vesta quadrigis

Lætior intactos spargebat vertice flores;

Qua-

Quaque Dravus tumidam resupinat turbidus urnam,
Altaque se Bavari pandunt tentoria Martis,
Purpureo tremulæ ridebat lumine frontis.
Vifus & ignipedes fræno cohibere jugales
Exoriens Titan, ut purò longius axe
Supplicibus posset radiis Aurora fidelem
Implorare manum. Cornu Dravus ipse tumentis
Erigitur, gaudetque armare in prælia ripas,
Ultorique vado pallentem provocat Hebrum.

Non ego fatidicæ fallacia numina Delphos
Consului, aut Phœbi tripodas, aditusque Sibyllæ,
EMMANUEL; sed, quam generoso pectore, virtus,
Includis, mihi Phœbus erit. Pugnabis ad Istrum
Augusti fulmen Sœceri, cognataque jura
Imperii claudes domiti cum limine mundi.
Per te namque cupit latebrofus flumina Nilus
Prima capi, tremulisque procul tibi murmurat undis,
Et patula annosam detexit arundine frontem.
Ipse tuos pulchro ferto vinctura capillos
Dant Jericho dumetâ rosas; tibi frondet Idume,
Pronaque demisso substernit vertice palmas.
Jamque jocus puerilis erit facilisque voluptas
Pannoniæ lustrare plagas, & mœnia Budæ,
Danubiumque cava læsus decurrere pinu.
Tom. III. Bb Sci.

Scilicet austriacæ, capta Babylone, puellæ
Picta peregrinæ laudabunt stamina telæ,
Et doctæ portenta coli, radiique labores,
Quin etiam servi mirati vellera Seres
Mollia gaudebunt manibus contingere fila,
Et calathos onerare suos. Impune licebit
Sacratos Solymæ colles, urnamque capacem
Numinis ore pio cupidisque invadere labris.
Et patriam dulcesque focos & cara relinquet
Pignora, longinqua properans regione, viator,
Longaque deposita solvet formidine vota.
Jam Libani saltus transcendere, & ense juvabit
Scribere odoratis cedrorum prælia truncis.
EMMANUEL, quoties cæso tua nomina libro
Captivus patrii mirabitur incola montis!
Et parvis uxor narrabit garrula natis
Historiam, inque omni te cortice Pastor amabit.
Quodque magis mihi corde sedet, tiberina relinquet
Ostia, perque novas tranquillo remige ripas
Ibit sacra ratis, tumidasque aggressa procellas
Jordanis placida secura natabit in unda;
Atque ubi velatus mitra turpique tiara
Mystra profanatas Maometis prostat ad aras,
Dalmatica indutus nivea cultuque latino

Pinguia Christiadam libabit thura Sacerdos
 Æterno devota Deo; ruptisque catenis
 Obsessæ longo prodibunt carcere leges,
 Et nova cæsarea spectabit Roma secures.

IN HONOREM SACRÆ IMAGINIS
 DEIPARÆ VIRGINIS
 IN PROVENSA NO
 C A R M E N.

TU quoque virgineos Jerichuntis margine flores
 Carpe rofas Clio, Libani pulcherrima cedrus.
 Fronde nova vireat, lentoque e vulnere trunci
 Roscida odorato distillet gaudia fletu.
 Intactas lacerare fides, & pectine eburno
 Fila movere licet. Non sceptræ canenda quiritum;
 Non molles arabes veniunt sub fræna; nec arctat
 Inclitus actiacis Cæsar capitolia rostris.
 Syrmate flammæ lucisque nitore supernæ
 Æthereæ graditur per compita Virginis Icon,
 Lilliaque e calathis spargunt pia turba puellæ
 Cum pueris, tacitoque micant præcordia voto.
 At tu, Virgo, (sacre renovare exordia pompæ
 Dum juvat, & Lethen cirrhæa vincere lymphe)

Casta tholis devota tui sine figere pleetra
 Delubri, viduasque preces implere tuorum.
 Splendida qua fumant eoo templa vapore
 Reginæ Superum, sudat qua vena perennis
 Muneribus pretiosa suis opobalsama vitæ,
 Præbuit incautæ quondam infidiosa Juventæ
 Fornice venalem Circe non una pudorem.
 Quin etiam molli spirabat marcida luxu
 Aura dolos, flammæque sinu lactabat inertes,
 Illic, thessalico misso in præcordiâ philtro,
 Penelopes thalami patriæque oblitus arenæ
 Nobilis argolicam fregisset transfuga puppim.

Horrui, & comptos laceravit arundine crines,
 Arbia, dum fœdos violare Amathuntidos ignes
 Ingenuæ timuit crystalla fugacia ripæ.
 Et vos, o Nymphæ, gelido de gurgite, Nymphæ,
 Incaluistis aquis; pronæque ultricibus urnæ
 Fluctibus idaliæ lutulenta piacula labis
 Mens fuit abluere: Oceano sed nata parente
 Fata nequit subiisse vadis Erycina; furensque
 In patrem mediis Neptunum torreat undis.

At non vesanos longum imperiosa voluptas
 Mille palæpaphia (a) torquebit compede amantes,

Ar-

(a) veneris, h. e. *Veneris* a *πα- λαι*, olim, & *παρ*, *παλα* & *πα- φος*,

Arbitriumque animi cordisque tenebit habenas.
 Nam bacchata diu tandem tetigere Pudoris
 Probra Deam, mentemque accendit Virginis ira.
 Ira tamen placido blande mitefcit in ore
 Illius, & furor in vultu potuiffet amari.
 Sic rofa purpureas quamvis prohibere rapinas
 Optet vulneribus ftipata fatellite acuto,
 Ridet, & ante diem perituro purpurat oſtro:
 Ergo Pudicitia artes indignata nefandas
 Matris acidaliæ (a), ſuperi penetralia regni
 Ebriæque æternis Phœbi petit atria flammis.
 Non illi crinis luxu tortore ſuperbit,
 Aut acus aſſyrio ludit per colla labore:
 Forma ſuis exulta bonis nec divite palla
 Obtutus emit; ſed veſtis concolor ori
 Fluſtuat ex humeris undanti candida peplo.
 Huic comes imbelli tranquilla per æthera nervo
 Sidereus laſcivit Amor, placidoque furore
 Perlita formoſis captivat tela pharetris.

Bb 3

Jam

phos, ideſt *antiqua Paphos*. Nam *plum*: & nova, quæ *Neupaphos*,
 duplex in Cypro *Paphos*: vetus, in plano ſita.
 quæ iccirco *Palaepaphos* dicta, in (a) *Veneris* a fonte *acidalio* in *Deo-*
 colle poſita, ubi *Veneris* tem- *sin*.

Jam nitidum radebat iter; nubemque curulem
Flectebant animæ magnum per inane jugales,
Frigora ubi terris gelidæque crepusculâ lucis
Cana pruinoso sudabat Cynthia cornu;
Cum subito rapidi jubar increbrescere cæli
Incipit, & blanda pluvialis grandine lucis
Lumina perstringit. Genitrix & nata Tonantis
Hic nivæ radios augebat lumine frontis,
Cyclade stellarum & folio sublimis eburno.
Ut stetit ante oculos, lacero velamine nudat
Membra Pudor; solvit facundis fletibus ora
Pallidus, & liquido mandat sua verba dolori.

O Dea, divino, rutilas quo, Virgo, pudori
Se timeant conferre nives, tua numina posco.
En ego felices inter pulcherrimâ Nymphas
Urbe Pudicitia extorris (dolor opprime mentem)
Urbe tua extorris, profugis nova limina plantis
Cogor adire, olimque mea decedere terra.
Scilicet ætherei docta quo dextera Amoris
Creta tuos animat vultus, & fictile numen
Barbarica melius scintillat luce metalli,
(Infandum) Cytheræa sedet, luxusque sacerdos
Degeneres animas erebo litat. Obrue signa
Diva tui, aut Veneris. Num sede Pudoris in una
Ma-

Mater, & incestæ regnabit Pronuba tædæ?

Proxima num Cades stabit tibi cypria palmæ

Myrtus, & impuram miscebit cespitis umbram?

Dixerat, & graciles fletus corrumpit amaro

Imbre genas, potuitque dolor formosus haberi.

Illi autem, facilis præbet dum brachia, Virgo

Pauca refert. Thalami consors fidissima nostri,

Ne dubita. Non hæc lacrymis tentanda fuissent:

Utro optata rogas. Ubi nostra renidet Imago,

Non tepido sordebit iners centone lupanar,

Infamis juvenum scopulus. Sed pronus ad aram

Hesperia pretiosa dabit mihi munera cultus;

Tyrrhenæque nurus cogent procumbere natos;

Quæque meæ seriem recludant civibus urbis,

Implebo mentes, & præscia corda futuri.

Vix eâ, cum fatis hilarem complexa Pudorem

Longa puellares delibant oscula fletus.

Interea molli superæ Carosius (a) auræ

Carpitur afflatu, fœcundaque pectora veri

Comprimat impatiens. Sacro squalore verenda

Olli barba riget, majestas hispida fronti.

Hujus adoratum labari fert dextera signum,

Bb 4

Lx.

(a) *Brandanus* ex Carosiorum stirpe.

Lævaque direpto tollit calvaria busto.
Ergo ibat vefana inter ludibria vulgi,
Plenaque fatidico lustrabat compita labro.
Non qualis medio rumpens e gurgite Tibris,
Sordidus illuvie madidaque informis arena,
Attonitæ clades Urbi & pendentia olympo
Fulmina portendit; pulchro sed percitus æstu
Quo ruitis, cives, (inquit) volucrique carina,
Ut ferro matris lacerentur viscera avaro,
Credula vicinæ laxatis carbasa morti?
Divitias, quas quæris, habes: sed, prodiga, vili
Pariete, Sena, latent: fulvis hic flumina ripis
Invidiosa Tago serpunt, hic vellera Phryxi.

Verba diu tumidi rapiunt non credita venti;
Et tacito cives riserunt murmure Vatem.
At non ingrata longum torpere latebra
Flamma potest, cujus mendicat nobile Phœbus
Luce jubar. Tandem pigro micuere favillæ
Abstrusæ cineris tumulo, famamque laceflunt
Igne suo. Zonam pretiumque volatile crinis
Solve, Pudor, trepidoque exsultent gaudia corde.
Tempus adest, reduci quo visere mœnia gressu
Exoptata licet. Jam plenis omina fatis
Invenere fidem. Tenui sub imagine Virgo

E nu-

E numidum gaudet sibi marmore crescere molem,
 Quam tamen angustam, largo licet edita cælo,
 Muneribus facit illa suis. Nam fornice ab alto
 Et circum pictis stipantur vota tabellis,
 Edomita, mortis captiva, tyrannide, jura.
 Atque ubi pellacis stabant modo signa Diones, (a)
 Fervida nunc Pietas devota libat acerra
 Virgineis pia thura focis, truncique sabæi
 Candida felici rident altaria damno.

MARCOLINIUS SERGARDIO

acerbum Fratris funus significat.

Romanæ clarum decus Aulæ, & gentis hetruscæ
 Laus & amor, Sergarde, tuæ nam munere linguæ
 Culta venusino redeunt jam sæcula Flacco,
 Si vacat, & memor es nostri, concede parumper,
 Ut tristis sermone morer tua tempora; quando
 Vindice jam paret compressa Perusia pœna,
 Et tua Dionysius commendat tela sine iclu.

In-

(a) Dione nympha, Oceani & Tethyos filia, quæ ex Jove Venerem tertiam peperit, ponitur hic

pro ipsa Venere, ut non semel ab Ovidio 2. Fast. 461. & 5. 309. & de art. am. 2.

Interea, risus, procul hinc estote, jocique.

Mœstum mœsta decent: Musæ qui convenit, æstus

Flebilis, ille meas, Sergarde, vices tibi narret;

Et falsa ostendat rerum sub imagine quantum

Decipimur mortale genus, nisi sancta tuetur

Nos probitas, servatque animi constantia pronos.

Unica spes sobolis, fateor, quem sponsa maritum

Vix adeo in thalamo castis implexa lacertis

Vinxerat, (infandum!) morbo correptus inulto

Occidit ante diem, & sponsam, fratremque, domumque,

Et matrem in gemitu, miseraque in nocte reliquit.

Scilicet illecebras inter mors invida repfit;

Atque inter choreas felicitis & omina prolis

Fata parabantur tanto crudelia luctu!

Hi sunt nimirum mores, queis lubrica vitæ

Conditio mentes hominum spe fallit inani.

Nunc me cura fatigat prima, atque omnis in hoc sum,

Ut quæ sollicitant animum procul esse velim, nec

Terrenis frangar, cum sim cælestibus aptus.

Principio fugiet non me, nos nostraque morti

Deberi. Quid enim cita, vel tibi sera, venit mors,

Vivere momento collectum cum sit in uno,

Præteriti simul ac venturi temporis experts?

Vixit idem Astyanax puer, & Priamus gravis annis.

Nam

Nam grandis natu non plus vitalibus auris
Præsenti voto gaudet, quam parvulus infans.
Munere naturæ nemo sibi prorogat ævum.
Duplicat usuram vitæ, qui mente recurfat
Quicquid præstiterit dignum sapiente bonoque.
Sit mihi præterea fixum immotumque malorum
Congeriem, qua nos premimur, patrimonia vitæ
Dura quidem fore, primævæ sed debita culpæ,
Quæ non humanis arcentur viribus unquam.
Fatorum æterna urgeri nam lege jubemur
Mortales, ne plus æquo mortalia vivant;
Neve voluptates, vel signa, vel æra, vel ostrum,
Formaque transversos agat, aut fortuna moretur.
Ipse, foro licet & curis civilibus aptus,
Propositive tenax, vitæ ornamenta prioris
Ad patriæ transferre inglorius ocia nolim,
Plurimus enitar, ne fallax torqueat Aula,
Neve animum versare timores inter & iras,
Votorumque inter spes & certamina cogat.
Liber & ingenuus fortunam non sequar ultro,
Non fugiam, veri custos rectique minister.
Nam me quid tyrio rapiat chlamys igne renidens
Ultra quam satis est? auro spectandus & ostro
Cum niteat plerumque & toto ferveat orbe

In-

Insanus potior sapienti, turpis honesto.

Quæ veras dat opes, quæ non ingentia laudis
Præmia commaculat, prope res est una: beatum
Virtus una potest facere, & servare perennem.

His ergo instituam vitæ cultum; his elementis
Componam mores animi; quo nullius unquam
Vel desiderio, vel spe, aut formidine posthac
Efferar, aut mœrore gravi divellar & angar.
His contentus ero: magno opponam quoque lucro,
Hac si mente fruar, quidquid fuit ante malorum.
Interea ignavum vulgus jactetur ab omni
Turbine, quærat, amet, fugiat, formidet, & optet,
Æstuet, & nullo semper premat ordine vitam.
Hanc pœnam natura facit nolentibus aurem
Culturæ docilem præbere: sed innatat iisdem
Fluctibus, & nulla abripitur vertigine, qui se
Præceptis fingi patitur virtute magistra.
Nempe adeo nullus ferus est, quin legibus æquis
Mulcere indociles animos & flectere possit.

Hæc tibi scribebam promens, quæ mente revolve,
Quæque meæ fuerint vitæ documenta futuræ.
Si quid habes, dociles mores quod rectius istis,
Constantemque animum valeat, Sergarde, juvare,
Commodus imperti: & quid Roma, quid Aula minetur,
An-

Anglica quid classis, ficulas quid (a) ibera per undas,

Quid Cæsar struat, absenti rescribe: Nepotem

Et bene rem gerere & tecum salvere iubeto.

SERGARDIUS MARCOLINIO

rescribit,

C Ultra nimis multoque nitens tua littera Flacco
Occupat attonitum, longaquæ e cæde (b) reorum
Jam fessum. Aonias vultu novisse puellas
Vix mihi forte datum. Fluxerunt otia & ætas,
Quæ Musæ juvenem me commendabat amicæ.
Nunc steriles subeunt curæ; assiduoque labore
Verto solum; & nulla mendax flavescit arista.

Non igitur solitos fas expectare lepores,
Quos decoxit hiems, & plumbeus abstulit auster.
Quin potius socias miscentem in funere Fratrís
Excipias lacrymas: una simul invida fata,
Crudelem Lachesim, fugitivaque gaudia vitæ

Ex.

(a) Classis ibera sive hispanica,
Siciliam invasit anno 1718.

(b) La eo erat *Sergardius* romano

magistratu, qui vulgo: *Segnatura*
ra di giustizia.

Exclamare juvet. Sed vana est ista querela,
Dignaque fœmineo vix pectore. Si sapientes
Esse hominumque super cupimus consurgere vulgo,
Fingamus studiis mentem, nugasque putemus,
Quæ vafri fucata crepant elementa Cuculli.
Mecum age; mortalis rationes pendere vitæ
Te non displiceat, tricis, nucleisque relictis.
Ille diu vixit, quamvis defunctus acerbo
Funere, qui patriam, dulces qui fovit amicos,
Quique Deos coluit, neq̃ amavit præter honestum.
At cito decedit perjurus, tristis, avarus,
Sit licet usque senex, canosque in tartara portet.
Frustra conquerimur: non est Naturæ noverca,
Si quantum libuit producere possumus ævum,
Atque ipsis superesse nepotibus, & dare fastis
Victurum, metuens nil livida sæcula, nomen.
Hoc præstare valet divinæ filia mentis
Virtus: labentes hæc nobis prorogat annos;
Solaque fatalis deridet stamina fusi.

Verum ego socraticas contendo vendere chartas
Non uni de fæce Numæ plebisque togatæ,
Sed cui rite salit læva de parte mamilla,
Fervet & incoctum generoso pectus honesto;
Qui bene tam novit sacri documenta Platonis,
Quam

Quam mihi notus erat Philodemus scurra, senexque
Barrus, & ultrici trajectus arundine Rullus.

Est animus tibi, sunt & opes, est gratia formæ;
Et mores hominum multorum & callidus urbes

Vidisti, Tagus, & quas præterlabitur Ister,

Quas Rhenus Thamesisque rigat, Tibi murmurat unda
Castalis, & pleno redoles Heliconæ labello.

Ultra quo tendis? Vitæ argumenta beatæ

Cuncta tenes, zephyroque tument tua vela secundo.

Flecte ratem; vada, quæ circumspicis, omnia plena
Syrtibus, & cautæ longe vitanda carinæ.

Sed Circe formosa vocat, tenditque lacertos,

Et violas tyrio spondet mutare colore.

I propera: curru populum spectabis ab alto;

Et senior famulus dictabit nomina; mensam

Nola tibi indicet: crispo circumdata lino

Brachia jactabis; clavisque argentea servo

Imposita ante tuos ibit pulcherrima gressus.

Si tanti hæc tibi sunt, ut subdas libera colla,

Spem sobolis jugules, patriæque oblitus amatæ

Ipse tuos spectes viduos lugere penates,

Nil moror. Immo stultus ego, qui talia numquam

Humanis majora bonis nec digna putavi

Illecebris altam sapientis frangere mentem;

Qui,

Quique inter luscæ fortunæ mimica pono,
Bracteolæque voco, quidquid non confero, in horas
Ut melior fiam. Sed perlita murice lana
Effrenos mulcere potest in corde tumultus,
Et pacare animum, moresque evellere agrestes?
Summa boni hæc est. Ergo te sequar; & mea posthac
Secura incedent tua post vestigia vota.

Si quid agam quæris, calices paterasque coronæ
Sæpius, & patrio rumpo crystalla falerno,
Signatam vincit Bibulo quod consule testam.
Nec me ventoso tangit quasiata Pachino
Italiæ terror classis, nec Cæsaris arma,
Quæ prope sicanias ventura parantur in oras;
Aut si tarpeja meditetur fulmen ab arce
Arboris ingentis ramos truncumque ferire.
Hoc unum te scire velim; me cedere nulli,
Qui tua teque colat: pro viribus ista voluntas
Sufficiat; non esse potest quia promior ulla:
Cumque meo longum jubeo salvere Nepote.

E L E G I A

*Hevæ primæ parentis a paradiso exsulis lacrymas, querelasque
describit: quæ tandem Virginis reparatricis nuntio
relevatur,*

Illecebris postquam vafri decepta colubri
Explevit sacram Fœmina prima famem,
Respicit ad truncum, diri qui poma saporis
Protulit, & vetita fertilitate necem:
Cum subito longis tabescere lumina guttis
Sentit, & ignoto rore madere genas.
Nescit adhuc proprio dicat quo nomine fletus;
Flet tamen, & tepidis ora rigantur aquis.
Tergere conatur vultus; sed filia culpæ
Lacryma de cordis fonte perennis erat.
Ergo, ubi se tanto cognovit crimine fontem,
Miscuit hæc lacrymis verba dolenda suis.
Felices agri, fortunatique recessus,
Et formosa oculis arva beata meis!
Dum licuit vestra, silvæ, spatiabar in umbra;
Lambebat nostras mollior aura comas.
Tom. III. Cc Qua-

Quaque ibam violas tellus calcata ferebat

Sponte sua, & teneris lilia mixta rosis.

At nunc horrentes dumī, cæcisque latebris

Sola tenent oculos aspera faxa meos.

Quocumque aspicio, labuntur ab arbore frondes,

Et viduus læto truncus honore riget.

Si fontes lustrare placet, de fontibus unda

Profilit, & rauco murmurat illa sono.

Restabat cælum: sed cælum fidere torvo

Intentat sævas in mea damna minas.

Nam stricto propius me fulminat Aliger ense;

Et procul a caris sedibus ire jubet.

Scilicet hoc meruit pomi scelerata voluptas,

Me miseram, satius quo caruisse fuit.

O utinam tunc cum decerpit ab arbore fructus,

Hæsisset subito pendula dextra gelu.

Non ego divino caruissem stulta favore;

Nec quereretur sobolis facta noverca meæ.

Nam quod peccavi, tetigit quoque culpa nepotes;

Et mea fatali crimina morte luunt;

Quodque mihi placuit virus descendit in omnes;

Et succo venas inficit usque suo.

Proh dolor! Ast cælo Genius mihi dexter aperto

Advolat, & lætos solvit ab ore sonos.

Fæ,

Fœmina, pone metus: delet tua crimina Virgo,
Cognatumque nefas; Fœmina, pone metus,
Scilicet hebræa nascetur stirpe Puella,
Cui parere intacta virginitate datur.
Nondum phœbus erat, nondum æther, flumina nondum,
Nec stabat tellus pondere fixa suo,
Cum formosa Deo Virgo placitura parabat
Naufragio portum tæda secunda tuo.
Vera parens erit ista, tuæ non conscia culpæ,
Decretum mundo nec subitura jugum:
Calcatoque prius, qui te deceperat, angue,
Virgineos lambet lingua trifulca pedes.
Illa genus sævo rapiet mortale tyranno;
Atque aditum soboli pandet ad astra tuæ.
Terge igitur lacrymas; tenebris & morte fugata,
Crimine parta tuo nascitur orbe salus.
Pulchra fames pomi; frangit si culpa catenas,
Et referat cœli gaudia, culpa placet.

E L E G I A

S. S.

S. P. D.

LUDOVICUS SERGARDIUS

Amico, ejusque Fratri, ac Sorori bene precatur.

Æ Thereas rupere fores jam cornua tauri;
Et remeant tacitis aurea lustra rotis.
At vos quid sacro refupina filetis in antro
Plectra diu? segnes plange, Thalia, fides,
Virginea lege ferta manu; cui roscida Tempe,
Cui circum fufis purpuret Hybla rofis.
Frontis apollineæ debet mordere corolla
Luxuriem, & magnum cingere fronde caput.
Excipe non humili de vimine, Scipio, fertum,
Quod tibi largitur pauperis unda vadi,
Præter aquas, gracileſque roſas, & garrula fila,
Nil habeo: hæ ſterilis ſunt Heliconis opes.
Magna vovet tamen ipſe animus, ſi ſidera tangunt,
Sollicitant æquos ſi mea vota deos.
Phrixeæ pecudis penſo tibi digerat aurum
Atropos, & ſpargat flore rubente colos.

Vi.

Vive diu precor, & livore favente beatus:

Sint longæ noctes, & sine nube dies.

Molle tibi dubia vernet lanugine mentum;

Muricis & tyrii labra cruore natent.

Et pateras Bacchi rumpat pretiosa senectus:

Det tibi cecropius dulcia mella cadus.

Cumque pigris ætas veniet prudentior alis,

Parcius & syrio crinis odore fluet,

Pulchra maritales accendat Virgine plumas

Tæda; nec incassum pronuba flamma micet.

Sitque animo docilis, sit mollis, quæ tibi servat

Pectoris intactas cruda puella nives.

Illa quidem formæ torquebit fidere amantes,

Hetruscas inter gloria prima nurus.

Nulla tamen nuptæ labefactet corde pudorem

Illecebra, & thalamis fida sit illa tuis:

Sed patere ut castis conniveat illa Poetis:

Nos sumus infonti turba petulca joco.

Illius ascræa modulabor arundine nomen;

Dum tenero flammæ augeat ore meas.

Sicca mihi tantum clausis det pauca labellis

Oscula, nec linguis garrula fiat cupio.

Non tibi dardanius per dorica marmora adulter

Navigat, ut sponsæ vellicet ille fidem.

Sum tibi, Phœbe, facer, nudisque in littorē nymphis

Ludo; nec idaliō pectus ab igne tepet.

Parce, precor: cupidam pascit spes credula mentem;

Et falsis avidum lactat imaginibus.

Hæc tibi portendo: sed prodigâ pectine Clio

Continuat laribus gaudia mille tuis.

Findat victrici Frater vada falsa carina;

Vectet & ad patrias barbara filtra deas.

Aura fretum crispet; non illi virgo Pelori

Audeat infidos sollicitare canes.

Urat mille procos, quæ jam crescentibus annis

Matura gestit virginitate, Soror.

Pensa Semiramidum qua se superata fatentur,

Et vinci gaudent qua Babylonis acus.

Illius & vultus metuat fœdare senecta,

Et fulva ignavas spargere fronte nives.

O utinam nostros videat nova nupta penates,

Et mihi cognato cara sit illa toro.

Quid si pulchra meum laxaret sponsa cubile;

Et ferret cupidis oscula longa genis?

Ultima sed patrum cœra, atque insana voluntas,

Non dant conjugii munere posse frui.

Nam mœsta exiguas tondet mihi villica lanas;

Rarus & argenti cosmus in orbe nitet;

No-

Nobile nec multo radiat mihi Mentore citrum;
Strataque sidoniæ pexa labore nurus.
Non tamen irascor fatis: Mihi murmurat unda
Castalia, & Pindi luxuriantur opes:
Armat & innocuis calamis me (a) doctus Apelles;
Ebria nec vili tela liquore micat.
Alcimedon lenta docuit vertigine torni
Pocula mentorea temnere sculpta manu.
Effera me raptat placido tenore voluptas,
Qua furit odrysi (b) mitis arena dei.
Quid mihi divitiæ? Fulvi pretiosa metalli
Sordet cura: animo divitis illa latret.
Me leves citharæ, purique Cupidinis arma,
Me vaga pennarum remige fama juvat.
Quo properas Clio? pleno jam margine cedrum
Emeritam lasso pollice stylus arat.
Audiat hæc lævaque micans arrideat æther;
Et votum fatis impleat ille meum.

Cc 4

ELE-

(a) Pictura simul & poesi se de. (b) Orphæi.
lectabat *Sergardius*.

E L E G I A

NICOLAO ABBATI DE FUSCO

LUDOVICUS SERGARDIUS S. P. D.

*Epithalamia quædam, & amplissimi ordinis neapolitanam
Matronam collaudat.*

Redderet ut doctas Erato mihi, Fufce, tabellas,
 Quæ testes animi (dulce) fuere tui,
 Institit heu quoties! quoties e limine dixit
 Non aptum musis janitor esse locum!
 Este procul, teneræ Cirrhæ de fonte puellæ,
 Cæsa quibus tremulo pectine fila juvant.
 Hic fœdi squalore rei, (a) fascesque severi:
 Hic multa crimen compede triste gemit.
 Stat Judex vultu implacidus, torvumque tuetur,
 Immemor antiquis reddere verba jocis.
 Quid quod pertundunt miseras clamoribus aures
 Causidici, putam barbariemque sonant?

Plu-

(a) Magistratum (uti diximus) gerebat, qui vulgo: *Segnatura di Giustizia*.

Plura loquebatur crudelis janitor; illa

Territa non tamen est, continuitve gradum:

Utque erat in nodum flavos religata capillos,

Tinxerat & niveas fœda repulsa genas,

Ilicet ingressa, & solito formosior, inquit:

Has te Parthenope jussit habere notas.

Hæc ubi Virgo; meos fugit indignata penates,

E; decuit celeres proripuisse pedes.

Quid facerem? frustra fugientem sæpe vocavi;

Nec furda nostras ebibit aure preces.

Non ego blanditiis potui lenire viarum.

Tædia, non fessis oscula ferre genis.

Ergo dolens avido percurrere lumine chartam,

Namque inscripta meo nomine charta fuit.

Ut ceras novi signatas pollice amico,

Ut vidi ingenio carmina culta tuo,

Mœrores animo, fateor, pepulere; sed illa

Insimul invidiæ causa fuere meæ.

Quippe ego, cui sanctæ quondam placuere sorores,

Qui retuli ascræis uda labella vadis,

Atque olim Latii dicor flexisse maritas,

Cum tetigi argutæ garrula fila lyræ,

Fusce, tuis impar nunc pensa referre camœnis

Invenior, studiis destituorque meis.

Fe.

Nec tu lascivi pellex famosa Canopi

Per freta romanas digna ciere rates.

Sed quia vos sacri sparserunt balsama fontis,

Durat adhuc vestris credita forma genis.

Est tamen una, sacris tingi quæ despicit undis,

Fusce; cui nostra non venit arte decor:

Quam coluisse jubet virtutis fama: sed illam

Visere me propius fors inimica vetat.

Distineor, patiorque moras: nec sæpe petita

Pascit adhuc oculos picta tabellæ meos.

Hæc est Sebeti formosa in littore Siren,

Ausonias inter gloria prima nurus.

Namque ortum nitido ducit millesima trunco;

Et late populos sub ditione regit.

Si modulis cantare juvat, si pangere chordas,

Personat omne nemus, castalidumque chorus.

Quin etiam thusco plaudenti pulpita focco

Assurgunt pleno raucæ theatra sono.

Sæpe oblita sui sexus per inhospita tendit

Culmina, & a solis lustra habitata feris,

Et spumantis equi moderatrix splendida torques

Plusquam fœminea spicula certa manu.

Quid cunctamur adhuc? Nostris non illa camœnis

Indiget; & meritis stat bene fulta suis.

Non

Non est forma bonum fragile, & quod conterat ætas,

Istud si Virtus condiat una bonum.

Ergo, sive parat nolana per oppida gressus,

Sive jugum flammis (a) nobile tuta videt,

Seu potius tumidi custodit pignora ventris,

Festinatque nova prole beare domum,

Illam, Fusce, meis verbis salvere iubeto;

Quæ magis ut placeant, si vacat, adde tua.

Adde etiam, violas quod non laudare propinquas,

Sed quæ romana sunt regione, velit.

Nam quamvis fulmen tarpeja fulguret arce,

Turbidus & rhæto milite Tibris eat;

Non hostes erimus, nec sæva movebimus arma:

Eveniat Scythiæ gentibus iste furor.

Nos Pax alma juvet, puerique Cupidinis arcus,

Et juvet æterna cingere fronde comas.

Vive, vale; &, justas quæ nescit, epistola, metas,

Pallentis fiat penula longa croci.

ELE-

(a) Vesuvium.

E L E G I A

M A R I Æ A N T O N I Æ (a)

N E P T I S U A V I S S I M Æ

L U D O V I C U S S E R G A R D I U S S. P. D.

U T tetigit nostrum genialis epistola limen,
Sponte sua clausæ dissiluire fores.
Non famuli occurrunt, cortinaque nulla moratur,
Protinus in nostras quin volet illa manus.
Forte ego tunc æqua pensabam lance nocentes,
Atque in plectendo crimine totus eram:
Attamen hetrusca missas regione tabellas
Pandere sollicito pollice iussit amor.
Iussit amor patriæ; nec me spes vana fefellit;
Namque erat a stilo cera notata tuo.
Quas charites! quales vidi legique lepores!
Quam fuit aoniis humida charta vadis!
Omnis enim sanctas redolebat syllaba musas;
Intonsique dei multus ubique calor.

Si

(a) Sororis filia, quæ genere erat Biazzarini-Tondia, *Biazzarini-Tondia*.

Si me peligno (a) possem componere Vati,
Altera tu nobis pulchra Corinna fores.
Quin etiam numerum digna es augere sororum,
Quæ tangunt miris fila beata modis.
O utinam solita redimirem tempora lauru,
Atque animo virtus, quæ fuit ante, foret.
Non te natali paterer clarescere terra,
Et solas patriæ vincere laude nurus.
Splendida trans Alpes ferret te fama; tuumque
Ultra tyrrhenas nomen abiret aquas.
Sed quia difficiles veniunt ad plectra camoenæ,
Nec facit ad curas blanda cicuta meas,
Vulgares calathos nec dedignare coronam,
Quam meus ex humili gramine necit amor.
Hoc tamen haud pudeat ferto vincere capillos;
Et (b) Patruï donis perge superba tui.
Multæ, crede mihi, nostra de fronde puellæ
Errantes cupiunt implicuisse comas;
Nullaque tam rigidas imitatur casta fabinas,
Quæ pensum citharæ non velit esse meæ.
Sed mihi rara placet tiberino in littore nympha:
Hinc est quod nimia rusticitate notor,
Nam

(a) Ovidio. (b) Vere erat avunculus.

Nam me lascivæ non pellicit aura juventæ,
Nec qui fœmineo stat brevis ore color.
Non sequor umbellas, volucres, gracilesque figuras,
Quas cultu exotico sinica pingit acus;
Nec stola blanditur, longo nec fymate palla,
Quæque hæret sputo serica musca cuti.
Una oculos implet, quæ de Virtute, venustas,
Crescit, & a docto forma lepore venit.
Flosculus est, nitida quæ fulget, gratia, fronte;
Sæpius & tacito labitur ille pede.
Nec ridere diu possunt duo sidera ocelli,
Quæ fluxa accendit lampade stultus amor.
Sola manet Virtus æternæ filia mentis:
Non ævum celerem non timet illa rogem;
Quin super attritis graditur rediviva sepulcris,
Contingit quoties ipsa sepulcra mori.
Hanc igitur foveas: hæc sit tibi carior auro:
Hæc ornet vultus mitra batava tuos,
Castigent aliæ speculo sub iudice crines,
Ferre quibus leges gallica pupa solet.
Et faciem laudet nuribus cerussa latinis,
Qua graditur pictis plastica Roma genis.
Tu cole musarum cœtus, ebumque sonorum
Non pigeat crebra sollicitare manu.

Sic

Sic inter thufcas ibis pulcherrima matres:

Sic poteris Patruo vivere digna tuo.

Vive diu, & tenues, quos educat Arbia, flores

Miretur Tiberis flavus, & invideat.

Romæ VI. cal. maj. 1710.

AD TRIUMPHANTEM VIRGINEM

*Ut porticum nuper ad Camullix portam Senis
erectam invifat. (a)*

O D E.

ECquo superbo lucis anhelitu,
Juditha nostræ pulchra Bethuliæ,
Te raptat Æthon, & beato
Pondere siderum fatigas
Sub axe callem? Te viduæ vocant
Bases, & altæ numina porticus
Votis morantur, pervicaci
Qua pietas potior metallo

Ex-

(1) Eam porticum picturis sua ipse manu ornavit *Sergardius*, ut bona pulcherrima arte Virgini Deiparæ honorem tribueret.

Excivit arcum; nec latius minor

Pendet triumphis. Hic tibi mœnia,

Calcemque ditavi liquore,

Et nitidos sine luce pinxi

In nube cives. Non ego achaicis

Venator oris turpe acidaliæ

Lini jubar formæ; mihi nec

Assyrio pretiosa succo

Fluxere conchis uda corallia:

Sed penna Amoris pro calamo fuit,

Dum molle cæmentum fatigat

Dextra tui studiosa vultus.

Quod si loquacem cedat arundinem

Zeuxis precanti, Virgine parietem

Implere gestit mentis ardor,

Nobilis invidiæ trophæum

Facturus almæ Solis (a) adoreæ.

Videtis? Io. Viva coloribus

Imago connivet, voluptas

Empirei, archetypusque cœli.

Tom. III.

Dd

Ut

(a) Hor. 4. od. 4. 41. qui primus alma riste adoreæ.

U, frontis ignes, ut trepidant sinus,
Fœcunda puro lacte coagula,
Natantque vivaci labella
Murice sidonioque fūco!
Frænat nivalis tortile carbasus
Aurum comarum: rîsus etesias
Propinat auras; & fabæum
Ore olet arabicumque rorem.
Festiva plenis Arbia fluctibus
Crystalla lymphæ devovet ad pedem;
Muscoque nativo corollas
Crinibus expediunt Napææ.
Murus Patronæ o bibat indolem;
Avara servant mœnia lineas;
Notique brumales adorent
Virginei monumenta vultus,

SERENISSIMO FRANCISCO MARIE
A B H E T R U R I A
O D E

V Idetis? Io, Roscida margine
Gemmante Nymphas provocat Arbia,
Ripisque delibat sonora
Oscula, luxuriante fluctu,
Non illa fronti munera thessali
Veris maritat; non leve arundine
Captivat electrum comarum,
Aut patrio resupina musco
Indulget urnæ. Rumpite pauperis
Amica arenæ rumpite vincula,
Exclamant undæ; nos silentes
MEDICEI jubet aura vultus
Crispare fontes. Anxia pectore
Timore dulci gaudia palpitant.
Adoro Regnantis deorum
Hesperia taciturna votum.

Fulgor serena prodigus indole

Adulta spirat semina gloriæ,

Hyblæque mendicant volucres

Mella tuo generosa labro,

Cognata gaudet sidera Juppiter

Jubarque avita sede domesticum

Cinxisse, frontem & puriori

Luce tuo radiare crine.

Quod si latentem me quoque gurgite

PRINCEPS, beato lumine tingeres,

Ganges nitenti dives unda

Attonito minor iret auro;

Tagusque fulvo lætus ab alveo

Nostro refusus flumine curreret;

Censumque deferrem liquentem

Oceano invidiosa patri.

IN TRES CATULOS RECENTER NATOS
DELICIAS EMINENTISSIMI PRINCIPIS

E P I G R A M M A

T Ergeminos, uteri maturo pondere, natos
Enixa est pleno foeta catella sinu.
Horruit ad partus Lucina, atrumque paludis
Custodem stygiæ credidit esse canem.
Sed gavisa fuit, dum, quæ fera monstra putabat,
Jam fieri cernit delicias Domini.
Niliaci hic, inquit, vincet miracula Anubis;
Cum vita excedet, sirius alter erit.
Tertia vilis erat sine nomine bellua cultus;
Nullaque restabat stella vel ara feris.
Utque forent pariles, tu, dixit, despice cælum,
Et tu memphiticæ thura profana manus.
Omnes una fovet vos Purpura. Vincit honores
Hoc phariæ gentis, vincit & astra poli.

AD CLEOPHEM
DE OBITU ZONGHINÆ CATELLÆ
EPIGRAMMA

ADriaci Venus alma freti, quam suspicit Ancon,
Qua nondum visa Tiberis amore calet,
Da mihi Zonghinæ conspergere floribus urnam,
Et tecum mœstas imbre rigare genas.
Delicias lususque breves rapuere fororum
Decreta, & fragilis stamina pulla coli.
Quem non fata manent longæque oblivia noctis,
Si periit Dominæ blanda catella sinu?
Plaude tamen: gemino nam ridet sirius astro;
Et nova sunt lacrymis fidera nata tuis.

AD

AD SANCTISSIMUM CLEMENTEM XI.

CUM AULAM

CANCELLARIÆ APOSTOLICÆ

Reparatam regioque cultu ornatam inviseret

E P I G R A M M A

Aula Palatinis hæc est non ædibus impar,
Cui facies longo decolor ante situ.
Aspice barbarico laquearia culta metallo,
Quæ mors intranti pendula nuper erant:
Et si de lybico non crescunt pulpita dente,
Nobile materiem vincere gaudet opus.
Jam non antiquos subtilis aranea muros,
Dædala sed vivo dextra colore linit.
Implet utrumque latus PRINCEPS, pariesque superbit
Imbutus DOMINI facta referre fui.
Porticus, Hospitium, Statuæ, Navalia, Thermæ,
Adfunt, & vero reddita Tempia DEO.
Sparfa quid in tota petimus miracula Roma?
Omnis in hac Aula Roma coacta nitet.
Sed Romam atque Aulam, viso TE PRÆSIDE Mundi,
Despiciam: vultu miror utramque tuo.

Dd 4

AD

AD UNA DAMA
QUARTINE

OR che so che di Febo amica siete,
E che talor presso il castalio fonte
Colle nove Sorelle ornar la fronte
Di lauro eterno e di bei fior solete,
Lascio la rozza penna, e prendo anch'io
A trattar con la destra il cavo legno.
Già sento che dà moto al pigro ingegno
Con la sua face il faretrato iddio.
Non sdegnate gradir quest'atto umile
D'un ch'adora di voi la miglior parte;
E se vi scrivo senza studio od arte,
E' proprio il compatir d'alma gentile.
Da che mirai alla fredd'urna appressò
La vita mia, e fra quell'ombre il sole,
Sì gelar sulle labbra le parole,
E circondommi il crine atro cipressò.
Ah! non posso aspettar che iniqua sorte,
Se nella tomba è nato il foco mio:
Io non so se m'uccida il cieco dio,
O se mi faccia innamorar la morte.

So

So ben ch'ambo son ciechi, ed ambo han l'ali:○

Morte vibra la falce, Amor la face;

Questo è nato a turbar de i cor la pace;

E quella a funestar l'aure vitali.

Or io che sono per bersaglio eletto

Di questi numi, se pur numi sono,

Non so la lingua scior che in mieto suona,

Per dar ristoro al tormentato petto.

Ma se fortuna un dì m'apre le foglie

Del bel giardino che sospiro in vano,

La cetra toccherò con dotta mano,

Cangiando in gioja le passate doglie.

O se potesse con ingordo labro

Qual ape iblea andar baciando i fiori

Or della fronte ne' vivaci avorj,

Or della bocca nel gentil cinabro!

Di dolci note e di soavi accenti

Sparse foran le carte, ed ebro il core.

Ma chi prova degli astri il rio tenore

Speri sol di sposare i suoi tormenti.

Dunque voi del mio mal cagion primiera,

Cara cagione di bramate pene,

Se volete che tragga ore serene,

Vi prego ad ammolir la bella fiera;

D d 5

O al-

O almen versate sull'acerba piaga

Cortese inchiostro con pietose note:

Che se del tutto risanar non potete,

Della vostra pietà l'anima s'appaga.

SOPRA LA PERDITA
DI UN OROLOGIO
QUARTINE

CHi ritrovato aveste un orologio
Lo porti al Sagrestan di Campitelli.
Questo è fatto in Ginevra, ed è di quelli,
Che fabbricati fur da Frate Ambrogio.
Veduto non fu mai più bel lavoro,
Bench'opra sia d'oltramontano ingegno;
Il pendolo vi fe di nuovo ordigno
E la custodia bullettata d'oro.
Scudi val ventiquattro di moneta,
Che sborsati non fur dal Compratore,
Chi di voi ne fa niente, o mie Signore,
Star non si voglia taciturna e cheta;

Ma

Ma lo faccia sapere in Refettorio,

Lo dica alle Novizie, e alle Converse;

Od a quel Santo delle cose perse

Reciti in caritate il Responorio.

Povero Padre, che del cielo estivo

Sol per servire a voi sprezzò l'arsura!

E qual iniqua mai strana sciagura

Lo fa partir del suo pendolo privo?

Che dirà la Sibilla Tiburtina

Nel vederlo tornar da' fette Colli

Con gli occhi di dolor bagnati e molli,

Penso in fronte e colla faccia china?

Che dirà l'Aniene, che con l'onde

Dell'Estense giardino irriga i fiori:

Penso che verterà nuovi liquori

Dalle pupille a funestar le sponde.

Basta, Signore mie, la robba altrui

Spesso si perde entro cotesto loco;

Ed una volta anch' io, nè già di poco,

Per mio fatal destin, preso ci fui.

Anzi se'l Padre comparar desia

Co' discapiti miei le sue sventure,

Vinto dalla ragione ci dirà pure,

Che perdita maggior fosse la mia.

Egli

Egli ha smarrito una dorata mostra,

In cui partite si vedevan l'ore;

E a me fu tolto di nascosto il core,

In cui racchiusa sta la vita nostra:

Esso il tempo ha perduto, ed io la vita:

Ei contar più non puote ore o momenti;

Ed io trafitto da' be' lumi ardenti

La morte veggio nella mia ferita.

Felice Padre, che del tempo a scherno

Senza tempo vivrà giorni immortali;

Ne può mai paventar l'ore fatali:

Che dove non è tempo ivi è l'eterno.

Ma sfortunato me, che cieco fei

La perdita maggior ch'uom far potesse:

Perdei ragion con libertade, e in esse

S'estinse il fior de' più begli anni miei.

Eppur non è così fuor di ragione

Il comparare un orologio al core,

Che quel del Padre sia danno minore,

Se far giusto vorremo il paragone.

L'orologio dimostra in se distinto

Del tempo, ogni minuto, e lo divide;

E'l cor tramanda con sembianze fide

Sopra la fronte ogni pensier dipinto:

Com-

Composto è quel d'artificiose rote,

Che non vedute fan girar la mole;

E questo ha in se, come ogni saggio vuole,

Cartilagini, vene, e fibre ignote.

D'aver la chiave all'orologio è dato,

Che fabbricata fu sopra l'incude;

E quella, che 'l mio core or apre or chiude,

Stà ne' begli occhi dell'oggetto amato.

L'orologio lo guida una catena

Di fino acciar con replicati anelli;

E 'l cuor lo tiene con i suoi capelli

Schiavo Serpilla, e dove vuol lo mena.

In somma eguali siamo il Padre, ed io:

Ma egli vorrebbe i ventiquattro scudi;

Ed io vorrei che men spietati e crudi

Li strali avesse il faretrato iddio.

Onde ambedue vi prego a far contenti.

Mandi l'Altieri a quello i suoi denari;

E di Filli ver me non siano avari

Gli occhi nel raddolcir gli aspri tormenti.

E costì il tempo non avrà perduto

Nel venire da voi il Gesuita;

Ed io per grazia vostra avrò la vita,

Se di Filli mi giunge un sol saluto.

PER

PER LA MORTE
DI UNA CAGNOLETTA DI CLORI

1

MADRIGALE

N On far più forza al cielo,
O vaghiſſima Clori,
Aſciugandoti gli occhi col bel velo.
Se fra' letali orrori
Giace la cara tua dolce Fraſchetta,
Amor l'uccife, e fu giuſta vendetta:
Che non era ragion del tuo bel core
Amar vezzofa belva,
Ed eſſer poi di gelo al noſtro ardore.

II

S O N E T T O

Bella fera gentil, che già di Clori
Fosti l'amore, ed ora il pianto sei,
Sovra rogo fatal soffrir ben dei
Per man del nudo Arcier gli ultimi ardori.

Forse t'accese infra i notturni orrori
Audace brama nel bel sen di lei
Di farti eguale a Sirio, e fra gli dei
Girne superba per novelli onori?

Ma se fuor dell'usato umil costume
Ornar di stelle la tua spoglia frale
Bramavi, e sopra il ciel spiegar le piume,

I begli occhi di quella, che mortale
Sol pare al vulgo, col suo vivo lume
Potevano quaggiù farti immortale.

III

MADRIGALE

Piangete Amori, e con voi pianga Venere.
Difreschi e vaghi fiori
Tolti al volto di Clori
Spargete di Fraschetta il freddo cenere.
Fiero crudel destino! Ah no: che appena
Molle di sì bel pianto
Giunse di Stige alla fatale arena,
Che Cerbero custode
La pose al varco, e la fe scorta e guida
D'ogni spirto gentil, d'ogni alma amante,
Che all'elisia magion volga le piante.

A CLO-

A C L O R I
S O P R A I L P E N S I E R O
S O N E T T O

L' Amorofo pensier, che in te sovente
Vola a goder quel ben che l'alme accende,
Tanto piacer ne' tuoi begli occhi prende,
Che tardi riede nell' afflitta mente.

E se talor ritorna, egro e dolente,
Per narrar ciò che vide, al cor discende;
E con parlar, che sol fra lor s'intende,
Aggiunge al foco antico ardor cocente.

Quindi si lagna col pensiero il core;
E dice: a che non star presso a quel viso,
Dove il nido han le Grazie, e 'l trono Amore?

S'ivi tu godi, e se da lui diviso
Ritorni a me per rinovar l'ardore,
Rimanti pur colà per sempre affiso.

Tu

S O N E T T O

TU parti, o caro, e fra le nubl avvolto
Già s' eccliffa per me del giorno il lume:
Poichè Febo solea per suo costume
La luce mendicar dal tuo bel volto.

Nè mi cale il morir; lo spirto sciolto
Già s' accinge a varcar di Lete il fiume:
Ma che debba lasciare il suo bel nume
E' più che andar tra le fredd' ombre accolto.

Quando dal corpo suo dolce conforto
L' alma si scioglie, e verso il ciel ne vola,
F' crudo affanno, è fier dolore, è morte.

Or che fia s'al mio core il cor s'invola,
Se due alme divide iniqua forte,
Anzi se in due si parte un' alma sola?

Fab.

S O N E T T O

F Abbro divin, che con eterna mano
Difegnasti dell'uom l'alta struttura,
Di loto vile e d' una scorza impura
Perchè poi circondar lo spirto umano?

Se al primo incrudelir d'austro inumano
Si scioglie in polve, e poco tempo dura,
Mal somiglia il Fattor la sua fattura;
Nè pari è l'opra al braccio tuo sovrano,

Ma tu, Signor, di spoglia frale intorno
Cingesti con ragion l'opra novella,
Acciò sdegnasse questo umil soggiorno.

Che l'alme nostre alla nativa stella,
Donde partiro, non farlan ritorno,
Se la prigion quaggiù fosse più bella.

S O N E T T O

CEtte non più, non più fiato canoro
Intorno al funeral d'un Dio che more;
Ma sgorgi in rio d'amaro sangue il core,
E porga vita al duol l'altrui martoro.

Presso al tronco fatal cangiar fra loro
L'armi crude vegg'io Morte, ed Amore:
Cinge questi il bel crin d'atro pallore;
Quella sul tergo ha la faretra d'oro.

Cambio d'armi crudele, e patto rio
Tra' due nemici della sorte umana!
Or che più contra voi sperar poss'io?

Ma folle è il mio dolor, la tema è vana:
Se colla falce Amore uccide un Dio,
Con lo strale d'Amor Morte ci sana.

EXPLICIT FELICITER VOL. III.

ERRATA CORRIGE.

In argum. schol. enarrat.

pag. 34. schol. 299. lin.	9. elegantissimum	elegantissimum
39. schol. 336.	2. deridend	deridendi
ibid.	6. satyra	satyra
ibid.	9. carnem	carmen
57. enarr. . .	6. Nò	No
64. schol. . . .	18. 51 Tityum	52 Tityum
ibid. schol. 52.	5. feruntur	feruntur
72. schol. 122.	2. amimos	animos
135. enarr. 248.	14. Baysum	Baifum
139. enarr. 349. 1. penul.	intermissi	intermis
160. schol. 68.	32. mitteret:	mitteret,
182. schol. 265.	2. forma	formæ
193. schol. 368.	6. alterum	alterum
195. schol. 387.	4. fui	sui
245. schol. 92.	2. Ciceronem	Ciceronis
246. schol. 97.	3. feligit	feligit
276. schol. 346.	10. nis	his
297. enarr. 220.	2. sciat	sciant
302. enarr. 357.	12. meditetur	meditentur
306. argum.	21. primum typis mandatam	— pri ²
mum typis inter satyras mandatam.		
308. schol. 14.	4. tres Viri	quatuor Viri
352. schol. 382.	13. scripti	scripti
357. enarr. I.	1. Italia	1 Italia
358. enarr. . . .	4. vigeret	vigere
360. enarr. 14.	2. trium	quatuor
361. enarr. 93.	1. Castilionii	Castilionii
362. enarr. . . .	13. altresl non	altresl non

Tom. III.

